

بزهوشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی
مرکز علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی
دوره اول، شماره ۵، زمستان ۱۳۹۹

فصلنامه علمی - تخصصی

ACECR

Institute for Humanities and Social Studies
Scientific and Specialized Center for Social Impact Assessment

Vol. 1, No. 5, Winter 2021

فصلنامه علمی - تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی

ارزیابی تأثیرات اجتماعی

مقالات

ارزیابی تأثیرات اجتماعی انتقال مسیر ویژه اتوبوس‌های تندرو در خیابان مولوی
زهرا خستو

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی ناشی از احداث بازار روز محله هلیکوپترسازی شهر کرج
برزو مروت

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث مجموعه ورزشی مروشدشت (منطقه ۷ شهرداری تهران)
خلیل میرزایی، مرجان پاکدامن، فرزاد عباسی و ندا عظیمی

ترجمه

ارزیابی تأثیرات اجتماعی: مروری بر روش اتا در مالزی
محمد مجاهد حسن / مترجم: علی حاتمی

راهبردهای سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکتی در کمک به توسعه جامعه محلی
ایلیا گولاکوف، فرانک ونکلی و جاست آرتس / مترجم: شهربانو ناصر

مفتمتو

تعاملات دوسویه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و محیط زیستی گامی در جهت توسعه پایدار
دکتر اسماعیل صالحی / گفت‌وگو: زهرا خستو

خلاصه کتاب

ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه‌های توسعه: تجربیاتی از هند و دیگر کشورهای آسیایی
تهیه و تنظیم: سیمین زمانی

دوره اول، شماره ۵، زمستان ۱۳۹۹

SOCIAL IMPACT ASSESSMENT

Articles

Social Impact Assessment of BRT Line Displacement in Mowlavi Street
Zahra Khastoo

Socio-Cultural Impacts Assessment of the Construction of a wet market in Helikooptersazi neighborhood in Karaj
Borzoo Morovvat

Socio-Cultural impact assessment of establishing Marvdasht sports complex (Tehran municipal region7)
Khalil Mirzaei, Marjan Pakdaman, Farzad Abbasi, Neda Azimi

Translations

Social Impact Assessment (SIA): A Review of SIA Procedure in Malaysia
Mohammad Mujahed Hassan / Persian translation by Ali Hatami

Modifying social impact assessment to enhance the effectiveness of company social investment strategies in contributing to local community development
Ilya Gulakov, Frank Vanclay and Jos Arts / Persian translation by Shahrbanou Nasser

Discussion

Bilateral interactions of social and environmental impact assessment; A step towards sustainable development
Interview with «Dr. Ismail Salehi», Interviewer: Zahra Khastoo

Book Summary

Assessing the Social Impact of Development Projects: Experience in India and Other Asian countries
Prepared and arranged by Simin Zamani

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی
مرکز علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصلنامه علمی - تخصصی

ارزیابی تأثیرات اجتماعی

دوره اول، شماره پنجم، زمستان ۱۳۹۹

صاحب امتیاز:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

هیئت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا)

غلامرضا اسکندریان
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

حسین ایمانی جاجرمی
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

هادی برغمندی
دکترای جامعه‌شناسی؛ مدیر مرکز علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی جهاد دانشگاهی

سلیمان پاک سرشت
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی دانشگاه بوعلی سینا همدان

محمدجواد چیت‌ساز
عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

فردین علیخواه
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی دانشگاه گیلان

محمد فاضلی
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

ایرج فیضی
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

ایرج قاسمی
دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری؛ عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

مدیر مسئول
سر دبیر
دستیار سردبیر
ویراستار ادبی
منتجم
مدیر اجرایی
طراح و حروف‌چین

ایرج فیضی
هادی برغمندی
معصومه محقق منتظری
وحید تقی‌نژاد
فرید ناهید و طاهره ایشانی
مریم پایه
زهرآوردی

این نشریه به استناد مجوز ۱۹۰۹۱ مورخ ۱۳۹۸/۴/۳ امور مطبوعاتی و اطلاع رسانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دارای درجه علمی - تخصصی است.

این فصلنامه در پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (www.sid.ir)، بانک اطلاعات نشریات کشور (www.magiran.com)، بانک اطلاعات نشریات سیویلیکا (www.civilica.com)، پایگاه مجلات تخصصی نور (www.noormags.com) و برخی پایگاه‌های دیگر نمایه می‌شود.

نشانی: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، خیابان ابوریحان، خیابان شهید وحید نظری، شماره ۴۷
صندوق پستی: ۱۳۱۶-۱۳۱۴۵
کدپستی: ۱۳۱۵۶۸۶۱۵۱
تلفن: ۶۶۴۹۷۵۶۱-۲
نمابر: ۶۶۴۹۲۱۲۹
پایگاه اینترنتی مرکز: sia.ihss.ac.ir
پایگاه اینترنتی فصلنامه: siamag.ihss.ac.ir
رایانامه: sia.ihss.acecr@gmail.com

چاپ: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
زمان انتشار: اسفند ۱۴۰۰
قیمت: ۳۰۰،۰۰۰ ریال

فصلنامه علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی به عنوان تنها نشریه فعال حال حاضر در زمینه **مطالعات ارزیابی تأثیرات اجتماعی** در کشور وابسته به **پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی** (مرکز علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی) با هدف کمک به ارتقاء سطح علمی فعالان این حوزه، انتقال دانش موجود و حرکت در راستای مدیریت دانش در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی، ایجاد ارتباط علمی میان پژوهشگران و متخصصان ارزیابی تأثیرات اجتماعی، ایجاد تعامل بین رشته‌ای به عنوان یکی از ضرورت‌های مطالعات ارزیابی تأثیرات، ایجاد تعامل بین فعالیت‌های علمی و فعالیت‌های کاربردی (پیوند علم و صنعت)، ایجاد شبکه اجتماعی میان پژوهشگران، متخصصان و علاقه‌مندان به ارزیابی تأثیرات اجتماعی، آمادگی خود را جهت دریافت و چاپ مقالات در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی سیاست‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌ها اعلام نموده و از پژوهشگران، متخصصان، کارشناسان و علاقه‌مندان دعوت می‌نماید مقالات خود را در قالب شرایط بیان شده تدوین و برای این فصلنامه از طریق پایگاه اینترنتی siamag.ihss.ac.ir ارسال نمایند.

راهنمای تدوین مقالات فصلنامه ارزیابی تأثیرات اجتماعی

مطالب مورد پذیرش در فصلنامه را می توان به چند دسته تقسیم نمود.

۱. مقالات علمی حاصل از پژوهش

این دست از مقالات می تواند حاصل یک طرح پژوهشی در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی باشد که به ارزیابی تأثیرات اجتماعی یک سیاست، برنامه، طرح یا پروژه اقدام نموده است. در این نوع از مقالات ساختار کلی شباهت فراوانی به مقالات علمی (پژوهشی و یا ترویجی) داشته و بنابراین بر اساس شرایط زیر باید تدوین گردد:

شرایط ارسال مقاله:

- * مقاله به زبان فارسی بوده و قبلاً در نشریه دیگری پذیرش یا چاپ نشده باشد.
- * مقالاتی که بیش از یک نویسنده دارد، نویسنده مسئول مشخص و ترتیب همکاری نویسندگان تعیین شود.
- * مسئولیت صحت مندرجات مقاله به عهده نویسنده یا نویسندگان به طور عموم و نویسنده مسئول به طور خاص است.
- * مرکز نشریات پژوهشگاه در ویرایش مقالات آزاد است.

نحوه ارائه مقاله:

- * مقاله علمی - تخصصی شامل عنوان، چکیده مقاله، واژه های کلیدی، مقدمه، ادبیات نظری، روش پژوهش، یافته ها، نتیجه گیری، منابع و چکیده انگلیسی است.
- * چکیده مقاله شرح مختصر و جامعی از محتوای مقاله شامل بیان مسئله، هدف، ماهیت و چگونگی پژوهش، یافته های مهم، نتیجه و بحث است. تعداد کلمات چکیده بین ۱۵۰-۲۵۰ واژه های کلیدی (۵ واژه) از کلی به جزئی مرتب شوند.
- * مقدمه مقاله بیانگر مسئله پژوهش، اهمیت و ضرورت و هدف های پژوهش است.
- * ادبیات نظری می تواند شامل پیشینه پژوهش، بسط مفاهیم مرتبط و بیان نظریه های مرتبط و به کار رفته در مقاله باشد.
- * روش پژوهش بیانگر چگونگی و فرایند انجام کار است. رویکرد پژوهش، روش های گردآوری اطلاعات، جامعه آماری و روش های نمونه گیری و...
- * داده ها و نتیجه های به دست آمده به گونه ای منطقی و مفید ارائه شود و به این منظور می توان از دیگر راه های ارائه مانند جدول، نمودار و تصویر به صورت سیاه و سفید و در ابعاد مناسب نشریه استفاده نمود.
- * فهرست منابع به ترتیب الفبایی نام افراد تنظیم شود. ابتدا منابع فارسی و سپس منابع غیر فارسی درج گردد.
- * فایل های مقاله در دو قالب Word و PDF تهیه و ارسال شود.
- * قلم مطالب B Nazanin و اندازه آن ۱۳ باشد.

نحوه تنظیم فایل های ارسالی مقاله:

- * مقالات ارسالی بین ۶۰۰۰ تا ۸۰۰۰ واژه باشد.
- * در ترکیبات، فعل ها یا کلمات چندجزئی فاصله بین حروف بانیم فاصله باشد.
- * قبل از علائم نگارشی مانند نقطه، ویرگول و... از فاصله استفاده نشود. پس از علائم مذکور یک فاصله مورد نیاز است.
- * در متن مقالات تنها معادل انگلیسی اصطلاحات در پاورقی درج و نکات توضیحی دیگر در پی نوشت انتهای مقاله آورده شود.
- * منحنی ها، شکل ها و جدول ها همراه با عنوان آن وسط چین و به ترتیب شماره گذاری شود.
- * عنوان منحنی ها، شکل ها و جدول ها در بالای آن و مآخذ آن ها در پایین آن ها ذکر شود.
- * ارجاعات متن مقاله داخل کمان و به این شیوه تهیه شود: (زرین کوب، ۱۳۷۷: ۳۵). شیوه ارجاع به منابعی که بیش از دو نفر نویسنده دارند نیز به این صورت خواهد بود: (زرین کوب و ناصری، ۱۳۹۳: ۲۵). در منابع انگلیسی نیز اینگونه بیاید (Jacson, 2019: 31).
- * در فهرست منابع پایان مقاله به شیوه زیر عمل شود:
مقاله: نام خانوادگی، نام (سال انتشار). نام مقاله. نام مترجم. نام نشریه، دوره یا سال، شماره، صفحه شروع و پایان مقاله در نشریه.
کتاب: نام خانوادگی، نام (سال انتشار). **عنوان کتاب**. نام مترجم. شماره مجلد. محل انتشار: نام ناشر، نوبت چاپ.
ارجاع اینترنتی: نام خانوادگی، نام (ماه و سال برداشت از اینترنت). عنوان سند. **نام پایگاه اینترنتی**. تاریخ سند. نشانی اینترنتی.

۲. ملاحظات نظری و روشی

این نوع از مقالات می تواند حاصل مطالعات اسنادی، تحلیل و یا کشف روش ها، فنون و ابتکاراتی باشد که یک پژوهشگر در فرآیند انجام مطالعات مربوط به ارزیابی تاثیرات به آن ها رسیده است و به اشتراک گذاری آن با سایر پژوهشگران و علاقه مندان به این حوزه می تواند بر دانش آن ها بیفزاید و یاد ر موارد مشابه به آن ها کمک نماید. در این نوع مقالات محدودیت تعداد صفحه وجود نداشته و تنها رعایت نکات صوری (قلم و اندازه و...) کفایت خواهد نمود.

۳. ترجمه

با توجه به آنکه یکی از هدف های اصلی فصلنامه ترویج مفاهیم مرتبط با ارزیابی تاثیرات اجتماعی و آشنایی با آخرین روش ها و ملاحظات نظری این حوزه از علوم اجتماعی است، نشریه آمادگی دارد تا ترجمه های صورت گرفته از مقالات مرتبط با حوزه ارزیابی تاثیرات اجتماعی را نیز در فصلنامه به چاپ برساند. مترجمان گرامی علاوه بر ارسال ترجمه، اصل مقاله را نیز باید برای فصلنامه ارسال نمایند.

صفحه || عنوان

۷ سخن سردبیر

مقالات

- ۱۱ ارزیابی تأثیرات اجتماعی انتقال مسیر ویژه اتوبوس‌های تندرو (BRT) در خیابان مولوی
زهرا خستو
- ۴۵ ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی ناشی از احداث بازار روز محله هلیکوپترسازی شهر کرج
برزو مروت
- ۶۷ ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث مجموعه ورزشی مروذشت (منطقه ۷ شهرداری تهران)
خلیل میرزایی، مرجان پاکدامن، فرزاد عباسی و ندا عظیمی

ترجمه

- ۱۰۵ ارزیابی تأثیرات اجتماعی: مروری بر روش اتاد مالزی
محمد مجاهد حسن / مترجم: علی حاتمی
- ۱۱۹ راهبردهای سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکتی در کمک به توسعه جامعه محلی ایلیا گولاکوف، فرانک ونکلی و جاست آرتس / مترجم: شهربانو ناصر

گفتگو

- ۱۴۹ تعاملات دوسویه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و محیط زیستی گامی در جهت توسعه پایدار
دکتر اسماعیل صالحی / گفت‌وگو: زهرا خستو

خلاصه کتاب

- ۱۵۷ ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه‌های توسعه؛ تجربیاتی از هند و دیگر کشورهای آسیایی
تهیه و تنظیم: سیمین زمانی

مستقیم

داوران این شماره:

عادل عبدالهی (دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور)، محمد قاسمی (دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاددانشگاهی)، فروزنده جعفرزاده پور (دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاددانشگاهی)، غلامرضا اسکندریان (دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاددانشگاهی)، حسین حیدری (دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاددانشگاهی)

مستقیم

به نظر می‌رسد تبادل دانش در حوزه علوم اجتماعی با وجود اهمیت فراوان آن و تلاش‌های صورت گرفته از سوی متخصصان این حوزه، هنوز به نقطه بهینه خود نرسیده است. از جمله دلایل آن وجود مبانی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی متنوع و گاه در تقابل با یکدیگر، در حوزه اجتماعی بوده و از سوی دیگر نیز وابستگی مفاهیم و روش‌های مورد استفاده در این علم به بستر و فضای اجتماعی خاص خود (به جز برخی از روش‌ها، فنون و ابزارهای مورد توافق بین‌المللی) دیگر دلیل قابل اشاره است. این ویژگی علوم اجتماعی موجب شده است بخشی از دانش حاصل در یک کشور با شرایط اجتماعی و فرهنگی خاص خود، از کارایی مناسب برای سایر متخصصان این حوزه در سایر نقاط دیگر، کم کند. همین ویژگی (وابستگی به شرایط و بستر اجتماعی) پژوهشگران و متخصصان این حوزه را بر آن وا می‌دارد تا پس از دریافت چهارچوب کلی روشی و نظری در یک حوزه خاص، تلاش نمایند تا از این اصول و قوائدکلی در فضای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و... کشور بهره برده تا از این دانش انباشته استفاده کنند و بتوانند به مسائل و مشکلات موجود در جامعه خود پاسخ گویند.

ورود و گسترش مفاهیم مرتبط با ارزیابی تأثیرات اجتماعی نیز از این قانده مستثنی نبوده و در پی ورود و گسترش این مفهوم به کشور، پژوهشگران و متخصصان در تلاش بوده‌اند تا از این حوزه روشی و نظری در راستای کاهش مسائل و مشکلات اجتماعی به ویژه آنچه یک سیاست، برنامه، طرح و یا پروژه می‌تواند بر محیط انسانی پیرامون خود ایجاد نماید، بهره برند. این فرآیند را می‌توان در روند شکل‌گیری و گسترش این مفهوم در کشور نیز مشاهده نمود. ترجمه‌های اولیه در این حوزه (که البته همچنان نیز ادامه دارد) موجب شد تا روش‌شناسی این حوزه مطالعاتی در پژوهش‌های

مرتبط با توسعه مورد استفاده قرار گیرد و به مرور زمان برخی از فعالان تلاش‌هایی برای تدوین مقالات، کتب و محتواهای مرتبط، با توجه به ویژگی‌ها و شرایط خاص ایران و یا یک حوزه جغرافیایی محلی، انجام دهند.

آنچه در این بین دارای اهمیت است تبادل دانش به دست آمده در این حوزه در میان پژوهشگران، متخصصان و فعالان حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی است. بهره‌گیری از روش‌ها، فنون و ابزارهای این حوزه مطالعاتی در پژوهش‌های مشخص، اگرچه می‌تواند به بهره‌مندی جامعه محلی از پروژه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای کمک نماید و تلاشی باشد در راستای بهره‌مندی حداکثری ذی‌نفعان، ارتقاء سطح کیفیت زندگی و کاستن از پیامدهای منفی طرح، اما محدود شدن این دانش حاصل از تجربه به گروه پژوهش و سهیم نشدن سایر متخصصان از یافته‌ها و تحلیل‌های صورت گرفته، از اثربخشی و کارایی این حوزه خواهد کاست.

بی‌شک دستیابی به روش‌ها و فنون کاربردی توسط پژوهشگران فعال در این حوزه به صورت مقطعی و موردی، می‌تواند به تأثیرگذاری این مطالعات کمک شایان توجهی نماید، اما آنچه با اهمیت‌تر است طرح این مسائل در بستری علمی و نگاهی کارشناسی به منظور نقد و ارزیابی این یافته‌ها با هدف ارتقاء کیفیت آن خواهد بود که این مهم با انعکاس این دانش به دست آمده در تولیدات علمی همچون کتاب و مقاله میسر خواهد شد.

همکاران فصلنامه ارزیابی تأثیرات اجتماعی نیز با همین هدف، در تلاشی همه‌جانبه روزگار را سپری کرده و گمان می‌کنند با این کار بتوانند به تبادل دانش در این حوزه کمک نمایند. از این روی، در شماره‌های پیشین (و همچنین شماره فعلی) نخست مقالاتی منتشر شده است که حاصل فعالیت پژوهشگران این حوزه در یک طرح و یا پروژه‌های خاص بوده و نتایج این پژوهش‌ها با سایر فعالان این حوزه به اشتراک گذاشته شده است. بخش دوم فصلنامه نیز با ارائه ترجمه‌هایی از مقالات مرتبط با حوزه اتا در تلاش است ارتباط دانش موجود در کشور با دانش و نوآوری‌های رو به گسترش جهانی را حفظ نماید و آنچه در دیگر کشورها در حال اجرا است، در اختیار پژوهشگران داخلی نیز قرار گیرد. در بخش سوم فصلنامه نیز همچنان گفتگو با متخصصان، صاحب‌نظران و فعالان این حوزه ادامه داشته تا به تبادل نظر میان آن‌ها و سایر فعالان اتا منجر گردد. در پایان نیز خلاصه یکی از کتاب‌های منتشر شده در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی آمده است تا خواننده بتواند با مرور آن از محتوای کلی اثر باخبر و علاقه‌مندی وی به مطالعه اصل کتاب بیشتر گردد.

آنچه پیش‌روی شما است نتیجه این تفکر و امید به گسترش این مفهوم (اتا) در بدنه حاکمیتی، دولتی و عمومی جامعه بوده که بدون همراهی پژوهشگران و متخصصان این حوزه ره به جایی نخواهد برد. از همین روی همچون گذشته از تمامی متخصصان، پژوهشگران، فعالان و علاقه‌مندان به حوزه اتا خواهشمند است همراهی و همکاری خود را با این فصلنامه ادامه داده تا هدف‌های اشاره شده، محقق گردد.

مقالات

* ارزیابی تأثیرات اجتماعی انتقال مسیر ویژه اتوبوس‌های تندرو (BRT) در خیابان مولوی زهراخستو

* ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی ناشی از احداث بازار روز محله هلیکوپترسازی شهر کرج برزو مروت

* ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث مجموعه ورزشی مرودشت (منطقه ۷ شهرداری تهران) خلیل میرزایی، مرجان پاکدامن، فرزاد عباسی و ندا عظیمی

ارزیابی تأثیرات اجتماعی انتقال مسیر ویژه اتوبوس‌های تندرو (BRT)^۱ در خیابان مولوی

زهرا خستو

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشگاه مازندران
Zahra_khasto@yahoo.com

چکیده

معاونت حمل‌ونقل و ترافیک منطقه ۱۲ شهرداری تهران با هدف افزایش ایمنی خیابان مولوی و سامان‌دهی حمل‌ونقل عمومی، طرح انتقال خط BRT مولوی از ضلع جنوب به وسط خیابان را ارائه داده است. این مقاله می‌کوشد تا ضمن بررسی نیازها، وضعیت و دیدگاه‌های ذی‌نفعان خیابان مولوی، پیامدهای اجتماعی و فرهنگی انتقال این خط را بر زیست اجتماعی خیابان مولوی بررسی کند. روش‌شناسی اصلی این پژوهش بر اساس رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی و با استفاده از فن مصاحبه عمیق و فوکوس گروپ انجام گرفته است. در این راستا با تکیه بر چارچوب نظری زیست‌پذیری برخی از مفاهیم چون پایداری، حمل‌ونقل پایدار، کیفیت زندگی و ایمنی در نظر گرفته شده است. یافته‌ها بیانگر این است که انتقال خط BRT مولوی می‌تواند ایمنی خیابان را افزایش دهد؛ اما در عین حال تحقق این امر نیازمند همکاری بالای سازمانی پلیس راهور در این خیابان است. از سوی دیگر هرچند دوطرفه شدن خیابان نیز بخشی از مطالبات اجتماعی و اقتصادی کسبه و ساکنان این خیابان و محلات هرندی و تختی را تأمین می‌کند، می‌تواند میزان تقاضا برای تردد و ترافیک را در خیابان مولوی افزایش دهد.

واژه‌های کلیدی: زیست‌پذیری شهری، حمل‌ونقل پایدار، پدیدارشناسی، ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا) و خیابان مولوی.

مقدمه

متخصصان حمل و نقل و طراحان شهری در تمام دنیا در حال آزمایش راه‌حل‌های جدید برای حل مسئله ترافیک هستند. نگرانی درباره ترافیک و محیط زیست منجر به آزمایش دوباره سیستم‌های ارتباطی موجود و پذیرش انواع جدید آن شده است. آل‌سوپ^۱ معتقد است که بی.آر.تی، یکی از راه‌های بسیار کم هزینه برای این تحول با کیفیت بالا و کارآمد است. پیشرفت در فناوری جدید مثل وسایل پاکیزه، وسایل با سطح کیفی بالاتر و هدایت مکانیکی و الکترونیکی، BRT را راه‌حلی جذاب برای مسافران و مسئولان معرفی کرده است (کردنائیچ و مختاری موعاری، ۱۳۹۰: ۶۰). از این رو خطوط اتوبوس‌رانی تندرو نه تنها نقش مهمی در افزایش کارایی سیستم حمل و نقل عمومی و کاهش ترافیک دارند، بلکه با جداسازی مسیر تردد مسافران و اتوبوس‌ها، دسترسی و ایمنی در خیابان‌ها را افزایش می‌دهند. چنان‌که «تیواری و جین^۲ (۲۰۱۲)، مطالعه‌ای برای ارائه شاخص در برگیرنده تغییرات دسترسی و ایمنی شبکه در اثر اجرای پروژه‌های حمل و نقلی انجام داده‌اند. آنها ادعا می‌کنند که اجرای یک پروژه مرتبط با حمل و نقل بر تأثیر متقابل سفر، جریان و سرعت حرکت اثر می‌گذارد. پیش از این مطالعات هیدالگو و پای^۳ در سال ۲۰۰۹ در بررسی شاخص‌های سنتی و جدید ایمنی، نشان داد که احداث اتوبوس‌های تندرو، میزان ایمنی معبر را تا حد خوبی بهبود می‌بخشد» (اکبری و مرتضوی، ۱۳۹۶: ۲۲-۲۳).

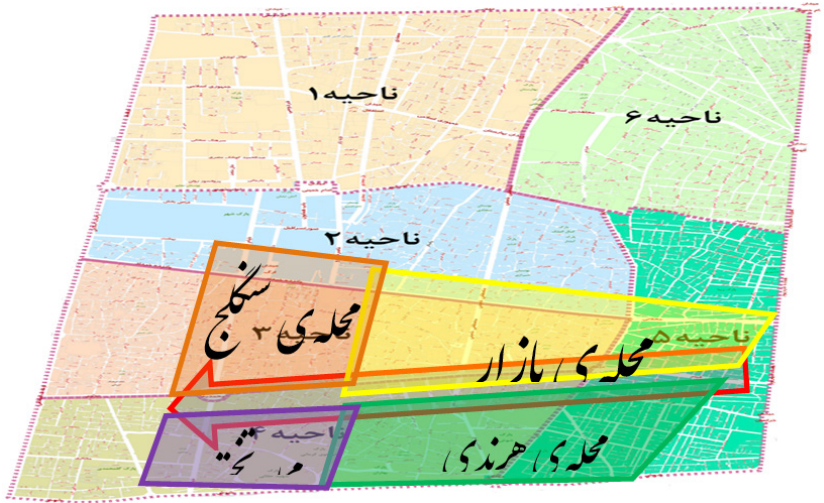
خیابان مولوی در شهر تهران به عنوان شریان درجه دو منطقه ۱۲ تهران^(۱)، دارای خط تندروی شماره ۲ و ۲۹ ایستگاه است. این خط، پایانه آزادی را به پایانه خاوران متصل می‌کند. در واقع این سامانه تندرو، غرب تهران را به جنوب شرق آن متصل می‌کند. شهرداری منطقه ۱۲ در صدد ایزوله‌سازی خیابان مولوی با انتقال خط BRT مولوی از ضلع جنوب به وسط خیابان و دو طرفه کردن خیابان است. ایستگاه‌های واقع در خیابان مولوی در محدوده اقدام در منطقه ۱۲ شهرداری تهران شامل ایستگاه‌های میدان قیام، چهارراه مولوی، سعادت، خیام (محمدیه سابق)، وحدت اسلامی، ولی عصر و میدان رازی است. طرح مورد مطالعه در دو ناحیه ۳ و ۴ منطقه ۱۲ واقع شده است و محلات بازار، سنگلج، هرنندی و تختی را در برمی‌گیرد. تصویر شماره ۱، خطوط واقع در محدوده اقدام در خیابان مولوی و تصویر شماره ۲، موقعیت خیابان مولوی نسبت به دو ناحیه ۳ و ۴ منطقه و نیز محله‌های این نواحی را نشان داده است.

1- Allsop
2- Tiwari & Jain
3- Hildago & Pai

شکل ۱: خطوط واقع در محدوده اقدام در خیابان مولوی

شکل ۲: موقعیت ناحیه ۳ و ۴ در منطقه ۱۲ شهرداری تهران

یکی از مهمترین مسائل در خط BRT مولوی که موجب نگرانی مدیران شهری منطقه ۱۲ شده است، نبود ایمنی جانی و روانی مسافران، عابران پیاده و نیز گروه‌های دیگر چون موتورسواران و باربرهای چرخی است. یکی از عواملی که جان مسافران را تهدید می‌کند، تصادف با موتورسواران و خودروهای شخصی است. از سوی دیگر باربرها نیز به دلیل داشتن حجم بار سنگین و حرکت سنگینی که در خیابان دارند، احتمال تصادف آنها با موتورسواران، عابران و مسافران را بیشتر می‌کند. در مجموع ایمنی جانی انسان‌ها در این خیابان، مهمترین مسئله‌ای است که می‌توان متناسب با موقعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر کدام از گروه‌های ذی‌نفع و نیز بنا بر الزامات مدیریت شهری، ایمنی را در این خیابان تأمین کرد.

در این میان سهم منطقه ۱۲ در نایمینی خیابان‌های تهران در ایجاد تصادفات در این پژوهش قابل توجه است؛ چنان که آمار تصادفات فوتی منطقه ۱۲ شهرداری تهران در سال ۱۳۹۶، چهار نفر بوده است (معاونت و سازمان حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری تهران، ۱۳۹۷: ۵۸). طبق این آمار، تصادفات جرحی در منطقه، ۱۳۲ مورد و آمار تصادفات خسارتی، ۱۵۷ مورد بوده است. در مجموع تعداد کل تصادفات ثبت‌شده در منطقه، ۲۹۳ مورد است. هر چند تعداد فوتی‌ها در دیگر مناطق تهران بیشتر از این رقم بوده است، مسئله مهم، تراکم این تصادفات و فوتی‌ها در خیابان مولوی است که ضرورت بازبینی و ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی خط ویژه BRT مولوی و نوع مناسبات و ساختار خیابان مولوی را در منطقه و تهران بیشتر می‌کند.

از آنجایی که خیابان مولوی با عرض کمی که دارد، در حال حاضر یکی از پرترددترین خیابان‌های تهران است که در آن همه نوع وسیله نقلیه چون اتوبوس تندرو، موتورسیکلت، سه‌چرخه، وانت، کامیونت و ماشین‌های شخصی در حال تردد است، امنیت جان مسافران و عابران و حرکت نامنظم این وسایل که منجر به ترافیک و شلوغی خیابان می‌گردد، از مهمترین نکات ضروری در پرداختن مدیریت شهری به این خیابان است.

مهمترین اهداف اولیه در انتقال خط BRT مولوی به وسط خیابان، افزایش ایمنی، توسعه حمل‌ونقل عمومی و تشویق مردم در استفاده بیشتر از وسائل حمل‌ونقل عمومی و بهبود خدمات شهری و سیستم حمل‌ونقل در شهر تهران است. مطالعه اسناد پشتیبان در رابطه با حمل‌ونقل منطقه ۱۲ و شهر تهران، بیانگر این است که تأمین ایمنی و تردد عمومی، یکی از مهمترین دغدغه‌های مدیریت منطقه است و در این رابطه نیز توسعه و کارآمدی شبکه‌های حمل‌ونقل عمومی به‌ویژه اتوبوس و مترو در اولویت اقدامات توسعه‌ای شهرداری منطقه قرار دارد.

می‌توان گفت که این خط و این خیابان به عنوان محل برقراری تعاملات نیروهای انسانی و مواجهه ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی و همچنین به عنوان مسیر حرکت و جابه‌جایی کالا، خدمات و وسایل موتوری، دارای پیامدهای مثبت و منفی در سطح منطقه و شهر است.

این پژوهش ضمن بررسی وضعیت موجود این خیابان و این خط، درصد بررسی اثرات اجتماعی و فرهنگی این خط بر اجتماع شهری این منطقه و ذی‌نفعان متأثر از آن است. بنابراین این پرسش اصلی مطرح می‌شود که اثرات اجتماعی و فرهنگی جابه‌جایی خط BRT مولوی به وسط خیابان کدامند؟

ادبیات نظری

استفاده از نظریه در مطالعات اتاف (ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی) نباید ما را محدود به مفاهیم و رویکرد نظری خاص کند، زیرا ماهیت اتاف، اکتشافی و به دنبال بررسی شرایط موجود و زیست‌ذی‌نفعان در اثرگذاری و اثرپذیری از اقدام مداخله‌ای است. بنابراین ادبیات نظری نیز تنها به عنوان دست‌مایه‌ای برای شناسایی مفاهیم حساس مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع با تکیه بر سنت حساس‌سازی می‌توان «با نزدیک شدن به دنیای اجتماعی کشف کرد که پدیده‌های اجتماعی، چه ویژگی‌ها و وجوه اشتراکی دارند» (بلیکی، ۱۳۸۴: ۱۷۹). در واقع تحلیل و ارزیابی نتایج این طرح، نه تنها با بهره‌گیری از مفاهیم حساس صورت می‌گیرد، بلکه همگام با جمع‌آوری داده‌ها، مطالعات اکتشافی و تطبیقی، مفاهیم مورد نظر این پروژه نیز به دست خواهد آمد و ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی این طرح با تکیه بر همین مفاهیم مستخرج میدانی صورت می‌گیرد.

یکی از رویکردهای پژوهشی این تحقیق، زیست‌پذیری شهری در منطقه ۱۲ و شهر تهران است. این مفهوم از جدیدترین مفاهیم مطرح‌شده در ارتباط با برنامه‌ریزی شهری است که می‌تواند در یکی از اولویت‌های مدیریتی شهری به‌ویژه در انتقال خط BRT مولوی، زیست‌پذیری، دسترس‌پذیری، انعطاف‌پذیری و ایمنی منطقه ۱۲ و شهر تهران را مورد بررسی قرار دهد. از آنجایی که تجربه زیست‌ذی‌نفعان درباره این اقدام مداخله‌ای اهمیت بالایی دارد، زیست‌پذیری در منطقه و خیابان مولوی، از مفاهیم حساس این پژوهش است که در رابطه با زیست اجتماعی ذی‌نفعان بررسی می‌شود. در واقع هدف از موقعیتی دیدن مفهوم زیست‌پذیری، پایبندی به امر شناخت موقعیت و رفتارهای اجتماعی ذی‌نفعان و گروه‌های مختلف خیابان مولوی است که انتقال این خط بر زیست اجتماعی و عملکرد آنها تأثیر می‌گذارد. بنابراین با در نظر گرفتن این مهم که زیست‌پذیری برای چه کسانی مطرح است، می‌توان به طراحی و مدیریت شهر زیست‌پذیر در شهر تهران و منطقه و خیابان مولوی پرداخت.

«هر چند در مجموع، زیست‌پذیری یک مفهوم کلی است که با تعدادی از مفاهیم و اصطلاحات دیگر مانند پایداری، کیفیت زندگی و کیفیت مکان و اجتماعات سالم در ارتباط است، زیست‌پذیری اشاره به روابط بین تعداد و ساختار جمعیت و شیوه زندگی ساکنان و سطح خدمات، اقتصاد محلی و مکان فیزیکی دارد. از نظر مدنی، زیست‌پذیری را می‌توان به عنوان تجربه کیفیت زندگی تعریف کرد» (قنبری و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۳۰).

محققان بیان می‌دارند که پایداری مبتنی بر سه رکن «اقتصاد، عدالت و محیط» است و قابلیت زنده ماندن را می‌توان به عنوان یک مؤلفه مهم پایداری درک کرد (ر.ک: Ahmed, 2019). از این رو می‌توان گفت مفهوم پایداری به ترکیب ابعاد اجتماعی، اقتصادی و محیطی می‌پردازد، در حالی که مطالعات زیست‌پذیری به عوامل اجتماعی بیشتر از عوامل اقتصادی و محیط‌زیست اهمیت می‌دهد. با توجه به رابطه میان زیست‌پذیری و پایداری می‌توان گفت که «یک روی سکه زیست‌پذیری، پایداری اکولوژیک و روی دیگر آن، ابزار معیشت است. از طرف دیگر اگر کیفیت زندگی معادل زیست‌پذیری است، توانایی تقویت این کیفیت را می‌توان پایداری نامید» (بندرآباد، ۱۳۹۰: ۱۰۳).

درباره رابطه میان پایداری و زیست‌پذیری می‌توان گفت که پایداری عموماً به تعادل اهداف محیط‌زیستی، اقتصادی و اجتماعی اشاره می‌کند، زیست‌پذیری نیز زیرمجموعه اهداف پایداری است که به طور مستقیم روی افراد اجتماع تأثیر می‌گذارد و شامل توسعه اقتصاد محلی، کیفیت زندگی محیط‌زیستی، عدالت، دسترسی، ایمنی و سلامت عمومی و انسجام اجتماعی است. پایداری بر ماهیت یکپارچه فعالیت‌های انسان و تصمیمات هماهنگ در بین بخش‌ها و گروه‌های مختلف تأکید می‌کند (حاتمی‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۶: ۴۲).

گزارش براتلند^۱ (۲۰۰۳) درباره «توسعه پایدار^۲» که در سال ۱۹۸۷ میلادی ارائه شده است، توسعه پایدار را به عنوان توسعه‌ای که نیازهای حال حاضر را بدون به خطر انداختن این امکان که نسل‌های آینده بتوانند نیازهای خود را برآورده سازند، تعریف کرده است. این تعریف را می‌توان با کمترین تغییر به توسعه پایدار حمل و نقل نیز بسط داد که می‌تواند به صورت حمل و نقلی که «نیازهای فعلی حمل و نقل و جابه‌جایی را بدون به خطر انداختن این امکان که نسل‌های آینده بتوانند نیازهای خود را برآورده سازند» تعریف گردد. دلیلی^۳ نیز در این راستا مفهوم توسعه پایدار را تعریف می‌نماید. او پارامترهایی را برای پایداری هر بخش تشریح می‌نماید. از نظر او، حمل و نقل پایدار است، اگر سه شرط زیر را برآورده سازد:

۱. سطحی که حمل و نقل از منابع تجدیدپذیر استفاده می‌نماید، از سطح تولید مجدد این منابع تجاوز ننماید.
۲. سطحی که حمل و نقل از منابع غیر قابل تجدید استفاده می‌نماید، از سطحی که جایگزین‌های تجدیدپذیر سازگار با محیط‌زیست را می‌توان توسعه داد، تجاوز ننماید.

1- Brundland
2- Sustainable Development
3- Daly

۳. سطح انتشار آلودگی حمل و نقل از ظرفیت پذیرش آلودگی محیط زیست تجاوز ننماید (بلیک، ۱۳۹۵: ۱۷-۱۸).

مرکز حمل و نقل پایدار در کانادا بیان می‌دارد که سیستم حمل و نقل پایدار، سیستمی است که:

- مقرون به صرفه است؛ به شیوه مطلوبی فعالیت می‌نماید؛ امکان انتخاب طریقه حمل و نقل را فراهم می‌سازد و از اقتصادی پر جنب و جوش حمایت می‌کند.

- میزان انتشار گازهای گل‌خانه‌ای و تولید پسماند را درون محدوده قابلیت کره زمین در جذب آنها محدود می‌نماید. میزان مصرف از منابع غیر قابل تجدید را به حداقل می‌رساند. اجزای خود را بازیافت کرده، مورد استفاده مجدد قرار می‌دهد و استفاده از زمین و سروصدای تولیدشده را به حداقل می‌رساند (همان: ۲۰).

بانک جهانی حمل و نقل پایدار را در قالب سه رکن بیان می‌کند:

- پایداری اقتصادی و مالی: استفاده و حفظ سرمایه‌ها به طور مؤثر و صحیح صورت گیرد.

- پایداری محیطی و اکولوژیکی: اثرات بیرونی حمل و نقل همچون مصرف انرژی، انتشار آلاینده‌ها، هنگام تصمیم‌گیری به طور کامل مورد توجه گیرد.

- پایداری اجتماعی: منافع حمل و نقل در دسترس همه اقشار جامعه قرار گیرد (ر.ک: پوراشکا و دیگران، ۱۳۹۳).

ایمنی نیز یکی از مفاهیم مهم در زیست‌پذیری شهری است، اما در اینجا بحث ایمنی فراتر از دیدگاه موضوعی است. با توجه به اینکه شهرداری منطقه ۱۲ تهران با افزایش میزان تصادفات در خیابان مولوی، بحث ایمنی را در این خیابان مطرح کرده است، در اینجا ایمنی از دو بعد «موضوعی» و «فردی» مورد بررسی قرار می‌گیرد. «در دیدگاه موضوعی، ایمنی جاده با توجه به آمار فراوانی و شدت تصادفات تعریف می‌گردد. این دیدگاه، مستقل از احساس شخص استفاده‌کننده نسبت به میزان ایمنی جاده است؛ در حالی که از دیدگاه فردی، به ایمنی جاده از دید اشخاص استفاده‌کننده از مسیر توجه می‌شود» (افندی‌زاده و کمالی، ۱۳۹۷: ۶).

معیار سنجش ایمنی در دیدگاه موضوعی، فراوانی و شدت تصادفات است، اما میزان ایمنی جاده‌ای از نگاه استفاده‌کنندگان مختلف، متفاوت است (ر.ک: افندی‌زاده و کمالی، ۱۳۹۷). همان‌طوری که در زیست‌پذیری نیز احساس ایمنی در افراد مهم است، این احساس می‌تواند در افراد با توجه به برداشت‌ها، ارزش‌ها و خواسته‌های مختلف متفاوت باشد. (Ahmed, 2019: 167) ایمنی در

این پژوهش فراتر از سطح موضوعی و آمار و تصادفات، به بررسی برداشت و تصور ذی‌نفعان از ایمنی نیز می‌پردازد.

از نظر پارکر و مور^۱، کیفیت زندگی مفهومی است که برای ترسیم توسعه رفاه جامعه به کار می‌رود. به عبارت دیگر این مفهوم منعکس‌کننده شرایط زندگی و رفاه افراد است. در واقع کیفیت زندگی، ترویج و توسعه مفاهیم کیفیت محیط زندگی مردم است تا بهترین شیوه‌های زیستی برای آنها فراهم شود. بنابراین هدف غایی مطالعه کیفیت زندگی و کاربرد متعاقب آن برای این است که مردم قادر به داشتن یک زندگی با کیفیت بالا باشند، به طوری که این زندگی هم هدفمند و هم لذت‌بخش باشد (دامن‌باغ و دیگران، ۱۳۹۴: ۳).

در مجموع می‌توان گفت که کیفیت زندگی شهری، تلاشی جهت افزایش رفاه عینی و فراهم آوردن خدمات شهری مناسب است که به طور ذهنی، رضایت شهروندان را از خدمات و مدیریت شهری جلب می‌کند. به علاوه کیفیت زندگی به دنبال این است که در چارچوب توسعه پایدار، خدمات و رفاه عمومی را برای همگان، حتی نسل‌های آتی شهروندان تأمین نماید. در این صورت می‌توان گفت با افزایش کیفیت زندگی در شهر، شرایط کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در جهت توانمندسازی شهروندان نیز مهیا و حاصل می‌شود. در ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی انتقال خط BRT مولوی، افزایش ایمنی شهروندان، دسترسی به خدمات شهری و توسعه حمل‌ونقل می‌تواند بیانگر توجه به کیفیت زندگی شهروندان شهر تهران باشد. در راستای افزایش کیفیت زندگی شهری، مفهوم عدالت اجتماعی، رضایتمندی و تأمین نیازهای گروه‌ها و اقشار جامعه نیز مورد توجه قرار می‌گیرد.

از نظر دیوید هاروی، عدالت اجتماعی در شهر باید به گونه‌ای باشد که نیازهای جمعیتی را پاسخ دهد؛ تخصیص منطقه‌ای منابع را به گونه‌ای هدایت کند که افراد با کمترین شکاف و اعتراض نسبت به استحقاق حقوق خود مواجه باشند و در یک کلام عدالت اجتماعی یعنی توزیع عادلانه باروش‌های عادلانه (سرور و دیگران، ۱۳۹۵: ۴۱۱). رضایتمندی نیز احساس مثبتی است که در فرد پس از استفاده از کالا یا دریافت خدمات ایجاد می‌شود. احساس مورد نظر از تقابل انتظارات دریافت‌کننده و عملکرد عرضه‌کننده به وجود می‌آید (دامن‌باغ و دیگران، ۱۳۹۴: ۱۳).

در ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی انتقال خط BRT مولوی، با گروه‌های ذی‌نفع متفاوتی مواجه خواهیم بود که هر کدام دارای نیازهای شهری متفاوت هستند. در راستای مفهوم زیست‌پذیری، عدالت اجتماعی و رضایتمندی، این

پژوهش در صدد شناخت ماهیت، نوع و شدت نیازهای این گروه‌ها است تا جهت تأمین عدالت اجتماعی و رضایتمندی در برنامه‌های توسعه‌ای شهرداری منطقه ۱۲، برنامه‌هایی ارائه شود.

رویکرد مفهومی پژوهش

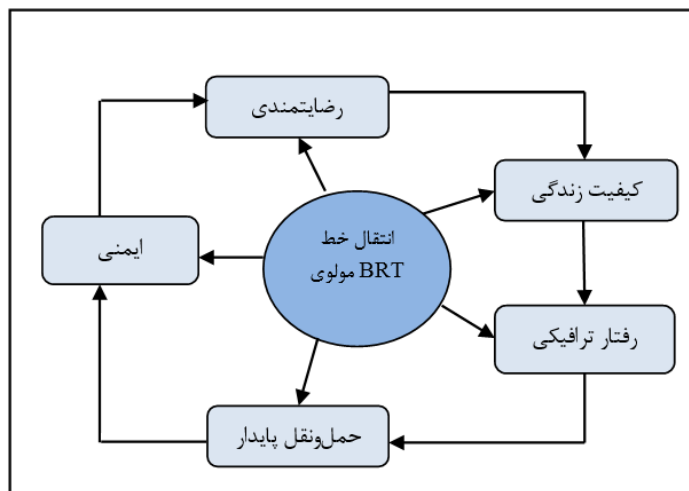
اصطلاح زیست‌پذیری عمیق‌تر از آن است که تنها در قالب کیفیت زندگی و یا استانداردهای زندگی خوب تعریف شود؛ به‌ویژه درباره شهر تهران و منطقه ۱۲ که مجموعه‌ای از روابط به هم پیوسته شامل خدماتی چون حمل‌ونقل، بازار و پویایی اقتصادی و بناهای تاریخی و فرهنگی و نیز رفتارهای ترافیکی و اجتماعی است. در واقع زیست‌پذیری، یکی از جنبه‌های مهم برای ارتقای کیفیت زندگی ساکنان است که محیط شهری را به زندگی اجتماعی و فرهنگی نیز پیوند می‌دهد. از این‌رو نه تنها ظرفیت‌های خیابان مولوی و زیست‌گروه‌های ذی‌نفع در این خیابان می‌تواند سطحی از زیست‌پذیری را نمایان سازد، بلکه تغییرات حاصل از اقدامات شهری می‌تواند در ارتقای زیست‌پذیری شهری، عدالت، ایمنی و رضایت شهروندان نیز اثرگذار باشد.

در مجموع می‌توان گفت که شهرهای زیست‌پذیر، شهرهای موفق هستند که نه تنها کیفیت زندگی در آنجا بالاست، بلکه در راستای پایداری و حمل‌ونقل پایدار حرکت می‌کنند که سطحی از عدالت اجتماعی و رضایتمندی را در میان شهروندان خود ایجاد می‌کنند.

با توجه به طرح پژوهش، که توسعه و بهبود حمل‌ونقل شهری و افزایش ایمنی در جابه‌جایی شهروندان در خیابان مولوی مطرح است، این طرح می‌تواند شاخص‌هایی چون عدالت و دسترسی‌پذیری، ایمنی، رضایتمندی، حمل‌ونقل پایدار و توزیع همگانی خدمات شهری، آلودگی صوتی و محیطی را در شهر تهران به‌ویژه منطقه ۱۲ تهران تحت تأثیر قرار دهد.

لازم به ذکر است از آنجایی که روش تحقیق این پژوهش بر اساس رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی است، نمی‌توان چارچوب مفهومی را که بیانگر روابط متغیرها است، به واقعیت تحمیل کرد. از این‌رو چارچوب مفهومی تنها برای درک بهتر موقعیت مورد نظر ترسیم شده است و این تحقیق به دنبال کشف پیامدهایی است که با اقدام مداخله‌ای می‌تواند در زیست اجتماعی ذی‌نفعان تأثیرگذار باشد. در ادامه، مدل مفهومی تحقیق که برآمده از مطالعات اکتشافی و مرور ادبیات است، در نمودار زیر نشان داده شده است.

شکل ۳: نمودار مدل مفهومی پژوهش

شهر زیست پذیر

روش پژوهش

روش شناسی این پژوهش بر اساس رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی است. رویکرد کیفی این پژوهش، رویکردی انسان‌گرا است و گروه‌های ذی‌نفع را در ارتباط با مجموعه‌ای از عناصر زمینه‌ای مورد بررسی قرار می‌دهد. در واقع یکی از ویژگی‌های این رویکرد، وابستگی آن به بستر و زمینه‌های اجتماعی و تجربه زیستی افرادی است که در این زمینه‌ها قرار گرفته‌اند.

تحقیق پدیدارشناختی به دنبال تجربه زیسته^۱ پدیده خاص است و هدف کاوش تجربه به منظور بیرون کشیدن ماهیت پنهان پدیده است (ر.ک: Giles, 2009). بنابراین این روش به‌مانند چراحی است تا تأثیرات اجتماعی و فرهنگی انتقال خط BRT و احداث خط ویژه را به عنوان یک پدیده خاص در تجربه زیسته افراد مورد مطالعه قرار دهد تا درک بیشتری از ماهیت پنهان اجتماعی و تعاملی این پدیده کسب کند.

در مطالعات پدیدارشناسی، فرآیند گردآوری اطلاعات از طریق مصاحبه‌های عمیق انجام می‌شود (کرسول، ۱۳۹۱: ۱۶۰). علاوه بر این «موزر و ناگل، مصاحبه با متخصصان را نوعی مصاحبه نیمه استاندارد می‌دانند. در اینجا برخلاف مصاحبه‌های زندگی‌نامه‌نگارانه به مصاحبه‌شونده نه به عنوان یک (کل یا) شخص، بلکه به قابلیتش به عنوان متخصص در یک حوزه خاص توجه

1- Lived Experience

می‌شود. متخصصان نه به عنوان یک مورد منفرد، بلکه به منزله نمایندگان یک گروه (از متخصصان خاص) در نمونه گنجانده می‌شوند» (فلیک، ۱۳۸۸: ۱۸۳). بنابراین در این پژوهش در گردآوری داده‌ها، از فن مصاحبه نیمه‌ساختمند با گروه‌های ذی‌نفع بهره برده شده است.

لازم به ذکر است که مشارکت‌کنندگان در این پژوهش به صورت هدفمند و در دسترس انتخاب شده‌اند. انتخاب افراد مشارکت‌کننده در پژوهش به شیوه هدفمند، شیوه مرجح در طرح‌های پدیدارشناسی است. مشارکت‌کنندگان، افرادی هستند که زیست اجتماعی در خیابان مولوی دارند و زیست آنها تحت تأثیر این خط و انتقال آن قرار دارد. در این پژوهش تعداد افراد مشارکت‌کننده یا به عبارت دیگر حجم نمونه به «اشباع نظری»^۱ سؤال‌های مورد بررسی بستگی دارد. به این ترتیب که هر گاه محقق به این نتیجه دست یافته است که پاسخ‌های داده‌شده یا مصاحبه‌های انجام‌شده با افراد به اندازه‌ای به هم شباهت دارند که منجر به تکراری شدن پاسخ‌ها یا مصاحبه‌ها شده است و داده‌های جدیدی در آنها وجود ندارد، تعداد مصاحبه‌ها را کافی دانسته و دست از انجام مصاحبه کشیده است.

گروه‌های مشارکت‌کننده در پژوهش که در خیابان مولوی زیست اجتماعی دارند، شامل موتورسواران، بنگاه‌داران و کلیه کسبه فعال در خیابان مولوی، عابران، مسافران اتوبوس BRT مولوی، رانندگان تاکسی، ساکنان محدوده مداخله و بلافصل پروژه، نهادها و سازمان‌های مستقر در خیابان مولوی (شامل مساجد، مراکز بهداشتی، بانک‌ها و پمپ بنزین)، افراد، نهادها و سازمان‌های ذی‌ربط (شامل پلیس راهور، نیروی انتظامی و شرکت اتوبوسرانی) و همچنین نخبگان و کلیه مدیران محلی و نهادهای ذی‌نفع همچون شورایی‌های محله، معاونت‌های ذی‌نفع در شهرداری منطقه و گروه‌های مردمی، پیمانکاران و مشاوران طرح هستند.

با توجه به اینکه با گروه کسبه و موتورسواران روبه‌رو هستیم و مصاحبه به تنهایی نمی‌تواند بیانگر رفتارها و عملکرد آنها در محیط باشد، با دو گروه کسبه و موتورسواران، جلسات «فوکوس گروپ» برگزار شده است. در این جلسات، ۳۰ نفر از کسبه و ۲۰ نفر از موتورسواران خیابان مولوی شرکت کرده‌اند. به علاوه با ۱۵ نفر از کسبه و بنگاه‌داران نیز در محل کسبشان، مصاحبه به عمل آمده است. گروه‌های مشارکت‌کننده در پژوهش در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: گروه‌های شرکت کننده در پژوهش

تعداد	گروه‌ها
۷ نفر	ساکنان خیابان مولوی
۲ نفر	افراد قدیمی و ریش سفید محله بازار
۶۵ نفر (شامل ۳۶ نفر زن و ۲۹ نفر مرد)	عابران و مسافران
۳۰ - ۱۵ نفر (مشارکت کننده فوکوس گروپ)	کسبه خیابان مولوی
۲۰ نفر	موتورسواران خیابان مولوی
۶ نفر	رانندگان تاکسی خیابان مولوی (جایگاه توقف آنها میدان محمدیه و ایستگاه سعادت است)
۸ نفر از مدیران بانک: سپه، صادرات (۲)، سامان، آینده، ملت، قوامین، کارگشای ملی	بانک‌های مستقر در خیابان مولوی
۳ نفر امام جماعت مسجد: امام حسین، سعادت، فخر	مسجد
۲ نفر مدیر ایستگاه آتش نشانی: شماره ۲۳ و شماره ۶۷	آتش نشانی
۲ نفر: رئیس اورژانس ناحیه ۵ مرکز تهران، مسئول تکنسین‌های اورژانس تهران	اورژانس تهران
مدیر پمپ بنزین واقع در خیابان مولوی	پمپ بنزین
۲ نفر: سرایدار دبستان پسرانه ۱۵ خرداد، مدیر دفتر دبستان دخترانه ایران	مدرسه
۴ نفر از مدیران: بیمارستان اکبر آبادی، بیمارستان اشرفی اصفهانی، مرکز درمانی ثلاث، داروخانه چهارراه مولوی	بیمارستان و داروخانه
۶ نفر	پلیس ناجا و پلیس راهنمایی و رانندگی منطقه ۱۲ تهران
۱ نفر	رئیس اتحادیه صنف وانت بار و پیک موتوری
۱۰ نفر: معاون حمل و نقل و ترافیک منطقه ۱۲ شهرداری تهران، رئیس حوزه نظارت و اجرا و جانشین معاون حمل و نقل و ترافیک، شهردار نواحی ۳ و ۴ منطقه، رئیس عمران و ترافیک نواحی ۳ و ۴ منطقه، رئیس حمل و نقل عمومی منطقه ۱۲، مشاور معاونت حمل و نقل و ترافیک منطقه ۱۲، رئیس دفتر فنی و عمران منطقه ۱۲، کارشناس اداره کل حمل و نقل و ترافیک شهرداری تهران	مدیران شهری
۲ نفر	مدیریت سامانه خط ۲ BRT
۲ نفر	اعضای شوراییاری
۲ نفر	مشاوران ترافیکی و احداث خط BRT مولوی
۲ نفر	متخصصان حوزه حمل و نقل و ترافیک

در این روش برای تحلیل اطلاعات، ابتدا پس از بازبینی داده‌های جمع‌آوری شده، گزاره‌های معنادار شناسایی شد و هر کدام در قالب مقوله‌های معنایی دسته‌بندی و به عنوان متغیرهای تحت تأثیر پروژه در نظر گرفته شد. پس از شناسایی پیامدها، به هر کدام از آنها با توجه به زمان وقوع، نوع، شدت، ماهیت و گستره، امتیاز داده شده است. جدول شماره ۲، میزان امتیازهای در نظر گرفته شده برای هر پیامد را بر حسب نوع، شدت، مدت، ماهیت و گستره نشان می‌دهد.

جدول ۲: نحوه امتیازدهی به پیامدها

امتیاز	نوع
۱	غیر مستقیم
۲	مستقیم
۳	زیاد
۲	متوسط
۱	کم
۳	بلندمدت
۲	میان مدت
۱	کوتاه مدت
۲	خواسته
۱	ناخواسته
۳	فرامنطقه‌ای
۲	منطقه‌ای
۱	محلی
جمع: ۲۴	

یافته‌های پژوهش

تاریخچه خیابان مولوی نشان می‌دهد که هویت این خیابان در ارتباط مضاعف با شکل‌گیری تعاملات تجاری و فرهنگی بازار تهران شکل گرفته است و بدون در نظر گرفتن این تعاملات، نمی‌توان بعد مکانی و محیط اجتماعی آن را بررسی کرد. این تعاملات موجب شکل‌گیری مناسباتی فراتر از شهر تهران شده است که شکلی از روابط توسعه یافته را میان تهران و دیگر شهرستان‌ها ایجاد کرده است. از این رو به لحاظ تاریخی، خیابان مولوی از جمله مهمترین مکان‌های برخورد نیروهای انسانی و مالی در ایران است. در واقع می‌توان گفت که خیابان مولوی از نظر اجتماعی و اقتصادی دارای شبکه‌ای پیچیده است که در آن انواع گوناگون کاربری‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی چون مساجد،

مراکز درمانی مهم چون بیمارستان اکبرآبادی و اشرفی اصفهانی، عمده‌فروشی، مغازه‌های خرده‌فروشی، انبارهای کالا و کارگاه‌های صنعتی وجود دارد و بیشتر کارخانجات بزرگ به منظور تماس دائم و مستقیم با خرده‌فروشی‌ها و توزیع مصرف داخلی، نمایندگی‌ها و یا دفاتر تجارتي را در خیابان مولوی تأسیس کرده‌اند. گاراژهای مستقر در خیابان مولوی با مساحت بالا، محل توزیع و دریافت کالا به دیگر شهرستان‌ها هستند که شبکه حمل‌ونقل در این خیابان را فراتر از شهر تهران گسترش داده است. از سوی دیگر در این خیابان برای انتقال و جابه‌جایی کالا از وسایل غیر موتوری چون گاری و سه‌چرخه استفاده می‌شود که بر شبکه حمل‌ونقل و حرکت انسان‌ها در خیابان اثرگذار است. از این‌رو انتقال خط BRT خیابان مولوی، اقدام مداخله‌ای است که ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیط‌زیستی، کالبدی - فضایی متفاوت دارد. در ادامه، یافته‌های مهم و پیامدهای مثبت و منفی این طرح بیان می‌شود.

الف) پیامدهای احداث خط ۲ BRT مولوی

بیش از ده سال است که خط BRT در خیابان مولوی احداث شده است. بنابراین در این پژوهش، با پیامدهای احداث BRT و یک طرح از پیش اجرا شده نیز روبه‌رو هستیم. از همین‌رو ایزوله‌سازی و انتقال این خط از ضلع جنوب به وسط خیابان، نوعی اقدام مداخله‌ای در ساختار و شبکه ارتباطی خیابان مولوی است. بنابراین برای شناسایی بهتر سازوکار پیامدهای این طرح، پیامدهای احداث BRT نیز بررسی شد. پیامدهای مثبت احداث BRT خیابان مولوی و منابع آن در جدول شماره ۳ و پیامدهای منفی احداث و منابع آن در جدول شماره ۴ ارائه شده است.

جدول ۳: پیامدهای مثبت احداث BRT، ابعاد و منبع بیان آنها

ابعاد	مقوله‌ها	پیامدهای مثبت اجرای طرح	منبع بیان
کالبدی - فضایی	بهبود حمل‌ونقل عمومی	جابه‌جایی مسافران	مسافران، مساجد، بیمارستان، پمپ بنزین، مدیران شهری و مدیریت سامانه
		کاهش هزینه‌های سفر	مسافران، بیمارستان، پمپ بنزین، مدیران شهری، مدیریت سامانه
		کاهش زمان سفر	مسافران، مدیران شهری، مدیریت سامانه
اجتماعی	دسترسی	افزایش دسترسی به خیابان	پمپ بنزین، بیمارستان، ساکنان، مدیران شهری، مدیریت سامانه

جدول ۴: پیامدهای منفی احداث BRT، ابعاد و منبع بیان آنها

ابعاد	مقوله‌ها	پیامدهای مثبت اجرای طرح	منبع بیان	
	ایمنی	افزایش تردد موتورسواران	کسبه	
		سختی تردد از عرض خیابان	ساکنان	
		کاهش ایمنی مسافران	پیشینه تحقیق	
		کاهش ایمنی ساکنان	ساکنان، کسبه	
کالبدی - فضایی	ترافیک	افزایش ترافیک	کسبه، موتورسواران، رانندگان تاکسی، بانک‌ها، مساجد، آتش‌نشانی، بیمارستان، پمپ بنزین، پلیس ناجا، شورایاری، مدیران شهری	
		افزایش بعد مسافت	موتورسواران، مدیران شهری	
		انتقال ترافیک به کوچه‌های الله‌وردی و نساج	موتورسواران، مساجد، ساکنان	
	تردد و بارگیری	افزایش مشکلات تردد و بارگیری	کسبه، مساجد، پلیس راهور و ناجا	
	زیبایی و آلودگی	از بین رفتن زیبایی بصری خیابان	کسبه، پیشینه تحقیق	
		افزایش آلودگی صوتی	کسبه، بانک‌ها، بیمارستان‌ها	
	اجتماعی	متضرر شدن ذی‌نفعان	متضرر شدن کسبه ضلع جنوب	کسبه، شورایاری، بانک‌ها، مساجد، مدیران شهری
			کاهش مشتری کسبه	کسبه، بانک‌ها، بیمارستان‌ها
			ایجاد تبعیض اجتماعی	بانک‌ها
		تغییر کاربری	تغییر کاربری مسکونی به تجاری در کوچه‌های منتهی به خیابان	آتش‌نشانی، مدیران شهری
آسیب‌های اجتماعی		افزایش فروش مواد مخدر	مدیران شهری	
	خارج شدن مولوی از حالت محلی	مدیران شهری		
اقتصادی	کاهش ارزش ملک	کاهش ارزش ملک در ضلع جنوب خیابان	کسبه، آتش‌نشانی، شورایاری، مدیران شهری	

ارزایی تأثیرات اجتماعی انتقال مسیر ویژه اتوبوس‌های تندرو (BRT) در خیابان مولوی

در ادامه نیز در جدول شماره ۵، سازوکار پیامدهای منفی و در جدول شماره ۶، سازوکار پیامدهای مثبت احداث BRT ارائه می‌شود.

جدول ۵: سازوکار پیامدهای منفی احداث BRT

ابعاد	مقوله‌ها	پیامدهای منفی اجرای طرح	سازوکار
	ایمنی	افزایش تردد موتورسواران	با توجه به کاهش کنترل پلیس راهور و دو طرفه رفتن موتورسواران در خیابان، حمل بارهای نامتعارف موتورسیکلت‌ها و تردد همزمان سه چرخه و گاری‌ها، دسترسی مسافران به سکوهای میانی معبر با خطرات بسیاری همراه است و مسافران زمان عبور از عرض خیابان، باید همزمان به دو طرف خود نگاه کنند.
		سختی تردد از عرض خیابان	
	کالبدی و فضایی	کاهش ایمنی مسافران	
		کاهش ایمنی ساکنان	
	ترافیک	افزایش ترافیک	<p>- به دلایلی چون عرض کم خیابان، احداث BRT و سکوهای میانی معبر، کاهش کنترل و مدیریت پلیس راهور در خیابان، ترافیک خیابان مولوی بیشتر شده است. از سوی دیگر با یکطرفه شدن خیابان و کاهش دسترسی به ضلع جنوبی خیابان، توقف دوبل باربرها در ضلع شمالی خیابان نیز افزایش یافته است. در واقع همین امر، ترافیک بیشتر این مسیر را در پی داشته است. همچنین باربرها در ضلع جنوبی در پیاده‌راه و مسیر حرکت اتوبوس BRT توقف می‌کنند که همین امر، مسیر حرکت عابران و اتوبوس‌ها را با اختلال روبه‌رو می‌کند.</p> <p>- بعد از احداث این خط و محدودیت رفت‌وآمد با ماشین، تقاضا برای موتورسیکلت در خیابان افزایش یافته است. از این رو یکی از دلایل ترافیک خیابان مولوی، تردد زیاد موتورسیکلت و خلاف جهت حرکت کردن آنها در خیابان است.</p> <p>- به دلیل یکطرفه شدن خیابان و ترافیک خیابان مولوی، کوچه‌های باریک ترقی، الله‌وردی، نساج، عرب‌دفتر و اردستانی در ضلع جنوبی، دسترسی از شرق به غرب را برای رانندگان تاکسی و موتورسواران و حتی بارگیری کسبه ضلع جنوبی خیابان فراهم کرده‌اند و ترافیک در این کوچه‌ها افزایش داشته است. با افزایش ترافیک و تردد وسایل نقلیه، ایمنی ساکنان نیز کاهش یافته است.</p> <p>- یک‌طرفه شدن خیابان مولوی دسترسی از ضلع جنوبی را کاهش داده است و به همین دلیل رانندگان برای حرکت از شرق به غرب باید از خیابان‌ها و کوچه‌های جنوبی خیابان مولوی دور بزنند تا به میدان قیام دسترسی داشته باشند و به داخل بازار وارد شوند.</p> <p>- با توجه به یک‌طرفه شدن خیابان مولوی، اعمال طرح ترافیک در این خیابان و خیابان‌های اطراف مولوی، تقاضا برای استفاده از موتور برای رفت‌وآمد از کوچه‌های بازار و سیستم حمل‌ونقل بازار تهران افزایش یافته است. چنان‌که بعد از احداث این خط، بسیاری از کارمندان و کسبه برای رفت‌وآمد به محل کارشان از موتورسیکلت استفاده می‌کنند.</p> <p>- می‌توان گفت هشتاد درصد موتورسواران از نوع معیشتی هستند. همین امر بیانگر کارکرد موتورسیکلت در شبکه حمل‌ونقل و اقتصاد بازار است.</p>
		انتقال ترافیک به کوچه‌های الله‌وردی و نساج	

ادامه جدول ۵: ساز و کار پیامدهای منفی احداث BRT

ابعاد	مقوله‌ها	پیامدهای منفی اجرای طرح	سازوکار
کالبدی و فضایی	تردد و بارگیری	افزایش مشکلات تردد و بارگیری	<p>- قبل از احداث BRT که خیابان دوطرفه بود، امکان بارگیری در دو طرف خیابان فراهم بوده است. اکنون با توجه به نبود باراندازهای مهم در نقاط مهم خیابان، بارگیری تنها در ضلع شمالی امکان پذیر است که همین امر ترافیک ضلع شمالی را افزایش داده است. با توجه به کاهش دسترسی به ضلع جنوبی خیابان، بارگیری در ضلع جنوبی خیابان، یکی از مهمترین معضلات خیابان مولوی است.</p> <p>- مغازه‌هایی که در ضلع شمالی خیابان و کوچه‌ها واقع شده‌اند، به دلیل عرض کم خیابان، با بارگیری در مقابل مغازه‌ها، مسیر حرکت عابران و موتورسواران را کاملاً می‌بندند. در واقع علت مشکلات بارگیری در خیابان مولوی تنها یک‌طرفه شدن خیابان مولوی نیست. بلکه نبود بارانداز و مکان مشخص، تمام کوچه‌ها و خیابان‌های مولوی را تبدیل به بارانداز کرده است.</p>
	زیبایی و آلودگی	از بین رفتن زیبایی بصری خیابان	<p>- عرض کم خیابان، احداث سکوه‌های BRT در خیابان و تردد همزمان انواع وسایل نقلیه به‌ویژه ازدحام موتورسواران، کثیف بودن سکوها، نامناسب بودن آسفالت خیابان، فرسودگی ساختمان‌ها، تجمع معنادان در پیاده‌رو از زیبایی‌هایی سمعی و بصری این خیابان کاسته است.</p> <p>- تردد موتورسواران و افزایش ترافیک، آلودگی‌های صوتی بسیاری را در خیابان ایجاد کرده است.</p>
		افزایش آلودگی صوتی	

ادامه جدول ۵: سازوکار پیامدهای منفی احداث BRT

ابعاد	مقوله ها	پیامدهای منفی اجرای طرح	سازوکار
اجتماعی	متضرر شدن دی نفعان	متضرر شدن کسبه ضلع جنوب	<p>- یک طرفه شدن خیابان و عدم دسترسی با ماشین به ضلع جنوبی، امکان بارگیری و رفت و آمد مشتری ها به ضلع جنوبی را محدود کرده است.</p> <p>- عواملی که منجر به کاهش ارزش زمین در ضلع جنوبی شده، در نهایت در رفتار و منطق زیست ذی نفعان تأثیر گذار بوده است. کسبه و ساکنان ضلع جنوبی، مغازه و خانه های خود را اجاره داده و به نوعی از محله مهاجرت اجباری را تجربه کرده اند. از آنجایی که نرخ اجاره واحدهای مسکونی ضلع جنوبی خیابان کمتر از ضلع شمالی کاهش یافته است، تقاضا برای اجاره این قسمت بیشتر شده است. از این رو رفتار جمعی سودجویان به سمت اجاره کردن واحدهای مسکونی ضلع جنوبی افزایش یافته است.</p> <p>- با یک طرفه شدن خیابان و کاهش دسترسی به ضلع جنوبی خیابان از طریق ماشین، تنها کسبه و ساکنان متضرر نشدند، بلکه بیمارستان ها و دارو خانه های ضلع جنوبی خیابان نیز بسیاری از بیمارانشان را که مشکلات جسمی و حرکتی داشتند، از دست دادند.</p>
		کاهش مشتری	
		ایجاد تبعیض اجتماعی	
اجتماعی	تغییر کاربری	تغییر کاربری مسکونی به تجاری	<p>- با یک طرفه شدن خیابان مولوی، دسترسی از کوچه های اطراف مولوی افزایش یافته است. با افزایش رفت و آمد افراد غیر محلی به کوچه های اطراف، این کوچه ها به محلی مناسب برای خرید و فروش مواد مخدر تبدیل شده و امکان نظارت مستقیم در این کوچه نیز کمتر شده است.</p>
		افزایش فروش مواد مخدر	
اجتماعی	آسیب های اجتماعی	خارج شدن مولوی از حالت محلی	<p>- با یک طرفه شدن خیابان و عدم دسترسی با ماشین به ضلع جنوبی، مشکلات بارگیری در ضلع جنوبی خیابان، انتقال ترافیک مولوی به خیابان و کوچه های ضلع جنوبی که تردد را برای ساکنان با مشکلات زیادی روبه رو ساخته است، منجر به کاهش ارزش مغازه ها و به تبع ارزش واحدهای مسکونی شده است.</p>
		افزایش فروش مواد مخدر	
اقتصادی	کاهش ارزش ملک	کاهش ارزش ملک در ضلع جنوب خیابان	<p>- با یک طرفه شدن خیابان و عدم دسترسی با ماشین به ضلع جنوبی، مشکلات بارگیری در ضلع جنوبی خیابان، انتقال ترافیک مولوی به خیابان و کوچه های ضلع جنوبی که تردد را برای ساکنان با مشکلات زیادی روبه رو ساخته است، منجر به کاهش ارزش مغازه ها و به تبع ارزش واحدهای مسکونی شده است.</p>

جدول ۶: سازوکار پیامدهای مثبت احداث BRT

ابعاد	مقوله‌ها	پیامدهای مثبت اجرای طرح	سازوکار
		جابه‌جایی مسافران	<p>- احداث خط BRT در خیابان، امکان جابه‌جایی مسافران زیادی را به صورت شبانه‌روزی فراهم کرده است؛ چنان‌که مسافران شهرستانی که با خیابان‌های تهران آشنا نیستند، این خط را یکی از مهمترین فرصت‌ها برای جابه‌جایی امن و مطمئن در شهر تهران می‌شناسند.</p> <p>- این خط، کارمندان و کارگران زیادی را برای رسیدن به محل کارشان جابه‌جایی می‌کند.</p> <p>- ایستگاه‌های چهارراه مولوی، سعادت و خیام، بیشترین میزان سواره‌شو و پیاده‌شو را در خیابان مولوی دارد.</p>
کالبدی - فضایی	بهبود حمل‌ونقل عمومی	کاهش هزینه‌های سفر	<p>- از آنجایی که این خیابان دارای طرح ترافیک است و ورود به آن به راحتی امکان‌پذیر نیست و به دلیل گرانی کرایه‌های تاکسی و موتوری‌ها و با توجه به امکان جابه‌جایی این خط از شرق به غرب، هزینه‌های سفر را برای مسافران به‌ویژه کارگران و کارمندان و مشتری‌های بازار که عمدتاً خرده‌فروش هستند، بسیار کاهش داده است.</p> <p>- زنان خانه‌دار، مغازه‌داران و خرده‌فروشان بسیاری برای خرید هفتگی و ماهانه خود از این خط استفاده می‌کنند که با توجه به خرید و بارهایی که با خود حمل می‌کنند، استفاده از BRT هزینه‌های رفت‌وآمد به بازار را برایشان مقرون به صرفه‌تر کرده است.</p>
		کاهش زمان سفر	<p>هر چند مدیران سامانه خط ۲، ازدحام موتورسواران و مزاحمت باربرها را عامل مهم در توقف اتوبوس‌ها و کاهش زمان سفر می‌دانند، این خط، زمان سفر مسافران را که از نقاط مختلف تهران به‌ویژه شرق و غرب از این خط استفاده می‌کنند، کاهش داده است.</p>
اجتماعی	دسترسی	افزایش دسترسی	<p>به همان اندازه که احداث بی.آر.تی، دسترسی به خیابان را برای باربرها و مشتری‌های آنان کمتر کرده است، در مقابل این سامانه، دسترسی مسافران را به مراکز درمانی و محل کارشان امکان‌پذیر کرده است. همچنین زنان از مهمترین مشتری‌های بازار هستند که این خط دسترسی آنها را به ورودی بازار تهران فراهم کرده است. بنابراین ایستگاه چهارراه مولوی، بیشترین مسافران پیاده‌شو را دارد که قصد رفتن به بازار و خرید دارند.</p>

ب) وضعیت موجود خط ۲ BRT مولوی

- خط ۲ BRT مولوی در سال ۱۳۸۷ بهره‌برداری شده است. آمار اخذشده از پلیس راهنمایی - رانندگی منطقه ۱۲ تهران نشان می‌دهد که میزان جرمه‌های منطقه در سال ۱۳۹۹ (تامام مرداد)، ۲۳۶ مورد است که ۶۰ مورد آن مربوط به خیابان مولوی است. بیشتر تصادفات در ایستگاه چهارراه مولوی، ایستگاه سعادت، تقاطع کوچه اردستانی، کوچه حاج قاسم، اعدام، تختی و میدان قیام رخ می‌دهد؛ اما نسبت مرگومیر نسبت به تصادفات کمتر است. مرگومیر ناشی از تصادف موتورسواران در خیابان مولوی متعلق به گروه جوانان است. بر اساس آمار ارائه‌شده اورژانس تهران، بیشترین نوع حوادث در خیابان مولوی، حوادث شغلی و تصادفات است. به دلیل وجود تعداد زیاد کارگاه، حوادث شغلی مربوط به قشر کارگران است که با چرخ خیاطی و پرس آسیب دیده‌اند. همچنین گاز گرفتگی کارگران در شب و سقوط از ساختمان نیز مربوط به این قشر بوده است. اوردوز معتادان در شب نیز از جمله حوادث مهم خیابان مولوی اعلام شده است. بر اساس آمار اورژانس تهران، تصادفات موتور با عابر پیاده، بیشترین نوع تصادفات در خیابان مولوی گزارش شده است. اما علت تصادفات بیشتر از آنکه به دلیل سرعت موتورسواران باشد، به دلیل بارگیری موتورسواران بیشتر از حجم متعارف است که باعث به هم خوردن تعادل و برخورد با عابران و دیگر موتورسواران می‌شود. در مجموع بیشتر تصادفات خیابان مولوی، تصادف موتور با موتور و موتور با عابر پیاده است.

- خط ۲ BRT مولوی در سال بیش از ۳۰ میلیون مسافر را در مسیر آزادی - خاوران جابه‌جا می‌کند. ایستگاه چهارراه مولوی، ایستگاه سعادت و ایستگاه خیام از ایستگاه‌های پرتردد در خیابان مولوی هستند. این ایستگاه‌ها هنگام صبح بیشترین پیاده‌شور را دارند که این امر بیانگر ورود کارگران، کارمندان و افراد شاغل در خیابان مولوی و بازار تهران است. از سوی دیگر هنگام عصر نیز این ایستگاه‌ها به‌ویژه چهارراه مولوی، بیشترین سواره‌شور را دارند. در واقع یکی از مهمترین کارکردهای BRT در خیابان مولوی، جابه‌جایی افراد شاغل در بازار است.

- زمان ترافیک و بیشترین حجم مسافر در ایستگاه‌ها، از ساعت ۷:۳۰ صبح شروع و تا ساعت ۹ صبح ادامه دارد. هنگام عصر نیز از ساعت ۱۷:۳۰ تا ساعت ۱۹، بیشترین زمان تقاضا برای استفاده از خط BRT مولوی وجود دارد. جدول شماره ۷، آمار جابه‌جایی مسافران سامانه خط ۲ BRT مولوی را نشان می‌دهد.

همان‌طور که این جدول نشان می‌دهد، بیشترین میانگین تراکنش در سال ۹۶ و ۹۷ مربوط به ماه مهر است و در ماه‌های بهمن و اسفند نیز نسبت به ماه‌های دیگر افزایش جابه‌جایی وجود دارد. اما این آمار در سال ۱۳۹۸ رو به کاهش گذاشته و با توجه به پاندمی کرونا در دی‌ماه ۱۳۹۸، از تعداد مسافران در ماه‌های اسفند کاسته شده است. در مجموع می‌توان گفت که بیشترین حجم تردد و جابه‌جایی مسافر مربوط به ماه‌های مهر، بهمن و اسفند است.

جدول ۷: آمار جابه‌جایی مسافران سامانه خط ۲ BRT

ماه	تعداد تراکنش سال ۹۶	میانگین تراکنش روزانه ۹۶	تعداد تراکنش سال ۹۷	میانگین تراکنش روزانه ۹۷	تعداد تراکنش سال ۹۸	میانگین تراکنش روزانه ۹۸	تعداد تراکنش سال ۹۹	میانگین تراکنش روزانه ۹۹
فروردین	۲۲۵۴۶۱۵	۹۸۰۲۷	۲۲۰۱۷۹۷	۸۴۶۸۴	۱۸۷۱۰۷۲	۷۱۹۶۴	۶۱۵۴۰۲	۲۳۶۶۹
اردیبهشت	۳۳۳۴۰۴۷	۱۲۸۲۳۳	۳۰۰۸۱۳۷	۱۱۵۶۹۸	۲۸۱۱۸۷۶	۱۰۸۱۴۹	۱۴۴۱۱۶۹	۵۵۴۳۰
خرداد	۲۹۶۶۴۵۶	۱۱۴۰۹۴	۲۵۶۳۳۴۱	۹۸۵۸۶	۲۶۷۴۱۱۴	۱۰۲۸۵۱		
تیر	۳۰۲۸۱۴۲	۱۱۶۴۶۷	۲۶۷۹۷۵۸	۱۰۳۰۶۸	۲۸۶۰۱۲۸	۱۱۰۰۰۵		
مرداد	۳۱۲۲۸۷۳	۱۲۰۱۱۱	۲۷۷۰۹۷۱	۱۰۶۵۷۶	۲۸۳۷۸۴۰	۱۰۹۱۴۸		
شهریور	۳۲۵۰۴۷۵	۱۲۵۰۱۸	۲۶۱۹۵۲۶	۱۰۰۷۵۱	۲۶۹۷۹۳۴	۱۰۳۷۶۷		
مهر	۳۵۰۳۹۳۱	۱۳۴۷۶۷	۳۵۸۴۸۷۱	۱۳۷۸۸۰	۲۸۶۲۲۸۶	۱۱۰۰۸۸		
آبان	۲۹۹۱۰۲۳	۱۱۵۰۳۹	۲۸۶۱۰۷۶	۱۱۰۰۴۱	۲۸۶۳۳۶۸	۱۱۰۱۳۰		
آذر	۲۸۹۷۷۷۶	۱۱۱۴۵۳	۳۰۰۴۶۴۵	۱۱۵۵۶۳	۳۱۵۶۵۶۷	۱۲۱۴۰۶		
دی	۲۴۹۱۲۴۷	۹۵۸۱۷	۳۳۰۱۸۳۴	۱۲۶۹۹۴	۳۱۳۳۱۳۶	۱۲۰۵۰۵		
بهمن	۳۲۳۴۱۹۱	۱۲۴۴۹۲	۲۸۱۸۶۸۰	۱۰۸۴۱۱	۳۱۶۱۸۵۸	۱۲۱۶۱۰		
اسفند	۳۲۴۵۲۰۸	۱۲۴۸۱۶	۳۴۱۸۸۹۰	۱۳۱۴۹۶	۱۷۶۹۹۴۷	۶۸۰۷۵		
جمع	۲۶۳۱۹۹۸۴	۱۴۰۸۲۳۳	۲۴۸۳۳۴۲۵	۱۳۳۹۷۴۷	۳۲۷۰۰۱۲۶	۱۴۴۱۷۴۵	۲۰۵۶۵۷۱	۸۹۴۱۶
میانگین	۳۰۲۶۶۶۵	۱۱۷۲۵۳	۲۹۰۲۷۸۵	۱۱۱۶۴۶	۲۷۲۵۰۱۱	۱۰۴۸۰۸	۱۰۲۸۲۸۶	۶۵۹۲

(معاونت حمل و نقل و ترافیک منطقه ۱۲ شهرداری تهران، ۱۳۹۷)

همان‌طور که جدول شماره ۶، میانگین تعداد مسافران را به صورت سالانه نشان می‌دهد، تعداد جابه‌جایی مسافران از سال ۹۶ تا ۹۸ هر سال با کاهش دو میلیونی روبه‌رو است. مهمترین عوامل این کاهش، موارد زیر عنوان شده است:

- کاهش تعداد اتوبوس‌ها

- فرسودگی و خارج شدن اتوبوس‌های فرسوده از چرخه استفاده

- بازنشستگی رانندگان و عدم استخدام نیروی تازه

پ) پیامدهای انتقال خط ۲ BRT مولوی

- مدیران و مسئولان شهری منطقه ۱۲ بر این باور هستند که به دلیل انتقال روزانه تا حدود دو میلیون جابه‌جایی در خیابان مولوی، این طرح در سطح فرامنطقه‌ای قرار دارد و اجرای این طرح می‌تواند ایمنی شهروندان تهرانی را که در این مسیر تردد دارند، تأمین کند. رئیس اتحادیه وانت‌بار تهران نیز بر این امر اشاره دارد که به دلیل تردد بیش از ۷۰ درصد از وانت‌بارها از منطقه ۱۲ و محدوده بازار، این طرح در سطح فرامنطقه‌ای قرار دارد. همچنین اورژانس تهران نیز این طرح را در سطح فرامنطقه‌ای می‌داند و بر این امر اشاره دارد که این خیابان، تردد شرق به غرب و دسترسی به بیمارستان‌های مهمی مانند لقمان و سینا را برای مرکز اورژانس فراهم می‌کند. کسبه، سازمان‌های مستقر در خیابان مولوی و اعضا شورایی، این طرح را در سطح فرامنطقه‌ای و حتی فراشهری برمی‌شمارند، زیرا مراجعان آنها از نقاط مختلف تهران و همچنین شهرستان‌ها هستند. مالکان بنگاه‌های مستقر در خیابان مولوی نیز این طرح را فراشهری می‌داند و معتقد هستند که به دلیل تردد بالای کامیون و وانت‌بارها که از شهرستان برای بارگیری به این خیابان مراجعه می‌کنند، این طرح در سطح ملی قرار دارد.

- ذی‌نفعان این طرح شامل گروه ساکنان، کسبه، مسافران، موتورسواران، رانندگان تاکسی، سازمان‌های مستقر در خیابان مولوی (بانک‌ها، مساجد، آتش‌نشانی، بیمارستان‌ها، مراکز بهداشتی، پمپ بنزین و مدرسه)، سازمان‌های مرتبط با خیابان (پلیس راهور، پلیس ناچا، اتحادیه صنف وانت‌بار و پیک موتوری)، اعضای شورایی، مدیران شهرداری و مدیریت سامانه خط ۲ BRT هستند.

ذی‌نفعان بر اساس درجه حمایت از پروژه و سطح تأثیرپذیری آنان از پروژه، به چند دسته تقسیم‌بندی می‌شوند. هر کدام از این معیارها دارای سه گروه هستند. ذی‌نفعان از لحاظ میزان حمایت در سه دسته مخالف طرح، موافق طرح و یا در میانه دو حالت موافق و مخالف و نسبتاً موافق قرار می‌گیرند. از آنجایی که در این طرح، دو اقدام مداخله‌ای مهم انجام می‌گیرد، برخی از ذی‌نفعان، حمایت کامل خود را با دوطرفه شدن خیابان اعلام داشتند و برخی نیز کاملاً با ایزوله‌سازی خیابان مخالف هستند. از این‌رو گزینه «هم موافق و هم مخالف» به این طیف اضافه می‌شود تا میزان حمایت ذی‌نفعانی که با بخشی از پروژه موافق و با بخشی دیگر مخالف هستند نیز به خوبی نشان داده شود.

همچنین سطح تأثیرپذیری هر یک از این ذی‌نفعان می‌تواند پایین، متوسط و بالا باشد. بر همین اساس، نه حالت مختلف حاصل می‌شود که می‌توان

ذی‌نفعان را در آن قرار داد. جدول شماره ۸، نه حالت حمایت و تأثیرپذیری ذی‌نفعان را نشان می‌دهد.

جدول ۸: حمایت و تأثیرپذیری ذی‌نفعان از پروژه

خنثی	هم مخالف، هم موافق	مخالف	موافق	سطح حمایت
				سطح تأثیرپذیری
- مدارس	- کسبه - بانک‌ها - بیمارستان‌ها	- موتورسواران - آتش‌نشانی - پلیس گشت - کلانتری میدان - قیام تارازی - صنف وانت‌بار	- مسافران - ساکنان - پلیس ناجای مستقر در چهارراه مولوی - مدیریت سامانه ۲ خط BRT - مدیران شهری - پلیس راهور - اورژانس تهران	بالا
-		- رانندگان تاکسی - مساجد - پمپ بنزین - اعضای شوراییاری	-	متوسط
-			-	پایین

- ساکنان قدیمی خیابان مولوی بر این باور هستند که با دوطرفه شدن خیابان مولوی، امکان تردد ماشین‌ها از خیابان فراهم می‌شود و این امر، تردد و ترافیک را از کوچه‌های محدوده خیابان مولوی کمتر می‌کند. دوطرفه شدن خیابان مولوی از جمله مهمترین مطالبه‌های قدیمی اهالی است و این طرح می‌تواند بخشی از مطالبه ساکنان محله‌های بازار، سنگلج، هرنندی و تختی را تأمین کند.

- کسبه بر این امر بسیار تأکید دارند که بعد از احداث BRT، دسترسی به جنوب خیابان کم شده است و آنها مشتری‌های خود را از دست داده‌اند. به علاوه محدودیت دسترسی به جنوب خیابان، ارزش ملک آنها را کاهش داده است. به همین جهت آنها، کسبه ضلع جنوب خیابان را یکی از متضرران اصلی احداث BRT در این سال‌ها می‌دانند. آنها احساس بی‌عدالتی شهری مضاعفی نسبت به کاسبی در شمال خیابان دارند. میزان متضرر شدن کسبه جنوب خیابان به اندازه‌ای بوده است که بسیاری از کسبه، مغازه‌های خود را اجاره داده و از این مکان مهاجرت کرده‌اند. از سوی دیگر بسیاری از کسبه برای جبران زیان خود، مغازه‌های خود را به دو بخش تقسیم کرده و بخش دیگر آن را اجاره داده‌اند. از این‌رو کسبه با دوطرفه شدن خیابان و احداث

پهلوگاه در مقابل مغازه‌هایشان تا حدودی موافق هستند و پیامد مثبت این طرح را حل مشکلات بارگیری می‌دانند. در واقع نه تنها دسترسی آنها به ضلع جنوبی خیابان بیشتر می‌شود، بلکه در مقابل مغازه‌های خود می‌توانند بارگیری داشته باشند. اما در عین حال با ایزوله‌سازی و انتقال خط به وسط خیابان مخالف هستند و معتقدند که این امر ترافیک خیابان را افزایش داده، بارگیری و تردد را با مشکلات فراوانی همراه خواهد کرد.

- هرچند اکثر مسافران با ایزوله شدن خط موافق بودند، موافقت خود را با ذکر شروطی بیان کردند و معتقدند که حتی ایزوله‌سازی این خط نمی‌تواند مانع ورود موتورسواران به خط ویژه گردد. آنها به این امر اشاره دارند که به دلیل عرض کم خیابان مولوی، احتمال افزایش ترافیک وجود دارد.

- رانندگان تاکسی، مخالف اجرای طرح ایزوله‌سازی بوده، با دوطرفه شدن خیابان موافق هستند. مهمترین دلیل مخالفت آنها، افزایش ترافیک خیابان مولوی است و بر این باور هستند که دوطرفه شدن خیابان هرچند دسترسی آنها به خیابان را بیشتر می‌کند، تقاضا برای تردد در ضلع جنوب افزایش می‌یابد و به دلیل عرض کم خیابان، ترافیک در ضلع جنوبی نیز افزایش می‌یابد. از نظر رانندگان، افزایش ترافیک برابر با افزایش مصرف سوخت برای آنهاست. بنابراین یکی از دغدغه‌های رانندگان اتوبوس نیز افزایش هزینه‌های آنها در تهیه سوخت است.

- مدیران بانک‌ها با دوطرفه شدن خیابان موافق هستند، به ویژه بانک‌های ضلع جنوبی خیابان بر این باور هستند که مشتریان می‌توانند با استفاده از ماشین و تاکسی به بانک مراجعه کنند. در واقع آنها از جمله پیامدهای منفی یک طرفه شدن خیابان و احداث BRT را کاهش مشتریان خود می‌دانند.

- مدیران مراکز درمانی خیابان مولوی با ایزوله‌سازی خیابان مخالف هستند، اما با دوطرفه شدن آن موافق‌اند. آنها پیامد مثبت دوطرفه شدن خیابان را افزایش دسترسی به خیابان و بیمارستان‌ها می‌دانند و یکی از مهمترین نیازهای خود را دسترسی آمبولانس و ماشین از ضلع شمالی خیابان به بیمارستان مطرح می‌کنند.

- مهمترین پیامد منفی طرح و دلیل مخالفت مدیران آتش‌نشانی با طرح، از بین رفتن دسترسی آنها به بازار است. آنها بر این باور هستند که باز بودن خیابان به آنها این فرصت را می‌دهد که از تمامی مسیرها برای رسیدن به مقصد خود استفاده کنند. حتی در مواقع ترافیک نیز تقاطع‌ها و ورودی کوچه‌ها باعث خروج آنها از ترافیک می‌شود. از نظر آنها «زمان»، مهمترین عنصر در فعالیت آتش‌نشانی است. در واقع ایزوله‌سازی باعث محدود شدن

مسیرهای حرکت آنها و از دست رفتن زمان می‌شود. از سوی دیگر دوطرفه شدن خیابان، ترافیک و بارگیری را افزایش می‌دهد و این امر تردد و امداد رسانی را با سختی بسیاری مواجه خواهد کرد.

- مدیران اورژانس تهران با ایزوله‌سازی و دوطرفه شدن خیابان موافق هستند. پیامد مثبت این طرح بر عملکرد اورژانس را افزایش سرعت حرکت اورژانس و کاهش تصادف در خیابان مولوی می‌دانند. بنا بر تجربه آنها، ایزوله‌سازی و احداث BRT منجر به کاهش میزان تصادف در خیابان‌های انقلاب، آزادی و دماوند می‌شود.

- مهمترین دغدغه پلیس راهور و ناجا، امکان افزایش ترافیک پس از اجرای طرح است. در حالی که از اهداف اولیه اجرایی شدن این طرح، افزایش ایمنی و کاهش میزان تصادف در خیابان مولوی است. پلیس راهور و ناجا نیز یکی از پیامدهای مثبت این طرح را در بلندمدت، افزایش ایمنی و کاهش میزان تصادف می‌دانند.

- رئیس اتحادیه صنف وانت‌بار و پیک موتوری تهران، با انجام این طرح کاملاً مخالف است و از جمله مهمترین دلایل مخالفت خود را بالا بودن میزان بارگیری و تردد وانت‌بارها و موتورسیکلت‌ها در خیابان مولوی می‌داند. بنا بر نظر او به دلیل کاربری تجاری و بارگیری کسبه در این خیابان، ایزوله شدن خیابان مولوی، امکان بارگیری کسبه در خیابان مولوی را از بین می‌برد و این امر منجر به نارضایتی کسبه می‌شود. با توجه به حجم زیاد موتورسواران خیابان مولوی و منطقه که خود را ملزم به رعایت قوانین راهنمایی و رانندگی نمی‌کنند، موتورسواران به مسیر ایزوله وارد می‌شوند و مانعی در برابر حرکت اتوبوس‌ها هستند.

- از نظر مدیران شهری، تأمین ایمنی خیابان مولوی از مهمترین پیامدهای مثبت این طرح است. آنها بر این باور هستند که با ایزوله شدن خیابان مولوی از یکسو میزان تصادف میان موتورسواران و اتوبوس کاهش می‌یابد. از سوی دیگر آنها یکی از عوامل مهم تصادف در خیابان مولوی را سرعت، تعداد و تردد زیاد موتورسواران می‌دانند و بر این باور هستند که با ایزوله‌سازی و دوطرفه شدن خیابان مولوی، امکان رفت‌وآمد برای مسافران با ماشین بیشتر می‌شود. بنابراین تعداد موتورهای مسافربر در خیابان کمتر می‌شود. به علاوه با ورود ماشین به ضلع جنوبی خیابان و افزایش ترافیک، از سرعت جابه‌جایی و حرکت موتورسواران نیز کاسته خواهد شد. آنها از جمله پیامدهای مثبت اقتصادی این طرح را کاهش هزینه‌های سفر در منطقه ۱۲ (یکی از مناطق پرتردد و شلوغ شهر بزرگ تهران) عنوان می‌کنند و معتقدند که با

توجه به تردد و سکونت قشر کارگر در منطقه، بهبود کیفیت BRT می‌تواند با حمایت از اقشار کم‌درآمد، از هزینه‌های تردد مسافران کم کند.

- متخصصان بر این نظر هستند که ایزوله‌سازی در میانه معبر، ایمنی مسافران را کاهش می‌دهد. با توجه به اینکه تردد موتورسواران در خیابان مولوی زیاد و عرض خیابان کم است، با اعمال نکردن مقررات راهنمایی و رانندگی در مورد موتورسواران، موتورسواران به مسیر ویژه اتوبوس وارد می‌شوند. بنابراین ایزوله کردن مسیر، تضمینی برای کنترل موتورسواران به مسیر ایزوله نیست. از سوی دیگر با انتقال مسیر به میانه خیابان، مسافران باید از میان حجم زیاد موتورسیکلت‌ها، باربرها، چرخی‌ها و ماشین‌ها عبور کنند. بنابراین دسترسی مسافران به سکوها با مشکل روبه‌رو می‌شود. در جدول شماره ۹، حوزه‌های تحت تأثیر از اقدام به همراه متغیرهای تشکیل‌دهنده هر یک از آنها نشان داده شده است.

جدول ۹: متغیرهای تحت تأثیر پروژه

ابعاد	متغیرها	منبع
اجتماعی	رضایت اجتماعی	کسبه، مسافران، موتورسواران، مدیران شهری، نهادهای مستقر در خیابان مولوی، ادبیات نظری و تجربی
	امنیت اجتماعی	پلیس ناجا، مدیران شهری
	تعاملات نهادی و سازمانی	سازمان‌ها و نهادهای ذی‌نفع، ادبیات و پیشینه پژوهش
	آسیب‌های اجتماعی	پلیس ناجا، مدیران شهری
	اعتماد به مدیریت شهری	کسبه، مسافران، موتورسواران، نهادهای مستقر در خیابان مولوی، ادبیات و پیشینه پژوهش
	عدالت اجتماعی	کسبه، مسافران، موتورسواران، نهادهای مستقر در خیابان مولوی، ادبیات نظری و تجربی
	کیفیت زندگی	مدیران شهری، ادبیات نظری و تجربی
فرهنگی	رفتار ترافیکی	موتورسواران، ادبیات نظری و تجربی
اقتصادی	درآمد کسبه	کسبه، مسافران، موتورسواران، مدیران شهری، نهادهای مستقر در خیابان مولوی، ادبیات نظری و تجربی
	ارزش ملک	کسبه، مسافران، موتورسواران، مدیران شهری، نهادهای مستقر در خیابان مولوی، ادبیات نظری و تجربی
	اجاره‌بها و تغییر کاربری	کسبه، مسافران، موتورسواران، مدیران شهری، نهادهای مستقر در خیابان مولوی، ادبیات نظری و تجربی
	افزایش مصرف بنزین	موتورسواران، رانندگان تاکسی

ادامه جدول ۹: متغیرهای تحت تأثیر پروژه

ابعاد	متغیرها	منبع
محیط زیستی	عدم قطع در ختان	کسبه، مدیران شهری
	آلودگی صوتی	نهادهای مستقر در خیابان مولوی
کالبدی - فضایی	ایمنی و امنیت خیابان	کسبه، مسافران، موتورسواران، مدیران شهری، ادبیات نظری و تجربی
	ترافیک	کسبه، مسافران، موتورسواران، مدیران شهری، نهادهای مستقر در خیابان مولوی، پلیس راهور، پلیس ناجا، اورژانس، آتش نشانی، ادبیات نظری و تجربی
	بارگیری	کسبه، موتورسواران، رانندگان تاکسی، مسافران، اورژانس، آتش نشانی، مدیران شهری، نهادهای مستقر در خیابان مولوی
	سیما و منظر شهری	کسبه
	عدم قطع در ختان	کسبه، مدیران شهری
	دسترسی پذیری	کسبه، مسافران، موتورسواران، مدیران شهری، ادبیات نظری و تجربی
	امدادسانی (آتش نشانی)	آتش نشانی، مدیران شهری، ادبیات نظری و تجربی
	امدادسانی (اورژانس)	اورژانس، مدیران شهری، ادبیات نظری و تجربی
	سامان دهی موتورسواران	ادبیات نظری و تجربی، مدیران شهری، موتورسواران
	سامان دهی چرخی‌ها	ادبیات نظری و تجربی، مدیران شهری، موتورسواران
	بهداشت و نظافت	مسافران
	کیفیت حمل و نقل عمومی	مدیران شهری، مدیریت سامانه خط ۲
	پارکینگ	کسبه، مسافران، موتورسواران، مدیران شهری، نهادهای مستقر در خیابان مولوی، پلیس راهور، پلیس ناجا، اورژانس، آتش نشانی، ادبیات نظری و تجربی

در ادامه تأثیرات شناسایی شده که از منابع مختلف (مصاحبه‌ها، ادبیات پژوهش، مطالعات اسنادی و پیشینه پژوهش و...) تهیه شده، در ماتریسی ارائه شده است. در این ماتریس، هر یک از این تأثیرات با توجه به زمان وقوع، نوع، شدت، ماهیت و گستره بیان شده است. جدول شماره ۱۰، ماتریس متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول ۱۰: متغیرهای تحت تأثیر پروژه بر حسب نوع، ماهیت و... امتیاز

امتیاز	گستره	ماهیت	مدت	شدت	نوع	زمان	متغیرها	ابعاد
۱۲	فرامنطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	پس از اجرا	رضایت اجتماعی	اجتماعی
۱۱	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	پس از اجرا	امنیت اجتماعی	
۱۱	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین و پس از اجرا	تعاملات نهادی و سازمانی	
۱۰	محلی	خواسته	بلند مدت	متوسط	مستقیم	حین و پس از اجرا	آسیب‌های اجتماعی	
۱۱	فرامنطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	غیر مستقیم	حین و پس از اجرا	اعتماد به مدیریت شهری	
۱۲	فرامنطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین و پس از اجرا	عدالت اجتماعی	
۱۰	فرامنطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	متوسط	غیر مستقیم	پس از اجرا	کیفیت زندگی	
۱۲	فرامنطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین و پس از اجرا	رفتار ترافیکی	حکمی
۱۱	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین و پس از اجرا	درآمد کسبه	اقتصادی
۱۰	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	غیر مستقیم	حین و پس از اجرا	ارزش ملک	
۱۰	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	غیر مستقیم	حین و پس از اجرا	اجاره‌بها و تغییر کاربری	
۱۱	فرامنطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	غیر مستقیم	حین و پس از اجرا	افزایش مصرف بنزین	
۱۲	منطقه‌ای	خواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین اجرا	عدم قطع درختان	حسی؛ عاطفی؛ جسمی
۸	محلی	ناخواسته	بلندمدت	متوسط	غیر مستقیم	حین و پس از اجرا	آلودگی صوتی	
۱۳	فرامنطقه‌ای	خواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین و بعد از اجرا	ایمنی	تکنولوژی؛ فضای انسانی
۱۳	فرامنطقه‌ای	خواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین و بعد از اجرا	ترافیک	
۱۲	فرامنطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین و بعد از اجرا	بارگیری	

ادامه جدول ۱۰: متغیرهای تحت تأثیر پروژه بر حسب نوع، ماهیت و...

امتیاز	گستره	ماهیت	مدت	شدت	نوع	زمان	متغیرها	ابعاد
۸	محلی	ناخواسته	بلندمدت	متوسط	غیر مستقیم	حین و بعد از اجرا	سیما و منظر شهری	کالبدی-فیزیکی
۱۳	فرانطقه‌ای	خواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین و بعد از اجرا	دسترسی پذیری	
۱۰	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	غیر مستقیم	حین و بعد از اجرا	امدادرسانی (آتش نشانی)	
۱۱	فرانطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	غیر مستقیم	حین و بعد از اجرا	امدادرسانی (اورژانس)	
۱۰	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	غیر مستقیم	بعد از اجرا	سامان‌دهی موتورسواران	
۱۰	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	غیر مستقیم	بعد از اجرا	سامان‌دهی چرخی‌ها	
۱۰	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	متوسط	مستقیم	حین و بعد از اجرا	بهداشت و نظافت	
۱۳	فرانطقه‌ای	خواسته	بلندمدت	زیاد	مستقیم	حین و بعد از اجرا	کیفیت حمل‌ونقل عمومی	
۱۰	منطقه‌ای	ناخواسته	بلندمدت	زیاد	غیر مستقیم	حین و بعد از اجرا	پارکینگ	

در جدول شماره ۱۰، با استفاده از دیدگاه‌های کارشناسان و همچنین یافته‌های پژوهش، ستون‌های مربوط به زمان، نوع، شدت، مدت و گستره عنوان شده است. در ادامه نیز به هر کدام از سطرها امتیاز داده شده است (شیوه امتیازدهی در بخش روش‌شناسی پژوهش بیان شده است). در امتیازدهی، ستون زمان، نقشی نداشته است، اما سایر موارد بر حسب گزینه‌های موجود، امتیاز کسب کرده‌اند که جمع هر سطر، میزان امتیاز برای تعیین اهمیت را نشان می‌دهد. بنابراین ستون امتیاز را می‌توان با عنوان اهمیت هر متغیر نیز در نظر گرفت.

نتیجه‌گیری و ارزیابی نهایی

برای نتیجه‌گیری از یافته‌های اتاف حاضر و ارزیابی نهایی پروژه انتقال خط BRT خیابان مولوی از ضلع جنوب به وسط خیابان لازم است عملکرد احتمالی اقدام با اهداف تعریف شده اقدام مقایسه شود. اطلاعات حاصل شده درباره اهداف رسمی طرح و پیامدهای مثبت و منفی اقدام بر این اهداف در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱۱: مکانیسم اثرگذاری طرح

مکانیسم اثرگذاری طرح		هدف طرح	ردیف
منفی	مثبت		
-	<p>- انتقال و جداسازی مسیر اتوبوس‌ها، تداخل و مزاحمت را حذف خواهد کرد و در نتیجه سرعت و کیفیت خدمت‌رسانی سیستم حمل و نقل عمومی افزایش پیدا خواهد کرد. همچنین دوطرفه‌شدن خیابان، تعداد و مسافت سفرها به مقصد خیابان مولوی را کاهش خواهد داد و در نتیجه سوخت و هزینه سفر کاهش پیدا خواهد کرد.</p>	<p>بهبود حمل و نقل عمومی و کاهش زمان و هزینه سفرهای درون‌شهری</p>	۱
<p>- با فراهم شدن دسترسی به جنوب خیابان و جهت غربی خیابان، تقاضا برای استفاده از خیابان مولوی افزایش می‌یابد و این امر باعث افزایش میزان تردد وسایل نقلیه در ضلع جنوبی خیابان می‌شود که با توجه به کم بودن عرض خیابان، ترافیک به‌ویژه در ضلع جنوبی افزایش خواهد یافت.</p> <p>- همچنین با احداث پهلوگاه در ضلع جنوبی، ورود و خروج وانت و ماشین‌های بارگیری به پهلوگاه، منجر به ایجاد وقفه در حرکت دیگر وسایل نقلیه و در نتیجه اختلالات ترافیکی خواهد شد.</p> <p>لازم به ذکر است که با توجه به عرض کم مسیر ایزوله و عریض بودن ماشین‌های امداد آتش‌نشانی، چرخش این ماشین‌ها و تحرک بهینه آنها میسر نخواهد بود. از سوی دیگر ممکن است ماشین‌های امداد در مسیر ایزوله پشت اتوبوس‌ها کاملاً متوقف شوند.</p> <p>- با توجه به اینکه میانه معبر بسته می‌شود، دسترسی افراد به مراکز درمانی همچون مساجد و بیمارستان‌ها و اصناف، از طریق عبور از مسیرهای باز شو در خط BRT است که ممکن است با مراکز مورد نظر عابران فاصله زیادی داشته باشد که این امر دسترسی را برای آنها (به‌ویژه اگر سالمند و یا معلول باشند) سخت‌تر خواهد کرد.</p>	<p>- با دوطرفه شدن خیابان مولوی و تفکیک مسیر حرکت وسایل نقلیه، دسترسی مستقیم از میدان قیام تا میدان رازی برای آنها به طور جداگانه فراهم می‌شود که در این صورت موتورسواران به نوعی ملزم به حرکت در مسیر اصلی خیابان (خارج از مسیر BRT) می‌شوند و کنترل پلیس راهور نیز بر تردد وسایل نقلیه نیز افزایش خواهد یافت. علاوه بر این با ایجاد پهلوگاه، دسترسی کسبه ضلع جنوبی برای بارگیری نیز بدون ایجاد اختلال در حرکت وسایل نقلیه افزایش می‌یابد.</p>	<p>بهبود دسترسی و سامان‌دهی حرکت وسایل نقلیه در خیابان مولوی؛ بسترسازی برای مدیریت مناسب بحران و اجرای عملیات امداد</p>	۲

ادامه جدول ۱۱: مکانیسم اثرگذاری طرح

مکانیسم اثرگذاری طرح		هدف طرح	ردیف
منفی	مثبت		
<p>- با توجه به تردد همزمان و ترافیک انواع وسایل نقلیه موتوری و غیر موتوری، انتقال کامل خط BRT به میانه معبر، دسترسی را برای مسافران از دو طرف خیابان مشکل می‌کند. چنان‌که در حال حاضر، دسترسی به برخی از ایستگاه‌هایی که در ضلع جنوبی خیابان هستند، از طریق پیاده‌رو امکان‌پذیر است، ایمنی این مسافران بیشتر از مسافرانی است که مجبورند از میان ازدحام موتورسواران و چرخی‌ها عبور کنند.</p> <p>- در صورت عدم کنترل تردد موتورسواران (به‌ویژه در ساعت اوج ترافیک که به دنبال راهی برای گریز از ترافیک هستند)، احتمال ورود آنها به مسیر ایزوله یا پیاده‌رو وجود دارد که طبعاً احتمال تصادف موتورسوار با اتوبوس BRT و یا عابر را افزایش می‌دهد.</p>	<p>- با ایزوله‌سازی، دسترسی موتورسواران، چرخی‌ها و وانت‌بارها به داخل مسیر اتوبوس از بین می‌رود. از این‌رو میزان تصادف آنها با اتوبوس و مسافران کاهش می‌یابد.</p> <p>- همچنین با افزایش تردد در خیابان مولوی به‌ویژه ضلع جنوبی، ترافیک به عنوان مانعی در برابر سرعت موتورسواران، منجر به کاهش سرعت و میزان تصادف موتورسواران با ماشین و عابران می‌شود.</p>	کاهش تصادفات و افزایش ایمنی عابران و موتورسواران	۳

اهداف این طرح که با اسناد بالادستی (از جمله افزایش ایمنی و بهبود شبکه‌های تردد عمومی) نیز هم‌راستا است، عمدتاً ماهیت ترافیکی دارد. همان‌طور که در جدول بالا نیز مشخص است، اقدام انتقال خط BRT می‌تواند اثربخش باشد، اما نیازمند تمهیداتی است که مکانیسم‌های هم‌راستای اهداف اولیه آن را تقویت نماید. به عبارت ساده‌تر، صرفاً اجرای این اقدام به عنوان یک پروژه کالبدی منجر به تحقق اهداف نخواهد شد؛ زیرا احتمال بروز پیامدهای منفی متعددی وجود دارد که می‌تواند مانع از تحقق اهداف یادشده گردد.

یکی از دو عامل تعیین‌کننده آینده طرح حاضر، نحوه مدیریت رفتار ترافیکی موتورسواران به عنوان یکی از بازیگران اصلی عرصه ترافیک در منطقه ۱۲ و به‌ویژه خیابان مولوی است. دو سوی نهایی این رویکرد را می‌توان به شرح زیر توصیف کرد:

الف) حالتی که در آن سعی بر مدیریت تردد موتورسواران از طریق اعمال کنترل و زور می‌شود: این روش تحدیدگرایانه، هم از طریق ایجاد تغییرات کالبدی (مانند محدودسازی و ایزولاسیون مسیر) و هم از طریق ایجاد تغییرات فرآیندی (مانند افزایش نظارت پلیس راهور) اعمال می‌شود. در این روش با موتورسیکلت‌ها و موتورسواران به عنوان یک «معضل» ترافیکی یا شهری رفتار می‌شود و سعی در «برطرف کردن» آن می‌شود. فارغ از درست یا اشتباه بودن این رویکرد، اجرایی شدن آن نیازمند اعمال قدرت و صرف هزینه قابل توجهی

است که علاوه بر ایجاد نارضایتی و عدم اعتماد بیشتر برای گروه‌هایی که خیابان مولوی در اصل محل زندگی یا کسب درآمد آنها محسوب می‌شود، ممکن است چندان اثربخش نیز نباشد. زیرا هم‌اکنون نیز قانون‌گریزی به دلیل همین برخورد چکشی در رفتار موتورسواران نهادینه شده است و دور باطلی را به وجود آورده که رفتار قانون‌گريزانه و افزایش محدودیت یکدیگر را تقویت می‌کنند و باید گفت در شرایط اقتصادی سال‌های اخیر، این رفتارهای پرخطر توجیه نیز پیدا کرده است. بنابراین محتمل است که رفتارهای قانون‌شکنانه‌تری مانند هجوم به پیاده‌روها و تردد خلاف بیشتر در خط ویژه بی.آر.تی، وضع آتی را بدتر از وضع موجود سازد؛ به‌ویژه آنکه پلیس راهور نیز ظرفیت کنترل این حجم از موتورسواران را ندارد.

ب) حالتی که در آن سعی بر مدیریت تردد موتورسواران از طریق بهبود شرایط و زیرساخت‌ها می‌شود: این روش حمایت‌گرایانه، هم از طریق ایجاد تغییرات کالبدی (مانند تعیبه ایستگاه و یا انبار/بارانداز موتورسیکلت‌ها) و هم از طریق ایجاد تغییرات فرآیندی (رسیدگی به معضلات پیک‌های موتور و مشتریان آنها که اغلب کسبه خیابان مولوی هستند) اعمال می‌شود. در این روش با موتورسیکلت‌ها و موتورسواران به عنوان یک «واقعیت» چندبعدی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی رفتار می‌شود و سعی در «درک و کمک» به آن می‌شود. بازده این رویکرد ممکن است نیازمند زمان و هزینه زیادی باشد، اما می‌تواند تاحدی منجر به «اصلاح رفتاری» موتورسواران شده، زمینه‌ساز رضایت جمعی از تغییرات را ایجاد کند. البته باید به این نکته توجه داشت که کسبه نیز خود بخشی از موتورسواران هستند و یا در بسیاری از موارد حمل‌ونقل بار خود را (هم در فروش و هم در خرید) به موتورسواران می‌سپارند. پس منافع موتورسواران و منافع کسبه فعال در خیابان مولوی بسیار درهم‌تنیده است.

اثربخشی اقدام حاضر در درجه اول مستلزم مدیریت بهینه تردد وسایل نقلیه به‌ویژه موتورسیکلت‌ها (رویکرد ب) است که خود نیازمند تمهیدات کالبدی، ترافیکی و فرهنگی است. به عبارت دیگر در صورت تحقق رویکرد ب، به احتمال زیاد، طرح از لحاظ اثربخشی موفق خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها

۱. در طرح تفصیلی منطقه ۱۲ خیابان مولوی به عنوان حلقه‌های شریانی درجه دو معرفی شده است.

۲. کمیسیون جهانی سازمان ملل متحد درباره محیط‌زیست و توسعه

منابع

۱. اکبری، محمد و محمدامین مرتضوی (۱۳۹۶). الزامات مطالعه و ارزیابی احداث خطوط BRT. تهران: راز نهان.
۲. افندی‌زاده، شهریار و رضا جلال کمالی (۱۳۹۷). ایمنی جاده‌ای. کرمان: جهاد دانشگاهی، سازمان انتشارات واحد کرمان.
۳. بلیک، ویلیام ریچارد (۱۳۹۵). حمل‌ونقل پایدار، مشکلات و راه‌حل‌ها. ترجمه حمیدرضا پژمان‌فرد، ایمان آقایان و سینا پورزاهدی. تهران: سخنوران.
۴. بلیکی، نورمن (۱۳۸۴). طراحی پژوهش‌های اجتماعی. ترجمه حسن چاوشیان. تهران: نی.
۵. بندرآباد، علی‌رضا (۱۳۹۰). شهر زیست‌پذیر، از مبانی تا معانی. تهران: آذرخش.
۶. پوراشکاء، رضا؛ مضانیان، محمدرحیم و ساره نبی‌زاده (۱۳۹۳). ارزیابی پایداری سیستم‌های حمل‌ونقل شهری (مطالعه موردی: شهر رشت). فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره هشتم، صص ۱۷-۳۱.
۷. حاتمی‌نژاد، حسین و کردستانی، فریبا و نادر تابعی (۱۳۹۶). مقدمه‌ای بر زیست‌پذیری شهری (راهبردی نوین در برنامه‌ریزی شهری). تهران: آراد کتاب.
۸. دامن‌باغ، صفیه؛ سجادیان، ناهید؛ نعمتی، مرتضی و علی شجاعیان (۱۳۹۴). شاخص‌های کیفیت زندگی (با تأکید بر زندگی شهری). کرج: نیبگ.
۹. سرور، رحیم؛ توکلی، محمدرضا و حمید بحیرایی (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی و مدیریت شهرهای جدید (توسعه اجتماعی و سرزنده‌سازی شهری). تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
۱۰. فلیک، اووه (۱۳۸۸). درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نی.
۱۱. قنبری، محمد؛ اجزاء‌شکوهی، محمد؛ رهنما، محمدرحیم، خوارزمی، امیدعلی (۱۳۹۵). تحلیلی بر زیست‌پذیری شهری با تأکید بر شاخص امنیت و پایداری (مطالعه موردی: کلانشهر مشهد). مجله پژوهش جغرافیای سیاسی، سال اول، شماره سوم، صص ۱۲۹-۱۵۴.
۱۲. کردنائیچ، اسدالله و علی مختاری موعاری (۱۳۹۰). استقرار، بهبود و توسعه اتوبوس‌های تندرو (BRT) راه‌حلی برای کاهش ترافیک کلان‌شهرها. فصلنامه مطالعات مدیریت ترافیک، شماره ۲۰، صص ۵۲-۸۲.
۱۳. کرسول، جان دبلیو (۱۳۹۱). پویای کیفی و طرح پژوهش، انتخاب از میان پنج رویکرد (روایت پژوهی، پدیدارشناسی، نظریه داده‌بنیاد، قومنگاری، مطالعه موردی). ترجمه حسن دانایی‌فرد و حسین کاظمی. تهران: صفار، اشراقی.
۱۴. معاونت و سازمان حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری تهران (۱۳۹۷). گزیده آمار و اطلاعات حمل‌ونقل و ترافیک تهران ۱۳۹۶. تهران: مهندسان مشاور پارس مسیر گستر.
15. Osama Ahmed, Nora El-Halafawy, Amr Mostafa and Ahmed Mohamed Amin (2019). A Critical Review of Urban Livability, European Journal of Sustainable Development (2019). 8, 1, 165-182
16. Giles, David (2009). Phenomenologically Researching the Lecturer Student Teacher Relationship. some Challenges Encountered, Indo-pacific Journal of Phenomenology, 1-11

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی ناشی از احداث بازار روز محله هلیکوپترسازی شهر کرج*

برزو مروت

دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان (پردیس شهید مفتاح شهرری)
morovatbr@gmail.com

چکیده

مقاله حاضر برگرفته از پژوهش «تأثیرات اجتماعی و فرهنگی ناشی از احداث بازار روز منطقه ۷ در شهر کرج» بوده که در سال ۱۳۹۹ به انجام رسیده است. مهم‌ترین هدف مطالعه حاضر، تلاش در جهت انطباق و هم‌راستایی پروژه طراحی شده و زمینه اجتماعی و فرهنگی پیرامون آن با یکدیگر و ارتقای تعامل و رابطه کارآمد آنها است. با توجه به اینکه طراحی و احداث بازار روز دارای آثار و پیامدهای مثبت و منفی است، به گونه‌ای که از یکسو راه‌اندازی و بهره‌برداری از آن می‌تواند مشکلات و گرفتاری‌هایی را برای همسایگان و ساکنان همجوار پروژه ایجاد نماید و از سوی دیگر کسب منافع اقتصادی، توجه به عدالت اجتماعی و کاهش تردهای درون شهری را به ارمغان آورد، ضرورت پژوهش درباره تأثیرات و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی را بیش از پیش آشکار می‌سازد. روش تحقیق مطالعه حاضر تلفیقی از مطالعه کمی (پیمایش و مطالعات کتابخانه‌ای) و کیفی (مشاهده میدانی و مصاحبه عمیق) است. از روش‌های کیفی به منظور مطالعات اکتشافی و از روش‌های کمی برای تدقیق یافته‌های این مطالعات استفاده شده است. یافته‌های پژوهش بیانگر این است که مهمترین تأثیرات بنا به اندازه و دامنه تأثیرات، گستره، تعداد و ترکیب آنها به ترتیب مربوط به: ۱- تغییرات جمعیتی ۲- ارزیابی تصور افراد درباره سلامت و امنیت عمومی (ترافیک و آلودگی) ۳- اختلال در زندگی روزمره ۴- ارزیابی تغییر در تمرکز تجاری اجتماع ۵- تأثیر بر کسب و کار و اشتغال ۶- ارزیابی شکل‌گیری نگرش‌ها درباره پروژه ۷- ارزیابی فعالیت گروه ذی‌نفع ۸- خرید و فروش املاک و زمین است. در پایان به تدوین نظام مراقبت هوشمند برای کاستن از تأثیرات منفی ناشی از طراحی و احداث بازار روز و راه‌کارهایی برای تقویت تأثیرات مثبت پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: اقدام توسعه‌ای، مدیریت شهری، تأثیرات اجتماعی و فرهنگی و بازار روز.

* این مقاله حاصل نتایج پروژه مطالعاتی با عنوان «ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی پروژه احداث بازار روز در منطقه ۷» است که با حمایت سازمان فرهنگی، اجتماعی و ورزشی شهرداری کرج در سال ۱۳۹۹ به انجام رسیده است.

مقدمه

در رویکرد سیستمی، شهر یک سیستم اجتماعی پویا و باز است که در آن سه سطح از حرکت مکانیکی، زیستی و اجتماعی درهم آمیخته و با انواع فراسیستم‌ها و زیرسیستم‌های متعدد در ارتباط است (پاپلی یزدی و رجبی سناجردی، ۱۳۸۲: ۱۲۹). از این رو در این رویکرد ضرورت دارد که برنامه‌ریزی شهری با تکیه بر عناصر و روابط ساختاری شهر (درونی و بیرونی) مطالعات خود را سازمان دهد. اولاً باید ارتباطات بین اجزا و عناصر و همچنین آثار متقابل میان عوامل فضایی، اجتماعی و اقتصادی بررسی گردد و ثانیاً فرایند برنامه‌ریزی به صورت چرخه‌ای و نه خطی و با توجه به روابط میان گذشته، حال و آینده در نظر گرفته شود. ارزیابی پیامدهای اجتماعی که در سه مرحله قبل، حین و بعد از اجرا انجام می‌گیرد، در واقع نگاهی کاملاً سیستمی به شهر و مسائل شهری دارد. یعنی اینکه نمی‌توان مسائل و مشکلات شهر را تنها از یک بعد (مثلاً کالبدی) نگاه کرد و ابعاد دیگر را نادیده گرفت. بر همین اساس به منظور درک تأثیرات اجتماعی احتمالی پروژه‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها و سیاست‌ها بر جمعیت‌های انسانی، ارزیابی تأثیرات اجتماعی صورت می‌گیرد تا برنامه‌ریز و حامی پروژه را از احتمال وقوع این تأثیرات آگاه سازد (بارج، ۱۳۹۰).

بی‌شک پروژه احداث بازار روز که با هدف رفاه حال شهروندان و عرضه مستقیم مایحتاج آنان ساخته می‌شود، به‌مانند تمامی پروژه‌های توسعه‌ای علاوه بر تأثیرات اقتصادی دارای آثار مثبت و منفی فرهنگی و اجتماعی بر محیط و اجتماع پیرامون خود خواهد بود؛ زیرا احداث چنین بنایی سبب تغییراتی در محیط انسانی و فیزیکی می‌شود. با توجه به اینکه این مطالعه، امکانی را به محقق می‌دهد تا ارزیابی بهتر و واقع‌بینانه‌تری از پروژه داشته باشد، در مرحله اول می‌توان به جنبه پیش‌نگرانه و پیش‌بینی پرداخت و در مراحل بعدی، مهمترین پیامدهای ناشی از احداث و راه‌اندازی بازار روز - که می‌تواند تبعات آن به محله‌های اطراف نیز کشیده شود - مورد بررسی قرار گیرد. همچنین با دقت بیشتری به بررسی و مطالعه پیامدهای کنونی پروژه از نظر فرهنگی، اجتماعی و زیستی پرداخته خواهد شود و دست آخر نیز پیشنهادهایی به مدیران شهری به منظور تقویت جنبه‌های مثبت و کاهش جنبه‌های منفی پروژه ارائه می‌گردد.

ضرورت پژوهش

با توجه به اینکه طراحی و احداث بازار روز دارای آثار و پیامدهای مثبت و منفی است که از یکسو راه‌اندازی و بهره‌برداری از آن می‌تواند مشکلات و

رفتاری‌هایی را برای همسایگان و ساکنان همجوار پروژه ایجاد نماید و از سوی دیگر، منافع اقتصادی، عدالت اجتماعی و کاهش بار ترافیکی و... به همراه داشته باشد، ضرورت پژوهش درباره تأثیرات و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی را بیش از پیش آشکار می‌سازد. از سوی دیگر و بر اساس مطالعات انجام شده به نظر می‌رسد که هنوز اجماع و هماهنگی لازم مابین سازمان سامان‌دهی مشاغل و محصولات کشاورزی با سایر معاونت‌ها درباره نحوه و چگونگی طراحی و ساخت بازار روز شکل نگرفته و از این نظر وضعیت دوگانه‌ای در تصمیم‌گیری فراهم نموده است. از این‌رو ضرورت انجام مطالعات اتاف را دوچندان کرده است.

اهداف پژوهش

هدف اصلی این مقاله، شناسایی پیامدهای اجتماعی و فرهنگی ناشی از احداث بازار روز است. از اهداف فرعی طرح نیز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. شناخت رویکرد و نگاه مدیران شهری به ساخت و احداث بازار روز
۲. شناخت نگرش شهروندان به ساخت و احداث بازار روز
۳. شناسایی برندگان و بازندگان این پروژه به عنوان اقدام مداخله‌ای
۴. شناسایی پیامدها و تأثیرات مثبت و منفی این اقدام جهت تقویت و مدیریت آنها
۵. ارائه پیشنهاد‌های عملی و اجرایی به سازمان سامان‌دهی مشاغل و عرضه محصولات کشاورزی

ادبیات نظری

آنچنان که درباره ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی گفته شده، این طرح‌ها قائم به روش و نظریه خاصی نیستند. از این‌رو ادبیات موجود ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی در برگیرنده مدل‌های مفهومی متعددی است که صاحب‌نظران و سازمان‌های مرتبط با این حوزه ارائه کرده‌اند. اما به این معنا نیست که طرح‌های اتاف فاقد هرگونه مبانی نظری باشد. بنابراین در اینجا یادآوری این نکته لازم است که ارزیابی اجتماعی و فرهنگی بیش از آنکه دست‌اندرکارانش می‌پذیرند، در مدل‌های نظری و مفهومی ریشه دارد. همان‌طور که ریکسون و همکارانش می‌گویند: «تنها با استفاده از نظریه اجتماعی مناسب است که متخصصان ارزیابی توسعه درمی‌یابند که چه پرسشی را مطرح کنند، چه داده‌هایی را گردآوری کنند و داده‌هایی که گردآوری شده‌اند، چه معنایی دارند؟» (گودریچ، ۱۳۹۲: ۷۳). بر این اساس و با اعتقاد بر اینکه نظریه و رویکردها می‌توانند راهنمای مناسبی باشند تا محقق در جریان پژوهش، مسیر را گم نکرده، به بیراهه نرود، در ادامه به مهم‌ترین این رویکردها اشاره می‌شود:

جدول ۱: چارچوب نظری

مصادیق در خصوص بازار روز	مؤلفه‌ها و شاخص‌های اصلی تئوری	رویکرد
<p>کارکرد اصلی بازار روز مبنی بر توزیع میوه و مایحتاج اهالی محل و منطقه می‌تواند به عنوان یک ضرورت تلقی شود که به گونه‌ای کارکرد اقتصادی محسوب می‌شود و پاسخگوی نیازهای زیستی و معیشتی ساکنان است. در کنار این کارکرد، بازار روز می‌تواند دارای کارکرد پنهانی نیز باشد و آن ایجاد و فراهم نمودن فضای رفت و آمد و مکانی برای ملاقات افراد و مراودات روزمره باشد و می‌تواند به تقویت تعاملات درون محله‌ای و به تبع آن تقویت حس تعلق به محله گردد.</p>	<p>پدیده دارای کارکردی در سطح نظام و جامعه است. این کارکردها به دو دسته مثبت و منفی تقسیم می‌شوند که به عنوان کارکردهای آشکار تلقی می‌شوند. اما در کنار کارکردهای آشکار شاهد نوعی کارکرد پنهان هم هستیم که چندان مورد توجه نبوده، به مرور زمان می‌تواند خود را نشان دهد (چلبی، ۱۳۸۲: ۳۸).</p>	<p>کارکردگرایی</p>
<p>با ورود بازار روز به عنوان یک پدیده و عنصر خارجی به درون سیستم محله‌ای می‌تواند تغییرات و به تبع آن نابسامانی‌ها و عدم تعادل‌هایی به وجود آید. که از جمله می‌توان به ایجاد مزاحمت و سلب آسایش برای ساکنان همجوار و همسایگان بازار روز اشاره کرد؛ به گونه‌ای که رفت‌وآمد کامیون‌داران، رانندگان و همچنین مراجعان به بازار روز موجب سروصدا، شلوغی، ایجاد ترافیک و پارک خودرو در درب منازل و... شده و زمینه اعتراض و ناراضی‌تای ساکنان را فراهم نماید.</p>	<p>هر نوع تغییری که موجب دگرگونی قابل اندازه‌گیری‌ای در روند عادی زندگی اجتماعی شود، عادات را به هم ریخته و بی‌سازمانی اجتماعی را فراهم می‌آورد. این تغییرات و کژکارکردی‌ها می‌تواند زمینه آسیب‌های اجتماعی را نیز فراهم آورد و روال معمول اجتماع را به خطر بیندازد (دورکیم، ۱۳۸۵: ۸۷).</p>	<p>بی‌سازمانی اجتماعی</p>
<p>تصمیم‌گیری برای احداث بازار میوه و تره‌بار در شرایط زمانی خاص و بدون جذب مشارکت‌های عمومی به عنوان تصمیمی از بالا به پایین تلقی می‌گردد. اگر در ادامه پروژه از مشارکت و نظرهای ساکنان محله استفاده شود، می‌تواند پیامدهای منفی اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی کاهش یابد و موجب اعتماد شهروندان به مدیریت گردد.</p>	<p>برنامه‌ریزی‌های ناکارآمد و استراتژی‌های دستوری و مشارکت‌دفعی و ناگهانی با اصول توسعه پایدار همخوانی ندارد و می‌تواند آسیب‌هایی را وارده نموده، به ضرر ذی‌نفعان باشد (پاپلی یزدی و رجیبی سناجردی، ۱۳۸۲: ۱۹).</p>	<p>توسعه پایدار</p>
<p>با توجه به نیاز هر روزه شهروندان به اقلام خوراکی و غیر خوراکی، احداث و راه‌اندازی بازار روز در تمامی اقصی نقاط شهر و با رعایت عدالت توزیعی، جزئی از وظایف نهادهای حاکمیتی از جمله شهرداری است. تحقق این امر می‌تواند دسترسی شهروندان به اقلام مورد نیاز را آسان‌تر نموده، کالاهای اساسی را با قیمت مناسب‌تر دریافت نمایند و موجب کاهش سفرهای درون‌شهری گردد و در مجموع زمینه عدالت اجتماعی را فراهم نماید.</p>	<p>در هر جامعه‌ای به فراخور و متناسب با امکانات باید به احتیاجات و نیازهای انسانی توجه نمود؛ نیازهایی همچون اشتغال، مسکن، خدمات بهداشتی، خدمات اجتماعی، کالاهای مصرفی. برای رفع این نیازها باید «فرصت‌های برابر» برای همه شهروندان مهیا باشد (هاروی، ۱۳۸۰: ۱۷۹).</p>	<p>عدالت اجتماعی</p>

ادامه جدول ۱: چارچوب نظری

مصادیق در خصوص بازار روز	مؤلفه‌ها و شاخص‌های اصلی تئوری	رویکرد
بر اساس این نظریه، مشتریان در خرید مایحتاج خود از بازار روز، عوامل و معیارهایی را لحاظ می‌نمایند: تلاش و انرژی کمتر، زمان و وقت صرف‌شده کمتر و نزدیکی به مرکز خرید. بر اساس نظریه مکان مرکزی، اگر بازار روز دارای تولیدات با ماهیت مطلوب باشد، می‌تواند فضای نفوذش را گسترش دهد. از این رو مشتری بیشتری می‌تواند جذب نماید.	توجه به تمرکز انواع مختلف کالاها در مراکز شهری به گونه‌ای است که کالاها در یک شبکه‌بندی بین سکونت‌گاهی از کوچک‌ترین تا بزرگ‌ترین مرکز به وسیله الگوهایی جداگانه ارتباط یافته، سازمان‌دهی می‌شوند (Sanford, 2008: 215).	فضای اقتصادی شهرها

رویکردهای ارائه‌شده در قالب جدول بالا که به نظریه‌های برد متوسط معروف هستند، هر کدام از چشم‌انداز و زاویه‌ای خاص به مقوله شهر و توسعه شهری پرداخته‌اند. در این بخش تلاش شده است تا ضمن پذیرش این واقعیت که در اتمام نمی‌توان تنها از نظریه‌های واحد بهره گرفت، ضمن مروری بر نظریه‌های مطرح درباره توسعه شهری، از دانش موجود به منظور طرح سؤال‌ها و تفسیر داده‌ها بهره گرفته شود. از این‌رو در این مطالعه سعی شده تا ضمن بهره‌گیری از رویکردها و مکاتب جامعه‌شناسی، دانش لازم را برای تحلیل منظم و پیشاپیش تأثیرات اقدام توسعه‌ای در کیفیت زندگی روزمره ساکنان محله فراهم نماید و برای دستیابی به آن سعی شده است تا از مدل عملی رابل-جی بارچ بهره گرفته شود. این مراحل به ترتیب شامل: ۱- شکل دادن برنامه‌ای برای جلب مشارکت عمومی ۲- توصیف اقدام پیشنهادشده ۳- نیمرخ اجتماع ۴- دامنه‌یابی ۵- بررسی تأثیر اقدام پیشنهادشده ۶- انعکاس واکنش به تأثیرات ۷- تغییر اقدام پیشنهادی ۸- تعدیل و جبران ۹- نظارت و پیگیری‌های اجتماعی.

روش‌شناسی پژوهش

در برآورد تأثیرات اجتماعی و فرهنگی، تحقیق معمولاً «بازاری برای گردآوری و استفاده از داده برای یک هدف اجتماعی آنی است» و نه برای آزمون مفاهیم جامعه‌شناختی یا اصلاح دانش موجود که از دانشگاهیان انتظار می‌رود (ونکلی، به نقل از: Taylor, 2004: 197). روش تحقیق مطالعه حاضر تلفیقی بوده، ترکیبی از دو روش مطالعه کمی (پیمایش و مشاهده میدانی) و کیفی (مصاحبه عمیق با مدیران شهرداری، کسبه محل و مراجعان به بازار روز) است. لازم به توضیح است که از روش کیفی به منظور مطالعات اکتشافی و از روش کمی برای تدقیق یافته‌های این مطالعات بهره گرفته شده است.

در بخش کیفی، سه دسته جامعه هدف شناسایی و به روش هدفمند نمونه‌ها انتخاب شد: ۱- تعداد ۲۳ مصاحبه با مدیران و کارشناسان حوزه

شهرداری ۲- تعداد ۲۹ مصاحبه با مشتریان بازار روزهای همجوار ۳- تعداد ۱۸ مصاحبه با کسبه محله هلیکوپترسازی.

واقعیت این است که می‌توان نسخه‌ای از اتاف را صورت‌بندی کرد که مردم در آن فقط در حد منابع جمع‌آوری اطلاعات نقش داشته باشند. این نوع اتاف به فعالیت پزشکی که فقط در حد آگاهی از علائم بیماری از بیمار سؤال می‌پرسد، شباهت دارد. اما اتاف مشارکتی بیشتر مشابه کار روان‌کاوها یا روان‌شناسانی است که می‌کوشند با بازنگری تاریخ تحول روانی، تجربه زندگی و کشف دیدگاه‌های بیمار نسبت به خودش، تأثیرات رخ داده‌ها بر شرایط روانی بیمار را به کمک خود بیمار درک کنند (فاضلی، ۱۳۸۹: ۱۹۵).

بر اساس رویکرد دوم می‌توان گفت که هیچ مرحله‌ای از اتاف نیست که بدون جلب مشارکت عمومی و نیروی فکری و اجتماعی حاصل از آن انجام شود و همچنین فرآیند اتاف، دانش محلی را به فرآیند تصمیم‌سازی‌ها راه می‌دهد. بنابراین جامعه آماری بخش کمی شامل ساکنان منطقه است که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و با استفاده از فرمول کوکران (با در نظر گرفتن جمعیتی که در شعاع بازار روز قرار دارند) در سه رینگ مداخله، بلافاصله و فراگیر انتخاب شده‌اند. مطابق آمار دریافتی از سازمان فاوا شهرداری کرج، جمعیت برآوردشده محدوده فراگیر معادل ۷۰۵۵۲ نفر بوده و بر اساس فرمول کوکران ۱۸۰ نفر برآورد شده است.

$$n = \frac{N(t)^2 \cdot (p)(q)}{(N)(d)^2 + t^2 \cdot (p.q)}$$

$$n = \frac{70552 \times 3/84 \times 0/25}{70552 \times 0/0049 + 3/84 \times 0/25} = \frac{67729}{364.66} \approx 180$$

روایی و پایایی پژوهش

سنجه معتبر، سنج‌های است که همان چیزی را بسنجد که مورد نظر ماست. در واقع اعتبار یا فقدان اعتبار به خود سنجه مزبور بر نمی‌گردد، بلکه به کاربرد آن برای سنجش موضوع مورد بررسی برمی‌گردد (دواس، ۱۳۷۶: ۶۳). در این تحقیق که به صورت تلفیقی صورت گرفته است، سعی شده که روایی و پایایی تحقیق در دو بخش کیفی و کمی برآورد گردد. در بخش کیفی هر چند محقق چندین سال مطالعات کیفی به‌ویژه در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی انجام داده است، در فرایند تحلیل و مقوله‌های به دست آمده و همچنین کدگذاری محوری ضمن تبادل نظر با ناظر پروژه و همچنین محققان و کنترل داده‌ها از سوی آنها، یک اعتبار قابل قبول درباره داده‌های خام حاصل

شده است. برای کسب پایایی لازم نیز محقق تلاش نموده است تا از هرگونه سوگیری فاصله گرفته، به جمع‌آوری داده‌های میدانی و واقعی بپردازد و در این زمینه بیش از ۵۰ مصاحبه با مشتریان بازار روز، کارشناسان و کسبه محل به انجام رسانده است. در بخش کمی نیز برای حصول از دقت مقیاس سنجش از اعتبار صوری استفاده شده است. بنابراین نویسنده با علم به این موضوع و به جهت بالا بردن واقع‌نمایی تحقیق و سنخیت با واقعیات جامعه آماری، از نظر متخصصان و به‌ویژه ناظر طرح بهره گرفته و ضمن جرح و تعدیل گویه‌ها و سؤالات برگرفته از مصاحبه‌ها، پرسشنامه نهایی را به عنوان ابزار سنجش تدوین نموده است. برای سنجش پایایی نیز از آزمون کرونباخ استفاده شد. همان‌طور که در جدول شماره ۲ آمده است، آلفای کرونباخ متغیرها بیش از ۷۰ درصد می‌باشد که عدد قابل قبولی است.

جدول ۲: ابعاد آلفای کرونباخ

متغیر	آلفای کرونباخ استاندارد شده	انحراف استاندارد	میانگین واریانس	میانگین
میزان رضامندی از ارائه خدمات شهری	۰/۷۹۱	۹/۹۹۹۵۲۰	۱۱۶/۱۱۷۰	۱۲/۲۶۰۶
میزان مشارکت ساکنان محل	۰/۷۸۱	۴/۶۲۶۹۸	۱۱۳/۳۲۴۵	۱۵/۰۵۳۲
الگوی خرید ساکنان محل	۰/۷۹۰	۱۰/۳۵۷۰	۸۵/۳۷۲۳	۴۳/۰۰۵۳
میزان رضامندی از عملکرد بازار روز	۰/۷۷۹	۵/۷۷۷۱۱	۱۱۲/۲۳۴۰	۱۶/۱۴۳۶
آثار و پیامدهای بازار روز	۰/۸۳۶	۱۵/۰۶۴۲	۱۲۶/۹۵۲۱	۱/۴۲۵۵

یافته‌های پژوهش

دامنه یابی جغرافیایی

منطقه ۷ شهر کرج به دلیل شروع ساخت‌وساز از دهه ۱۳۴۰ به بعد دارای بافتی نوساز است و تنها عناصر و هسته‌های اولیه شکل‌گیری این منطقه مربوط به محله‌های بهجرد و حیدرآباد و اراضی کشاورزی پیرامون آنها، نهرهای رستم، معمار و کمال آباد و چند رشته قنات به عنوان سیستمهای آبرسانی به این محله‌ها و عبور جاده قدیم برغان و بخش جنوبی بلوار باغستان به عنوان اصلی‌ترین محور مواصلاتی از درون آن است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت منطقه بالغ بر ۱۶۸ هزار نفر است. امروزه تعداد زیادی از محلات عرفی در سطح منطقه ۷ با تفکیک اراضی منطقه به زمین‌هایی برای تعاونی‌ها و ارگان‌های مختلف در سطح شهر کرج تشکیل یافته‌اند. بنابراین به دلیل تفکیک نامناسب و ناپیوسته در نسبت با یکدیگر، فاقد ویژگی‌های یک محله شهری با هویت و مطلوب هستند. لازم به ذکر است که بر اساس

اطلاعات موجود، به دلیل نوساز بودن محله هلیکوپترسازی (۱)، اطلاعاتی درباره ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، جمعیتی، اقتصادی و... در دست نیست. اما نتایج حاصل از پیمایش بیانگر این است که بیش از ۷۰ درصد پاسخگویان کمتر از ده سال در محله حضور دارند که می‌تواند نشان از نوساز و جدید بودن منطقه و محله باشد. حدود ۴۰ درصد پاسخگویان دارای مشاغل آزاد بوده و ۹۲ درصد آنها دارای درآمد بیش از سه میلیون تومان بوده و تنها یک درصد آنها بی‌سواد هستند.

هرچند ماهیت طراحی و ساخت بازار روز در درجه اول متوجه ساکنان محله هلیکوپترسازی بوده است، ولی به نظر می‌رسد که دامنه تأثیرات جغرافیایی این پروژه محدود به محله نبوده، محله‌های اطراف را نیز در برگیرد. بر این اساس حوزه مداخله را می‌توان همان تقاطع خیابان قبادی و سی‌وپنج متری تعریف نمود که قرار است پروژه در آنجا ساخته شود.

حوزه بلافصل، محدوده‌ای جغرافیایی است که بیشترین تأثیرات اولیه را از اقدام پیشنهادی خواهد پذیرفت و در برگیرنده خیابان شهید ستاری در شمال، خیابان اشتراکی در غرب، خیابان بوستان بیست و دوم در جنوب و زمین‌های خالی با کاربری‌های آموزشی و خدماتی در شرق (۳) سایت است. حوزه فراگیر نیز با توجه به وسعت و گستردگی بیشتر و همچنین عملکرد بازار روزهای اطراف، از جنوب به بلوار مؤذن، از شمال انتهای منطقه ۷، از شرق بلوار شهدای انرژی اتمی و از غرب منتهی به بلوار باغستان است.

شکل ۱: حوزه بلافصل

دامنه یابی اجتماعی

اقدامات توسعه‌ای بر مرزهای جغرافیایی تأثیر متفاوتی دارد و تعیین حدود به شدت بر گستره مطالعه و نتیجه‌ای که حاصل می‌شود، مؤثر است. گروه‌های اجتماعی‌ای که در دامنه اتاف قرار می‌گیرند و تأثیراتی که مطالعه خواهد شد، به محدوده جغرافیایی دامنه بستگی زیادی دارد (فاضلی، ۱۳۸۹: ۱۲۷). به گفته بارج، دامنه‌یابی فرآیند اولیه و واقع‌بینانه به منظور بررسی دقیق یا تعیین دامنه مسائلی است که باید بررسی شوند (بارج، ۱۳۹۰: ۹۲). بر این اساس پیامدهای اجتماعی مهم پروژه بر اساس پنج معیار برآورد تأثیرات مهم صورت گرفته است که شامل: ۱- وضعیت ساختاری ۲- اولویت و ارجحیت ارزش جامعه ۳- تجربه‌های شخصی گروه اتاف ۴- نظام نظری، مدارک و اسناد و ۵- تجربه زیسته ساکنان، کسبه و مدیران و کارشناسان شهرداری است.

جدول ۳: ماتریس تأثیرات مهم احداث سایت بازار روز

تأثیر	علت	نتیجه تأثیر	ماهیت تأثیر	شدت	گستره تأثیر	زمان‌بندی	طول دوره تأثیر	برگشت پذیری
تصور افراد درباره سلامت و امنیت عمومی	رعایت نکردن مقررات راهنمایی و رانندگی و بهداشت	ایجاد بیماری و به خطر افتادن سلامت مشتریان و همسایگان	بهداشتی	متوسط	محدوده فراگیر	پس از اجرا	متوسط	متوسط
ارتقای سبذخانوار و اصلاح الگوی مصرف	تازگی و تنوع محصولات	ارتقای سطح سلامت مشتریان	بهداشتی	زیاد	محدوده فراگیر	پس از اجرا	زیاد	زیاد
اشتغال‌زایی و ایجاد شغل پایدار	واگذاری غرفه‌ها به افراد دارای صلاحیت	احساس رضایتمندی کارکنان بازار روز	اقتصادی- اجتماعی	زیاد	محدوده مداخله	پس از اجرا	متوسط	متوسط
امکان اختلال در زندگی روزمره	فعالیت بازار روز و تردد و ازدحام مشتریان در محدوده سایت	اختلال در زندگی روزمره همسایگان سایت	اجتماعی	کم	محدوده مداخله	حین و پس از اجرا	متوسط	زیاد
ورود بخش خصوصی به عنوان بهره‌بردار	عملکرد ضعیف سازمان مشارکت‌ها	افزایش مشارکت مدنی	اقتصادی	کم	محدوده مداخله	قبل از اجرا	زیاد	زیاد

ادامه جدول ۳: ماتریس تأثیرات مهم احداث سایت بازار روز

تأثیر	علت	نتیجه تأثیر	ماهیت تأثیر	شدت	گستره تأثیر	زمان بندی	طول دوره تأثیر	برگشت پذیری
افزایش/ کاهش درآمد سازمان سامان دهی مشاغل	عملکرد مناسب/ نامناسب بازار روز و استقبال ساکنان	ترغیب/ پرهیز سازمان به تکرار چنین تجاربی	اقتصادی	متوسط	محدوده مداخله	پس از اجرا	کم	زیاد
تغییر در قیمت املاک منطقه	عملکرد بازار روز	کاهش قیمت املاک همجوار و افزایش نسبی املاک منطقه	اقتصادی	متوسط	محدوده مداخله و بلافصل	حین و پس از اجرا	زیاد	کم
عملکرد مدیریت شهری در ساخت بازار روز	رضایت/ نارضایتی ساکنان از عملکرد بازار روز	افزایش/ کاهش سرمایه نهادی شهرداری	فرهنگی	متوسط	محدوده مداخله و بلافصل	حین و پس از اجرا	متوسط	متوسط
افزایش ترافیک و شلوغی در محله و محدوده سایت	عملکرد بازار روز و حضور مشتریان	کاهش کیفیت زندگی	اجتماعی	متوسط	محدوده مداخله و بلافصل	حین و پس از اجرا	زیاد	کم

نتایج حاصل از پیمایش نیز درباره رضامندی ساکنان در دو بخش خدمات عمومی و خدمات تخصصی (در حوزه بازار روز) شهرداری بدین شرح است: بیشترین میزان نارضایتی ساکنان از عملکرد شهرداری در حوزه‌های مختلف خدمات به ترتیب مربوط به: ۱- وسایل حمل و نقل عمومی با ۸۵ درصد نارضایتی ۲- کمبود پارک‌ها و فضای سبز با ۷۵ درصد نارضایتی ۳- روشنایی معابر در شب با ۴۸ درصد نارضایتی و ۴- کمبود مراکز خرید و بازار روزها با قریب به ۴۰ درصد نارضایتی است.

اماد مقابل میزان رضایت نسبی از عملکرد شهرداری به ترتیب مربوط به: ۱- جمع آوری به موقع زباله‌ها با ۵۸ درصد رضایتمندی ۲- نظافت خیابان‌ها و معابر با ۵۴ درصد رضایتمندی و ۳- خدمات آتش نشانی و ایمنی با ۳۲ درصد رضایتمندی است.

در بخش خدمات تخصصی در حوزه بازار روز ساکنان محله که تجربه خرید از بازار روز را دارند، نگرش‌ها و دیدگاه‌هایی دارند که به طور خلاصه بدین شرح است: بیشترین میزان رضایتمندی مشتریان از بازار روز درباره تنوع محصولات

با فراوانی بیش از ۵۷ درصد رضایتمندی است. در درجه دوم، رضایتمندی از تازگی محصولات با بیش از ۳۴ درصد قرار دارد. همچنین رضایتمندی از قیمت محصولات با ۳۲ درصد در رتبه سوم قرار دارد. اما از عملکردهایی همچون رعایت بهداشت و سالم و بهداشتی بودن محصولات چندان رضایتی نداشته، مثلاً درباره میزان رعایت بهداشت در حد ۱۲ درصد رضایت و درباره سالم و بهداشتی بودن محصولات هم در حد ۱۶ درصد رضایت داشته‌اند.

برآورد پیامدهای احتمالی و مدیریت آنها

در این بخش سعی می‌شود تا تأثیرات احتمالی بر محیط میزبان را در صورت ساخت بازار روز برآورد و پیش‌بینی نمود؛ این همان کاری است که شاید مهمترین هدف اتاف به شمار می‌آید. پیامدهای اجتماعی مهم پروژه و به‌ویژه پیامدهای منفی بر اساس پنج معیار برآورد تأثیرات مهم صورت گرفته و به شرح جدول ذیل است:

جدول ۴: برنامه عملیاتی برای مدیریت پیامدها

ردیف	پیامد منفی	پیشنهاد	ذی نفعان		
			بخش دولتی	بخش خصوصی	مشتریان
۱	مشارکت نکردن همسایگان و همجواران محدوده به عنوان ذی نفعان اصلی پروژه	جلب رضایتمندی همسایگان و همجواران بازار روز مثل رعایت حداکثر فاصله جانبی	*		*
۲	امکان خطر تصادف در معبر ۳۵ متری	انجام مطالعات عارضه‌سنجی و ایمن‌سازی محدوده بازار روز	*	*	
۳	موفق نبودن سازمان در مدیریت بازار روزهای مشابه	واگذاری و مشارکت بخش خصوصی در ساخت و اداره بازار روز	*	*	
۴	تأکید بر فروش محصول و کم توجهی به نیازها و خواسته‌های مشتریان	تغییر رویکرد از محصول محوری به مشتری‌مداری	*		*
۵	وجود ذهنیت منفی ساکنان از عملکرد شهرداری و بی‌توجهی به اولویت‌های محله	توجه به اولویت‌های ساکنان منطقه و استفاده از مساحت زمین برای پاسخ به برخی از نیازهای ساکنان	*		*

ادامه جدول ۴: برنامه عملیاتی برای مدیریت پیامدها

ردیف	پیامد منفی	پیشنهاد	ذی نفعان		
			بخش دولتی	بخش خصوصی	مشتریان
۶	اطلاع نداشتن بخش عمده‌ای از ساکنان محله از ساخت بازار روز	راه‌اندازی و حضور قوی و پررنگ بازار روز به همراه تبلیغات گسترده محیطی	*		*
۷	پارک خودرو در محله و احتمال درگیری مشتریان با ساکنان	تعبیه و عرضه پارکینگ بر اساس میزان تقاضای مشتریان بازار روز			*
۸	احتمال استقبال نکردن از بازار روز به دلیل تک‌کاربری بودن آن	طراحی مجموعه‌ای از کاربری‌های مکمل و چندمنظوره	*		*
۹	ایجاد آلودگی بصری به واسطه ساخت بنا در بافت مسکونی	طراحی معماری و نمای مناسب و منحصر به فرد بازار روز	*		*
۱۰	طولانی شدن فرایند تصمیم‌گیری درباره نحوه طراحی و ساخت بازار روز	جلب مشارکت نهادها و معاونت‌های مربوطه	*		

بر اساس آنچه آمد، در ادامه تلاش می‌شود تا به تدوین نظام مراقبت هوشمند برای کاستن از تأثیرات منفی ناشی از طراحی واحداث بازار روز پرداخته شود. این راهبردها به چهار دسته SO (استفاده از نقاط قوت برای بهره‌گیری از فرصت‌ها)، WO (استفاده از فرصت‌ها برای پوشش نقاط ضعف)، ST (استفاده از نقاط قوت برای کاهش آسیب‌پذیری نسبت به تهدیدها) و WT (رسیدگی به نقاط ضعف برای کاهش آسیب‌پذیری در برابر تهدیدها) تقسیم می‌شود.

استراتژی تهاجم (SO)

در اولویت اول، راهبرد تهاجمی قرار می‌گیرد تا از این طریق بتوان فرصت‌ها و قوت‌های موجود را تقویت کرد و از آنها به‌موقع استفاده و مدیریت کرد. بر این اساس می‌توان به اسناد بالادستی از جمله طرح تفصیلی تأکید کرد که کاربری زمین اختصاص داده شده با ساخت بازار روز همخوانی داشته، هیچ‌گونه مغایرتی با اسناد بالادستی ندارد. از سوی دیگر مترائ بالای زمین، دست کارفرما و پیمانکار را بازمی‌گذارد تا بتوانند علاوه بر ساخت بازار روز از کاربری‌های مکمل دیگری نظیر عرضه عمده محصولات بازرگانی، ارگانیک و... بهره ببرند و بازار روز را از حالت تک‌عملکردی خارج نمایند. در این زمینه حتی می‌توان بخشی از زمین

جدول ۵: مدل سوات پروژه

مغرب (W)	سازنده (S)	
<p>نقاط ضعف</p> <p>۱- حاکمیت مدیریت سنتی</p> <p>۲- کاهش جایگاه بازار روز در مقایسه با گذشته</p> <p>۳- حاکمیت رویکرد محصول مداری و ضعف در مشتری-مداری</p> <p>۴- ترس مدیران از عدم موفقیت بازار روز با در نظر گرفتن تجربه‌های ناموفق</p> <p>۵- بوروکراسی و موانع اداری کسب مجوز</p>	<p>نقاط قوت</p> <p>۱- همخوانی کاربری بازار روز با اسناد بالادستی از جمله طرح تفصیلی</p> <p>۲- وجود زمین کافی و امکان بهره برداری چندمنظوره از آن</p> <p>۳- برتری بازار روز در عرضه مناسب صیفی و میوه جات</p> <p>۴- رضایت و اعتماد نسبی شهروندان به بازار روز</p> <p>۵- وجود نظارت نسبی بر عملکرد بازار روز</p> <p>۶- تنوع و قیمت مناسب صیفی و میوه جات</p> <p>۷- صرفه جویی در وقت و انرژی</p>	<p>عوامل درونی (O)</p>
<p>تهدیدها</p> <p>۱- نبود وسایل حمل و نقل عمومی در سطح منطقه</p> <p>۲- وجود ترافیک آخر هفته در محدوده پروژه</p> <p>۳- نگرش منفی همجواران و همسایگان به پروژه</p> <p>۴- وجود سبزی و میوه فروشی های محلی، وانتهی ها در سطح محله</p> <p>۵- وجود فروشگاه‌های هایپر می، کوروش و... به عنوان رقیب جدی در سطح محله</p> <p>۶- احتمال خطر برای عابرین پیاده به واسطه سرعت بالای خودروهای عبوری از خیابان ۳۵ متری</p> <p>۷- کاهش بهداشت محیط</p> <p>۸- عدم سازگاری کافی بازار روز با کاربری های اطراف (مسکونی و آموزشی)</p> <p>۹- جانمایی نامناسب (قرارگیری در منتهی الیه منطقه)</p>	<p>فرصت ها</p> <p>۱- تراکم جمعیت و نبود بازار روز در سطح منطقه</p> <p>۲- همجواری با خیابان ۳۵ متری</p> <p>۳- سکونت طبقه اجتماعی متوسط در منطقه</p> <p>۴- تمایل ساکنان منطقه به خرید از بازار روز</p> <p>۵- همجواری با پایانه درون شهری (در صورت احداث)</p> <p>۶- امکان حضور بخش خصوصی به مدیریت بازار</p> <p>۷- رونق ساخت و ساز و گسترش شهرک ها در سطح منطقه</p> <p>۸- افتتاح بزرگراه همت و امکان دسترسی آسان تر به بازار روز</p>	<p>عوامل بیرونی (T)</p>

را به عنوان پارک محله (اولین اولویت ساکنان) در نظر گرفت تا به واسطه آن، بخشی از پیامدهای منفی ناشی از احداث بازار روز را جبران نموده، خدماتی برای حضور همسایگان و همجواران بازار روز فراهم نمود.

با توجه به وجود نگاه مثبت ساکنان به عملکرد شهرداری در زمینه بازار روز و همچنین برتری نسبی بازار روز در عرضه میوه و صیفی جات به عنوان نقطه قوت و همچنین استقبال ساکنان از احداث آن، بهتر است بازار روز کار خود را با تبلیغات هدفمند و نظام‌مند به شکل بسیار قوی آغاز نماید تا در همان ابتدای امر، جذب حداکثری مشتری را داشته باشد. برای تحقق این امر بهتر است که مدیریت شهری از بهره‌برداران خوش‌نام و توانا استفاده

نماید و ضمن تنوع در محصولات، اجناس و محصولات را به صورت کامل و با کیفیت مناسب به مشتریان عرضه نماید.

استراتژی تنوع (ST)

در اولویت دوم، راهبرد تنوع بخشی قرار دارد که با خلق شیوه‌های جدید و ایجاد تنوع برای تأمین پاره‌ای از نیازمندی‌های محیط، برای رفع تهدیدها صورت می‌گیرد. در این راستا می‌توان با استفاده از برتری نسبی، به جذب حداکثری مشتری در بین ساکنان منطقه پرداخت. از سوی دیگر وجود نظارت نسبی که از سوی سازمان صورت می‌گیرد، می‌تواند تقویت شود و تضمینی برای مشتریان فراهم نماید تا به واسطه آن بتوانند با اطمینان بیشتری از بازار روز خرید نمایند. یکی از مواردی که به عنوان تهدید بیرونی که در آینده می‌تواند چالشی برای سایت محسوب شود، وجود معبر ۳۵ متری است به گونه‌ای که با تکمیل و ساخت کاربری‌های اطراف، علاوه بر سفرهای حاصل از احداث بازار روز، به مرور زمان میزان تولید و جذب سفر افزایش می‌یابد و این امر سبب افزایش تراکم و میزان آمدوشد خواهد شد. برای اینکه بتوان مشتریان را به حضور در سایت ترغیب نمود، باید خیابان یادشده کاملاً ایمن سازی شود و با اقداماتی همچون آرامسازی و نصب علائم هشدار دهنده، ایجاد سرعت گیر، خط کشی عابر، نصب چراغ راهنما و دوربین، رفروژ وسط خیابان و... ضمن بالابردن ضریب ایمنی، تمهیدات لازم را برای حضور مشتریان در بازار روز فراهم نمود.

بر اساس نظرهای کارشناسان سازمان، قرار است بازار روز و یا احیاناً فروشگاه با همکاری بخش خصوصی ساخته شود. حضور بخش خصوصی می‌تواند فرصتی فراهم نماید تا مرکز تجاری بتواند علاوه بر عرضه سبزی و میوه‌جات به عرضه بهتر محصولات بازرگانی با قیمت مناسب پردازد؛ امری که بازار روز در گذشته به اذعان کارشناسان، چندان موفق عمل نکرده است. همچنین با توجه به کمعرض بودن خیابان‌های اطراف مرکز تجاری و وجود جاده آتشگاه به عنوان یک تهدید، تعبیه پارکینگ به اندازه کافی می‌تواند در جذب مشتریان به بازار روز مؤثر باشد؛ به این معنا که افراد اگر اطمینان داشته باشند که جایی برای پارک خودرو وجود دارد و راه‌بندان و یا مزاحمتی برای همسایگان ایجاد نمی‌کنند، امکان ماندگاری و همچنین خرید با آرامش بیشتری برایشان فراهم شود و این امر می‌تواند منجر به رضایت خاطر مشتریان گردد.

نکته پایانی اینکه همان‌طور که در گزارش آمد، احداث بازار روز جزء اولویت‌های ساکنان محله است. مدیران سازمان به این نکته دقت داشته

باشند که برای پاسخگویی به نیازهای ساکنان محله، مرکز تجاری در حد پاسخگویی به نیازهای محله ایجاد شود و از توسعه و گسترش آن به دلیل تولید و جذب سفر پرهیز نمایند. به نظر می‌رسد این استراتژی در مقایسه با چهار استراتژی دیگر، دارای پیامدهای منفی کمتری است و محقق آن را بهترین استراتژی برای موفقیت بازار روز می‌داند.

استراتژی بازنگری (WO)

در اولویت سوم، راهبرد بازنگری قرار دارد تا با تأکید بر نقاط ضعف درونی، بتوان تجدیدنظری در الگوهای برخورد با سایت بازار روز ایجاد کرد و سیاست‌ها و راهبردهای مناسب و همسو با محیط را انتخاب کرد. در این بخش سعی می‌شود تا با استفاده از فرصت‌های بیرونی موجود، تأثیر ضعف درونی به حداقل برسد. از جمله اقداماتی که می‌توان انجام داد بدین شرح است: بازنگری در مدیریت بازار روز و کاهش بوروکراسی اداری. این امر می‌تواند ضمن فراهم نمودن زمینه حضور بخش خصوصی، از تصدی‌گری و تمرکزگرایی بخش دولتی بکاهد و همچنین امکان ارائه خدمات بهتر با دریافت محصولات با کیفیت بالاتر و قیمت مناسب‌تر را برای شهروندان فراهم نماید. یکی دیگر از ظرفیت‌های بیرونی که می‌تواند در آینده به کمک سایت بیاید، وجود کاربری پایانه درون‌شهری در شعاع سیصدمتری بازار روز است. با توجه به اینکه یکی از مشکلات اساسی منطقه، ضعف سیستم حمل‌ونقل عمومی است، احداث پایانه می‌تواند نقش کلیدی برای رونق بازار روز داشته باشد؛ زیرا راه‌اندازی آن می‌تواند کمکی شایان برای مشتریان باشد که به هر دلیل از وسیله شخصی برای رفتن به بازار روز استفاده نمی‌کنند.

بر اساس نتایج پیمایش و اسناد بالادستی، اکثریت ساکنان منطقه متعلق به طبقه متوسط و بخشی از آنها را کارمندان و بازنشستگان تشکیل می‌دهند که قدرت خرید آنها با فعالیت سایت همخوانی و تطابق دارد و می‌توانند مشتریان بالقوه بازار روز محسوب شوند. از این‌رو بازار روز می‌تواند با عرضه محصولات مطلوب و قیمت‌های مناسب به جذب مشتری بیشتر کمک نماید. از جمله ظرفیت‌های بیرونی دیگری که می‌تواند به عنوان فرصتی برای بازار روز تلقی شود و عملکرد سایت را از رکود دریاورد، ساخت‌وسازها در شهرک‌های اطراف بازار روز است که با تکمیل آنها، مشتریان بیشتری جذب بازار روز شده، می‌توانند نقش مهمی در خارج نمودن بازار روز از رکود ایفا نمایند.

استراتژی تدافعی (WT)

در اولویت چهارم، راهبرد تدافعی قرار می‌گیرد. این راهبرد بر کاهش

آسیب‌پذیری متمرکز است و در صورت عدم توفیق باید در طراحی و ساخت بازار روز تجدیدنظر نمود. یکی از نقاط ضعف پروژه، همجواری سایت با کاربری‌های مسکونی و آموزشی به عنوان تهدیدهای بیرونی است. از جمله اقدامات می‌توان به محدود نمودن دسترسی از ضلع شمالی به بازار روز و همچنین ایجاد فنس و حایل به منظور جلوگیری از سروصدای ناشی از فعالیت بازار روز اشاره نمود. در این راستا برای پیشگیری از هرگونه اعتراض همسایگان باید به مسئله بهداشت و به‌ویژه بهداشت محیط و جمع‌آوری زباله‌ها توجه ویژه‌ای داشت تا ضمن جلوگیری از نشر بوی نامطبوع در سطح محله، از تجمع حیوانات موذی از قبیل سوسک، موش و... جلوگیری به عمل آید. از جمله تهدیدات بیرونی دیگر می‌توان به وجود جاده آتشگاه و نحوه دسترسی به آن اشاره نمود. با توجه به اینکه دسترسی به جاده آتشگاه از مسیرهای محدودده محل احداث بازار روز صورت می‌گیرد، میزان حجم ترافیک به‌ویژه در روزها و ساعات خاص افزایش می‌یابد. بنابراین باید به تمهیداتی از قبیل نصب چراغ راهنما و چهارراه چراغ‌دار اندیشید.

همان‌طوری که در گزارش آمده است، جایگاه بازار روز به دلیل ظهور فروشگاه‌های جدید و گوناگون در مقایسه با گذشته دچار افول شده است. از سوی دیگر در سطح منطقه، فروشگاه‌های قدرتمندی همچون هایپرمی‌کیا، کوروش، وین مارکت و همچنین سبزی و میوه‌فروشی‌های قدیمی در شعاع پانصدمتری بازار روز به عنوان تهدیدی تلقی می‌شوند. این مسئله تأثیر تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌گیری مدیران سازمان در ساختن یا نساختن بازار روز داشته، به گونه‌ای که در مصاحبه‌هایشان بر آن تأکید نموده‌اند و چه‌بسا یکی از عوامل تغلل در تصمیم‌گیری در ساخت بازار روز، وجود همین کاربری‌های مشابه در سطح محله است که به عنوان رقیب اصلی فعالیت دارند. به طور مشخص طراحی و راه‌اندازی بازار روز بر عملکرد و فعالیت آنها تأثیر متقابل خواهد گذاشت، به گونه‌ای که ممکن است فعالیت آنها به چالش بزرگی برای بازار روز تبدیل شود. از این‌رو می‌طلبید تا مدیران سازمان در این زمینه و زمینه‌های اشاره‌شده دقت نظر داشته باشند و مطالعات بیشتری به عمل آورند تا تصمیم‌های واقع‌بینانه و کارشناسانه‌ای در این زمینه‌ها گرفته شود. چه‌بسا ارزیابی‌های صورت‌گرفته، مدیران را به این واقعیت رهنمون نماید که هزینه‌های ساخت بازار روز و یا احیاناً فروشگاه عرضه محصولات به مراتب بیشتر از منافع عایدی باشد و لاجرم تصمیم مدیریت شهری به عدم طراحی و احداث بازار روز بینجامد.

به طور کلی و بر اساس آنچه آمد، محقق با در نظر گرفتن تمامی جوانب از

میان استراتژی‌های چهارگانه، استراتژی تنوع را به دلیل پیامدهای منفی کمتر پیشنهاد می‌دهد و در این زمینه می‌طلبید تا مدیریت شهری برای کاستن از تأثیرات منفی ناشی از طراحی و احداث بازار روز تلاش بیشتری نموده، آن تأثیرات را به حداقل برساند، زیرا گاهی این مسائل، مشکلاتی جدی هستند که نیاز به راه‌حل‌های فوری دارند.

پیشنهادها

در بخش پایانی بر اساس نتایج حاصل از مطالعات نظری، اسناد بالادستی، تجربه زیسته محقق، نتایج حاصل از پیمایش و مصاحبه‌های صورت گرفته با کارشناسان شهری و اولویت و ارجحیت ساکنان محل، به تدوین پیشنهادهایی برای کاستن از تأثیرات منفی ناشی از طراحی و ساخت بازار روز یا به عبارتی تعدیل و جبران خسارات پرداخته می‌شود. تعدیل و جبران بر سه اصل استوار است: ۱- کوشش برای اجتناب از کلیه تأثیرات منفی ۲- تدوین راهبردهایی که تأثیرات منفی را به حداقل برساند ۳- در پیش گرفتن راه‌هایی برای جبران خسارات وارد شده به ذی‌نفعان (فاضلی، ۱۳۸۹: ۱۸۲). لازم به یادآوری است که هرچند در این بخش بیشتر بر طراحی راه‌کارهایی برای کاستن از تأثیرات منفی تأکید می‌شود، ارائه پیشنهادهایی برای تقویت تأثیرات مثبت نیز در دستور کار همین بخش از مطالعه قرار دارد:

۱- جلب رضایتمندی همسایگان و همجواران: بر اساس نتایج پیمایش بیش از ۲۵ درصد پاسخگویان، مکان‌یابی بازار روز را نامناسب می‌دانند. این درصد که بیشتر مربوط به همسایگان بازار روز می‌باشد، بیانگر این است که از ساخت بازار روز احساس خطر می‌کنند. برای اینکه بتوان این احساس خطر همسایگان و همجواران را کاهش داد و آنها را با بازار روز آشتی داد، می‌طلبید تا تمهیدات و اقدامات مثبتی انجام داد، از جمله: الف) از هر گونه بلندمرتبه‌سازی، اشرافیت و سایه‌اندازی پرهیز شود تا موجب از بین بردن دید و چشم‌انداز ساختمان‌های ضلع شمالی نشود. ب) برگزاری جلسات توجیهی برای همجواران و همسایگان بازار روز به منظور اقناع نمودن آنها و تضمین اینکه ساخت بازار روز چندان آسیب زیادی به آنها وارد نمی‌نماید. در این راستا می‌توان به احداث پارک درون محله‌ای برای زنان و کودکان اشاره نمود. ج) برای جلوگیری از هرگونه عبور و مرور و تردد وسایط نقلیه و عابر پیاده، دسترسی ضلع شمالی به بازار مسدود شود. د) ضلع شمالی بازار روز و همجوار بافت مسکونی را دیوارکشی کامل نموده، با استفاده از عایق صداگیر مانع از انتقال سروصدا به محدوده همسایگان شد. این اقدامات درباره کاربری آموزشی واقع

در ضلع شرقی نیز صدق می‌کند. ه) برای پیشگیری از توقف خودروهای مشتریان در کوچه‌ها و خیابان‌های اطراف و ایجاد مزاحمت، راهکارهای لازم جهت تأمین پارکینگ مورد نیاز برای تقاضای پارک در شرایط فعلی و آتی بر اساس برآوردهای کارشناسی و تخصصی ضروری است.

۲- طراحی مناسب و منحصر به فرد بازار روز: پیشنهاد می‌گردد: الف) بنای ساختمان در یک طبقه و به صورت فلت ساخته شود و از غرفه‌بندی پرهیز شود تا شهروندان به راحتی همانند فروشگاه‌های زنجیره‌ای با چرخ دستی حرکت نموده، محصولات خود را انتخاب و خریداری نمایند. از سوی دیگر استفاده از چرخ دستی در هنگام خرید از لحاظ روان‌شناسی، تمایل به خرید را در افراد تقویت می‌نماید. ب) طراحی داخلی به گونه‌ای باشد که محل عرضه سبزی و صیفی‌جات در انتهای بازار تعبیه شود تا افراد در مسیر بازار بتوانند محصولات دیگری را هم مشاهده و احتمالاً خریداری نمایند. ج) برای ساخت بازار باید طبق دستورالعمل‌ها (از جمله ضوابط ملی ساختمان) اقدام نمایند و باید تمامی مواد و مصالح ایرانی و تولید داخل باشد. با این اقدامات می‌توان یک بازار روز شاخص با هویت متفاوت و منحصر به فرد احداث نمود.

۳- طراحی مجموعه‌ای از کاربری‌ها: با توجه به تک‌کاربری بودن بازار روز و همچنین متراژ بالای زمین، پیشنهاد می‌شود برای اینکه استقبال بیشتری از سوی مشتریان صورت گیرد، کالاها با قیمت پایین و در تیراژ بالا عرضه شود و هم‌زمان کاربری‌های مکمل و همخوان با بازار روز نیز ایجاد شود تا مشتریان ضمن خرید از بازار روز بتوانند دیگر نیازهای خود را از آن محل تأمین نمایند. در این زمینه پیشنهاد می‌شود تا فروشگاه‌هایی با عرضه محصولات بازرگانی به صورت مستقیم و قیمت مناسب ایجاد شود، ارائه و عرضه محصولات ارگانیک و سالم با هدف ترویج تغذیه سالم و پخت و عرضه نان‌های سنتی و محلی مثل تافتون، سنگک، شیرمال و... صورت گیرد.

۴- ایمن‌سازی محدوده بازار روز: بر اساس مصاحبه‌های صورت گرفته با کارشناسان و مدیران شهرداری، یکی از موارد بازدارنده عملکرد بازار روز، ایمنی عابران پیاده است. با توجه به اینکه بازار روز روی خیابان سی‌وپنج‌متری واقع شده و به عنوان شریان درجه دوم در آینده نزدیک با افتتاح بزرگراه شمالی کرج ممکن است به زیر بار ترافیک شرق به غرب خودروها برود، بدیهی است در صورت توفیق بازار روز باید تدابیر ایمنی لازم به منظور تأمین امنیت عابران پیاده صورت گیرد. پیشنهاد می‌شود ضمن تأمین پارکینگ به اندازه تقاضای مشتریان، مطالعات گذرگاهی عرضی و عارضه‌سنجی قبل از هر اقدام توسط پیمانکار صورت گیرد و در گام بعدی با توجه به افزایش سفرهای

پیاده و عبور عابران و همچنین وجود شیب در معابر محدوده یادشده، باید تمهیدات لازم برای عبور ایمن اندیشیده شود.

۵- تغییر رویکرد از محصول محوری به مشتری مداری: به زعم کارشناسان و مدیران شهری، رویکرد سنتی بر مدیریت بازار روز موجب کاهش مشتریان شده است و تأکید بر محصول محوری، آسیب‌های جدی بر عملکرد بازار روز داشته است. پیشنهاد می‌شود بازار روز برای اینکه بتواند با رقبا و فروشگاه‌ها به رقابت بپردازد، چاره‌ای ندارد جز اینکه مشتری مداری را در اولویت کاری قرار دهد. در این راستا می‌توان اقداماتی همچون نظارت لازم بر فروش محصولات، تکریم ارباب رجوع، رعایت ادب و احترام به مشتری صورت گیرد. از جمله اقدامات دیگر می‌توان به رعایت کامل آیین‌نامه انضباطی سازمان، قرار دادن ترازوی شاخص در دسترس مشتری، استخدا م و به کارگیری فروشنده‌گان خوش برخورد و خوش مشرب، رعایت بهداشت محیط و کارکنان و... اشاره نمود.

۶- توجه به اولویت‌های ساکنان منطقه: نتایج حاصل از پیمایش بیانگر کمبود فضای سبز در سطح منطقه است. بر اساس نتایج حاصل از پیمایش نیز اولین اولویت ساکنان محله، نیاز به پارک و فضای سبز است. این موضوع می‌تواند فرصت مناسبی برای شهرداری باشد تا قسمتی از زمین یادشده را به کاربری پارک محلی برای همسایگان و همچنین مشتریان بازار روز تبدیل نماید. در این پارک می‌توان ضمن قرار دادن صندلی و چینش نیمکت و مبلمان، اتاق بازی کودک نیز تعبیه نمود. فایده این کار در این است که مشتریان هم می‌توانند با سپردن بچه‌ها به این مکان، با آرامش خرید نمایند و یا استراحتی کوتاه در بین خریدها در پارک داشته باشند.

۷- راه‌اندازی و حضور قوی و پررنگ بازار روز: همان‌طوری که از نتایج پیمایش به دست آمده، کمتر از ۵ درصد ساکنان از احداث بازار روز اطلاع دارند که رقم بسیار ناچیزی است. برای اینکه بازار روز بتواند شروع قوی داشته باشد، باید اطلاع‌رسانی و بازاریابی نظاممند و به شیوه‌های مختلف از جمله در فضاهای مجازی و تبلیغات محیطی صورت گیرد. در این زمینه پیشنهاد می‌شود که در مراسم افتتاحیه، عرضه محصولات با تخفیف صورت گرفته، مسابقاتی به همراه اهدای جوایز برگزار شود. با این اقدامات می‌توان گروه‌های مختلفی از مشتریان محله را جذب بازار روز نمود. همچنین بر اساس نتایج پیمایش قریب به ۵۰ درصد پاسخگویان تمایل خیلی زیاد و زیادی برای خرید از بازار روز دارند. بنابراین اگر برنامه‌ریزی و طراحی مناسبی صورت گیرد و تبلیغات گسترده‌ای در سطح محله انجام شود، این آمار مشتریان بیشتر خواهد شد.

۸- واگذاری و مشارکت بخش خصوصی: پیشنهاد می‌گردد اداره بازار روز به بخش خصوصی واگذار گردد و سازمان، نقش نظارتی داشته باشد. در صورت تحقق این امر می‌توان گفت که مدیریت شهری، گامی هرچند کوچک در راستای اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهار قانون اساسی برداشته است. نکته قابل ملاحظه این است که در واگذاری به بخش خصوصی باید دقت نظر کامل صورت گیرد که بهره‌برداران، افرادی باصلاحیت، معروف، خوش‌نام و توانا باشند که علاوه بر داشتن تجربه کافی، دارای انگیزه‌ها و برنامه‌های بلندمدت بوده، نگاه مقطعی و موقت به بازار روز نداشته باشند.

۹- جلب مشارکت نهادها و سازمان‌های مربوطه: پیشنهاد می‌شود که ساخت و طراحی بازار روز با مشارکت و همکاری سازمان‌ها و نهادهای ذی‌صلاح و مربوطه از جمله سازمان مشارکت‌های مردمی، معاونت‌های شهرسازی، فنی، حمل‌ونقل و همچنین شهرداری منطقه ۷ صورت گیرد. باید نظرهای تمامی بخش‌های مربوطه اخذ شود و برای تحقق کامل منافع پروژه باید حامی، نهاد ناظر و سازمان‌های برنامه‌ریز مرتبط قادر باشند برای دستیابی به اهداف مشترک با هم کار کنند؛ زیرا به تعبیر بارچ، اقدامات سازمانی منفرد در سطح منطقه ممکن است تأثیرات مهمی در مکانی دیگر بر جای بگذارد یا حتی تصمیم‌های سازمان مستقل و مجزای دیگری را درون همان منطقه تحت‌الشعاع قرار داده، مشکلات و دردهایی را ایجاد نماید.

پی‌نوشت‌ها

۱. محله‌ای که سایت بازار روز در آن واقع شده است.
۲. بر اساس طرح تفصیلی قرار است در این محدوده دو سایت با کاربری آموزشی، پایانه درون‌شهری ساخته شود.

منابع

۱. بارچ، رابل-جی (۱۳۹۰). راهنمای عملی ارزیابی تأثیرات اجتماعی، ترجمه محمدعلی رضانی و مرتضی قلیچ. تهران: جامعه شناسان.
۲. پاپلی یزدی، محمدحسین و حسین رجبی سناجردی (۱۳۸۲). نظریه‌های شهر و پیرامون. تهران: سمت.
۳. تیلور، س نیکولاس؛ برایان، هابسون؛ گودریچ؛ کالین (۱۳۹۲). ارزیابی اجتماعی (نظریه، فرایند و فنون). تهران: جامعه و فرهنگ.
۴. چلبی، مسعود (۱۳۸۲). جامعه شناسی نظم، تهران: نی.
۵. دواس، دی‌ای (۱۳۷۶). پیمایش در تحقیقات اجتماعی. ترجمه هوشنگ نایی. تهران: نی.
۶. دورکیم، امیل (۱۳۸۵) قواعد روش جامعه شناسی. ترجمه علی محمد کاردان. تهران: دانشگاه تهران.
۷. فاضلی، محمد (۱۳۸۹). ارزیابی تأثیرات اجتماعی. تهران: جامعه شناسان.
۸. هاروی، دیوید (۱۳۸۰). عدالت اجتماعی و شهر. ترجمه فرخ حسامیان. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
9. Sanford Ikeda (2008). The meaning of "social capital" as it relates to the market process. urban studios' Fab., v.53.
10. Taylor, Nicholas, Bryan, Hobson & Goodrich, Colin (2004). Social Assessment Theory, Process and Techniques, Social Ecology Press.

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث مجموعه ورزشی مرودشت منطقه ۷ شهرداری تهران

خلیل میرزایی

دکترای جامعه‌شناسی، دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن

Mirzaei_khalil@riau.ac.ir

مرجان پاکدامن

کارشناس ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی

Marjan_pakdaman@ymail.com

فرزاد عباسی

کارشناس مدیریت امور فرهنگی، گرایش برنامه‌ریزی فرهنگی

farzad.abasi137@gmail.com

ندا عظیمی

دکترای جامعه‌شناسی فرهنگی

azimi_neda@yahoo.com

چکیده

پروژه حاضر با هدف پاسخگویی به نیازهای اهالی محله قصر - حشمتیه در زمینه امکانات ورزشی اجرا شده است. از مهمترین اهداف اجرای این طرح، توانمندسازی و آگاه‌سازی مستقیم و غیر مستقیم اهالی با مسائل بهداشتی، دسترسی به امکانات ورزشی، ایجاد فضای عمومی و افزایش تعاملات اجتماعی در این مکان، افزایش حس امنیت و سلامت در ساکنان محله قصر - حشمتیه به واسطه وجود محلی امن برای ورزش، افزایش سلامت جسمانی ساکنان به دلیل دسترسی آسان تر نسبت به گذشته به امکانات و وسایل ورزشی، افزایش مراجعات از سایر نقاط منطقه برای استفاده از امکانات مجموعه و ایجاد تعاملات جدید و... است. نوع مطالعه در این پژوهش از نظر مسیر، توصیفی و از نظر هدف، کاربردی است. روش مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات نیز میدانی و اسنادی بوده است. البته باید اشاره کرد که پژوهش حاضر را می‌توان در شمار پژوهش‌هایی قرار داد که با عنوان ارزیابی مطرح شده‌اند. تأثیرات ساخت مجموعه ورزشی مرودشت واقع در منطقه ۷ شهرداری تهران منجر به پیامدهای مثبت و منفی می‌شود. پیامدهای مثبت عبارتند از: افزایش ارتباطات اجتماعی، سرمایه اجتماعی، امنیت بانوان، سلامت، مشارکت در فعالیت‌های ورزشی، کاهش اعتیاد، تغییر سبک زندگی، اشتغال‌زایی، ایجاد مشاغل جدید، کسب درآمد برای شهرداری و کاهش سر و صدای نوجوانان و جوانان و پیامدهای منفی نیز عبارتند از: آلودگی‌های محیط‌زیستی، افزایش ترافیک، کمبود جای پارک خودرو و شلوغی و ازدحام در محله.

واژه‌های کلیدی: تأثیرات اجتماعی، تأثیرات فرهنگی، مجموعه ورزشی، مرودشت و منطقه ۷ شهرداری تهران.

شکل‌گیری پیامدهای هر اقدام توسعه‌ای به ماهیت آن، چگونگی اجرا، میزان انطباق آن با نیازها و انتظارات اجتماع محلی، هدف پروژه و نگرش‌ها، واکنش‌های اجتماع محلی، میزان مشارکت و استفاده آنها از خدمات و برنامه‌های پروژه، تعاملات و واکنش‌های سایر نهادها، گروه‌ها و افراد ذی‌نفع و ذی‌مدخل بستگی دارد. با توجه به عوامل و شرایط یادشده ممکن است در روند اجرای پروژه، نحوه پذیرش اجتماعی پروژه از سوی ذی‌نفعان اصلی و سایر متأثران پروژه و تحقق اهداف و نتایج پیش‌بینی شده و قابل انتظار آن، برخی موانع و آسیب‌ها به وجود آید و پیامدهای منفی و عوارض ناخواسته‌ای در حین اجرای پروژه یا متعاقب آن شکل گیرد. این امر، ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه را ضروری می‌سازد. در یک تعریف کلی، ارزیابی تأثیرات اجتماعی، فرایند تحلیل، نظارت و مدیریت پیامدهای خواسته و ناخواسته اجتماعی (مثبت یا منفی)، رخدادهای برنامه‌ریزی شده (سیاست‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌ها) و همچنین پیامدهای خواسته و ناخواسته هر فراگرد تغییر اجتماعی را شامل می‌شود.

از فواید ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی می‌توان «کمک به توسعه پایدار و همه‌جانبه، ارتقای کیفیت زندگی، کاهش محرومیت و توسعه برابری اجتماعی درون نسلی و بین‌نسلی، افزایش بازدهی مداخلات توسعه‌ای، استفاده بهینه از منابع، تنوع فرهنگی و انسجام اجتماعی و همچنین پیشگیری از مسائل اجتماعی و فرهنگی را بر شمرده» (بکر و ونکلی، ۱۳۸۸: ۳).

یکی از حوزه‌هایی که شهرداری در آن وظایف متعددی دارد، حوزه اجتماعی و فرهنگی است که احداث ورزشگاه، یکی از وظایف شهرداری است^(۱). بنابراین شهرداری منطقه ۷ با توجه به کمبود امکانات ورزشی در این منطقه، اقدام به ساخت مجموعه ورزشی‌ای کرده است که در حال حاضر، مقدمات اولیه و طراحی‌ها انجام شده است. این مجموعه ورزشی قرار است در سوله‌هایی که متعلق به زندان قصر است و در سال‌های اخیر در اختیار نیروی انتظامی جهت انبار بوده است، ساخته شود. احداث هر مجموعه ورزشی، پیامدهای مثبت و منفی (اجتماعی و فرهنگی) را به همراه دارد که این مجموعه نیز از این امر مستثنی نیست. این پژوهش نیز به دنبال کشف پیامدهای مثبت و منفی احداث مجموعه ورزشی است.

در میان کلیه پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی در جامعه ماشینی امروزه، ورزش از جمله فعالیت‌هایی است که هنوز جاذبه‌های خود را دارد. از آنجا که در شهر تهران به دلیل کمبود فضاهای ورزشی مناسب، این امکان برای اکثر ساکنان

شهر تهران وجود ندارد که بتوانند به ورزش بپردازند، وجود مکان‌های مناسب و دارای امکانات ورزشی می‌تواند این نیاز را برطرف نماید. بدین ترتیب ورزش که با مفهوم سلامت و زیبایی بدن مرتبط است، در الگوهای اوقات فراغت در زندگی شهری جایگاه مهمی یافته است. در واقع مختصات جامعه صنعتی و شرایط زندگی ماشینی به‌ویژه در شهرها، از یکسو تحرکات و فعالیت‌های بدنی که در گذشته از طریق کار و فعالیت‌های حرف و مشاغل محقق می‌شد، به میزان زیادی کاهش یافته است و نیاز به ورزش را افزایش داده است و از سوی دیگر، آسیب‌های زیست‌محیطی مانند آلودگی‌های صوتی، آلودگی هوا، ازدحام و... فرسودگی و خستگی جسمی و روانی را در شهرها بیشتر نموده است، که این امر نیز اهمیت و ضرورت ورزش در شهرها را بیشتر می‌سازد. به علاوه گسترش فعالیت‌ها و سبک‌های گذران اوقات فراغت رقیب ورزش مانند محصولات فرهنگی و دنیای مجازی، فرصت‌های توسعه فعالیت‌های ورزشی را محدود نموده است و با کاهش تحرکات بدنی شهروندان، فقر حرکتی و نارسایی‌ها و آسیب‌های جسمی و روحی و روانی را افزایش داده است (مؤسسه فرهنگی هنری میراث فردا، ۱۳۹۲). از سوی دیگر امروزه یکی از ملاحظات راهبردی در توسعه و مدیریت شهری، توجه به مقوله سلامت و استانداردهای شهر سالم است. یک شهر در صورتی سالم انگاشته می‌شود که محیط فیزیکی و اجتماعی‌اش، سلامت را ترویج و تقویت کند (صیرفیان‌پور، ۱۳۷۷: ۲).

ورزش عبارت است از یک فعالیت نهادینه‌شده که مستلزم کاربرد نیروی جسمانی شدید با استفاده از مهارت‌های جسمانی پیچیده به وسیله شرکت‌کنندگانی است که توسط عوامل درونی و بیرونی تحریک می‌شوند. این تعریف با فعالیت‌های ورزشی سازمان‌یافته ارتباط پیدا می‌کند (کوشافر، ۱۳۸۱: ۵۸). در جوامع اسلامی با توجه به اینکه کلیه سیاست‌گذاری‌ها در خدمت مکتب می‌باشد، تربیت بدنی نیز جدا از این اصل کلی نبوده و ضمن اینکه پی‌ریزی این علم بر مبنای مسائل جسمانی و فیزیکی است، ولی در نهایت وسیله‌ای است که در کمال و تعالی انسان‌ها مؤثر بوده و می‌تواند گامی در جهت اهداف غایی انسان‌ها که همان سیر الی الله است بردارد (عزیزآبادی فراهانی، ۱۳۷۳: ۷).

از نظر سازمان بهداشت جهانی، «تندرستی صرفاً نداشتن بیماری و ضعف نیست؛ بلکه منظور از آن، سلامتی کامل جسمی، ذهنی، اجتماعی و روحی است. در حقیقت دو هدف عمده تندرستی، به تأخیر انداختن مرگ و بیماری است» (گائینی و رجبی، ۱۳۸۶: ۲۷).

در جهت نیل به تندرستی و سلامت، توسعه ورزش به عنوان یکی از

ابزارهای مناسب جهت نیل به اهداف پروژه «شهر سالم» مطرح شده است. با توجه به این ضرورت‌هاست که احداث و توسعه ورزشگاه‌ها و فضاهای ورزشی عمومی در بند ۲۱ از ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها به عنوان یکی از وظایف و مأموریت‌های شهرداری ذکر شده است. از این لحاظ یکی از مهمترین مشکلات کلان‌شهر تهران، کمبود فضاهای تفریحی و ورزشی عمومی و عدم توزیع عادلانه آنها در مناطق مختلف و کمتوجهی به شرایط و نیازهای ویژه گروه‌ها و اقشار خاص مانند کودکان، زنان، سالمندان و معلولان در دسترسی به این امکانات و فضاهاست (صیرفیان‌پور، ۱۳۷۷: ۵۴).

بنابراین با توجه به این امر که ایجاد شهر سالم و توجه به سلامت و تندرستی شهروندان شهر در مجموعه وظایف شهرداری قرار دارد و شهروندان شهر تهران با توجه به آلودگی‌های هوا به‌ویژه در فصل‌های سرد سال روبه‌رو هستند، ورزش کردن در مکان‌های باز مانند پارک‌ها و فضاهای سبز شهری می‌تواند در سلامتی آنها خلل ایجاد کند و از سویی دیگر بانوان نیز در فضاهای باز با مشکلاتی ممکن است روبه‌رو شوند، ساخت و احداث یک مجموعه ورزشی که بتواند این نیازهای رافع نماید و همچنین باصرفه باشد، در دستور کار شهرداری‌های قرار دارد. از این‌رو در این پژوهش با توجه به نیازهای شهروندان به این مهم پرداخته می‌شود که ساخت یک مجموعه ورزشی، چه تأثیرات اجتماعی و فرهنگی‌ای بر شهروندان دارد و در کنار آن نیز به بررسی این مسئله پرداخته شده که ساخت این مجموعه آیا مقرون به‌صرفه است یا خیر؟ و یا آیا بهتر است به جای تجهیز و به‌سازی سوله‌های واقع در محله قصر حشمتیه، به تخریب و ساخت مجدد آنها پرداخت؟

با توجه به این امر که هر اقدام توسعه‌ای از نظر ماهیت و اجرا، اثرات اجتماعی و فرهنگی مثبت و منفی‌ای بر جای می‌گذارد و این اثرات بر ذی‌نفعان اثرگذار است، انجام پروژه‌های توسعه‌ای، لازم و ضروری است و انجام ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی می‌تواند در اجرای بهتر پروژه‌های توسعه‌ای مفید باشد و باعث افزایش بازدهی و کاهش اثرات منفی گردد.

مکانی که برای احداث مجموعه ورزشی مرودشت در نظر گرفته شده است، واقع در خیابان مرودشت در محله قصر - حشمتیه است. این محل دارای پنج سوله است که یکی از آنها در حال حاضر میدان میوه و تره‌بار است. سوله دیگر در اختیار صدا و سیماست که قرار است تخلیه و به مجموعه اضافه شود. سه سوله دیگر در حال حاضر در اختیار شهرداری قرار گرفته است. این سوله‌ها در ابتدای ساخت، محل انبار زندان قصر بوده و متعلق به مجموعه زندان است.

مساحت سوله‌ها، ۲۷۳۸ مترمربع و مساحت بنای کلی، ۳۳۳۱ مترمربع است. در حال حاضر هنوز داخل سوله‌ها، تعمیرات یا تغییراتی صورت نگرفته است. اما در محوطه حیاط برای ساخت پارکینگ دوطبقه در قسمت جلوی ساختمان سوله‌ها، گودبرداری صورت گرفته است و شرکت پیمانکار در حال پی‌ریزی ساختمان پارکینگ است.

دو سوله بزرگ‌تر قرار است به سالن‌های چندمنظوره رزمی، ایروبیک، کشتی و ورزش‌های توپی و سوله کوچک‌تر به سالن بدن‌سازی اختصاص داده شود.

با توجه به ماهیت پروژه، این سؤال مطرح می‌شود که احداث و تجهیز مجموعه ورزشی، چه تأثیرات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بر ساکنان محله قصر - حشمتیه دارد و همچنین چه تأثیرات محیط زیستی و ترافیکی‌ای بر محله دارد؟ همچنین با توجه به ساخت این مجموعه در سوله‌های از پیش ساخته شده، آیا تغییر کاربری این مکان از لحاظ اقتصادی به‌صرفه‌تر است یا تخریب و ساخت مجموعه‌ای پیشرفته و چندکاربره؟

مجموعه ورزشی مرودشت با هدف پاسخگویی به نیازهای اهالی محله قصر - حشمتیه در زمینه امکانات ورزشی قرار است احداث شود و با توجه به ماهیت فرهنگی - ورزشی و تأثیر بر سلامت ساکنان محله قصر - حشمتیه، تصور پیامدهای منفی احتمالی برای آن دشوار به نظر می‌رسد. بنابراین با توجه به سلامت‌محور بودن طرح و رفع نیازهای ورزشی ساکنان محله قصر - حشمتیه، این سؤال مطرح شود که آیا اجرای اتاف در این زمینه ضروری است؟ در واقع باید اینگونه به این سؤال پاسخ داد که با وجود تمام تأثیرات مثبت احداث یک مجموعه ورزشی، احتمال وجود عوامل محدودکننده و مختل‌کننده وجود دارد و همچنین با توجه به ساخت این مجموعه در سوله‌های از پیش ساخته شده و دیدگاه اقتصادی به بازسازی و تغییر کاربری یا تخریب و ساخت مجدد این مکان، انجام اتاف ضروری به نظر می‌رسد.

همچنین این عوامل ممکن است اثرات مثبت اجتماعی و فرهنگی طرح را تحت شعاع قرار داده، مشارکت شهروندان را در آن کاهش دهد و این طرح در فرایند اجرا با مشکلاتی مواجه شده، با عکس‌العمل‌های متفاوت و پیش‌بینی نشده‌ای از جانب مردم مواجه شود. بدین ترتیب انجام اتاف می‌تواند در شناخت این عوامل و موانع و انتخاب گزینه‌های بدیل و راهکارهای برون‌رفت از وضعیت‌های مورد اشاره بسیار مؤثر واقع شود.

پروژه حاضر با هدف پاسخگویی به نیازهای اهالی محله قصر - حشمتیه در زمینه امکانات ورزشی اجرا می‌شود و با توجه به ماهیت آن، تصور پیامدهای

منفی احتمالی برای آن دشوار به نظر می‌رسد. از مهمترین اهداف اجرای این طرح، تأثیراتی مانند توانمندسازی و آگاه‌سازی مستقیم و غیر مستقیم اهالی با مسائل بهداشتی، دسترسی به امکانات ورزشی، ایجاد فضای عمومی و افزایش تعاملات اجتماعی در این مکان، افزایش حس امنیت و سلامت در ساکنان محله قصر - حشمتیه به واسطه وجود محلی امن برای ورزش، افزایش سلامت جسمانی ساکنان به دلیل دسترسی آسان تر نسبت به گذشته به امکانات و وسایل ورزشی، افزایش مراجعات از سایر نقاط منطقه برای استفاده از امکانات مجموعه و ایجاد تعاملات جدید و... جزء اهداف مثبت تلقی می‌شود.

پیشینه پژوهش

در این قسمت به نمونه‌های مطالعات مشابه در ایران و نمونه‌های مشابه شهری در شهر تهران پرداخته شده است.

- سلطان حسینی، سلیمی، سلیمی، لطفی (۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان «اولویت‌بندی اثرات اجتماعی و اقتصادی اماکن ورزشی بر محیط شهری (مطالعه موردی شهر یزد)»، انجام داده‌اند. این پژوهش، سعی بر شناسایی، ارزیابی و اولویت‌بندی اثرات اجتماعی و اقتصادی اماکن ورزشی بر محیط شهری در یزد دارد. پس از جمع‌آوری اطلاعات لازم و تحلیل اطلاعات و اولویت‌بندی آثار شناسایی شده، در میان گویه‌های اثرات اجتماعی، اماکن ورزشی به ترتیب موجب افزایش گرایش اهالی منطقه به تماشای مسابقات، ورزش، افزایش شادابی و نشاط در اهالی منطقه و افزایش همکاری‌های جمعی و ورزشی شده، ولی در مجموع متغیرهای اجتماعی، هر چند میانگین نظرها بیشتر از سطح متوسط قرار داشت، این اختلاف معنادار نبود. به علاوه دیگر نتایج پژوهش نشان داد که اماکن ورزشی بر مجموع متغیرهای اقتصادی و همچنین بر هیچ‌یک از مؤلفه‌های آن اثر گذار نیست.

- شرکت بین‌المللی پردازش اطلاعات نقش کلیک (۱۳۸۹) پژوهشی با عنوان «ارزیابی تأثیرات اجتماعی احداث زورخانه سر تخت» در منطقه ۲۰ تهران انجام داده است. نتایج نشان می‌دهد که هر چند توسعه کمی زورخانه‌ها در هر محله به طور بالقوه زمینه‌هایی برای احیای کارکردهای زورخانه فراهم می‌کند، با این حال نتایج تحلیل‌های اتاف نشان می‌دهد که وضعیت موجود پروژه زورخانه سر تخت با توجه به عوامل و شرایط محدودکننده که از یک طرف ریشه در محیط اجتماعی پروژه و از سوی دیگر ناشی از فرایند طراحی، اجرا، بهره‌برداری و مدیریت پروژه دارد، این پیامد مهم (احیای زورخانه در محل) صرفاً با احداث زورخانه تحقق نمی‌یابد. عواملی از قبیل ناتوانی

زورخانه در جذب نوجوانان و جوانان، پایین بودن مشارکت و مسئولیت‌پذیری نهادهای ذی‌مدخل و تأثیرگذار مانند سازمان تربیت بدنی و فدراسیون ورزش‌های باستانی و وجود نگرانی‌های عمومی تهدیدکننده زورخانه‌ها (از قبیل نبود حمایت‌های مالی، معنوی و مشکلات اقتصادی) در مدیریت کنونی زورخانه سرتخت باعث شده است که این زورخانه نیز از نظر استقبال کنندگان و ذی‌نفعان، تفاوت چندانی با زورخانه‌های قدیمی رو به افول نداشته باشد؛ به طوری که در نهایت می‌توان گفت که مهم‌ترین ذی‌نفعان این پروژه، همان پیشکسوتان میانسال و سالخورده‌ای هستند که همچنان نگران انتقال این ورزش به نسل جدید هستند.

- شرکت بین‌المللی پردازش اطلاعات نقش کلیک (۱۳۹۰) پژوهشی با عنوان «پیوست اجتماعی احداث مجموعه ورزشی کاشانک منطقه ۱ تهران» انجام داده است که نشان می‌دهد این پروژه علی‌رغم ماهیت فرهنگی و خدماتی، برخی ناسازگاری‌ها و مشکلاتی را برای شهروندان به‌ویژه برای شهروندانی که واحدهای مسکونی در مجاورت پروژه دارند، به وجود آورده است. از جمله این مشکلات، شلوغی و آلودگی صوتی احتمالی ایجادشده توسط کاربران، امکان ایجاد تنش میان کاربران و مردم محلی، آلودگی صوتی و بصری ناشی از عملیات ساخت پروژه را برشمرد. در تأیید این نکات و در مصاحبه‌های انجام گرفته، شهروندانی که در مجاورت مجموعه ورزشی سکونت داشتند، هرچند مجموعه ورزشی را مفید می‌دانستند، از سروصدای ایجادشده ناشی از عملیات ساخت‌وساز مجموعه ورزشی گله داشتند. همچنین رفت‌وآمد ماشین‌ها به‌ویژه ماشین‌های بزرگ در این کوچه تنگ، در بسیاری اوقات آسایش ساکنان محله را سلب کرده است. از دیگر تأثیرات اشاره‌شده در این مطالعه، تأثیرات ترافیکی بوده است. نتایج مطالعه یادشده نشان می‌دهد که احداث مجموعه ورزشی کاشانک دارای اثرات ترافیکی دوگانه‌ای است؛ زیرا از طرفی موجب کاهش سفرهای درون شهری می‌شود، اما از طرفی به دلیل یک‌طرفه بودن خیابان عمار و تنگ بودن معابر منتهی به مجموعه ورزشی کاشانک و همچنین کوچه مهر که مجموعه ورزشی در آن قرار دارد، ممکن است باعث ایجاد ترافیک در سطح محله شود.

- موسسه آموزشی مطالعاتی مدیریت شهری توسعه فراگیر آسیا (۱۳۹۰) مطالعه‌ای با عنوان «ارزیابی تأثیرات اجتماعی احداث مجموعه ورزشی نونهلان در منطقه ۳ شهرداری تهران» انجام داده است که پیامدهای مثبت و منفی پروژه به شرح زیر بیان شده است؛ پیامدهای مثبت: پیش‌بینی قیمت مناسب مجموعه که باعث ترغیب افراد به استفاده از مجموعه می‌شود؛ پیش‌بینی

کاهش هزینه‌های حمل و نقل به دلیل نزدیکی به مجموعه؛ پیش‌بینی کاهش هزینه‌های درمانی و پزشکی به علت سلامتی بیشتر، شادابی و سلامتی روحی؛ مکانی مناسب برای گذراندن اوقات فراغت، بهبود وجهه و بهبود محلیت منطقه؛ افزایش سرانه ورزشی در محله، کاهش بزهکاری و مشکل اعتیاد، اشتیاق جوان به ورزش کردن و دوری از سرگرمی‌های زیان‌آور؛ گسترش روابط اجتماعی بین شهروندان؛ گسترش فرهنگ ورزش همگانی در جامعه. پیامدهای منفی: افزایش هزینه‌های همسایگان مجاور مجموعه به دلیل خسارات عمرانی وارد شده به ساختمان‌هایشان؛ آلودگی صوتی در محله؛ افزایش مشکل ترافیکی؛ از بین بردن دید ساختمان‌های همجوار؛ سلب آرامش همسایگان بسیار نزدیک به مجموعه ورزشی نونهالان؛ پارک خودروها در پیاده‌روهای اطراف و ایجاد سد معبر؛ پیش‌بینی به تعویق افتادن کارهای روزمره به‌ویژه برای زنان.

- نبوی (۱۳۸۹) در «ارزیابی تأثیرات اجتماعی احداث سرای مجموعه ورزشی شهیدان صادق زاده قمصری» به بررسی تأثیر احداث و بهره‌برداری از ورزشگاه بر کاهش میزان جرایم و افزایش امنیت در محله شارق، ضرر و زیان برخی از اصناف مستقر در محدوده طرح، آزار و اذیت برخی از همسایگان مجتمع مسکونی مجاور ورزشگاه، افزایش رضایت اجتماعی، تغییر الگوی گذران اوقات فراغت و سبک زندگی اهالی محله شارق، افزایش سطح نابرابری اقتصادی و جنسیتی در محله شارق، ایجاد گروه‌های دوستی و اجتماعی جدید، بالا رفتن سطح سلامت و بهداشت اهالی محله شارق و تغییر زیرساخت‌های اجتماعی محله شارق پرداخته است.

- مؤسسه پژوهش‌های کاربردی دیدگاه شاخص (۱۳۹۰) در «ارزیابی تأثیر اجتماعی مجتمع فرهنگی - ورزشی آفتاب در محله نظام‌آباد» به این نتیجه دست یافت که بهره‌مندان از مجتمع که عمدتاً اهالی محل و جوانان و زنان خواهند بود، بیشترین سود را برده و اهالی و کسبه‌ای که دارای بافت‌های مسکونی فرسوده همجوار با مجتمع بوده و آن دسته‌ای که ساختمان‌های آنها تخریب و به مجتمع انضمام یافته است، بیشترین زیان را از ساخت برده‌اند.

در بررسی پیشینه‌های پژوهشی مطرح شده مشخص گردید که احداث مجموعه‌های ورزشی، اثرات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی زیادی بر ذی‌نفعان و ذی‌مدخلان دارد. این اثرات هم مثبت بوده‌اند و هم منفی. در واقع اقدامات توسعه‌ای هر چند ماهیتی مثبت دارند، می‌توانند اثرات منفی‌ای بر جای گذارند. بنابراین بهتر است که قبل از اجرای هر پروژه‌ای به ارزیابی تأثیرات اجتماعی - فرهنگی آنها پرداخته شود تا مانند برخی پروژه‌ها، اثرات منفی بیشتر از اثرات مثبت نشود که این امر می‌تواند مخمل آسایش شهروندان

به‌ویژه ساکنان اطراف پروژه‌ها شود.

از این‌رو با توجه به موارد اشاره‌شده بالا، از آنجا که همه آنها از نظر ماهیت و موضوع شباهت و همسو با موضوع مطالعه حاضر است، همچنین تا حدود زیادی همسویی روشی نیز وجود دارد و از نوع مطالعات اتافی نیز هستند و مهمتر از اینکه در مناطق مختلف تهران و حتی شهرهای ایران نیز است، مطالعه مقایسه‌ای آنها و شناسایی نقاط قوت و ضعف آنها می‌تواند ما را در تقویت مطالعه حاضر و جلوگیری از اشتباهات احتمالی بازدارد.

چارچوب نظری

در پی ساخت هر مجموعه ورزشی و فرهنگی تغییرات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیط زیستی و ترافیکی مورد انتظار است. آرمور (۱۹۹۲)، پیامدهای اجتماعی را تغییراتی تعریف می‌کند که در موارد زیر اتفاق می‌افتد:

۱. در روش زندگی مردم (چگونه آنها زندگی می‌کنند، کار می‌کنند، بازی می‌کنند، به نحوه تعامل با دیگران در روابط روزانه)
۲. در فرهنگشان (سهیم شدن در رسوم، عقاید و ارزش‌ها)
۳. در جامعه‌شان (پیوستگی، پایداری، ویژگی‌ها، خدمات و امکانات) (اشرفی و رشیدی، ۱۳۹۱: ۲۹۷).

این تغییرات ممکن است پیامدهای مثبت و منفی‌ای در پی داشته باشد. از این‌رو پژوهش‌های اتافی درصدد یافتن این پیامدها و ارائه راهکارهایی در جهت افزایش پیامدهای مثبت و تعدیل و کاهش پیامدهای منفی هستند. ساخت یک مجموعه ورزشی در محله قصر - حشمتیه، تغییرات اجتماعی‌ای از جمله افزایش سرمایه اجتماعی و تعاملات اجتماعی ساکنان، تغییرات فرهنگی مانند تغییر در سبک زندگی و اوقات فراغت، تغییرات اقتصادی، اشتغال‌زایی جوانان در مجموعه، کاهش هزینه‌های خانوار جهت رفتن به باشگاه‌های ورزشی با نرخ آزاد، تغییرات زیست‌محیطی مانند سلامت جامعه و افراد و تغییرات ترافیکی مانند کمبود جای پارک و افزایش ترافیک در محدوده مجموعه را به دنبال دارد. پژوهش حاضر در پی شناسایی پیامدهای مثبت و منفی تغییرات مطرح‌شده درباره احداث و تجهیز مجموعه ورزشی مروودشت است. در وهله اول، ساخت یک مجموعه هرچه که باشد، می‌تواند ارتباطات و کنش‌های رفتاری افراد جامعه را در پی داشته باشد. از این جهت پرداختن به این موضوع می‌تواند در روند بازگشایی مجموعه ورزشی مروودشت که سال‌هاست مکان آن به صورت انبار وجود داشته است و بلااستفاده بوده است کمک نماید تا ساکنان محله قصر حشمتیه و ساکنان محلات اطراف

بتوانند با یکدیگر تعاملات و کنش‌های رفتاری مناسبی داشته باشند. در واقع کنش اجتماعی، ساده‌ترین عنصر زندگی مشترک انسانی است. کنش اجتماعی، سلسله حرکات بارزی است که انسان برای دستیابی به هدفی نسبت به انسانی دیگر انجام می‌دهد. افراد، نیاز ذاتی به برقراری رابطه اجتماعی دارند و به همین دلیل موقعیت‌هایی فراهم می‌آورند تا بتوانند رابطه اجتماعی را تجربه کنند (طالبی، ۱۳۸۳: ۱۶۲). رابطه متقابل اجتماعی برای پاسخ به نیازهای انسان به پیوندجویی و احساس تعلق به مکان، یک ضرورت محسوب می‌شود. فعالیت‌هایی مانند تعامل با دیگران و مشاهده فعالیت‌های مردم، با ایجاد زمینه‌های اجتماع‌پذیری، به رشد فردی انسان کمک می‌کنند (لنگ، ۱۳۸۳: ۱۸۷).

تعاملات یا کنش‌های اجتماعی افراد با یکدیگر علاوه بر اثرات مثبت، اثرات منفی‌ای نیز در پی دارد؛ از جمله اثرات مثبت، افزایش سرمایه اجتماعی و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، آشنایی با دیگر افراد جامعه و تعامل با آنها و شناخت مشکلات دیگران و کمک به رفع آن و... و از جمله اثرات منفی، به وجود آمدن تعارض بین افراد با سطح طبقات و فرهنگ متفاوت، الگوبرداری نادرست از دیگران و... بنابراین در این پژوهش به این مهم توجه شده است که اگر بتوان در افراد، سرمایه اجتماعی را به بالاترین سطح خود رساند، می‌توان اثرات منفی را کاهش داد و یا از بین برد. از این رو بنا بر تعریف میرزایی که بیان می‌کند سرمایه اجتماعی مفهومی است که به ارزش و جایگاه روابط و مناسبات اجتماعی و نیز نقش تعاملی، همکاری و اعتماد و مشارکت بین افراد و گروه‌ها برای کسب نتایج جمعی یا اقتصادی و حتی انسجام یا پیوند اجتماعی دلالت دارد. بنابراین هسته اصلی سرمایه اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی است و از این رو می‌توان گفت سرمایه اجتماعی به جایگاه شبکه‌ای یک گروه (کنشگر، گروه، سازمان و نظایر اینها) دلالت دارد. به طور کلی هر چقدر خطوط ارتباطی فرد در یک شبکه بیشتر و قوتی‌تر باشد، میزان شناخت، نفوذ و قدرت کنترل او بیشتر خواهد بود. سرمایه اجتماعی با تأثیر بر جنبه‌هایی نظیر وضعیت شغلی، اجتماعی، اقتصادی یا سیاسی افراد، تأثیر بسیار زیادی بر زندگی فرد دارد (میرزایی، ۱۳۹۵: ۳۶۲-۳۶۳).

از دیگر موضوعاتی که ساخت یک مجموعه ورزشی در محل زندگی افراد تغییر ایجاد می‌کند، سبک زندگی آنها است. سبک زندگی، مجموعه‌ای از سبک‌های رفتار افراد است که توجه به بدن نیز درون آن قرار دارد. در واقع سبک زندگی، مفهومی است که به نحوه یا شیوه زندگی فرد اعم از رفتارها، کنش‌ها، عادت‌ها و آداب او دلالت دارد. بنابراین سبک زندگی، یک بسته

مشخص از رفتارهای عمدتاً الگومند متشکل از روابط اجتماعی، مصرف و شیوه آن، سرگرمی و نحوه گذران آن، سبک پوشیدن، آرایش کردن و غیره‌ای است که هم برای خود فرد و هم برای دیگران، ملموس و محسوس است. سبک زندگی می‌تواند تحت تأثیر محیط اجتماعی، شرایط فرهنگی و رجحان‌های فردی و نیز امکانات و تسهیلات در دسترس فرد متفاوت باشد (همان: ۶۵۴). همچنین بنا بر تعریف فاضلی، «سبک زندگی، مجموعه رفتاری در حوزه مصرف فرهنگی و مادی زندگی اجتماعی است که در عرصه عمل محقق شده و قابل مشاهده است» (فاضلی، ۱۳۸۲: ۵۷).

ساخت یک مجموعه ورزشی می‌توان نقش اساسی‌ای در تغییر سبک زندگی افراد داشته باشد؛ یعنی می‌تواند افراد را ترغیب به استفاده از مجموعه و امکانات آن نماید تا در جهت زندگی سالم قدم بردارند و به سلامت و تندرستی خود که مؤلفه‌ای از سبک زندگی و توجه به بدن است، اهمیت دهند. پس همان‌طور که بیان شد، سبک زندگی سالم، افراد را به سمت سلامتی سوق می‌دهد و سلامتی و تندرستی نیز یکی از موضوعاتی بوده و هست که شهرداری‌ها در دستور کار خود با ساخت مجموعه‌های ورزشی، پارک‌ها و فضاهای سبز شهر و... دارند. از این‌رو سلامتی نیز یکی دیگر از پیامدهای مهم ساخت یک مجموعه ورزشی است.

طبق تعریف سازمان جهانی بهداشت، سلامتی عبارت است از یک حالت آسودگی کامل جسمی، روانی، اجتماعی و تنها به نبود بیماری یا ناتوانی اطلاق نمی‌شود. سلامتی انسان‌ها، امری است اساسی برای دستیابی به صلح و امنیت که به بالاترین میزان همکاری بین مردم و دولت‌ها وابسته است (رحیمی، ۱۳۸۹: ۵۳). سلامت عبارت است از تأمین رفاه کامل جسمی و روانی و اجتماعی. نمی‌توان فردی را سالم دانست فقط به این لحاظ که از نظر جسمی سالم است؛ بلکه شخص سالم، کسی است که سلامت روحی داشته باشد و همچنین از جهت اجتماعی نیز در آسایش باشد. شهرداری تهران در سال‌های اخیر در پی اصل شهروندمداری، اقداماتی از جمله ساخت ورزشگاه‌ها، بوستان‌ها و سرای محلات نموده است که بر سلامت جسمانی، روحی و اجتماعی تأثیر گذار بوده است.

اوقات فراغت و پر کردن آن با یک شیوه صحیح، جزء مواردی است که با ساخت و ساز مجموعه‌های تفریحی و فرهنگی توسط شهرداری‌ها در دستور کار شهرداری‌ها قرار داده شده است. بنابراین توجه به موضوع فراغت در زمان احداث مجموعه و بعد از آن بسیار کارآمد است؛ زیرا می‌تواند درباره ساخت و تجهیز مکان مدنظر برای ورزش و اینکه چه نوع ورزشی مناسب

است تا افراد بتوانند به صورت بهینه‌تری از امکانات استفاده کنند، کمک نماید. از این رو بنا بر تعریف میرزایی، فراغت به گذران وقت آزاد در ساعت‌ها یا زمان‌های غیر کاری اعم از کارهای هنری، ورزشی، یا سایر فعالیت‌های تفریحی گفته می‌شود. در گذشته‌های دور، فعالیت‌های فراغتی، محدود و کوتاه بود و معمولاً نزدیک محل سکونت انجام می‌گرفت. می‌توان از فعالیت‌های ورزشی - تفریحی و مسافرت‌های کوتاه‌مدت در قالب این نوع فراغت‌ها نام برد. اما امروزه با دسترسی‌پذیری امکانات و فن‌آوری سطح بالا، فراغت نیز دچار تغییرهای عمده‌ای شده است. فعالیت‌های تفریحی و سرگرمی از جمله مطالعه در حین کار به دلیل خودکار شدن انجام کارها، پرداختن به تفریحات رایانه‌ای، مسافرت‌های طولانی و حتی افزایش مدت فراغت از جمله این تغییرها هستند. بنابراین امروز مردم وقت بیشتری را برای فراغت در اختیار دارند و پرداختن به آن، یکی از مهم‌ترین وظایف مدیریت اجتماعی است. یکی از راه‌های پیشگیری یا جلوگیری از کژروی‌های اجتماعی نیز رسیدگی به مسئله فراغت است (میرزایی، ۱۳۹۵: ۷۸۶).

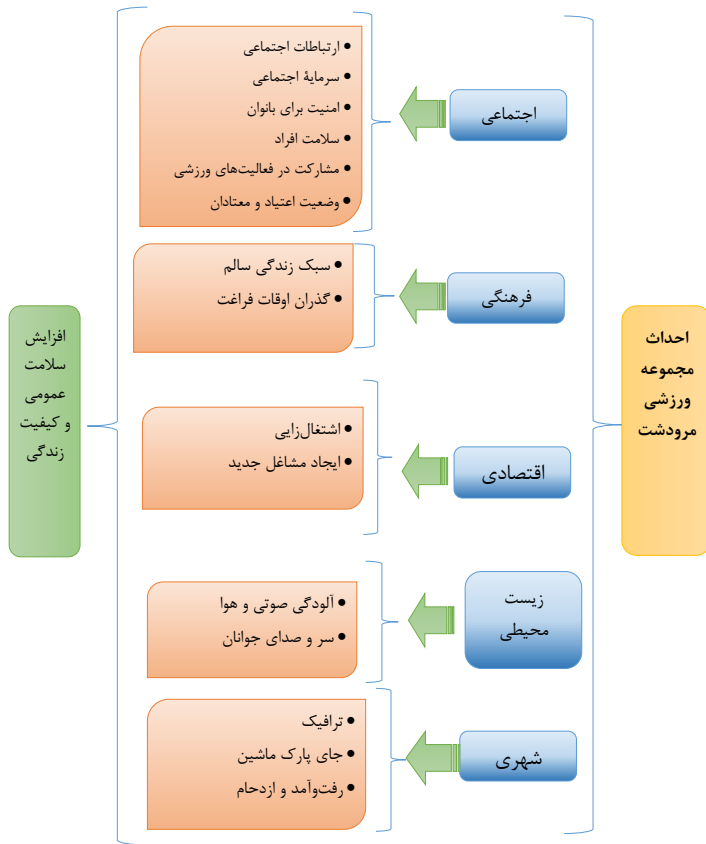
جان.ار. کلی نیز معتقد است: «با گسترش شهرنشینی و توجه بیشتر و نیاز حیاتی به پدیده‌ای به نام اوقات فراغت، هر روزه شاهد ابداعات، اختراعات، برنامه و وسایل متعددی برای پر کردن این اوقات هستیم. به گفته برتراند راسل، آخرین دستاورد تمدن، توانایی انسان در پر کردن هوشمندانه‌یام فراغت است» (جان.ار. کلی، ۱۳۷۳: ۲۵). اوقات فراغت، بخشی از زندگی افراد است که فرد در آن زمان، در حال کار کردن یا استراحت نباشد و برای خود به دنبال فعالیتی جانبی اعم از تماشای فیلم، رفتن به پارک، سینما، ورزش و... کتاب خواندن، رفتن به کلاس‌های آموزشی و... باشد.

همان‌طور که واضح است، ساخت هر مجموعه ورزشی در پی تمامی اثرات مثبت خود، اثرات منفی‌ای نیز به جای می‌گذارد. البته با توجه به این موضوع که ساخت مجموعه ورزشی حتی با وجود اثرات منفی، باز عملی مثبت انگاشته می‌شود، بهتر است به این مهم پرداخته شود که اثرات منفی کدامند و چگونه می‌توان با ارائه راهکار مناسب، آنها را تعدیل یا کاهش داد. در واقع پارک‌ها و فضاهای ورزشی، سالن‌های همایش و مراکز آموزشی، اماکنی هستند که می‌توانند باعث ایجاد ترافیک شوند. تسهیلات و اماکن عمومی جهت ورزش، برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی و پارک‌ها به طور روز افزون در حال گسترش‌اند و بر فضاهای شهری و کاربری‌های تجاری و مسکونی اطراف خود تأثیر می‌گذارند که برخی از این تأثیرات می‌تواند شامل اثرات ترافیکی و زیست‌محیطی باشد. یکی دیگر از تأثیرات اماکن عمومی و

پارک‌ها نیز می‌توانند مشکلات و معضلاتی را برای ساکنان اطراف این اماکن به وجود آورد. همچنین درباره اماکن عمومی، مسئله جای پارک ماشین نیز مطرح است. از این‌رو در این پژوهش به بررسی پیامدهای منفی شهری نیز پرداخته می‌شود.

با توجه به مطالب ارائه‌شده در بخش ادبیات پژوهش، مبانی نظری و چهارچوب نظری تئوریک، مدل زیر به عنوان مدل مفهومی پژوهش ارائه می‌شود:

شکل ۱- نمودار مدل مفهومی طرح

روش‌شناسی

نوع مطالعه در این پژوهش از نظر مسیر، توصیفی و از نظر هدف، کاربردی است. روش مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات نیز میدانی و اسنادی است. البته باید اشاره کرد که پژوهش حاضر را می‌توان در شمار پژوهش‌هایی قرار داد که با عنوان ارزیابی مطرح شده‌اند.

پژوهش ارزیابی^۱، پژوهشی است جهت جمع‌آوری اطلاعات تفصیلی از وضع موجود یا آنچه که هست، به عنوان پایه‌ای برای قضاوت یادآوری دربارهٔ ثمربخشی تصمیم‌های گذشته و اتخاذ تصمیم برای آینده. این پژوهش لزوماً یک پژوهش مقطعی است (میرزایی، ۱۳۸۸: ۸۷).

در بخش اسنادی، مدارک و اطلاعات موجود درباره مکان مورد مطالعه و پروژه مورد نظر گردآوری شده و در بخش میدانی نیز وضع موجود در قالب مصاحبه‌های اکتشافی، مشاهده و بررسی کاربری‌های عمده، شناسایی گروه‌های مردمی و در نهایت با گردآوری پرسش‌نامه‌های مورد نظر ختم گردید. در واقع در جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آنها هم از رویکرد کمی و هم از رویکرد کیفی استفاده شد.

یعنی در این طرح هم از روش کمی و هم از روش کیفی به صورت هماهنگ برای تحلیل دقیق پیامدها استفاده شده است. در بخش کمی پیمایشی با حجم نمونه ۳۷۸ و در بخش کیفی نیز مصاحبه‌های عمیقی (پانزده مصاحبه تا رسیدن به اشباع نظری) با مدیران شهرداری، پیمانکار و عوامل اجرایی انجام می‌شود.

ابزار پژوهش

در مرحله اول با استفاده از مدارک و اسناد موجود در کتابخانه‌ها و اینترنت به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شد. با استفاده از پرسشنامه‌های بسته پاسخ به نظرسنجی در زمینهٔ مجموعهٔ ورزشی مرودشت از ساکنان محلات اطراف و کاربران بوستان پرداخته و سپس با استفاده از روش مصاحبه به مصاحبه با معاونان و مدیران ارشد پرداخته شد.

داده‌ها و اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مصاحبه‌های یادشده نیز از طریق تحلیل مضمونی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته، در نهایت به نتیجه کلی خواهیم رسید. اعتبار پرسشنامه از طریق اعتبار محتوا (۲) مشخص شده است. میانگین کل CVR ابزار برابر با ۸۸,۲۵ به دست آمد.

در این پژوهش، پرسشنامه طراحی شده به فاصلهٔ دو هفته در دو نوبت روی ۳۰ نفر آزمودنی اجرا شد. ضریب همبستگی به دست آمده ۰,۸۴۶ با سطح خطای کمتر از ۰,۰۱ به دست آمد. این امر حاکی از ضریب پایایی بالای پرسشنامه است.

یافته‌ها

محلۀ قصر - حشمتیه از لحاظ امکانات ورزشی در شرایط مناسبی نیست و با توجه به برآورد سرانۀ ورزشی در منطقه ۷، سرانه فضای ورزشی برای هر نفر، ۰٫۵ مترمربع است که فاصلۀ زیادی با سرانۀ جهانی دارد. البته سرانۀ فضاهای ورزشی و فضای سبز با هم محاسبه می‌شود که چهار مترمربع برای هر نفر است. از این چهار مترمربع باید حداقل دو مترمربع را برای فضاهای ورزشی در نظر گرفت. وضعیت فضاهای ورزشی محلۀ قصر حشمتیه بنا به گفته مدیران به قرار زیر است:

جدول ۱- امکانات ورزشی محلۀ قصر حشمتیه از نظر مدیران

<p>امکانات ورزشی محلۀ قصر - حشمتیه</p>	<ul style="list-style-type: none"> - یک زمین چمن - سالن ورزش‌های توپی متعلق به آموزش و پرورش - باشگاه اندیشه (خصوصی است) - باشگاه ورزشی بانوان شهربانو - زمین اسکیت در باغ موزه - زمین چمن - باشگاه بدن‌سازی خصوصی - باشگاه بدن‌سازی شهربانو
--	--

جدول ۲- نظر ساکنان محلۀ قصر - حشمتیه درباره امکانات ورزشی محلۀ

خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	
۷٫۱٪	۱۲٫۲٪	۶۶٪	۴۶٫۶٪	۲۷٫۱٪	میزان رضایت از امکانات ورزشی محلۀ قصر - حشمتیه
۹٫۳٪	۹٫۵٪	۱۴٫۵٪	۲۶٫۹٪	۱۹٫۸٪	میزان استفاده از امکانات ورزشی موجود در محلۀ قصر - حشمتیه

میزان رضایت ساکنان از امکانات ورزشی محلۀ بسیار پایین است، زیرا محلۀ قصر - حشمتیه با کمبود امکانات ورزشی روبه‌رو است. همچنین میزان استفاده از امکانات ورزشی به دلیل کمبود امکانات نیز پایین است.

جدول ۳- وضعیت خدمات ورزشی در محلۀ

بسیار مناسب	مناسب	متوسط	نامناسب	بسیار نامناسب	
۷٫۱٪	۱۳٫۸٪	۱۹٫۸٪	۳۲٫۳٪	۲۷٪	درصد فراوانی

بنا بر نظر سنجی صورت گرفته از ساکنان، وضعیت خدمات ورزشی در محلۀ قصر - حشمتیه، مناسب نیست.

جدول ۴- نیازهای ورزشی محله قصر - حشمتیه

بی پاسخ	سالن بدن سازی و ایروبیک	سالن ورزش های رزمی	سالن ورزش های توپی	استخر	
٪ ۰,۵	٪ ۹,۳	٪ ۷,۱	٪ ۲۴,۳	٪ ۵۸,۷	اولویت اول
٪ ۵۴,۵	٪ ۴,۸	٪ ۱۳,۵	٪ ۲۴,۹	٪ ۲,۴	اولویت دوم
٪ ۷۵,۴	٪ ۱۳,۵	٪ ۱۱,۱	۰	۰	اولویت سوم

بنا بر نظر سنجی صورت گرفته، ۵۸,۷ درصد ساکنان، اولین اولویتشان در نیازهای ورزشی استخر و بعد از آن، سالن ورزش های توپی در اولویت دوم و سالن بدن سازی و ورزش های رزمی در اولویت سوم قرار دارد.

جدول ۴- وضعیت سوله ها بر اساس نظر مدیران

پاسخ	موضوع
سوله های یاد شده در اختیار بنیاد تعاون ناجا بوده است.	وضعیت سوله ها قبل از احداث
- در قدیم انبار زندان قصر بوده است.	
- بعد از انقلاب در اختیار نیروی انتظامی بوده است.	
- در محل مورد نظر پنج سوله واقع شده است.	
- سه سوله در اختیار نیروی انتظامی بوده است که برای ساخت مجموعه ورزشی در نظر گرفته شده است.	
- یکی از سوله ها هنوز در اجاره صدا و سیماست و قرار است باز پس گرفته شود و به مجموعه اضافه گردد.	
- سوله انتهایی که نبش خیابان پلیس و مرودشت است، در اختیار میدان میوه و تره بار است.	
سوله های یاد شده به عنوان انبار و تجهیز کارگاه پیمانکاران استفاده می شده است.	

جدول بالا، وضعیت سوله ها را قبل از اجرای طرح توصیف می کند که بر اساس نظرات مدیران مشخص شد که سوله ها قبل از اجرای طرح در وضعیت مناسبی نبوده و کاربری مناسبی برای آنها در نظر گرفته نشده است.

جدول ۶- مکان ساخت پیش از اجرای طرح و ساخت و ساز، چه شرایطی داشت؟

پاسخ دوم	پاسخ اول	
	٪ ۴۵,۸	مشکلی با وضعیت سوله ها نداشتیم.
٪ ۱,۱	٪ ۱۱,۴	وجود این سوله ها باعث مشکلات زیادی برای ما شده بود.
٪ ۸,۵	٪ ۵۳,۴,۷	وجود این سوله ها منظره نازیبایی در محدوده به وجود آورده بود.
٪ ۵,۸	٪ ۸,۲	وجود این سوله ها مکان ناامنی را برای ما به وجود آورده بود.
٪ ۱,۳		همه موارد
٪ ۸۳,۳		بی پاسخ

حدود ۴۶ درصد از افراد، مشکلی با وضعیت سوله‌ها نداشتند، اما با توجه به نتایج نظرسنجی از ساکنان که برخی همزمان به دو مورد از پاسخ‌ها اشاره داشته‌اند، عنوان کرده‌اند که وجود سوله‌ها، منظره نازیبایی را در محله به وجود آورده است و به این امر نیز اشاره کرده‌اند که وجود سوله‌ها باعث به وجود آمدن مشکلات زیاد در محله و ایجاد ناامنی شده است. ۱,۳ درصد از افراد نیز موافق همه موارد ذکر شده بوده‌اند.

جدول ۷: در صورت احداث مجموعه ورزشی خیابان مرو دشت

خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	
۱۷,۲٪	۳۶,۲٪	۳۳,۶٪	۱۰,۳٪	۲,۶٪	چه میزان باعث برقراری ارتباط شما با دیگر ساکنان می‌شود؟
۲۱,۲٪	۳۱,۷٪	۴۰,۲٪	۵,۶٪	۱,۳٪	چه میزان در مشارکت شما در فعالیت‌های ورزشی مؤثر است؟
۱۱,۹٪	۳۲,۳٪	۴۱٪	۱۰,۳٪	۴,۵٪	تا چه میزان اوقات فراغت خود را در مجموعه ورزشی خیابان مرو دشت خواهید گذراند؟
۱۲,۲٪	۳۴,۷٪	۳۸,۱٪	۹,۳٪	۵,۸٪	چه میزان پاسخگوی نیازهای ورزشی شما در محله است؟
۳۱,۷٪	۳۵,۷٪	۲۶,۷٪	۲,۶٪	۳,۲٪	چه میزان در بالا بردن سطح سلامت شما مؤثر است؟

بالای ۵۰ درصد افراد معتقدند که احداث مجموعه ورزشی در برقراری ارتباط با دیگر ساکنان، میزان مشارکتشان در فعالیت‌های ورزشی، رفع نیازهای ورزشی محله و بالا بردن سطح سلامت ساکنان مؤثر است و حدود ۴۰ درصد افراد، اوقات فراغتشان را حاضرند در مجموعه ورزشی بگذرانند.

جدول ۸- تأثیرات احداث از نظر ساکنان

زیاد می‌شود	کم می‌شود	تاحدودی تغییر می‌کند	تغییری نمی‌کند	بی‌پاسخ	
۴۳,۷٪	۱۱,۹٪	۴۱,۵٪	۲,۹٪		میزان رفت‌وآمد و شلوغی در محل
۵۱,۹٪	۱۰,۱٪	۳۲,۳٪	۵,۸٪		میزان ترافیک
۱۶,۴٪	۴۳,۹٪	۸,۵٪	۳۱,۲٪		وضعیت جای پارک

بی پاسخ	تغییری نمی کند	تاحدودی تغییر می کند	کم می شود	زیاد می شود	
٪ ۰,۸	٪ ۲۰,۶	٪ ۲۹,۹	٪ ۱۴,۸	٪ ۳۳,۹	وضعیت مراجعه به بوستان
	٪ ۳,۴	٪ ۳۶,۸	٪ ۳۳,۱	٪ ۲۶,۷	وضعیت مراجعه به مرکز شهربانو
٪ ۰,۵	٪ ۵,۶	٪ ۳۲	٪ ۲۱,۷	٪ ۴۰,۲	وضعیت مراجعه به میدان میوه و تره بار
٪ ۰,۸	٪ ۲۵,۳	٪ ۲۳	٪ ۳۱,۷	٪ ۱۹,۲	وضعیت مراجعه به مجموعه های ورزشی مشابه
٪ ۰,۸	٪ ۲۲	٪ ۲۹,۱	٪ ۲۵,۹	٪ ۲۲,۲	مزاحمت برای بانوان
٪ ۰,۳	٪ ۱۴,۳	٪ ۲۷	٪ ۲۶,۵	٪ ۳۲	سر و صدای جوانان
٪ ۰,۳	٪ ۱۲,۴	٪ ۲۵,۱	٪ ۴۵,۸	٪ ۱۶,۴	وضعیت اعتیاد
٪ ۲,۱	٪ ۹,۵	٪ ۱۹,۳	٪ ۵۶,۹	٪ ۱۲,۲	وضعیت ناامنی در اطراف سوله ها

جدول بالا به تأثیرات احداث مجموعه ورزشی پرداخته است و بر اساس نظرهای ساکنان به طور کلی می توان گفت که میزان رفت و آمد و شلوغی، میزان ترافیک و میزان مراجعه به میدان میوه و تره بار زیاد می شود و میزان اعتیاد در جوانان و ناامنی در اطراف سوله ها کم می شود.

جدول ۹- نحوه مدیریت مجموعه ورزشی

در دو سانس بانوان و آقایان	فقط بانوان	فقط آقایان	درصد فراوانی
٪ ۷۵,۹	٪ ۱۷,۷	٪ ۶,۳	

۷۶ درصد افراد درباره نحوه مدیریت مجموعه ورزشی خواستار دو سانس بودن مجموعه برای بانوان و آقایان هستند.

جدول ۹- زمان سانس های مجموعه ورزشی

بانوان صبح، آقایان عصر	آقایان صبح، بانوان عصر	یک روز آقایان، یک روز بانوان	درصد فراوانی
٪ ۴۱	٪ ۱۶,۹	٪ ۴۲,۱	

نسبت افرادی که خواسته اند مجموعه به دو صورت بانوان صبح/عصر آقایان و یک روز در میان مجموعه برای بانوان و آقایان باشد، برابر است. این تصمیم گیری می تواند بعد از احداث و اجراهای آزمایشی تنظیم شود، تا استفاده بهینه ای از مجموعه صورت گیرد.

جدول ۱۱- امکانات ورزشی مجموعه ورزشی مرودشت

نام پاسخ	کشتی	ژیمناستیک	رقص زومبا	استخر	ورزش‌های توپی	ایروبیک	ورزش‌های رزمی	بدنسازی	
اولویت اول	۰	۰	٪۴,۳	٪۱۰,۳	٪۱۶,۹	٪۱۴,۳	٪۱۵,۶	٪۳۹,۲	
اولویت دوم	٪۵	٪۱,۱	۰	٪۵,۳	٪۱۱,۹	٪۸,۷	٪۸,۲	٪۶,۶	

بنابر اولویت بدنی امکانات ورزشی مجموعه ورزشی، در اولویت اول ابتدا سالن بدن‌سازی و بعد از آن، ورزش‌های توپی، ورزش‌های رزمی، ایروبیک و استخر قرار گرفته‌اند. در اولویت دوم، ابتدا ورزش‌های توپی و سپس ایروبیک، ورزش‌های رزمی، بدن‌سازی، استخر، رقص زومبا، ژیمناستیک و کشتی قرار دارد.

جدول ۱۲- امکانات ویژه مجموعه ورزشی

بی پاسخ	پارکینگ	دوش و سرویس بهداشتی	فروشگاه لوازم ورزشی	اتاق کودک	بوفه	
٪۲,۱	٪۱,۹	٪۲۰,۶	٪۱۱,۴	٪۲۹,۶	٪۳۴,۴	اولویت اول
٪۵۰,۵	٪۰,۸	٪۲۶,۲	٪۶,۳	٪۱۰,۸	٪۵,۳	اولویت دوم

از جمله امکاناتی که ساکنان خواستار آن شدند تا در مجموعه وجود داشته باشد، در اولویت اول، بوفه و در اولویت دوم، دوش و سرویس‌های بهداشتی مناسب و بعد از آن، اتاق کودک و فروشگاه لوازم ورزشی است. از جمله مواردی که ساکنان خواستار اجرای آن در مجموعه هستند، پارکینگ است.

جدول ۱۳- قیمت استفاده از امکانات مجموعه ورزشی

مبلغش برایم فرقی نمی‌کند	کمتر از مجموعه‌های دولتی مشابه	مطابق مجموعه‌های دولتی مشابه	درصد فراوانی
٪۵	٪۵۷,۱	٪۳۷,۸	

درباره هزینه دریافتی بابت امکانات ورزشی ارائه شده در مجموعه، ۵۷ درصد ساکنان خواستار آن هستند که هزینه دریافتی کمتر از مجموعه‌های مشابه دولتی باشد و حدود ۳۸ درصد خواستار آن هستند که قیمت امکانات مطابق مجموعه‌های مشابه دولتی باشد و برای ۵ درصد مبلغ فرقی نمی‌کند. البته باید در نظر گرفت که شهروندان همیشه خواستار پرداخت هزینه کم هستند. اما با توجه به وضعیت اقتصادی ساکنان منطقه که در حد متوسط هستند،

در یافت مبالغ بالا باعث پس‌زدگی و عدم استقبال آنان خواهد شد. بهتر است که هزینه‌های دریافتی متناسب با وضعیت اقتصادی ساکنان محله قصر - حشمتیه و حتی محلات اطراف باشد.

با توجه به اینکه مجموعه ورزشی مرودشت قرار است در محل سوله‌هایی که در قدیم متعلق به زندان قصر بوده و در سال‌های اخیر در اختیار نیروی انتظامی قرار داشته است، ساخته شود و از آنجا که قرار نیست در این محل به غیر از محوطه حیاط که قرار است پارکینگ ساخته شود، گودبرداری صورت گیرد، بنابراین در این شرایط و قبل از بررسی‌های دقیق، در حال حاضر ساخت و تجهیز مجموعه ورزشی در این مکان توجیه اقتصادی دارد؛ زیرا در محله حشمتیه - قصر، مکان ورزشی مجهز و بزرگ و قابل دسترس برای تمامی افراد برای وضعیت‌های اقتصادی وجود ندارد. اما توجیهات مالی و اقتصادی ساخت این مجموعه ورزشی از دو منظر قابل بررسی است.

۱- این مجموعه ورزشی قرار است در سوله‌های پیش‌ساخته‌ای احداث و تجهیز شود که به جز انبار، استفاده دیگری نداشته، علاوه بر درآمدزا نبودن، جهت تعمیر و نگهداری ساختمان هزینه‌بر بوده است. بنابراین استفاده مفید از این ساختمان می‌تواند در کاهش هزینه‌های نگهداری و تعمیر سالانه، درآمدزا هم باشد. بدین صورت که ساخت یک مجموعه ورزشی هر چند در ابتدای کار هزینه‌هایی را در بردارد، در نگاهی وسیع‌تر در سال‌های بعد درآمدزا خواهد بود و همچنین از درآمد خود جهت نگهداری و تعمیر آن استفاده خواهد شد. بر اساس دیدگاه رئیس اداره ورزش منطقه ۷، با توجه به بودجه محدود شهرداری و ممنوعیت برای شروع پروژه‌های صفر در شهرداری، همچنین کمبود فضاهای ورزشی در منطقه، دیدگاه مدیر شرکت سازنده بر اساس قدمت و استحکام سازه‌های یادشده و همچنین دیدگاه معاونت فنی و عمران منطقه مبنی بر اینکه تخریب و نوسازی، هزینه‌ای معادل ۲۰ میلیارد تومان دارد، به‌سازی سوله‌ها منطقی است.

۲- از منظری دیگر، بازسازی یک ساختمان با قدمت حداقل پنجاه ساله، منطقی نیست و هزینه‌هایی که جهت بازسازی می‌شود، می‌توانست بیشتر گردد و به نوسازی ساختمان بینجامد و با توجه به مترائ محل یادشده، ساخت یک مجموعه ورزشی و تفریحی چندطبقه و چندگانه (هر چند با هزینه‌ای بالا)، منطقی‌تر به نظر می‌رسد. البته بر اساس نظر تمامی مدیرانی که در این طرح با آن‌ها مصاحبه صورت گرفته است (شهردار ناحیه ۵، معاونت فنی و عمران منطقه، معاونت اجتماعی ناحیه، رئیس اداره ورزش منطقه و شرکت سازنده)، در صورت وجود شرایط مناسب و تأمین بودجه، تخریب و ساخت مجدد، بهتر و کاراتر

است. اما شهرداری در حال حاضر توان تخریب و ساخت را ندارد. تیم اتاف درباره تخریب و بازسازی و تفاوت هزینه ساخت مجدد و بهسازی و منطقی بودن هر یک از این راهکارها، بررسی‌هایی انجام داده است که در ادامه مطرح می‌گردد (قابل ذکر است که تمامی هزینه‌های محاسبه‌شده بر اساس قیمت‌های سال ۱۳۹۵ است).

بر آورد هزینه‌ها و قیمت ملک ساخته‌شده بعد از بهسازی

۲۷۳۸ مترمربع	مترائ کل زمین
متری ۶,۰۰۰,۰۰۰ تومان	قیمت زمین
۱۶,۴۲۸,۰۰۰,۰۰۰ تومان	قیمت کل زمین
۳۳۳۱ مترمربع	مترائ ساختمان بعد از احداث و بهسازی
متری ۳,۵۰۰,۰۰۰ تومان	قیمت ملک (کلنگی)
۱۱,۶۵۸,۵۰۰,۰۰۰ تومان	قیمت کل ملک به‌سازی‌شده بر اساس کلنگی بودن ساختمان
۴,۷۶۹,۵۰۰,۰۰۰ تومان	تفاوت قیمت زمین و قیمت ملک به‌سازی‌شده
۴,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ تومان	هزینه بهسازی و احداث

قیمت ملک به‌سازی‌شده، ۴,۷۶۹,۵۰۰,۰۰۰ تومان کمتر از قیمت زمین است. این یعنی یک ضرر بزرگ برای شهرداری. با وجود زمینی به مساحت ۲۷۳۸ مترمربع، به‌سازی سوله‌ها منطقی نیست و توجیه اقتصادی ندارد.

بر آورد هزینه‌ها و قیمت ملک ساخته‌شده بعد از تخریب و ساخت مجدد

۲۷۳۸ مترمربع	مترائ کل زمین
متری ۶,۰۰۰,۰۰۰ تومان	قیمت زمین
۱۶,۴۲۸,۰۰۰,۰۰۰ تومان	قیمت کل زمین
$۸ \times ۲۷۳۸ = ۲۱,۹۰۴$	مترائ ساختمان بعد از تخریب و ساخت مجدد با توجه به تراکم ساخت (چهار طبقه زیرزمین و ۴ طبقه روی زمین با همکف)
متری ۵,۰۰۰,۰۰۰ تومان	قیمت ملک نوساز
۱۰۹,۵۲۰,۰۰۰,۰۰۰ تومان	قیمت کل ملک ساخته‌شده
۹۳,۰۹۲,۰۰۰,۰۰۰ تومان	تفاوت قیمت زمین و ملک ساخته‌شده
۲۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ تومان	قیمت برآوردشده برای تخریب و ساخت مجدد ساختمان (حداکثر قیمت)

قیمت ملک ساخته شده، ۹۳,۰۹۲,۰۰۰,۰۰۰ تومان بیشتر از قیمت زمین است که با توجه به مترای زمین، این ارزش افزوده بالایی برای شهرداری در پی دارد.

تفاوت هزینه و قیمت ساخت و به سازی

تفاوت مترای ساختمان (مترمربع)	$18,573 = 3331 - 21,904$
تفاوت هزینه ساخت و به سازی (تومان)	$21,000,000,000 = 4,000,000,000 - 25,000,000,000$
تفاوت قیمت ملک ساخته شده (تومان)	$97,681,500,000 = 11,658,500,000 - 109,520,000,000$

هر چند هزینه ساخت مجموعه تقریباً پنج برابر بیشتر از هزینه به سازی مجموعه است، قیمت تمام شده ملک ساخته شده تقریباً نه برابر قیمت ملک به سازی شده است. این یعنی یک سود بزرگ برای شهرداری. در این صورت است که می توان گفت تغییر کاربری سوله ها، منطقی است و توجیه اقتصادی دارد. ۳- ساخت یک مجموعه ورزشی از منظری دیگر توجیه اقتصادی دارد، از این لحاظ که بنا به استفاده شهروندان از این مجموعه و مورد استقبال قرار گرفتن از سوی آنها، اینگونه مجموعه ها درآمدزا هستند. البته با این شرایط که مجموعه به دست سازمان ورزش و یا پیمانکار سپرده نشود و توسط اداره ورزش منطقه اداره گردد. در ادامه با توجه به هزینه های برآورده شده جهت استفاده از امکانات ورزشی، میزان درآمد سالانه هر سالن جداگانه محاسبه شده است.

- میزان درآمد سالن ورزش های توپی: سالن های چندمنظوره به منظور سالن فوتسال، والیبال و در بعضی موارد بسکتبال مورد استفاده مراجعه کنندگان قرار می گیرد. سالن ورزش های توپی به صورت سانس و هر سانس یک ساعت و نیم است. بنا بر هزینه سالن های ورزش های توپی دولتی، مبلغی مابین ۵۰ هزار تومان تا ۸۰ هزار تومان در نظر گرفته می شود. اما از آنجا که سالن سیدی در محله، مبلغ ۳۰ هزار تومان دریافت می کند، بالاتر بردن این مبلغ خیلی منطقی به نظر نمی رسد. اما اگر شرایط و امکانات مجموعه در حال احداث در شرایط مطلوب باشد، می توان با حداقل هزینه سانس ۵۰ هزار تومان شروع کرد.

اجاره یک سانس	۵۰,۰۰۰ تومان
در یک روز	$50,000 \text{ تومان} = 50,000 \text{ (ریال)} \times 10 \text{ سانس در یک روز}$
در یک ماه	$15,000,000 \text{ تومان} = 50,000 \text{ (ریال)} \times 30 \text{ روز}$
در سال اول	$180,000,000 \text{ تومان} = 15,000,000 \text{ (ریال)} \times 12 \text{ ماه}$

در اینجا این توصیه نیز مطرح می‌گردد که سالن ورزش‌های توپی چندکاربره (فوتسال، والیبال و بسکتبال) طراحی گردد. سالن ورزش‌های توپی می‌تواند در ساعات خلوت روز به اجاره مدارس، ارگان‌های دولتی و غیر دولتی به صورت اختصاصی درآید و با آنها قراردادهای ماهانه و حتی سالانه بست تا مجموعه، مراجعه‌کنندگان ثابتی داشته باشد.

- **میزان درآمد سالن بدن‌سازی و ایروبیک:** بر اساس نحوه اداره سالن‌های بدن‌سازی و ایروبیک، ثبت‌نام سالن به صورت یک‌ماهه و هر ماه، ۱۲ جلسه یعنی ۳ روز در هفته است. بر اساس میزان دریافتی سالن‌های بدن‌سازی دولتی، مبلغ ۲۰۰,۰۰۰ ریال برای آن در نظر گرفته شد.

در یک ماه	۲۰,۰۰۰,۰۰۰ تومان = ۴۰,۰۰۰ (ریال) × ۵۰۰ نفر مراجعه‌کننده در یک ماه (سه روز در هفته)
در سال اول	تومان ۲۴۰,۰۰۰,۰۰۰ = ۲۰,۰۰۰,۰۰۰ (ریال) × ۱۲ ماه

- **میزان درآمد سالن ورزش‌های رزمی:** بر اساس نحوه اداره سالن‌های ورزش‌های رزمی، ثبت‌نام سالن به صورت یک‌ماهه است. بر اساس میزان دریافتی سالن‌های ورزش‌های رزمی دولتی، مبلغ ۸۰۰,۰۰۰ ریال برای آن در نظر گرفته شد.

در یک ماه	تومان ۴۰,۰۰۰,۰۰۰ = ۸۰,۰۰۰ (ریال) × ۵۰۰ نفر مراجعه‌کننده در یک ماه
در سال اول	تومان ۴۸۰,۰۰۰,۰۰۰ = ۴۰,۰۰۰,۰۰۰ (ریال) × ۱۲ ماه

مبالغ یادشده بر اساس هزینه‌های دریافتی ورزشگاه‌های مشابه در سال ۹۵ و کمترین هزینه و تعداد اندک مراجعه‌کننده به مجموعه در نظر گرفته شده است. در صورت تبلیغات و معرفی شدن مجموعه در سطح منطقه، امکان افزایش تعداد مراجعه‌کننده وجود دارد. همچنین امکان افزایش نرخ‌های دریافتی نیز امکان‌پذیر است. البته در این بخش، هزینه تعمیر و نگهداری در هر سال به دلیل فرسودگی ساختمان به طور میانگین سالی ۵۰,۰۰۰,۰۰۰ تومان در نظر گرفته شده است.

جمعیت محله قصر - حشمتیه بالغ بر ۲۱۳۱۱ نفر است و دارای یک زمین چمن، یک سالن ورزش‌های توپی متعلق به آموزش و پرورش، یک باشگاه بدن‌سازی خصوصی و یک باشگاه اختصاصی بانوان است. محله قصر - حشمتیه فاقد استخر و سالن ورزش‌های رزمی و سالن ورزش‌های توپی عمومی است.

در زمین چمن فقط آقایان می‌توانند به راحتی به ورزش بپردازند و بانوان محله از امکان ورزش در محیطی امن و راحت محروم هستند. با توجه به سرانه فضاهای ورزشی که در حالت استاندارد برای هر نفر حداقل دو متر مربع است، در محله قصر - حشمتیه، این سرانه در حدود ۰,۵ مترمربع برای هر نفر است. در وضع موجود، محله قصر - حشمتیه دارای یک زمین چمن، یک سالن ورزش‌های توپی متعلق به آموزش و پرورش، یک باشگاه بدن‌سازی خصوصی و یک باشگاه اختصاصی بانوان است که با توجه به جمعیت ۲۱ هزار نفری محله، این تعداد مجموعه پاسخگوی نیازهای ساکنان نیست.

در وضع مطلوب و با توجه به پایین بودن سرانه ورزشی در شهر تهران که برای هر نفر، ۳۶ تا ۳۴ سانتی مترمربع است، در صورتی که حداقل سرانه ورزشی برای هر نفر حداقل باید دو متر مربع باشد، ساخت و تجهیز هر مجموعه ورزشی در سطح شهر تهران می‌تواند این سرانه را بالا برده، به حداقل استاندارد جهانی نزدیک نماید. با این حال به دلیل کمبود فضای ورزشی در منطقه ۷ شهرداری تهران یعنی ۲۶ مجموعه ورزشی که تعداد کمی از آنها بانرخ دولتی فعالیت می‌کنند، سرانه فضاهای ورزشی در وضعیت نامطلوبی به سر می‌برند و تارسیدن به شرایط مطلوب، راه زیادی را در پیش دارند.

نتیجه‌گیری

با در نظر گرفتن این امر که هرگز سوله‌های یادشده، به مجموعه ورزشی تغییر کاربری ندهد و با توجه به اینکه محله دارای یک زمین چمن، سالن ورزش‌های توپی آموزش و پرورش، باشگاه بدن‌سازی خصوصی و باشگاه بدن‌سازی شهربانو است و امکانات ورزشی در این محله کافی نیست، در صورت احداث نشدن مجموعه ورزشی مرودشت، کمبود امکانات ورزشی در این محله به طور مشهود قابل لمس است. با توجه به امکانات ورزشی موجود در محله و گفته آقای حیدری (رئیس اداره ورزش منطقه)، سرانه ورزشی در منطقه ۷ برای هر نفر حدود ۰,۵ مترمربع است که با سرانه ورزشی جهانی، ۳,۵ متر مربع فاصله دارد. همچنین اگر سوله‌های یادشده همچنان در اجاره نیروی انتظامی باشد، در شرایط مناسبی قرار ندارد و موجبات نارضایتی ساکنان محله را در پی خواهد داشت. این سوله‌ها در قسمت جنوبی خیابان مرودشت و جنوب شرقی بوستان باغ موزه قصر قرار دارد. این سوله‌ها به دلیل قدمت پنجاه ساله، منظره زیبایی ندارد و به دلیل قرار داشتن در کنار بوستان، برای بوستان و موزه قصر که قدمت تاریخی دارد و مراجعه‌کنندگان زیادی برای بازدید دارد، مناسب نیستند.

اما با اجرای ساخت مجموعه ورزشی مرودشت واقع در ضلع جنوبی خیابان مرودشت و ضلع جنوب شرقی بوستان باغ موزه قصر، ساکنان محله قصر - حشمتیه - با توجه به کمبود امکانات ورزشی در محله - به امکانات ورزشی همچون سالن ورزش‌های توپی، رزمی و بدن‌سازی دسترسی می‌یابند. این امر برای جمعیت کثیری از ساکنان محله که نوجوانان و جوانان هستند، می‌تواند مفید باشد. با توجه به نظرسنجی انجام‌شده در محله نیز نیاز ساکنان محله برای امکانات ورزشی بر اساس اولویت‌بندی استخر در اولویت اول، ورزش‌های توپی اولویت دوم، بدن‌سازی اولویت سوم و ورزش‌های رزمی در اولویت چهارم نیازسنجی قرار دارد.

تجربه نشان داده است که محیط‌های فرهنگی و ورزشی، کمک زیادی در بالا بردن سطح فرهنگ دارند. بنابراین می‌توان گفت که مجموعه ورزشی مرودشت بر افزایش تعاملات اجتماعی افراد با یکدیگر، افزایش سرمایه اجتماعی و ترویج فرهنگ مشارکت محلی در سطح محله و حتی محله‌های اطراف تأثیر دارد. از آنجا که منطقه ۷ شهرداری تهران، سرانۀ ورزشی پایینی دارد و فاقد امکانات ورزشی مناسب و لازم است، ساخت این مجموعه در بالا بردن سرانۀ ورزشی منطقه، تأثیر بسیاری می‌تواند داشته باشد. البته با توجه تحلیل‌های صورت گرفته، در صورت تخریب و ساخت مجدد یک مجموعه ورزشی چندمنظوره دارای استخر و سالن‌های بیشتر، این سرانه بالاتر رفته، نیازهای ساکنان محله نیز برآورده خواهد شد. محله قصر - حشمتیه فاقد استخر است و نیاز مبرمی به داشتن یک استخر استاندارد با هزینه‌های مناسب با توان مالی ساکنان دارد.

یکی دیگر از تأثیرات احداث مجموعه ورزشی در مکان در نظر گرفته شده، افزایش امنیت بانوان است؛ به این دلیل که وجود یک فضای سرپوشیده به جهت راحتی بانوان و کمتر شدن مزاحمت برای آنها در زمان ورزش کردن، این امکان را به آنها می‌دهد که با خیالی آسوده و با پوشش مناسب ورزشی به فعالیت خود بپردازند.

یکی از تأثیرات شناسایی شده در احداث مجموعه ورزشی مرودشت، ترویج فرهنگ ورزش در میان ساکنان محله است که بیشتر پاسخگویان با آن موافقت می‌کنند. آموزش‌ها و رقابت‌های ورزشی، وضعیت زندگی افراد را بهبود می‌بخشد و می‌تواند حتی منجر به قهرمان‌پروری شود. همچنین ورزش کردن به طور متعادل، نگاه به زندگی را بهبود می‌بخشد و باعث کاهش اضطراب می‌شود. علاوه بر آن ورزش کردن مانع از بروز بیماری در بین افراد می‌گردد و جنبۀ پیشگیری دارد و حتی در بعضی موارد، جنبۀ درمانی دارد. در نتیجه بر سطح سلامت ساکنان محله تأثیر مثبت می‌گذارد.

وضعیت اعتیاد در تمامی نقاط ایران بسیار قابل توجه است. وجود یک مجموعه ورزشی در یک محله، به پر نمودن اوقات فراغت جوانان و نوجوانان کمک بسزایی می‌کند که این امر موجب کاهش تمایل جوانان و نوجوانان به سمت اعتیاد می‌گردد. همچنین می‌تواند منجر به ترک اعتیاد در بعضی از معتادان شود.

تغییر سبک زندگی و رو آوردن به زندگی سالم و پر انرژی نیز از تأثیراتی است که ساخت یک مجموعه ورزشی در یک محیط می‌تواند بر جای بگذارد. اوقات فراغت از جمله مواردی است که حائز اهمیت است و باید در سطح جامعه به‌ویژه برای نوجوانان و جوانان ترویج یابد. البته ساکنان محله قصر - حشمتیه درباره گذران اوقات فراغت، فرهنگ بالایی دارند و همچنین آنان عنوان کرده‌اند که تمایل به فعالیت‌های ورزشی به جهت گذران اوقات فراغشان دارند. همچنین با توجه به جمعیت کثیر نوجوانان و جوانان در محله که در معرض آسیب‌هایی چون گرایش به مواد مخدر و... قرار دارند، وجود یک مجموعه ورزشی برای آنان امکان را فراهم می‌آورد که از اینگونه آسیب‌ها دور باشند و اوقات فراغت خود را در مکانی ورزشی و امن سپری کنند.

در صورتی که مجموعه ورزشی مرودشت، احداث و راه‌اندازی شود و نیروی کار و خدماتی سالن‌های ورزشی از ساکنان محله انتخاب شود، منجر به اشتغال‌زایی جوانان محله قصر - حشمتیه می‌شود. همچنین در ایجاد مشاغل جدید مانند بازگشایی مغازه‌های لوازم ورزشی و... در اطراف مجموعه ورزشی تأثیر دارد. ساخت یا احداث یک مجموعه ورزشی برای شهرداری نیز در آمدزایی دارد، چه از لحاظ اجاره مجموعه و چه مدیریت مجموعه ورزشی.

منطقه ۷ در محدوده زوج و فرد ترافیکی قرار دارد. این محدوده به لحاظ آلودگی‌های محیط‌زیستی در شرایط بفرنجی است که قابل تأمل است. ساخت یک مجموعه ورزشی با توجه به سرپوشیده بودن آن، در سلامت ساکنان یک محله تأثیر دارد، زیرا مکانی احداث می‌شود که به دور از آلودگی‌های محیط‌زیستی بتوانند به فعالیت‌های ورزشی بپردازند. همچنین در شرایط آلودگی هوا، هرگونه فعالیت ورزشی منجر به مشکلات تنفسی برای افراد می‌شود. اما احداث این مجموعه ورزشی با توجه به شرایط قرارگیری مجموعه، معضل بزرگ دیگری را می‌تواند رقم بزند و آن هم تردد بالای خودروهای افراد مراجعه‌کننده به مجموعه است. افزایش تردد خودرو، آلودگی هوا و آلودگی صوتی را به همراه دارد.

درباره سر و صدای نوجوانان و جوانان، این امر کاهش می‌یابد، زیرا محل بازی و تفریح آنها به فضای سرپوشیده منتقل می‌شود و دیگر مزاحمتی برای ساکنان ایجاد نمی‌شود.

افزایش رفت و آمد در محله، هم تأثیر مثبت و هم منفی دارد. از لحاظ مثبت بودن این است که تعداد رفت و آمد در محله باعث رونق محله و کسب و کار کاسبان محله می‌گردد. از لحاظ منفی نیز بحث ترافیک و عدم جای پارک خودرو مطرح است که این امر می‌تواند بر افزایش ترافیک محله بیفزاید، زیرا مکان در نظر گرفته شده برای ساخت مجموعه ورزشی در بخشی از محله قرار دارد که منطقه‌ای مسکونی در نظر گرفته نمی‌شود و در واقع منطقه نظامی است. همچنین بوستان و موزه قصر نیز در این محل قرار دارد. علاوه بر این مجموعه ورزشی مرودشت در کنار میدان میوه و تره‌بار محله قرار دارد. تمام این عوامل به تنهایی باعث بروز ترافیک و معضل جای پارک است. اکثر افرادی که به میدان میوه و تره‌بار مراجعه می‌کنند، دوبله پارک می‌کنند که باعث بروز ترافیک می‌شود. خیابان مرودشت، گنجایش زیادی برای پارک ماشین ندارد و این امر منجر به این شده است که مراجعه‌کنندگان، خودروهای خود را دوبله پارک کنند. همچنین به دلیل وجود بوستان و باغ موزه قصر و برگزاری جشنواره‌های تابستانی و ویژه در این محل، در روزهای آخر هفته، شب‌ها و سراسر تابستان، خیابان مرودشت دچار ترافیک شدیدی است و در بعضی مواقع پلیس راهور، لاین وسط را نیز به جای پارک خودرو اختصاص می‌دهد که همین امر منجر به ترافیک در سطح این خیابان می‌شود. در زمان ساخت این مجموعه، با توجه به تعداد کم پارکینگ مجموعه (۳۰ الی ۴۰ خودرو)، این وضع وخیم‌تر شده و ترافیک بیشتر خواهد شد؛ زیرا محل مورد نظر دور از منطقه مسکونی است و وسیله نقلیه عمومی نیز در این مکان کم تردد می‌کند و افراد برای رفت و آمد به این مکان از خودرو شخصی استفاده می‌کنند و این امر منجر به ترافیک شدید و شلوغی در محل می‌شود.

پیشنهادها و راهکارها

با در نظر گرفتن مجموع مشکلات از نظر ساکنان محله قصر - حشمتیه، مدیران و مسئولان منطقه و نیز کارشناسان گروه اتاف در رابطه با کاهش اثرات منفی، به ارائه راهکارهای اجرایی پرداخته می‌شود. می‌توان گفت هر کدام از راهکارها در دسته‌های متفاوتی قرار می‌گیرد: راهکارهای بیرونی و درونی. راهکارهای بیرونی آن دسته از راه‌کارهایی است که در رابطه با مشکلات ساختاری و نیز پیامدهای ثانویه و راهکارهای درونی در رابطه با مسائل کیفی و جاری مجموعه ورزشی مطرح می‌گردد.

– اطلاع رسانی به ساکنان محله قصر - حشمتیه و محله های اطراف
ساخت یک مجموعه ورزشی به تنهایی تأثیری بر سلامت افراد ندارد، بلکه باید اطلاع رسانی های لازم در جهت معرفی مجموعه به ساکنان صورت گیرد تا از امکانات موجود، استفاده بهینه برده شود. بنابراین به معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری که بهره بردار اصلی پروژه است، توصیه می شود تبلیغات گسترده ای در محله قصر - حشمتیه و محله های اطراف درباره مجموعه صورت دهد. این امر می تواند از سرای محله شروع و تا نصب بنرهای تبلیغاتی و ارائه بروشورهایی به ساکنان محله قصر - حشمتیه و محله های دیگر صورت گیرد. تبلیغات، امری بلامنزاع در جهت جذب مخاطبان است و از آنجا که مخاطبان این مجموعه در مرحله اول ساکنان محله قصر - حشمتیه هستند، باید از محله شروع شود، اما با توجه به اینکه ممکن است در ماه های اول یا حتی سال اول عدم استقبال صورت گیرد، بهتر است قبل از افتتاح مجموعه، اقدام به اطلاع رسانی شود تا مردم ترغیب به استفاده از مجموعه شوند. اما این امر نیز در گرو ساخت هرچه سریع تر مجموعه است، چون در صورت دیر ساخته شدن مجموعه، امکان ریزش مراجعه کننده وجود دارد.

– بالا بردن سطح کیفیت ساخت مجموعه

در بخش سالن های ورزش های توپی و رزمی، ابتدا مناسب سازی و بهره گیری از معماری مدرن در ساخت و تجهیز سالن ها و داشتن امنیت استفاده برای مراجعه کنندگان از عواملی است که باید بدان توجه شود. اما در کل توصیه می شود تا در ساخت سالن ها حتی الامکان مکانی برای تماشاچیان طراحی گردد تا بتوان در مجموعه، مسابقات ورزشی را طراحی و اجرا کرد تا به جذب مراجعه کنندگان بیشتری بینجامد. همچنین در جهت ساخت کف پوش سالن توصیه می شود تا از کف پوش های پی.وی.سی (PVC) استفاده شود، زیرا کف پوش های پی.وی.سی سبک هستند. همچنین در برابر آتش سوزی مقاوم و عایق مناسبی در مقابل گرما و سرما هستند. اما مهمترین ویژگی پی.وی.سی های قابل استفاده در سالن های ورزشی، قابلیت جذب ضربه و ارتجاعی بودن مناسب آن است که آسیب های ممکن وارده ناشی از فعالیت های شدید ورزشی را به حداقل می رساند، زیرا حفظ سلامتی ورزشکاران بسیار اهمیت دارد. همچنین ساختمان مجموعه ورزشی بهتر است از لحاظ عایق های رطوبتی، حرارتی و صوتی مجهز باشد.

در بخش سالن بدن سازی، ابتدا بهتر است قسمتی به ایروبیک اختصاص داده شود، زیرا بیشتر افراد به ویژه بانوان در سال های اخیر به سراغ چنین

ورزش‌هایی می‌روند. بنابراین توصیه می‌شود که در سالن بدن‌سازی نیز از کفپوش‌های پی.وی.سی به واسطه امنیت ورزشکاران استفاده گردد. در دیوارها بهتر است تمام دیوارهای سالن، آینه‌های قدی قرار گیرد که این امر در ورزش‌های بدن‌سازی و ایروبیک از اهمیت خاصی برخوردار است. همچنین در استفاده از دستگاه‌های بدن‌سازی سعی شود از مرغوب‌ترین آنها استفاده گردد.

– تأمین ایمنی ساختمان

از آنجا که مجموعه یادشده در سوله‌هایی با قدمت بالای پنجاه سال قرار است ساخته شود، تأمین ایمنی ساختمان، اهمیت بسیار بالایی دارد. همچنین با توجه به گفته‌های مهندسان شرکت سازنده و معاونت فنی و عمران منطقه، استحکام سازه توسط شهرداری سنجیده شده است و مستحکم ارزیابی شده است. با این حال توصیه می‌شود تا ساختمان به طور کامل از لحاظ استحکام بنا برای سال‌های متمادی در برابر زلزله، آتش‌سوزی و هرگونه حادثه‌ای ایمن شود. همچنین ابزار تأمین ایمنی مانند کپسول‌های آتش‌نشانی و... در تمامی قسمت‌های ساختمان قرار داده شود.

– تعمیر و نگهداری سالانه

با توجه به قدمت ساختمان، تعمیر و نگهداری ساختمان، اهمیت بالایی دارد. بنا به هزینه‌ای که جهت به‌سازی صورت می‌گیرد، لزوم تعمیر و نگهداری سالانه بسیار اهمیت دارد. بهتر است هر سال مجموعه توسط معاونت فنی و عمران منطقه از لحاظ استحکام سازه، امکانات و وسایل نگهداری، بررسی و واکاوی شود تا احتمال وقوع حوادث غیر مترقبه گرفته شود. در واقع پیشگیری بهتر از درمان است.

– مجهز کردن سالن‌ها به سیستم‌های تهویه مناسب، گرمایشی و سرمایشی

سالن‌های ورزشی به علت فعالیت بدنی ورزشکاران، نیازمند به تعویض و تهویه بیشتر هوای سالن است. کلیه تجهیزات تهویه قابل نصب در ساختمان‌ها باید قابلیت کار در مدت زمان طولانی در یک روز را داشته باشد. طراحی و نصب این سیستم‌ها باید به گونه‌ای انجام شود که حداقل فضای ممکن اشغال گردد.

در سیستم‌های قدیمی که برای گرمایش سالن‌های ورزشی مورد استفاده قرار می‌گیرد، موتورخانه و کلیه تجهیزات گرمایشی سالن باید در روزهای تعطیل نیز روشن شود تا بتواند شرایط دمایی مطلوب را برای روز بعد سالن

به وجود آورد. در این نوع سیستم گرمایش، سوخت بسیار زیادی مصرف می‌شود، در صورتی که اگر این سالن‌ها به سیستم گرمایش تابشی موضعی و یا سیستم گرمایش تابشی مرکزی مجهز شوند، در کمترین زمان ممکن (در حدود سی دقیقه) دمای سالن به درجه مطلوب می‌رسد. بدین صورت که روشن نبودن سامانه گرمایش تابشی در روزهای تعطیل و ساعات قبل از استفاده سالن، صرفه‌جویی چشمگیری را در مصرف سوخت در مقایسه با سیستم‌های گرمایش قدیمی دارد. در واقع استفاده از سیستم‌های گرمایش تابشی در سالن‌های ورزشی بسیار مفید و کاربردی خواهد بود و در مصرف انرژی صرفه‌جویی می‌کند.

بهترین سیستمی که می‌تواند تمام نیازهای تهویه سالن‌های ورزشی از جمله تنظیم دما، تنظیم رطوبت و هوای تازه مورد نیاز را تأمین نماید، سیستم تهویه مطبوع هواساز است.

- نصب سیستم روشنایی مناسب

سالن‌های ورزشی برای ورزش‌های مختلف و اتفاقات غیر ورزشی مورد استفاده قرار می‌گیرد که نیاز به امکانات نورپردازی متفاوتی دارند. نوع و سطح روشنایی سالن باید متناسب با بیشترین مورد استفاده از آن باشد. با توجه به اینکه ورزش‌های مختلف، میزان متفاوتی از روشنایی را نیاز دارند، یک پلان نورپردازی عموماً نمی‌تواند تمام نیازها را برآورده کند. بنابراین ضروری است که سیستم کنترلی روشنایی برای ایجاد سطوح مختلف نوری در نظر گرفته شود. از آنجایی که یک سالن ورزشی می‌تواند فعالیت‌های زیادی را پوشش دهد، باید همخوانی لازم با این فعالیت‌ها در نظر گرفته شود. این به برگزارکنندگان اجازه می‌دهد که به راحتی فعالیت‌های مختلف را به نمایش بگذارند. منابع روشنایی باید در برابر برخورد توپ و یا نصب متراکم مقاوم باشد و همچنین باید به گونه‌ای نصب شوند که احتمال گیر کردن اشیا مابین یا پشت آنها وجود نداشته باشد.

پیش‌بینی پنجره برای استفاده از نور طبیعی باید با توجه به فعالیت‌های ورزشی صورت پذیرد تا مزاحمتی برای بازیکنان فراهم نشود. برای روشنایی عمومی سالن توصیه می‌شود از نورهای غیر مستقیم در بالای دیوارها و یا سقف استفاده شود، به گونه‌ای که روشنایی مصنوعی بتواند به راحتی جایگزین روشنایی طبیعی و یا تقویت‌کننده آن شود، بدون اینکه منبع روشنایی جابه‌جا شود. همچنین اجزای سالن به روی کیفیت روشنایی، تاثیر بسزایی دارند. از جمله این عوامل و اجزای می‌توان موارد زیر را نام برد که باید به آنها توجه شود:

- کف‌ها: کف‌پوش‌ها نباید زیاد براق و درخشان باشد، بلکه باید مات یا دارای جلای مناسب باشد تا از روشنایی زنده‌ناشی از انعکاس نور که منجر به ایجاد تصویر منابع نور و بازی‌کنان و... می‌شود، اجتناب شود.

- دیوارها: در ساخت دیوارها نباید از مصالحی استفاده شود که منعکس‌کننده نور و اجسام است و شرایط نامطلوبی را برای ورزشکاران به وجود می‌آورد. همچنین رنگ دیوار باید یک‌دست و بدون گسستگی باشد.

- سقف: رنگ سقف باید روشن و یکنواخت باشد و همچنین خصوصیات مربوط به دیوار و کف را داشته باشد.

- ساخت محلی برای نگهداری کودکان

توصیه می‌شود تا در ساختمان مجموعه، اتاق کودک طراحی گردد تا بانوانی که به مجموعه مراجعه می‌کنند، نگرانی‌ای از بابت فرزندان خود نداشته باشند. توصیه می‌شود گروه فنی و عمران در حال حاضر که هنوز ساخت مجموعه در مرحله اولیه است، برای این امر طرحی را ارائه نمایند.

- در نظر گرفتن مکانی برای بوفه

در اکثر مجموعه‌های ورزشی، وجود بوفه و مکانی برای استراحت ورزشکاران ضروری است. توصیه می‌شود در مجموعه یادشده، در صورتی که مکانی در نظر گرفته نشده است، برای داشتن بوفه‌ای خارج از سالن‌های فوق، برنامه‌ریزی و طراحی‌ای صورت گیرد.

راهکارهای بیرونی

- نحوه مدیریت مجموعه ورزشی

توصیه می‌شود در صورت امکان، مجموعه در زمان بهره‌برداری به پیمانکار واگذار نگردد. زیرا مراجعه‌کنندگان این مجموعه - چه از محله قصر - حشمتیه و چه محله‌های مجاور به این مجموعه - وضعیت مالی خوبی ندارند و پیمانکار حتی با توجه به این امر که سازمان تربیت بدنی و شهرداری، تعرفه دولتی را تعریف کنند، به دنبال سودآوری خود است و این منجر به عدم حضور افراد کم‌توان برای استفاده از مجموعه می‌شود. بنابراین بهتر است مجموعه توسط خود شهرداری و اداره تربیت بدنی مدیریت گردد.

مدیریت مجموعه ورزشی و اداره تربیت بدنی منطقه با دادن یارانه به مدارس و ارگان‌های دولتی و غیر دولتی در سطح منطقه ۷، اقدام به جذب مخاطب نماید. همچنین سانس‌های اختصاصی‌ای برای کارمندان، دانش‌آموزان و حتی دانشجویان به طور جداگانه وجود داشته باشد. پیشنهاد می‌شود تسهیلاتی را

برای آنان جهت استفاده از مجموعه در نظر گرفته شود، تسهیلاتی نظیر:

- در نظر گرفتن حداقل هزینه استفاده از امکانات ورزشی برای ساکنان محله
- ارائه مشوق هایی به استفاده کنندگان از مجموعه مبنی بر اینکه هر چند جلسه استفاده، یک جلسه رایگان داشته باشند.
- کمک گرفتن از خیرین در حوزه سلامت و آموزش تا برای ساکنان کم درآمد منطقه نیز امکان استفاده از مجموعه فراهم شود.
- به کارگیری نیروی کار محله در مجموعه ورزشی

به جهت اشتغال زایی برای جوانان محله، نیروی خدماتی مجموعه از بین ساکنان محله انتخاب شود. این امر می تواند باعث افزایش مشارکت مردمی و احساس تعلق خاطر به مجموعه ورزشی گردد و علاوه بر استفاده مفید و صحیح از امکانات ورزشی، منجر به حفظ و نگهداری مجموعه گردد. داشتن حس تعلق خاطر به فضایی خاص در یک محله به افراد، احساس تعلق بیشتر به محله می دهد.

- رفع معضل ترافیکی و جای پارک خودرو

معضل ترافیک و عدم جای پارک خودرو در محدوده اطراف مجموعه و تعداد کم پارکینگ مجموعه، از بزرگ ترین مشکلات این طرح است که با توجه به گفته های مهندس سرلک، در حال حاضر امکان رفع آن وجود ندارد. البته در قسمت جنوبی بوستان باغ موزه قصر (لبه خیابان پلیس)، فضایی برای ساخت پارکینگ مکانیزه وجود دارد. بنا بر صحبت های انجام شده با معاونت ترافیک ناحیه ۵، در آن قسمت امکان ساخت چهار پارکینگ مکانیزه وجود دارد که هر پارکینگ بین دوازده تا هجده جای پارک دارد. البته هزینه ساخت یک پارکینگ مکانیزه با دوازده جای پارک، حدود پانصد میلیون تومان است که برای چهار پارکینگ مکانیزه با دوازده جای پارک خودرو، دو میلیارد تومان اعتبار لازم است. اما با وجود ساخت این پارکینگ ها، باز هم معضل ترافیک و جای پارک در محدوده رفع نمی شود و بهتر است مسئولان و مدیران ارشد سازمان در این باره از نظر مهندسان کارآمد استفاده کنند تا شرایط را به بهترین نحو تغییر دهند.

- احداث مجموعه آبی در محله

محلّه قصر - حشمتیه فاقد مجموعه آبی است و این امر، یکی از نیازها و خواسته های اصلی ساکنان محله است. در قسمت پشت سوله ها، فضای بزرگ و بلااستفاده ای وجود دارد که در صورت همکاری سازمان پارک ها و فضاهای سبز شهری، امکان ساخت یک استخر استاندارد وجود دارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. یکی از حوزه‌هایی که شهرداری در آن دارای وظایف متعددی است، حوزه اجتماعی و فرهنگی است که طبق ماده ۵۵ عبارت است از: تأسیس پرورشگاه و نونخانه، تأسیس مراکز درمانی، تأسیس کتابخانه، ایجاد کلاس‌های مبارزه با بیسوادی، ایجاد رختشوی‌خانه، ایجاد آبریزگاه، ایجاد حمام عمومی و ورزشگاه، حفظ آثار و ابنیه باستانی، نگهداری اطفال بی‌سرپرست، تأسیس بنگاه حمایت از مادران، ایجاد باغ کودکان، ایجاد سینما، مهمانخانه، قهوه‌خانه، رستوران و پاساژ، ساخت مساجد و ساختمان‌های عمومی، برگزاری مراسم و آئین‌های سنتی (ر.ک: منصور، ۱۳۸۶). درباره احداث ورزشگاه نیز بند ۲۱ ماده ۵۵ قانون شهرداری‌ها، احداث ورزشگاه، یکی از وظایف شهرداری است. اما به موجب قانون تأسیس سازمان تربیت بدنی مصوب خرداد ۱۳۵۰ و تغییرات بعدی آن، مسئول اصلی ورزش کشور، سازمان تربیت بدنی است (کاظمیان و سعیدی، ۱۳۸۲: ۱۰۵). مفاد این قانون نشان می‌دهد که قصد تصویب این قانون، الغای وظیفه احداث ورزشگاه توسط شهرداری نبوده است. این قانون، وظیفه ساخت و اداره ورزشگاه‌ها را در انحصار سازمان تربیت بدنی نمی‌داند و وظیفه شهرداری‌ها در این باره به قوت خود باقی است.
۲. برای اطمینان از برقرار بودن اعتبار محتوا، ابزار طراحی شده به ده نفر از متخصصان داده شده تا نظر خود را درباره مناسب بودن یا نبودن تک‌تک گویه‌ها اعلام دارند و پس از داوری، ضریب CVR محاسبه شد و آنگاه با حداقل مورد نیاز ذکر شده در جدول شماره ۱۳-۴ در کتاب «پژوهش، پژوهشگری و پژوهش‌نامه‌نویسی» (میرزایی، ۱۳۸۸: ۳۲۸) که مقدار ۰/۶۲٪ برای ده ارزیاب یا داور است، مقایسه شد و مقادیر برابر یا بیشتر از مقدار فوق، مورد قبول واقع شد و چهار گویه‌ای که نامناسب ارزیابی شده بود، حذف گردید.

منابع

۱. اشرفی، یوسف و طلار رشیدی (۱۳۹۱) ارزیابی تأثیر اجتماعی (اتا) پروژه‌های شهری (نمونه موردی: پارک کودک ظفر گلچین در منطقه ۱۰ شهرداری تهران). مدیریت شهری، شماره ۳۱، صص ۲۹۵-۳۱۶.
۲. بکر، هنک و فرانک ونکلی (۱۳۸۸) راهنمای بین‌المللی برآورد پیامدهای اجتماعی. ترجمه هادی جلیلی. ویراستار محمد فاضلی. تهران: جامعه‌شناسان.
۳. جان. ار. کلی (۱۳۷۳) جامعه‌شناسی فراغت. ترجمه مهندسین مشاور زادبوم شرکت توسعه فضاهای فرهنگی. تهران: شرکت توسعه فضاهای فرهنگی.
۴. رحیمی، غلامرضا (۱۳۸۹) سازمان بهداشت جهانی (WHO). مجله دانشکده پیراپزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران، سال پنجم، شماره ۱، صص ۵۳-۵۶.
۵. سلطان حسینی، محمد؛ سلیمی، مهدی؛ سلیمی، منصوره؛ لطفی، مجتبی (۱۳۹۲). اولویت بندی اثرات اجتماعی و اقتصادی اماکن ورزشی بر محیط شهری (مطالعه موردی شهر یزد). مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای، دوره ۴، شماره ۱۶، صص ۶۵-۸۸.
۶. شرکت بین‌المللی پردازش اطلاعات نقش کلیک (۱۳۸۹). ارزیابی تأثیرات اجتماعی احداث زورخانه سر تخت، طرح اتاق شهرداری تهران. دفتر مطالعات اجتماعی - فرهنگی شهرداری منطقه ۲۰ تهران.
۷. شرکت بین‌المللی پردازش اطلاعات نقش کلیک (۱۳۹۰). تهیه پیوست اجتماعی احداث و تجهیز ورزشگاه کاشانک، طرح اتاق شهرداری، شهرداری تهران منطقه ۱. صیرفیان پور، محمود (۱۳۷۷) شهر سالم: راهنما برای توسعه فعالیت‌ها و پروژه‌های شهر سالم. ترجمه منیژه مدرس مصدق. یزد: طب‌گستر.
۹. طالبی، ژاله (۱۳۸۳) روابط اجتماعی در فضاهای شهری. نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۴، صص ۱۶۱-۱۸۰.
۱۰. عزیزآبادی فراهانی، ابوالفضل (۱۳۷۳) تربیت بدنی عمومی (۲). تهران: دانشگاه پیام نور، چاپ هشتم.
۱۱. فاضلی، محمد (۱۳۸۲) مصرف و سبک زندگی. قم: صبح صادق.
۱۲. کاظمیان، غلامرضا و نوید سعیدی رضوانی (۱۳۸۲) امکان‌سنجی واگذاری وظایف جدید به شهرداری‌ها. تهران: سازمان شهرداری‌های کشور، جلد اول.
۱۳. کوشافر، علی اصغر (۱۳۸۱) اصول و مبانی تربیت بدنی. تبریز: دانشگاه آزاد اسلامی.
۱۴. گائینی، عباس و حمیدرجبی (۱۳۸۶) آمادگی جسمانی. تهران: سمت، چاپ چهارم.
۱۵. لنگ، جان (۱۳۸۳) آفرینش نظریه معماری - نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه علیرضا عینی‌فر. تهران: دانشگاه تهران.
۱۶. منصور، جهانگیر (۱۳۸۶) قانون شهرداری‌ها. تهران: دیدار، چاپ نوزدهم.
۱۷. موسسه آموزشی مطالعاتی مدیریت شهری توسعه فراگیر آسیا (۱۳۹۰). ارزیابی تأثیرات اجتماعی احداث مجموعه ورزشی نونهالان در منطقه ۳ شهرداری تهران.
۱۸. موسسه پژوهش‌های کاربردی دیدگاه شاخص (۱۳۹۰). ارزیابی تأثیرات اجتماعی مجتمع فرهنگی و ورزشی آفتاب در محله‌ی نظام آباد، طرح اتاق شهرداری، شهرداری تهران منطقه ۷.

منابع

۱۹. مؤسسه فرهنگی هنری میراث فردا (۱۳۹۲) ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی توسعه و تجهیز فضاهای ورزشی، احداث سوله ورزشی شهید بهشتی در منطقه ۸ شهرداری تهران. طرح اتافی شهرداری.
۲۰. میرزایی، خلیل (۱۳۸۸) پژوهش، پژوهشگری و پژوهشنامه‌نویسی. تهران: جامعه‌شناسان، جلد اول، چاپ سوم.
۲۱. میرزایی، خلیل (۱۳۹۵) فرهنگ توصیفی علوم اجتماعی. تهران: فوژان.
۲۲. نبوی، سید حسین (۱۳۹۰). ارزیابی تأثیرات احداث سرای مجموعه ورزشی شهیدان صادق زاده قمصری، طرح اتاف شهرداری، شهرداری تهران منطقه ۷.

ترجمه

* ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا): مروری بر
روش اتا در مالزی

محمد مجاهد حسن
مترجم: علی حاتمی

* راهبردهای سرمایه‌گذاری اجتماعی
شرکتی در کمک به توسعه جامعه محلی

ایلیا گولاکوف، فرانک ونکلی و جاس آرتس
مترجم: شهربانو ناصر

ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا): مروری بر روش اتا در مالزی

محمد مجاهد حسن

دپارتمان علوم اجتماعی و توسعه، دانشکده بوم‌شناسی انسانی، دانشگاه پوترا مالزی

ترجمه

علی حاتمی

عضو هیئت علمی پژوهشکده فرهنگ، هنر و معماری جهاد دانشگاهی؛ Alihatami@ut.ac.ir

چکیده

ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا) اساساً گزارشی مستقل یا زیرمجموعه‌ای از ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی است و از آن به عنوان علوم اجتماعی مورد نیاز در ایجاد یک پایگاه دانش برای ارزیابی نظام‌مند پیش از تأثیرات، درباره کیفیت زندگی روزمره افراد و اجتماعاتی که تحت تأثیر یک پروژه، طرح یا تغییر سیاست پیشنهادی قرار دارند، یاد شده است. اتا، بستری برای گروه‌های مختلف و افراد جامعه است تا نیاز و نگرانی خود را بیان کنند. اتا به «تأثیرات مردمی»^۱ که در جریان اقدامات توسعه‌ای صورت می‌پذیرند، گفته می‌شود. ارزیابی تأثیرات اجتماعی بر بعد انسانی محیط‌ها متمرکز است و به دنبال شناسایی تأثیرات بر افراد برنده و بازنده است. مقررات جدیدی در ژانویه ۲۰۱۷ در روش اتای مالزی اعمال شده است. بنابراین هدف این مقاله، بررسی قانون و رویه جدید اجرای ارزیابی تأثیرات اجتماعی در مالزی است.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا)، ماده قانونی ۱۵۲۲A، اصل قانون ۱۷۲.

ارزیابی تأثیرات اجتماعی به عنوان «پیامدهای ناشی از هر گونه اقدام عمومی یا خصوصی بر جمعیت انسانی که باعث تغییر سبک‌های زندگی، کار، تفریح، ارتباط با یکدیگر، نحوه سازمان‌دهی برای رفع نیازهایشان و به طور کلی کنار آمدن با اعضای جامعه» تعریف شده است^(۱) (A Comprehensive Guide for Social Impact Assessment, 1994).

اساساً مشکلات اجتماعی در اثر تعارضات بین منابع طبیعی و توسعه اقتصادی به وجود می‌آیند. ضررهای اقتصادی و هزینه‌های اجتماعی ناشی از تخریب محیط‌زیست اغلب مدت‌ها پس از تحقق منافع اقتصادی توسعه رخ می‌دهد. اکثر پروژه‌های توسعه‌ای، باعث مزایای اقتصادی و بهبود محیط زندگی می‌شوند، اما ممکن است بر مردم محلی نیز تأثیرات نامطلوبی داشته باشد. ارزیابی تأثیرات اجتماعی به درک چنین تأثیراتی کمک می‌کند. بر اساس راهنمای جامع ارزیابی تأثیرات اجتماعی (۲۰۰۶)، ارزیابی تأثیرات در زمینه توسعه اجتماعی عبارت است از:

۱. فرایندهایی که از طریق آن، ادارات دولتی یا مؤسسات می‌توانند درک کنند که چگونه زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی و تاریخی و سیاسی بر نتایج توسعه اجتماعی پروژه‌های ویژه سرمایه‌گذاری و سیاست‌های محلی تأثیر می‌گذارد.
۲. ابزاری برای افزایش برابری و عدالت، تقویت یکپارچگی و انسجام اجتماعی، ارتقای شفافیت و توانمندسازی فقرا و افراد آسیب‌پذیر در طراحی و یا اجرای پروژه
۳. ساز و کارهای شناسایی فرصت‌ها، محدودیت‌ها، تأثیرات و مخاطرات اجتماعی مرتبط با سیاست‌گذاری و طراحی پروژه
۴. چارچوبی برای گفت‌وگو درباره اولویت‌های توسعه در بین گروه‌های اجتماعی، جامعه مدنی، سازمان‌های مردمی، سطوح مختلف دولت و سایر ذی‌نفعان
۵. رویکردهایی برای شناسایی و کاهش مخاطرات اجتماعی بالقوه، از جمله تأثیرات منفی اجتماعی در پروژه‌های سرمایه‌گذاری شده

در این زمینه ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا)، اهمیت زیادی می‌یابد. اتا عمدتاً شامل فرایندهای تجزیه و تحلیل، نظارت و مدیریت پیامدهای اجتماعی خواسته و ناخواسته، مثبت و منفی، شامل مداخلات برنامه‌ریزی شده (سیاست‌ها، برنامه‌ها، پروژه‌ها) و هر فرآیند تغییر اجتماعی است که به وسیله این مداخلات ایجاد می‌شود (Vanclay, 2003). این ارزیابی‌ها می‌تواند به مجریان پروژه کمک تا تأثیرات اجتماعی و محیط‌زیستی را شناسایی کنند و همچنین ساز و کارهای مناسب نهادی، سازمانی و خاص پروژه را برای کاهش اثرات منفی فراهم کنند. آنها همچنین می‌توانند در افزایش شمول و مشارکت

اجتماعی در مراحل طراحی و اجرای پروژه کمک کنند. علاوه بر این اتا شامل تغییر در سبک زندگی مردم، فرهنگ، جامعه، نظام‌های سیاسی، محیط‌زیست، سلامت و به‌زیستی، حقوق شخصی و مالکیت و همچنین بیم و امید آنهاست (۲). نمونه‌هایی از پروژه‌ها با تأثیرات قابل توجه اجتماعی عبارتند از: محل دفن زباله و زباله‌های خطرناک و سمی (خطرات بهداشتی در گذشته، از دست دادن مطبوعیت)؛ نیروگاه‌های صنعتی و برق (استرس جامعه از هجوم نیروی کار، فشار بر زیرساخت‌ها)؛ سدها و مخازن آب (اختلال در سبک زندگی ناشی از نقل مکان و تغییر کاربری زمین)؛ و توسعه جاده‌ها و خطوط حمل‌ونقل (جابه‌جایی شبکه‌های فعالیت و روابط). عمده تأثیرات اجتماعی را که در نتیجه تغییرات مربوط به پروژه‌ها رخ می‌دهد، می‌توان در پنج گروه طبقه‌بندی کرد:

۱. تأثیرات سبک زندگی بر شیوه‌هایی که مردم هر روز رفتار می‌کنند و با خانواده، دوستان و هم‌نسلان خود در ارتباطند.
 ۲. تأثیرات فرهنگی بر آداب و رسوم، تعهدات، ارزش‌ها، زبان، اعتقادات مذهبی و سایر عناصر مشترک یک گروه اجتماعی یا قومی
 ۳. تأثیرات اجتماعی در زیرساخت‌ها، خدمات، سازمان‌های داوطلبانه، فعالیت و انسجام شبکه‌ها
 ۴. تأثیرات کیفیت زندگی بر حس مکانی، زیبایی‌شناسی، احساس تعلق، امنیت و زیست‌پذیری و آرمان برای آینده
 ۵. تأثیرات بهداشتی بر سلامت روانی، جسمی و اجتماعی. هرچند این جنبه، موضوع ارزیابی تأثیرات بهداشتی و سلامت نیز می‌باشد.
- ارزیابی تأثیرات اجتماعی شامل توصیف وضع موجود از جنبه‌های مختلف محیط‌زیستی، پیش‌بینی چگونگی تغییر آنها در صورت اجرای یک اقدام یا اقدام جایگزین خاص و توسعه ابزاری برای کاهش هرگونه تغییری است که به احتمال زیاد از دید یک جمعیت تحت تأثیر، اثرات جانبی نامطلوبی دارند. اتا برای کمک به افراد، جوامع و همچنین سازمان‌های دولتی و خصوصی برای درک و پیش‌بینی پیامدهای اجتماعی احتمالی در جمعیت انسانی و جوامع جهت توسعه پروژه پیشنهادی یا تغییرات سیاستی انجام می‌شود.

قوانین جدید اتا در مالزی (ژانویه ۲۰۱۷)

بندهای (۱) و (۲)، ۲۰B در کل ماده ۱۵۲A قانون مالزی درج شده‌اند تا جایگزین بند ۲۱A (ea) شوند. بند قبلی ۲۱A (ea) «تجزیه و تحلیل اقدامات کاهش/کاهنده تأثیرات اجتماعی و سایر تأثیرات تعیین شده توسط مقامات برنامه‌ریزی

محلی» و بند (1A) حذف شد. بخش جدید (1) B ۲۰، بدون جانبداری از بخش A ۲۰، هر بخش یا اداره دولتی فدرال موظف است که درباره طرح‌های پیشنهادی توسعه‌ای مربوط به موارد زیر از شورا مشورت بگیرد:

(الف) هرگونه احیای اراضی ساحلی به استثنای احداث اسکله یا نوسازی ساحل و (ب) هرگونه احداث زیرساخت‌های ملی کلان از جمله: ۱- فرودگاه‌ها، بنادر دریایی، بنادر داخلی، شبکه‌های حمل‌ونقل ریلی، بزرگراه‌ها، نیروگاه‌ها، سدها و سایت‌های دفع زباله‌های سمی و ۲- سایر زیرساخت‌های در سطح ملی که توسط شورا مصوب شده است.

علاوه بر این بخش (2) B ۲۰، برای جلب مشورت از شورای تحت نظر بند (1)، اداره یا دولت فدرال و یا سازمان‌های دولت ایالتی، باید پیشنهاد اقدام توسعه‌ای را به همراه گزارش ارزیابی تأثیر اجتماعی و سایر گزارش‌های تعیین‌شده به شورا ارائه دهند. این قانون ممکن است به عنوان قانون برنامه‌ریزی شهری و کشوری (اصلاحیه) ۲۰۱۷ ذکر شود که برای شبهه‌جزیره مالزی و قلمرو فدرال لابوآن اعمال می‌شود.

به علاوه، این قانون در صورتی در یک ایالت مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد که در یک تاریخ توسط مقامات ایالتی با موافقت وزیر، برای ابلاغ تعیین شود و توسط دولت در روزنامه‌ها اطلاع‌رسانی گردد.

جدول ۱- توسعه و اجرای ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا) در مالزی

سال	شرح
دهه ۱۹۹۰	در طول سیاست اجتماعی ملی، دولت بحث درباره مسائل اجتماعی و نیاز به سیاست اجتماعی ملی را آغاز کرده است. سیاست اجتماعی ملی، سیاست توسعه اجتماعی مبتنی بر ارزش‌های خوب و بهبود پتانسیل انسانی برای دستیابی به وحدت و ثبات اجتماعی، مقاومت ملی و رفاه یک جامعه مترقی و قدرتمند در مالزی است.
۱۹۹۶	سیاست اجتماعی ملی برای مقابله با مشکلات اجتماعی، کمیته هیئت وزیران را راه‌اندازی کرده است.
۱۹۹۸	اتا در کمیته هیئت وزیران ارائه شده است.
۲۰۰۱	تحقیق تیلور باینس و همکاران با هشت مشاور محلی طی تقریباً هشت ماه درباره اتا انجام شد. تیلور باینس و همکاران، محققان مستقلی هستند که در یک شرکت مشاوره در زمینه‌های تحقیقات ارزیابی اجتماعی و طبیعی، سیاست‌گذاری و مدیریت فعالیت می‌کنند.
۲۰۰۲	دستورالعمل و راهنمای اتای مالزی توسط وزارت زنان، خانواده و توسعه محله‌ای و برنامه توسعه سازمان ملل متحد تدوین شد.
۲۰۱۲	کتابچه راهنمای ارزیابی اثرات اجتماعی توسعه پروژه‌های طرح مالزی و ارزیابی اثرات اجتماعی مالزی (MSIA). (MSIA) یک انجمن از متخصصانی است که در ارزیابی تأثیرات اجتماعی مشارکت دارند. این انجمن را سازمان ثبت جوامع در سال ۲۰۰۵ به طور رسمی تأیید کرد. از آن زمان، مجمع عمومی عادی سالیانه هر دو سال یکبار برگزار می‌شود.
۲۰۱۷	کتابچه راهنمای ارزیابی اثرات اجتماعی توسعه پروژه، نسخه ۲ طرح مالزی (۳) تدوین شد.

جدول ۲- قوانین شمول انا در قانون برنامه ریزی شهر و کشور مصوبه شماره ۱۷۲

ماده های قانونی	قوانین شمول اجتماعی
S9 (1a): ارائه عمومی در گزارش مرحله پیمایش S9 (۳): مخالفت عمومی با پیش نویس طرح ساختاری	تهیه طرح های ساختاری
S12A: آگاه سازی، اعلام عمومی و ارائه قبل از تهیه برنامه محلی S13: مخالفت عمومی با پیش نویس طرح محلی	تهیه برنامه های محلی
S21 (۶): مخالفت صاحبان زمین های مجاور S21 (۷): رسیدگی به مخالفت ها S21 (۶): یک پیش فرض قانونی وجود دارد که در صورت وجود یک برنامه محلی، نیازی به اطلاع رسانی سایت و درخواست مخالفت از طرف مالکان مجاور نیست. S21A (1A): ممکن است مرجع برنامه ریزی دولتی، دستورالعمل هایی را برای درج در گزارش پیشنهادی (پروپوزال) توسعه ای (LCP) ارائه دهد.	مرحله مجوز برنامه ریزی
S58: هیچ ماده خاصی در قانون برای مرجع برنامه ریزی دولتی (SA) یا شورای ملی برنامه ریزی کالبدی (NPPC)، برای تهیه قوانینی درباره انا (SIA) وجود ندارد، هر چند مرجع برنامه ریزی دولتی تحت S58 (۱) و NPPC تحت S58 (1A) مجاز به وضع قوانین به طور کلی هستند. توجه داشته باشید که SA تحت S21A (۲)، اختیاراتی برای وضع قوانینی دارد تا هر دسته توسعه را از ارائه اعتبارنامه و امتیاز (LCP) معاف کند یا محتوای آن را حذف کند.	قوانین

جدول ۳- انواع گزارش انا مالزی

ویژگی	نوع
طرح پیشنهادی توسعه ای که در آن تأثیرات اجتماعی قابل توجه نیستند و می توانند به راحتی از طریق استراتژی های کاهش اثر، کاهش یافته یا برطرف شوند. گزارش انا (SIA)، معمولاً در طرح پیشنهادی توسعه ای (LCP) گنجانده می شود.	اتا کلی / مجمل
طرح پیشنهادی توسعه ای، شامل تأثیرات اجتماعی قابل توجهی است که نیاز به تجزیه و تحلیل عمیق و جامع تأثیرات اجتماعی دارد و برای حل و فصل آنها نیاز به گفتمان، مذاکره و گفت و گوهای اجتماعی گسترده است. این بخش، گزارشی جداگانه است.	اتا جزئی / مفصل

شرح عملیات ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا)

۱- غربالگری

برای تعیین اینکه پروژه در کدام گروه قرار می گیرد، سه دسته بندی (رده) وجود دارد که عبارتند از:

- رده ۱، بند B20 (۱) و (۲)
- رده ۲، بند ۲۲ (A2)
- رده ۳، بند ۲۱۱ (ea) (ر.ک: شکل ۱- روند تهیه گزارش انا در مالزی).

شکل ۱- روند تهیه گزارش ااتا در مالزی

ارزیابی تأثیرات اجتماعی(اتا): مروری بر روش ااتا در مالزی / ۷

طرح پیشنهادی توسعه‌ای		
بند A21 (1) (ca) ماده A1522	بند ۲۲ (۲۸) ماده/ اصل قانونی ۱۷۲	بند B20 (1) و (۲) ماده/ اصل قانونی A1522
تجزیه و تحلیل اقدامات برای کاهش تأثیرات اجتماعی و سایر تأثیرات که مسئول برنامه‌ریزی محلی تعیین کرده است.	بناباه صلاح‌دید شورا (شورای برنامه‌ریزی کالبدی ملی)، ارائه طرح پیشنهادی توسعه‌ای مربوط به: الف) توسعه شهر جدید برای جمعیتی بیش از ده هزار نفر یا مساحت بیش از صد هکتار یا هر دو ب) اقدام توسعه‌ای برای ساخت زیربنایی یا تأسیسات عمده ج) اقدام توسعه‌ای که روی تپه‌ها یا دامنه‌های تپه تأثیر می‌گذارد، در منطقه‌ای که در یک طرح توسعه‌ای به عنوان منطقه محیط‌زیستی حساس تعیین شده است.	بناباه صلاح‌دید شورا (شورای برنامه‌ریزی کالبدی ملی)، ارائه طرح پیشنهادی توسعه‌ای مربوط به: الف) هرگونه احیای اراضی ساحلی به استثنای احداث اسکله یا نوسازی ساحل ب) هرگونه احداث زیرساخت ملی کلان از جمله: ۱- فرودگاه‌ها، بنادر دریایی، بنادر داخلی، شیکه‌های حمل‌ونقل ریلی، بزرگراه‌ها، تیروگاه‌ها، سد‌ها و سایت‌های دفع زباله‌های سمی ۲- سایر زیرساخت‌های مهم ملی که شورا تعیین کرده است.
اتا رده ۳ بر اساس توسعه پروژه که دارای یک نقشه است.	اتا رده ۲ بر اساس توسعه پروژه که دارای یک نقشه است.	اتا رده ۱ بر اساس توسعه پروژه در یک شکل از مرحله مفهومی

شکل ۲- عملیات اصلی روش ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا) مالزی

فرد مسئول	خروجی	عملیات	مرحله
مجری پروژه ^۲	گزارش ااتا	غربالگری ^۱	تهیه گزارش ااتا
		↓	
		دامنه‌یابی ^۳	
		↓	
		مطالعه پایه ^۴	
		↓	
		برآورد و ارزشیابی تأثیرات ^۵	
↓			
		کاهش اثر ^۶	
		↓	
		طرح مدیریت تأثیرات اجتماعی ^۷	
		↓	
طرح مالزی	گزارش نظارت اجتماعی	نظارت	نظارت
		↓	
بازرس	گزارش بازرسی اجتماعی	ارزشیابی و بازرسی	ارزشیابی و بازرسی

1. Screening, 2. Project Executor, 3. Scoping, 4. Baseline Study, 5. Impact Projection & Evaluation
6. Mitigation, 7. Social Impact Management Plan

۲- دامنه‌یابی

پس از دستیابی به درک فنی از طرح پیشنهادی، فهرست کاملی از تأثیرات اجتماعی احتمالی را که بر اساس بحث یا مصاحبه با تعداد افرادی که بالقوه تحت تأثیر قرار می‌گیرند، تهیه کنید.

پس از دامنه‌یابی اولیه، ارزیابی‌کننده، تأثیر اجتماعی متغیرهای اتارا برای شرایط ارزیابی بیشتر انتخاب می‌کند. هم به تأثیراتی که مؤسسه اقدام‌کننده درک می‌کند و هم به آنهایی که گروه‌ها و جوامع تحت تأثیر درک می‌کنند، باید توجه کرد. روش‌های اصلی‌ای که کارشناسان و تیمهای بین‌رشته‌ای از آن استفاده می‌کنند شامل مرور ادبیات علوم اجتماعی، دامنه‌یابی، پیمایش‌های عمومی و فنون مشارکت عمومی است. مهم است که نظرهای افراد تحت تأثیر مورد توجه قرار گیرد. در حالت ایده‌آل، همه افراد یا گروه‌های تحت تأثیر در انتخاب متغیرهای ارزیابی شده از طریق یک فرایند مشارکتی یا با بررسی و اظهار نظر درباره تصمیم‌هایی که مقامات مسئول و تیم بین‌رشته‌ای می‌گیرند، مشارکت می‌کنند.

اساساً سه دامنه اصلی برای ارزیابی تأثیرات مالزی وجود دارد (Bahagian Penyelidikan & Pembangunan PLAN Malaysia, 2018) که عبارتند از:

۱-۲- زمینه‌هایی که لازم است به آن پرداخته شود:

الف) متغیرهای تأثیر اجتماعی

- سلامت و رفاه اجتماعی

- کیفیت محیطی

- تأثیر اقتصادی و رفاه مادی

- تأثیر فرهنگی

- تأثیر خانواده و جامعه

- تأثیر نهادها، قانون‌گذاری و برابری

ب) متغیرهای روند تغییرات اجتماعی

- روند جمعیتی

- روند اقتصادی

- روند جغرافیایی

- روند فرهنگی اجتماعی

۲-۲- ذی‌نفعان اصلی

الف) گروه‌هایی تحت تأثیر

ب) گروه‌های ذی‌نفع / ذی‌نفوذ

ج) مقامات

۲-۳- روش تحقیق

روش‌ها و فنون طراحی، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها که می‌تواند یافته‌های تحقیق را پشتیبانی کند. همچنین نحوه مشاهده یک مسئله و دلیل استفاده از روش‌های خاص را شرح می‌دهد.

۳- مطالعات پایه

محیط انسانی مربوطه، حوزه نفوذ و شرایط پایه را توصیف کنید. شرایط پایه، شرایط موجود و روندهای گذشته مرتبط با محیط انسانی است که فعالیت پیشنهادی در آن انجام می‌شود.

در مرحله بعدی، اقدامات پیشنهادی با جزئیات کافی شرح داده می‌شود تا داده‌های مورد نیاز در پروژه شناسایی و تهیه و تدوین اتا آغاز شود. حداقل اطلاعات بخش شامل: محل پروژه؛ تقاضای زمین، نیاز به امکانات جانبی (خطوط انتقال جاده‌ای، خطوط آب و فاضلاب)؛ برنامه ساخت‌وساز؛ میزان نیروی کار (ساخت و بهره‌برداری، بر اساس سال یا ماه)؛ اندازه و شکل امکانات، نیاز به نیروی کار محلی و منابع نهادی است.

میزان تلاشی که به توصیف محیط انسانی اختصاص داده می‌شود باید متناسب با اندازه، هزینه و درجه تأثیرات پیش‌بینی شده از اقدام پیشنهادی باشد. دست کم باید از ادبیات موجود درباره رویدادهای قابل مقایسه یا مشابه، مانند مشاوره با صاحب‌نظران آگاه و اسنادی از قبیل گزارش‌های دولتی که در دسترس هستند، استفاده شود. همچنین تحقیقات در محل و استفاده از مطالعات و بررسی‌های میدانی قبلی و همچنین ارزیابی سریع و بررسی‌های کوچک توصیه می‌شود.

۴- برآورد و ارزیابی تأثیر

اهمیت تأثیرات اجتماعی مشخص شده را تعیین کنید. این یکی از ارزیابی‌های دشوار است که اغلب از آن اجتناب می‌شود. پس از برآورد تأثیرات مستقیم، ارزیابی کننده باید در مرحله بعدی، نحوه واکنش افراد تحت تأثیر را از نظر نگرش و عملکرد پیش‌بینی کند. نگرش بعد از اجرا را پیش‌بینی می‌کند، هرچند داده‌های زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد اغلب ترس بیش از حد و منافع مورد انتظار (اغلب وعده داده شده) نتوانند انتظارات را برآورده کنند.

در این زمینه باید از ادبیات پیشین راهنمایی گرفت. اقدامات گروه‌های تحت تأثیر با استفاده از موارد قابل مقایسه و مصاحبه با افراد تحت تأثیر درباره آنچه انتظار دارند که باید انجام شود، حدس زده می‌شود. این امر بستگی به وجود رهبری محلی (واهداف و استراتژی‌های این رهبران) دارد، که

این مرحله ارزیابی اغلب بسیار غیر قطعی است، اما حداقل سیاست گذاران از مشکلات احتمالی و نتایج غیر منتظره مطلع می شوند. این مرحله نیز مهم است، زیرا انطباق و پاسخ گروه‌های تحت تأثیر، چه در کوتاه‌مدت و چه بلندمدت می تواند برای سازمان پیشنهاددهنده اقدام و همچنین اجتماعات تحت تأثیر، عواقب خاص خود را در پی داشته باشد (مثل وقتی که اعتراض سیاسی یک طرح پیشنهادی را متوقف می کند).

۵- کاهش

ارزیابی تأثیرات اجتماعی نه تنها تأثیرات را پیش‌بینی می کند، بلکه باید راهکارهایی را برای کاهش تأثیرات نامطلوب ارائه دهد. کاهش شامل اجتناب از تأثیر از طرق مختلف می شود: عدم اجرا یا اصلاح اقدام؛ حداقل‌سازی، جبران یا کاهش تأثیر طی طراحی یا اجرای پروژه یا سیاست؛ یا تعدیل تأثیر به وسیله فراهم‌آوری امکانات، منابع یا فرصت‌های جایگزین. در حالت ایده‌آل، اقدامات کاهش تأثیرات در گزینه جایگزین منتخب گنجانده می شود؛ اما شناسایی اقدامات در راستای کاهش تأثیرات حتی اگر بلافاصله تصویب نشود یا مسئولیت آن با شخص یا واحد دولتی دیگر باشد، مناسب است.

۶- طرح مدیریت تأثیرات اجتماعی

اساساً طرح مدیریت تأثیرات اجتماعی مالزی شامل موارد زیر می شود:

۱. یافته‌های مطالعات تحقیقاتی که شامل جنبه توسعه اجتماعی نیز می شود.
۲. استراتژی‌های کاهش و مدیریت تأثیرات برای تأثیرات منفی و مثبت
۳. نظارت بر تأثیرات
۴. نقش و مسئولیت‌های مجریان اقدام توسعه‌ای، جامعه و ذی‌نفعان
۵. نتایج استراتژیک
۶. مدیریت تأثیر باید مطابق با سیاست‌های دولت و طرح‌های محلی باشد.
۷. اهداف مطالعه باید تعیین شود.
۸. روند و روش اجرا بر اساس آن تعیین می شود.

جدول ۴- محتوای گزارش اتا در مالزی

فصل	محتوا
۱	مقدمه ۱-۱- هدف، ۱-۲- هدف از مطالعه تحقیقاتی، ۱-۳- مبانی مطالعه تحقیقاتی، ۱-۴- اهمیت مطالعه تحقیقاتی، ۱-۵- مزیت مطالعه تحقیقاتی، ۱-۶- قوانین اتا و سیاست اجتماعی ملی، ۱-۷- دستورات برنامه‌ریزی فضایی و کاربری زمین بر اساس برنامه‌های توسعه
۲	پیشینه پژوهش ۱-۲- پیشینه مکان، ۲-۲- تجزیه و تحلیل مکان فعلی، ۲-۳- پیشنهاد طرح توسعه‌ای، ۲-۴- توصیف محیط اجتماع، ۲-۵- رده قانون اتا (رده ۱، ۲ و ۳).
۳	روش تحقیق، ۳-۱- تعامل عمومی، ۳-۲- دامنه‌یابی، ۳-۳- مطالعه پایه، ۳-۴- انتظارات و تجزیه و تحلیل تأثیرات.
۴	اقدامات کاهش‌ی تأثیر در: ۱-۴- مرحله برنامه‌ریزی، ۲-۴- مرحله ساخت‌وساز/عمرانی، ۳-۴- مرحله عملیاتی/اجرا.
۵	طرح ارزیابی و نظارت بر تأثیرات اجتماعی (SIMP) ۱-۵- جدول زمانی SIMP
۶	نتیجه‌گیری

جدول ۵- پنل ارزیابی تأثیرات در مالزی

ردیف	سطح فدرال	سطح ملی
اعضای دائمی		
۱	رئیس هیئت‌مدیره، برنامه توسعه مالزی - رئیس	رئیس دولت، برنامه توسعه مالزی - رئیس
۲	واحد برنامه‌ریزی اقتصادی (بخش خدمات اجتماعی)	واحد برنامه‌ریزی اقتصادی دولت
۳	واحد هماهنگی اجرا، دفتر نخست‌وزیر	دفتر توسعه دولت
۴	وزارت زنان، خانواده و توسعه محله‌ای	وزارت رفاه اجتماعی
۵	واحد برنامه‌ریزی اقتصادی دولت	مرجع و مقام محلی (مرجع محلی مربوطه)
۶	مرجع و مقام محلی (مرجع محلی مربوطه)	کارشناس اتا/مرتبط - ارزیابی تأثیرات اجتماعی مالزی (مالزی)
۷	برنامه توسعه مالزی (ایالت مربوطه)	کارشناس اتا / مرتبط - مؤسسه برنامه‌ریزی مالزی
۸	کارشناس اتا/مرتبط - ارزیابی تأثیرات اجتماعی مالزی	کارشناس اتا/مرتبط - دانشگاهی
۹	کارشناس اتا/مرتبط - مؤسسه برنامه‌ریزی مالزی	
۱۰	کارشناس اتا/مرتبط - دانشگاهی	

ادامه جدول ۵- پیل ارزیابی تأثیرات در مالزی

ردیف	سطح فدرال	سطح ملی
مهمان دعوت شده		
۱	سطح فدرال - وزارتخانه‌ها و مؤسسات (مرتبط)	سطح فدرال - وزارتخانه‌ها و مؤسسات (مرتبط)
۲	سطح مقامات ایالتی یا محلی (مرتبط)	سطح مقامات ایالتی یا محلی (مرتبط)
۳	برنامه توسعه مالزی - عضو منصوب شده	برنامه توسعه مالزی - عضو منصوب شده
۴	سازمان غیر دولتی (مرتبط)	سازمان غیر دولتی (مرتبط)

مسئولیت‌های پیل ارزیابی اتا

الف) ارزیابی و تأیید گزارش اتا (یا مورد تأیید است و یا تأیید به شرط اصلاح و یارد)

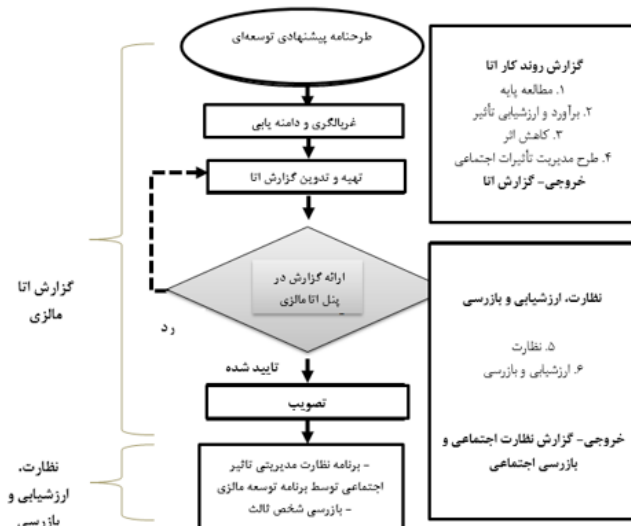
ب) ارائه اطلاعات جهت اصلاح گزارش اتا

ج) تطبیق گزارش اتا با دفترچه راهنمای توسعه پروژه اتا، چاپ دوم

د) بررسی و اطمینان از جامع و مؤثر بودن برنامه مدیریت تأثیرات اجتماعی

روش تأیید و تصویب ارزیابی تأثیرات اجتماعی مالزی

شکل ۴: روش تأیید برای رده ۳

چه کسی صلاحیت آماده‌سازی اتا در مالزی را دارد؟

فقط اعضای صلاحیت دارند که عضویت آنها در مؤسسه برنامه‌ریزی مالزی، هیئت برنامه‌ریزی شهر مالزی^۱ و ارزیابی تأثیر اجتماعی حرفه‌ای مالزی ثبت شده باشد.

سابقه ارزیابی تأثیرات اجتماعی مالزی

اتای مالزی در سال ۲۰۰۵ با ۴۷ عضو عادی، ۲۲ عضو دانشجو و ۹ عضو تأسیس شد. سه دسته عضویت در اتای مالزی وجود دارد که عبارتند از:

۱. اعضای حرفه‌ای: عضوی که توسط کمیته پذیرفته شده و تحت بررسی دقیق توانایی‌های حرفه‌ای خود در حال انجام مطالعات اتا است.
۲. اعضای عادی: فردی که صلاحیت اتا در رشته‌های علوم اجتماعی، برنامه‌ریزی منابع طبیعی و کاربری اراضی یا هر رشته یا دوره مرتبط مورد قبول توسط کمیته را احراز کرده باشد.
۳. عضو دانشجو: فردی که شرایط عضویت را برآورده کرده و در زمان عضویت، دانشجو باشد.

ایده‌های بهبود ارزیابی تأثیرات مالزی برای اجرا و توسعه اتا در مالزی

۱. تعیین مدت زمان استاندارد برای آماده‌سازی اتا
۲. تنظیم مقیاس استاندارد هزینه
۳. پیشنهاد اتا به عنوان یک برنامه درسی یا موضوع در دانشگاه به‌ویژه در دانشکده‌ها و گروه‌ها در رشته‌های مرتبط
۴. تنظیم دفترچه راهنمای اتا برای برنامه توسعه
۵. اطمینان از واجد شرایط همه مقامات ایالتی و محلی متخصص جهت احراز موقعیت مربوطه

نتیجه‌گیری

از اهمیت اتا در مطالعات تأثیر توسعه نمی‌توان چشم پوشید. اتا با این مفهوم شناخته می‌شود که تصمیم‌گیرندگان باید قبل از اقدام نسبت به پیامد تصمیم‌های خود آگاه باشند. افراد تحت تأثیر نه تنها در جریان تأثیرات توسعه قرار می‌گیرند، بلکه فرصت مشارکت در ساختن آینده خود را نیز دارند. دستورالعمل‌ها و اصول ارائه‌شده در اینجا برای کمک به مؤسسات یا افراد برای داشتن دیدگاه بهتر در اجرا و توسعه اتا در مالزی طراحی شده‌اند. اگر یک طرح اتا به خوبی تدوین شود، منجر به فرایند تصمیم‌گیری یکپارچه و بهتری خواهد شد.

پی‌نوشت‌ها

۱. در متن اصلی مقاله به اشتباه این تعریف برای «ارزیابی تأثیرات اجتماعی» ارائه شده است؛ در حالی که این تعریف مربوط به «تأثیرات اجتماعی» است. این اشتباه در چکیده مقاله نیز وجود دارد (مترجم).
۲. در این مورد نیز مؤلف مقاله به جای «تأثیرات اجتماعی» از «ارزیابی تأثیرات اجتماعی» استفاده کرده است (مترجم).
۳. کتابچه راهنمای ارزیابی اثرات اجتماعی توسعه پروژه، نسخه ۲ به زبان مالایی در آدرس زیر در دسترس است (مترجم):
https://msiamy.files.wordpress.com/2019/03/manual-sia-edisi-kedua-2018_compressed.pdf

منابع

1. A Comprehensive Guide for Social Impact Assessment, (2006). Centre for Good Governance.
2. <http://unpan1.un.org/intrdoc/groups/public/documents/cgg/unpan026197.pdf?cv=1> (visited: 1 February 2018).
3. Bahagian Penyelidikan & Pembangunan PLAN Malaysia, (2018). Kertas 1, Penilaian Impak Sosial (SIA) bagi Projek Pembangunan & Mekanisme Perlaksanaan. Peranan Perancang Bandar di dalam Penyediaan SIA, Jan, 23rd, 2018, Malaysia Institute of Planners (MIP).
4. Centre for Good Governance, (2006). A Comprehensive Guide for Social Impact Assessment.
5. Guidelines and Principles for Social Impact Assessment (1994). Prepared by the Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment.
6. Law of Malaysia, (2006). Town & Country Planning (Reprint) Act 172. The Commissioner of Law Revision of Law Act 1986 in collaboration with Malaysian Law Journal Sdn Bhd & percetakan Nasional Malaysia Berhad, 2006.
7. Laws of Malaysia Act A1522, (2017). Town & Country Planning (Amendment) Act 2017. Percetakan Nasional Malaysia Berhad, Kuala Lumpur bagi Pihak dan dengan Perintah Kerajaan Malaysia, 1-4.
8. Khairulmaini Osman Salleh & Fauza Ab Ghaffar, (1998). The need for social Impact Assessment in Environmental Resource Development in Southeast Asia – Issues and Challenges in Malaysia. Jati, Vol. 4, Aug 1998, 64-85.
9. The Interorganizational Committee on Guidelines & Principles for Social Impact Assessment, (1994). Guidelines & Principle for Social Impact Assessment. U.S. Department of Commerce National Oceanic & Atmospheric Administration, National Marine Fisheries Service, May, 1994.
10. TPr. Saiful Azman Bin Abdul Rashid, (2018). Kertas 2, Amalan & Kelayakan didalam Penyediaan Kajian SIA. Peranan Perancang Bandar di dalam Penyediaan SIA, Jan, 23rd, 2018, Malaysia Institute of Planners (MIP).
11. Vanclay (2003). International Principles for Social Impact Assessment, Impact Assessment & Project Appraisal 21(1), 5-11.

راهبردهای سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکتی در کمک به توسعه جامعه محلی

ایلیا گولاکوف، فرانک ونکلی و جاس آرتس

هلند، دانشگاه گرونینگن، دانشکده علوم فضایی - مکانی، مؤسسه مطالعات شهری و منطقه‌ای

ترجمه

شهربانو ناصر

کارشناس ارشد امور فرهنگی؛ Homaa22@yahoo.com

چکیده

ارزیابی تأثیرات اجتماعی^(۱) به عنوان یکی از روش‌های خوب باید منجر به بهبود نتایج توسعه جامعه محلی شود. با این حال مزایای اجتماعی‌ای که ادعا می‌شود از پروژه‌ها نشأت می‌گیرد، اغلب به اندازه اثرات نامطلوب پروژه برای جوامع تحت تأثیر، مشهود نیست. توجه به موضوعات اجتماعی در پروژه‌ها هنوز ناکافی است. در نتیجه آنها اغلب در دستیابی به نتایج توسعه اجتماعی ناکام می‌مانند. در اینجا با استفاده از یکی از پروژه‌های مهم گازی در روسیه، پروژه نورد استریم ۲، پتانسیل ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی و اجتماعی (ESIA)^(۲) را برای افزایش اثربخشی سهم پروژه در توسعه جامعه محلی بررسی می‌کنیم. همچنین مراحل اصلی فرآیند توسعه جامعه برای پروژه نورد استریم ۲ را تجزیه و تحلیل کرده، چگونگی بهره‌مندی آن از فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی را بررسی می‌کنیم و تأملی بر سهم بالقوه بیشتر ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا) در توسعه جامعه محلی خواهیم داشت. در پایان اینگونه نتیجه می‌گیریم که: هر چند اتا و توسعه جامعه محلی دارای ارتباط متقابل هستند، آنگونه که در حال حاضر اتا اجرایی می‌شود، توانایی محدودی در کمک به نتایج توسعه جامعه محلی دارد. بنابراین برای تأثیرگذاری بیشتر آنها در نتایج توسعه اجتماعی، اصلاح چارچوب‌های اتا و سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکتی ضروری است.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی، توافق توسعه جامعه، سرمایه‌گذاری اجتماعی راهبردی، مشارکت جوامع، صنایع استخراجی و جامعه و استانداردهای عملکرد شرکت مالی بین‌المللی.

اتادار حوزه تحقیق و عمل، اقدامی جاافتاده است که اساساً شامل فرآیند ارزیابی و مدیریت تأثیرات اجتماعی پروژه‌های توسعه است (Esteves et al, 2012, 2017; Vanclay et al, 2015). گفتمان بین‌المللی آتا، حامی این ایده است که پروژه‌ها و اتاهای انجام‌شده برای آنها باید در توسعه جوامع تحت تأثیر محلی و افزایش فرصت‌های توسعه ناشی از پروژه‌ها کمک‌کننده باشد (Vanclay, 2003; Esteves & Vanclay, 2009; Vanclay et al, 2015; Vanclay & Hanna, 2019). اصول بین‌المللی ارزیابی تأثیرات اجتماعی (Vanclay, 2003: 6) بیان می‌کند که «کمک به جوامع و سایر ذی‌نفعان، در شناسایی اهداف توسعه و اطمینان از به حداقل رساندن نتایج مثبت آن می‌تواند مهمتر از به حداقل رساندن آسیب‌های ناشی از تأثیرات منفی باشد». با این حال این امکان وجود دارد که جوامع محلی همیشه مزایایی که انتظار آن را دارند، به دست نیآورند. گفته می‌شود که افراد تحت تأثیر پروژه، در واقعیت حتی دو مزیت عمده را برای پروژه‌های جدید شغل و مالیات تجربه نمی‌کنند (Ejdemo & Söderholm, 2015; Söderholm & Svahn, 2015).

جوامع محلی اغلب قادر به تأمین نیروی کار ماهر و یا حتی نیمه‌ماهر مورد نیاز برای یک پروژه (به‌ویژه در مناطق روستایی) (Rowan & Streather, 2011) نیستند. تأمین اشتغال محلی می‌تواند از این نظر پیچیده باشد که حامی پروژه اغلب کنترل محدودی بر شیوه‌های استخدام پیمانکاران دارد (Esteves et al, 2016). در برخی از کشورها از جمله روسیه، ممکن است محدودیت‌های قانونی‌ای وجود داشته باشد که معنی برای ترجیح استخدامی بر اساس محل اقامت ایجاد می‌کند (فدراسیون روسیه ۲۰۰۱، ماده ۳). فرصت‌های شغلی محدود برای مردم محلی به این معنی است که احتمالاً نارضایتی جامعه از این پروژه وجود خواهد داشت (Esteves & Barclay, 2011; Hanna et al, 2016a; Vanclay & Hanna, 2019).

مالیات‌ها و سایر عایدات لزوماً فراهم‌کننده مزایای اجتماعی نیستند؛ به‌ویژه اگر در سطح محلی در نظر گرفته شوند (van der Voort & Vanclay, 2015). واقعیت تأسفبار این است که اغلب فقط سهم محدودی از عایدات پروژه به منطقه محلی بازگردانده می‌شود و ممکن است حکومت‌ها و اداره‌کننده‌های محلی از وجوه حاصله به طور مؤثر استفاده نکنند و یا کل یک پروژه، مزایای ملموسی برای افراد تحت تأثیر آن پروژه در بر نداشته باشد (Ogwang et al. 2018, 2019).

به طور معمول از یک حامی پروژه به عنوان بخشی از راهبرد مسئولیت اجتماعی شرکتی (CSR)^(۳)، انتظار می‌رود علاوه بر ایجاد شغل و درآمد مالیاتی که عموماً از طریق یک برنامه سرمایه‌گذاری اجتماعی (Esteves & Vanclay, 2009;)

19 (Vanclay, 2017a; Hana, 2019) انجام می‌شود، در توسعه محلی کمک کند. با این حال مشخص نیست که آیا اقدامات مرتبط با سرمایه‌گذاری اجتماعی انجام می‌شود یا خیر و حتی اگر انجام می‌شود، آیا مؤثر خواهد بود و یا اینکه بر نیازهای جوامع محلی متمرکز است؟ (IFC, 2010).

مردم محلی همیشه تأثیرات نامطلوب پروژه را احساس می‌کنند، حتی وقتی که تلاش برای کاهش آنها وجود دارد (Hanna et al, 2016b). تجربه نشان می‌دهد احتمال اینکه جوامع آسیب‌دیده از پروژه‌ها سود ببرند، کم است (Cernea, 1997; Smyth & Vanclay, 2017). بنابراین درست این است که نقش بالقوه کمک به توسعه جامعه (در جوامع تحت تأثیر پروژه) و راهبردهای سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت‌ها بررسی شود (João et al, 2011; Aucamp & Lombard, 2018; Vanclay & Hanna, 2019).

در این مقاله، ما شباهت‌ها و تفاوت‌های میان فرآیندهای پروژه‌محور ارزیابی تأثیرات اجتماعی و برنامه‌ریزی سرمایه‌گذاری اجتماعی / توسعه جامعه محلی را تجزیه و تحلیل می‌کنیم. در ضمن این نکته را نیز مورد ملاحظه قرار می‌دهیم که چگونه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و سرمایه‌گذاری اجتماعی برای افزایش نتایج توسعه‌ای پروژه‌ها همسو می‌شود. بررسی می‌کنیم که چگونه سرمایه‌گذاری اجتماعی در پروژه نورد استریم ۲، به عنوان یکی از پروژه‌های برجسته خط لوله گاز در اروپا مورد توجه قرار گرفته است و تمرکزمان به طور ویژه بر منطقه فرود و ورود خط لوله در روسیه خواهد بود.

همچنین فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه را تشریح کرده، چگونگی تعامل آن با برنامه‌ریزی سرمایه‌گذاری اجتماعی و فعالیت‌های توسعه اجتماعی مورد نظر را بررسی می‌کنیم. در عین حال درباره پتانسیل‌ها و محدودیت‌های اتا برای مشارکت در سرمایه‌گذاری اجتماعی به نتیجه می‌رسیم و بر چگونگی اجرای بهتر اتا و سرمایه‌گذاری اجتماعی در پروژه‌ها برای تسهیل نتایج توسعه‌ای بهتر، تعمق بیشتری خواهیم داشت.

درک کنونی از ارزیابی تأثیرات اجتماعی

ارزیابی تأثیرات اجتماعی در ابتدا در کنار ارزیابی تأثیرات محیطی (EIA)^(۴) به عنوان یک ابزار نظارتی شکل گرفت، اما اکنون به خوبی توسعه یافته و به عنوان یک گفتمان و فرآیند جداگانه و در عین حال مرتبط مطرح است که در پروژه‌ها به مدیریت مسائل اجتماعی کمک می‌کند (Esteves et al, 2012; Vanclay et al, 2015). اتا اساساً ریشه در جامعه مدنی و دموکراسی دارد (Vanclay, 2003; Gulakov & Vanclay, 2018). اصول بین‌المللی (Vanclay, 2003) و دستورالعمل‌های

تأیید شده‌ای از سوی انجمن بین‌المللی ارزیابی تأثیر (Vanclay et al, 2015) وجود دارد که حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی را مدون کرده است. ارزیابی تأثیرات اجتماعی، یک الزام برای شرکت مالی بین‌المللی (IFC)^(۵) و اصول استوایی^(۶) است و به استاندارد فعالیت صنعتی تبدیل شده است (IFC, 2012; Hanna, 2019).
گفتمان ارزیابی تأثیرات اجتماعی متضمن مباحث و مسائل بسیاری است، از جمله: مجوز اجتماعی برای اجرایی کردن (Dare et al, 2014; Jijelava & Vanclay, 2018, 2017, 2018)؛ عملکرد اجتماعی (Smyth & Vanclay, 2017)؛ مشارکت عمومی و مشارکت اجتماعی (O'Faircheallaigh, 2010; Hartz- Karp & Pope, 2011; Gluck- Kemp)؛ مسائل مربوط به حقوق بشر (Kemp & Vanclay, 2013; Götzmänn et al, 2016; Esteves et al. 2017; van der Ploeg & Vanclay, 2017a)؛ نقل مکان و اسکان مجدد ناشی از پروژه (clay, 2017, 2018)؛ ترمیم و بهبود معیشت (Smyth & Vanclay, 2018)؛ میراث فرهنگی (Patiwael et al, 2019, 2020)؛ سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکتی (Es- teves, 2008; Esteves & Vanclay, 2009) و بهره‌مندی از مزایا (Vanclay, 2017b). تجربیات خوبی در عصر حاضر وجود دارد که نشان می‌دهد اتا و در کل، پروژه‌ها باید به توسعه اجتماعی و توانمندسازی جامعه کمک کنند (Es- teves et al, 2012; Van- clay et al, 2015).

سه راه اصلی برای دستیابی به این هدف وجود دارد: مشارکت افراد و جوامع تأثیرپذیر در تصمیم‌گیری؛ کاهش تأثیرات منفی و افزایش مزایا و تأثیرات مثبت (João et al, 2011; Vanclay & Hanna, 2019). موضوع اصلی این مقاله همین سومین جنبه است.

ایجاد ظرفیت و توانمندسازی جامعه تنها با مشارکت جوامع در تصمیم‌گیری‌ای که بر زندگی آنها تأثیر می‌گذارد و صدا بخشیدن به افراد در حاشیه و آسیب‌پذیر تحقق می‌یابد (Vanclay 2003; HartzKarp & Pope 2011). از این منظر، ارزیابی تأثیرات اجتماعی می‌تواند به افراد جامعه در توسعه ظرفیت‌های خود به عنوان شهروند کمک کند (O'Faircheallaigh, 2010; Glucker et al, 2013; Aucamp & Lombard, 2018). برخی از پژوهشگران، ارزیابی تأثیرات اجتماعی را ابزاری برای تغییر توازن در قدرت سیاسی در جوامع می‌دانند (O'Faircheallaigh, 2010). در کنار کاهش اثرات نامطلوب، ارزیابی تأثیرات اجتماعی نباید فقط به دنبال ترمیم معیشت‌های آسیب‌دیده باشد، بلکه باید بهبود آنها را نیز در نظر داشته باشد (IFC, 2012; Vanclay, 2017a). در پروژه‌ها، این به طور معمول با توسعه راهبردهای سرمایه‌گذاری اجتماعی انجام می‌شود که در آن

اقدام توسعه‌ای برای جامعه محلی مورد مذاکره قرار می‌گیرد. این به‌ویژه در بخش استخراج صادق است؛ جایی که لزوم وجود طرح اشتراک منافع پروژه به طور گسترده‌ای پذیرفته شده است (Esteves & Vanclay, 2009; ICM, 2012; Owen, 2012; IPIECA, 2017; Kemp, 2012; Dupuy, 2014; Martinez & Franks, 2014). ارتقای توسعه جامعه با تحقق کامل پتانسیل‌های ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای مشارکت در دستیابی به اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد، همراه است (Vanclay, 2017; Smyth & Vanclay, 2015; et al, 2015). همان‌طور که در اصول بین‌المللی ارزیابی تأثیرات اجتماعی آمده است، «تمرکز اصلی در تمامی توسعه‌ها باید بر نتایج مثبتی از قبیل: افزایش ظرفیت، توانمندسازی و تحقق پتانسیل‌های انسانی و اجتماعی باشد» (Vanclay, 2003: 9).

البته در عمل، حامیان پروژه همیشه به طور کامل این جنبه مفهومی از آن را درباره توسعه اجتماعی به اشتراک نمی‌گذارند و به آن پایبند نیستند و آن را تنها برای برآوردن حداقل انتظارات نظارتی ارزیابی تأثیرات اجتماعی انجام می‌دهند (Gulakov & Vanclay, 2018). به مرور و با افزایش انتظارات برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی در قالب الزامات رسمی و در عین حال بهبود درک و تفاهم عملی معمول در جامعه، اقدام برای ارزیابی تأثیر اجتماعی تعدیل خواهد شد. نیاز به پروژه‌هایی برای برآوردن انتظارات مؤسسات مالی درگیر، حامیان را نه تنها برای انتظارات ارزیابی تأثیرات اجتماعی شکیباتر می‌سازد، بلکه موجب مثبت‌تر شدن نظر آنها نسبت به آن می‌شود (Vanclay & Hanna, 2019). در این مقاله به دنبال بررسی و بیان وجوه بالقوه ارزیابی تأثیرات اجتماعی هستیم و این به معنی آن است که ما از سنت‌های اجرایی معمول فراتر می‌رویم. با توجه به اینکه ما تصور می‌کنیم با گذشت زمان بهبودی حاصل می‌شود، در این مقاله می‌خواهیم فرض را بر این بگذاریم که طرفداران پروژه به انجام ارزیابی تأثیرات اجتماعی با کیفیت خوب علاقه‌مند بوده، به توانمندسازی جامعه محلی متعهد هستند.

توسعه جامعه محلی به عنوان بخشی از سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکتی
حوزه توسعه جامعه محلی جلوتر از ارزیابی تأثیرات اجتماعی است و به عنوان یک اقدام و گفتمان متمایز (Cavaye & Ross, 2019; Phillips & Pittman, 2009) و جدا از ارزیابی تأثیر اجتماعی (Smyth & Vanclay, 2017) تکامل یافته است؛ هرچند در حال حاضر نمونه‌هایی از ادغام و پیوند این دو مطرح می‌شود (Imperiale & Vanclay, 2016a). معاهده جهانی سازمان ملل متحد، سرمایه‌گذاری اجتماعی را اینگونه تعریف می‌کند: «انجام مشارکت‌های داوطلبانه مالی و غیر مالی که به طور قابل

ملاحظه‌ای به جوامع محلی، همچنین جوامع در سطح گسترده‌تر کمک می‌کند تا به اولویت‌های توسعه‌ای خود بپردازند» (1: UNGC, 2010).

برخی از اصول کلیدی این است که سرمایه‌گذاری اجتماعی مسئولانه باید هدفمند، پاسخگو، احترام‌آمیز و اخلاقی باشد (UNGC, 2010). IFC، سرمایه‌گذاری اجتماعی راهبردی را اینگونه تعریف می‌کند: «اقدامات داوطلبانه شرکت‌ها برای کمک به جوامع در حوزه‌های عملیاتی خودشان و پرداختن به اولویت‌های توسعه‌ای آنها و استفاده از فرصت‌های ایجادشده توسط سرمایه‌گذاری خصوصی به روش‌هایی که پایدار و حمایت‌کننده اهداف تجاری باشند» (i: IFC, 2010). IFC بر این نکته اشاره دارد که سرمایه‌گذاری اجتماعی باید راهبردی، همسو، چندجانبه، پایدار و قابل اندازه‌گیری باشد. در حالت ایده‌آل، هنگامی که این تلاش‌ها، سرمایه‌گذاری راهبردی اجتماعی نامیده می‌شود، باید با نیازهای جامعه محلی تطبیق داده شود و در عین حال مطابق با اقدامات یا راهبردی تجاری شرکت باشد (Fossgard-Moser, 2005; IFC, 2010).

دلایل مختلفی وجود دارد که چرا شرکت‌ها در سرمایه‌گذاری اجتماعی مشارکت می‌کنند؛ از جمله: بهبود شهرت شرکت (Hedin & Ranängen, 2017)؛ حفظ روابط خوب با جوامع مجاور، یعنی اخذ مجوز اجتماعی برای فعالیت (Jijelava & Vanclay, 2017, 2018) و اداره تجارت به شیوه‌ای پایدار از نظر محیط‌زیستی و اجتماعی (IFC, 2010). بسیاری از شرکت‌ها، به‌ویژه آنهایی که در معرض خطر و به وجود آمدن مشکلات با جوامع میزبان قرار می‌گیرند، با انجام فعالیت‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی به دنبال رفع تنش هستند (Ešteves et al, 2017; Pasaribu et al, 2020). گاهی این ضرورت ایجاد می‌شود که وام‌دهندگان پروژه، سرمایه‌گذاری اجتماعی را انجام دهند (Vanclay & Hanna, 2019).

فعالیت‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی از نظر محتوا و نحوه اجرا متفاوت هستند (IFC, 2010). فعالیت شرکت‌ها می‌تواند پیش‌کنشی یا واکنشی باشد. آنها ممکن است در آموزش، افزایش ظرفیت، توسعه روستایی، توسعه فرهنگی و غیره سرمایه‌گذاری کنند (IFC, 2010). برخی از شرکت‌ها، فعالیت‌های مرتبط با سرمایه‌گذاری اجتماعی‌شان را خودشان انجام می‌دهند، در حالی که برخی دیگر این کار را به سازمان‌های بیرونی و اغلب سازمان‌های غیر دولتی واگذار می‌کنند. نحوه انجام سرمایه‌گذاری اجتماعی توسط یک شرکت به زمینه اجتماعی، نقاط قوت و نیازهای جامعه، ماهیت فعالیت‌های شرکت و توانایی‌اش برای همکاری با ذی‌نفعان پروژه بستگی دارد (Ešteves, 2009 & Vanclay).

در کاربرد معانی «سرمایه‌گذاری اجتماعی»، «سرمایه‌گذاری جامعه محلی» و «توسعه جامعه»، ابهاماتی وجود دارد. به عنوان مثال IFC در سال ۲۰۰۰ برای

انواع فعالیت‌های تقریباً مشابه، «توسعه جامعه» را به کار برد؛ اما در سال ۲۰۱۲ از عبارت «سرمایه‌گذاری اجتماعی» استفاده کرد. ICM (۲۰۱۲) با استناد به دستورالعمل‌های IFC، از «توسعه جامعه» در کتاب راهنمای خود استفاده کرد. ما «سرمایه‌گذاری اجتماعی» و «سرمایه‌گذاری جامعه‌ای» را مترادف می‌دانیم. برخی از محققان، ظهور «توسعه جامعه» را با کار در زمینه کاهش فقر و توسعه مسکن در روستاهای آمریکا در دهه ۱۹۵۰ مرتبط می‌دانند (Phillips & Pittman, 2009). امروزه گفتمان «توسعه جامعه» گسترده‌تر است و به بهبود همه جنبه‌های چندگانه رفاه جامعه مربوط می‌شود. توسعه جامعه محلی درباره افرادی است که برای شناسایی و بیان نیازهای خود، حل مشکلات مشترک و تأثیرگذاری بر تصمیم‌هایی که بر زندگی آنها مؤثر هستند، گرد هم می‌آیند. یک اقدام جمعی، ذاتاً بر ایجاد سرمایه اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی دلالت دارد (Frank & Smith, 1999; Phillips & Pittman, 2009; Robinson & Green, 2011). بسیاری از کنشگران و آنهایی که نقشی در اجتماع دارند، از جمله دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی، مجریان و پیمان‌کاران و نیز انجمن‌های حرفه‌ای، همگی در توسعه جامعه محلی سهیم هستند. در این مقاله، به طرح این موضوع خواهیم پرداخت که در اقدامات سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکتی پروژه‌های بزرگ، می‌بایست توجه بیشتری به توسعه جامعه محلی شود.

چارچوبی برای کمک به توسعه برنامه‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکتی

سه چارچوب وجود دارد که به طور خاص در درک پویایی یک جامعه مفید است و می‌تواند در جهت شکل‌گیری یک راهبرد برای توسعه جامعه محلی استفاده شود: رویکرد معیشت پایدار، توسعه جامعه محلی مبتنی بر دارایی و چارچوب اجتماعی برای پروژه‌ها.

رویکرد معیشت پایدار (SLA) که در سال ۱۹۹۰ به وجود آمد و بر مفهوم توسعه پایدار استوار بود (Scoones, 1998, 2009; Carney, 2002)، یک ابزار عملیاتی برای کمک به همکاری توسعه‌ای، به‌ویژه کاهش فقر بود و برای مدتی دپارتمان بریتانیایی توسعه بین‌المللی از آن حمایت کرد (Smyth, Vanclay & 2017). این رویکرد استدلال می‌کند که درک مفهوم فقر می‌بایست گسترده‌تر شود و معیشت و سلامت را مهمتر از «سطح درآمد» یا «استاندارد زندگی» مورد توجه قرار می‌دهد. آگاهی بیشتر از دارایی‌های متنوع در یک جامعه منجر به تفکر درباره «سرمایه» با ابعاد چندگانه، از جمله ابعاد اجتماعی، طبیعی، مالی، فیزیکی و انسانی شد (Gutierrez-Montes et al, 2009). تجزیه و تحلیل اینکه چگونه مردم استراتژی‌های معیشتی خود را با استفاده از این دارایی‌ها در

زمینه‌های سیاسی، نهادی و محیط‌زیستی مدیریت می‌کنند، قلب رویکرد معیشت پایدار^(۷) است. با وجود انتقادهای متعدد، رویکرد معیشت پایدار در ایجاد دگرگونی در فعالیت‌های توسعه‌ای و دگرگونی از اقدامات و راه‌حل‌های مبتنی بر نیاز و منبع‌محور به یک تمرکز ویژه بر مردم و توانایی آنها برای آغاز و تداوم تغییرات مثبت، نقش بسیار مهمی داشت (Brocklesby & Fisher, 2003). توسعه جامعه محلی مبتنی بر دارایی (ABCD)^(۸) بیشتر به دنبال ایجاد ظرفیت‌های جامعه محلی است تا تمرکز بر مشکلات آن (McKnight & Kretzmann, 1993a, 1993b, 2005; Mathie & Cunningham, 2003; McKnight, 2013; INRC, 2016). ABCD دارایی‌های مختلف در یک جامعه، از جمله آنهایی را که مربوط به اشخاص، انجمن‌ها و مؤسسات می‌شوند، به دقت شرح می‌دهد (McKnight, 2013; INRC, 2016). دارایی‌های مختلف با یکدیگر پیوند متقابل دارند و هرچه دارایی‌ها و ظرفیت‌های مردم و جوامع بیشتر باشد، آسیب‌پذیری آنها کمتر است. بنابراین ایجاد ارتباط بین اعضای جامعه و نیز ایجاد سرمایه اجتماعی، یک ضرورت است (Kretzmann & McKnight, 1993a, 1993b, 2005; Mathie & Cunningham, 2003; McKnight, 2013; INRC, 2016). نبودن، دشواری اجرای آن در عمل و ذهنی بودن تعریفش از دارایی‌های جامعه، انتقاد شد (Smyth & Vanclay, 2017).

برای رفع نواقص در رویکردهای SLA و ABCD، والانس و اسمیت، چارچوب اجتماعی پروژه‌ها را پیشنهاد کردند (Vanclay & Smyth, 2017) که شامل هشت موضوع کلیدی اجتماعی است که به رفاه مردم کمک می‌کند:

- ظرفیت‌ها، توانایی‌ها و آزادی‌های افراد برای رسیدن به اهداف خود

- حمایت‌های جامعه‌ای/اجتماعی و زمینه سیاسی

- فرهنگ و دین

- دارایی‌ها و فعالیت‌های معیشتی

- زیرساخت‌ها و خدمات

- ساختارهای مسکن و مشاغل

- محیط زندگی

- زمین و منابع طبیعی

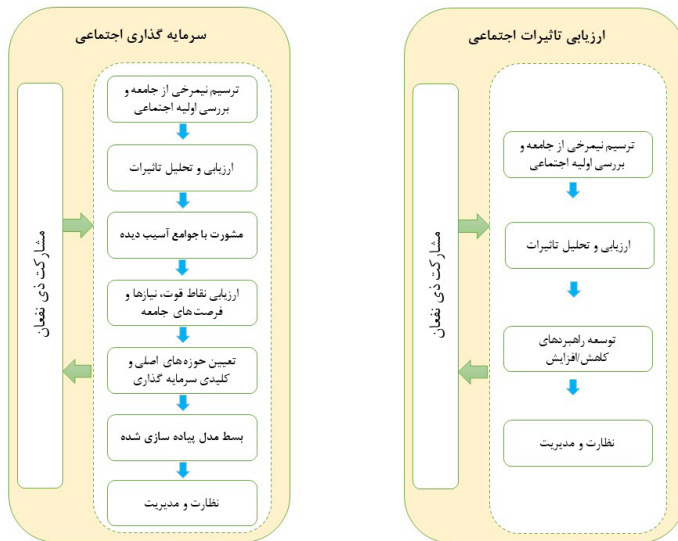
منظور از چارچوب اجتماعی پروژه‌ها این است که تمام موضوعات کلیدی مربوط به توسعه جامعه محلی و اتاد در پروژه‌ها در نظر گرفته شود. قرار بوده است که استفاده از این چارچوب برای متخصصان و مردم عامی آسان باشد. مزیت این چارچوب این است که به راحتی در زمینه اتا اعمال می‌شود، زیرا از زبانی مشابه آن استفاده می‌کند.

مقایسه اتا و شیوه توسعه جامعه محلی

همان طور که در بالا بحث شد، سرمایه‌گذاری اجتماعی و اتا، مفاهیمی متقابل هستند. آنها در ارزش‌های اساسی مشترک هستند و درباره ایجاد ظرفیت و توانمندسازی جامعه، موضع مشترکی دارند. برای تجزیه و تحلیل روابط متقابل بین آنها و کشف پتانسیل ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای مشارکت در سرمایه‌گذاری اجتماعی، در شکل ۱ فرایندهای مربوط به آنها را با استفاده از نظرهای ونکلی و همکارانش (۲۰۱۵) درباره فرآیند SIA (ارزیابی تأثیرات اجتماعی) و IFC (شرکت مالی بین‌المللی) درباره فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی ترسیم می‌کنیم.

اتا و فرایندهای سرمایه‌گذاری اجتماعی هر دو با ترسیم نیمرخ از جامعه و یک بررسی اولیه اجتماعی آغاز می‌شود. این کار برای درک منطقه‌ای که پروژه در آن اجرا می‌شود، تعیین منطقه نفوذ پروژه و در نظر گرفتن دامنه فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی انجام می‌شود. سپس فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی با شناسایی و شرح تأثیرات احتمالی پروژه دنبال می‌شود. از آنجا که اتا ذاتاً مشارکتی است (Vanclay et al, 2015; Vanclay, 2003)، نیازمند تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان و مشارکت جامعه است (IFC, 2012; EBRD, 2014). هنگامی که تأثیرات بالقوه پروژه و اقدامات افزایشی و کاهش‌ی آن مشخص شد و با افراد جامعه مورد نظر و سایر ذی‌نفعان به بحث گذاشته شد و به اجرا درآمد، فرایندهای نظارت و گزارش نیز باید برایش ایجاد شود.

پس از ترسیم نیمرخ جامعه و طی مراحل پیمایش‌های اولیه اجتماعی، فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی نیازمند تجزیه و تحلیل برنامه‌های توسعه دولتی مربوطه است تا ضمن زمینه‌سازی برای سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت‌ها، آنها را موثرتر سازد. بدیهی است که بسیاری از اسناد، مشابه اسنادی هستند که به عنوان بخشی از پیمایش اولیه اجتماعی گردآوری و تجزیه و تحلیل شده‌اند. با این حال تجزیه و تحلیل برنامه‌های توسعه‌ای، بخش متمایزی از فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی است که ارزش جداگانه‌ای دارد. پس از آن، مشورت با جوامع تحت‌تأثیر و/یا نیازسنجی جامعه محلی باید انجام شود. سرمایه‌گذاری اجتماعی یک فرایند مشارکتی است که مستلزم مشارکت ذی‌نفعان است؛ زیرا این جوامع هستند که از نقاط قوت خود، زمینه‌های بهبود و به‌طور بالقوه اقدامات خاصی که باید اجرا شوند، آگاه هستند، نه اشخاص ثالث (Vanclay & Imperiale, 2016b). به دنبال آن، فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی با تجزیه و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای جامعه و همچنین شرح گزینه‌های بالقوه برای سرمایه‌گذاری اجتماعی ادامه می‌یابد. پس از آن باید مناطق قابل تمرکز برای سرمایه‌گذاری تعیین شود و برنامه اجرایی خاصی نیز باید تدوین گردد.

شکل ۱- فرآیندهای ارزیابی تأثیرات و سرمایه گذاری اجتماعی
منبع: اقتباس نویسندگان از ونکلی و دیگران (۲۰۱۵) و IFC (۲۰۱۰)

روش شناسی

به منظور طرح و بررسی پتانسیل ارزیابی تأثیرات اجتماعی در جهت کمک به توسعه جامعه محلی، از پروژه نورد استریم ۲ به عنوان مثالی گویا استفاده کردیم. پروژه نورد استریم ۲، تکرار پروژه خط لوله انتقال گاز از روسیه به آلمان است که در زمان نگارش این مقاله، پروژه‌ای برجسته با هدف افزایش ارائه گاز طبیعی روسیه به اروپا بود. با توجه به هدف این مقاله، ما بر فعالیت‌های اتا و سرمایه گذاری اجتماعی مرتبط با بخش املاک و اراضی پروژه در شمال غربی روسیه تمرکز می‌کنیم. ما مستندات ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه و اسناد سرمایه گذاری اولیه جامعه را تجزیه و تحلیل کردیم. در ادامه، مراحل اصلی فرایند سرمایه گذاری در شرکت را طبق اسناد مربوطه تجزیه و تحلیل می‌کنیم و به بررسی نحوه انجام آنها و/یا بهره‌مندی بیشتر آنها از فرآیند اتا خواهیم پرداخت.

سند اتا در سال ۲۰۱۶-۲۰۱۷ با استفاده از اطلاعات گردآوری شده از تعدادی از منابع، از جمله از بخش‌های مربوط به سرویس آمار روسیه، ادارات محلی و منطقه‌ای، مؤسسات آموزشی و بهداشتی، مشاغل محلی، سازمان‌های مرتبط با شکار، جنگل‌داری و شیلات و غیره تدوین شد. جلسات دیدار با ذی‌نفعان محلی برای جمع‌آوری داده‌های اولیه و حصول اطمینان از صحت هر داده ثانویه قابل استفاده برگزار شد. برای آماده‌سازی پیش‌نویس اتا، اعضای

تیم ارزیابی تأثیرات اجتماعی از جمله نویسنده اصلی این مقاله، سه بازدید از محل پروژه انجام دادند.

چارچوب سرمایه‌گذاری جامعه، گام اولیه در فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت بود که مبتنی بر اطلاعات و مطالب جمع‌آوری شده طی مراحل آماده‌سازی اتا بود. به عنوان بخشی از اجرا در چارچوب سرمایه‌گذاری جامعه، هیچ‌گردآوری داده یا مشورت دیگری با جوامع تحت تأثیر انجام نشد. با این حال انتظار می‌رفت که در آینده، این کار انجام شود. توجه داشته باشیم که نویسنده اصلی این مقاله که یک تبعه روسیه بود و برای مشاوران روسی شرکت «محیط‌زیست برانان»^۱ کار می‌کرد، با همکاری شرکت مشاوره ERM مستقر در انگلستان، اتا را برای پروژه نورد استریم ۲ در روسیه انجام داد. شرکت محیط‌زیست برانان، چارچوب سرمایه‌گذاری اجتماعی را برای این پروژه و با همکاری «گروه بینش جامعه» تنظیم کرد. این مقاله نیز بخشی از یک تعمق و واکاوی حرفه‌ای شخصی است.

پروژه نورد استریم ۲

پروژه نورد استریم ۲، یک سیستم خط لوله در سراسر دریای بالتیک است که گاز طبیعی را از روسیه به بازار گاز اتحادیه اروپا می‌رساند. در واقع نورد استریم ۲، یک نسخه تکراری از پروژه اولیه است که در سال ۲۰۱۱ به پایان رسید. هر دو نورد استریم ۱ و ۲، خط لوله دوقلو زیر دریا هستند که تکمیل نورد استریم ۲، ظرفیت را از ۵۵ میلیارد مترمکعب گاز در سال به ۱۱۰ میلیارد مترمکعب نورد استریم ۲ افزایش خواهد داد (2017a). خط لوله نورد استریم ۲ با طول بیش از ۱۲۰۰ کیلومتر از سواحل روسیه و از طریق دریای بالتیک حرکت می‌کند و در نزدیکی گرایفسوالد^۲ در آلمان به زمین (خشکی) می‌رسد. مسیر این خط لوله از آب‌های سرزمینی روسیه، فنلاند، سوئد، دانمارک و آلمان (2019a) عبور می‌کند. در اوایل سال ۲۰۲۰، انتظار می‌رفت که ساخت‌وساز تا پایان سال ۲۰۲۰ به پایان برسد و عمر مفید آن حداقل پنجاه سال باشد.

نورد استریم ۲ به سیستم‌های خط لوله موجود در روسیه و آلمان متصل می‌شود. پروژه‌های که برای این مقاله در نظر گرفته شده، بخشی از پروژه بزرگ‌تر است و فقط شامل بخش روسی پروژه نورد استریم ۲ است. بخش روسیه شامل یک بخش خشکی به طول تقریبی ۴ کیلومتر، یک قسمت دریایی تقریباً ۱۱۴ کیلومتری (از خط ساحلی تا مرز منطقه ویژه اقتصادی

فنلاند) و منطقه‌ای برای پیگرانی^۱ (محلی برای لوازم تمیزکاری خطوط و نگهداشت لوله) است.

بخش خشکی این پروژه در کنار خلیج فنلاند در منطقه‌ای از روسیه در نزدیکی مرز با استونی قرار دارد. منطقه اطراف آن روستایی است و شامل جنگل‌ها، زمین‌های کشاورزی و جوامع کوچک است. جمعیت به صورت فصلی و متغیر است، زیرا بیشتر مسکن‌های محلی برای استفاده آخر هفته یا تعطیلات در نظر گرفته شده‌اند. نزدیک‌ترین ساختمان مسکونی در جامعه‌ای نزدیک محل تأسیسات، کمتر از ۵۰۰ متر با تأسیسات خشکی پروژه فاصله دارد (2019c). بخشی از زمین مورد نیاز برای بخش خشکی در داخل نورد استریم ۲، منطقه حفاظت‌شده کار گالسکی است (Kurgalsky Nature Reserve (Nord Stream 2, 2017b).

بحث درباره اتا و فرآیند توسعه جامعه محلی پروژه نورد استریم ۲

در این قسمت، توسعه چارچوب سرمایه‌گذاری اجتماعی برای بخش پروژه نورد استریم ۲ را بررسی می‌کنیم و رابطه آن را با فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی که قبلاً انجام شده است، لحاظ خواهیم کرد. این بررسی علاوه بر برخی جنبه‌های کلی، عناصر کلیدی فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی را در نظر می‌گیرد؛ یعنی ترسیم نیمرخ جامعه و پیمایش پایه‌ای اجتماعی، تجزیه و تحلیل برنامه‌های توسعه‌ای مسئولان امر، ارزیابی نقاط قوت، نیازها و فرصت‌های توسعه جامعه محلی و مشارکت ذی‌نفعان. هرچند این بخش بر پروژه نورد استریم ۲ به عنوان یک مثال گویا تمرکز دارد، در عین حال شامل بحث‌های کلی درباره ارزیابی تأثیر اجتماعی و فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی است.

ترسیم نیمرخ جامعه و پیمایش اجتماعی اولیه

توسعه جامعه محلی و همچنین ارزیابی تأثیر اجتماعی باید بر اساس دانش و داده‌های محلی باشد (IFC, 2010). در انجام فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی، نخستین مورد، ترسیم ویژگی‌های منطقه و تعیین دامنه فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی است. بنابراین اولین وظیفه، درک منطقه مورد نظر و شناسایی آن دسته از جوامعی است که در محدوده عملیاتی پروژه قرار دارند و یا حتی آنهایی که در این محدوده قرار ندارند.

فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی برای پروژه، همان‌گونه که در ارزیابی تأثیر اجتماعی نورد استریم ۲ (2017b) مشخص شده بود، بر منطقه مورد نفوذ پروژه متمرکز شده است. در مجموع هجده جامعه به عنوان جوامع

1- Pigging (Pipeline Inspection Gauge)

تأثیرپذیرنده از پروژه، شناسایی شدند. پنج اجتماع در نزدیکی محل پروژه قرار داشتند، از جمله سه منطقه که ممکن بود تحت تأثیر ساخت‌وساز قرار گیرند. جامعه‌های دیگر که آسیب‌پذیری بالقوه برای آنها دیده شد، در امتداد دو مسیر دسترسی برای انتقال مصالح ساختمانی و تجهیزات از بندراوست لوگا قرار گرفته‌اند و شامل هفت روستا هستند که شهرک روستایی کوزم کینسکو و همچنین روستاهای و شهرک‌های روستایی اوزلوز کو و بلشلوتز کو از آن جمله هستند. بخش عمده جوامع تحت تأثیر پروژه، به استثنای دو مرکز اداری که ممکن است تحت تأثیر امور مربوط به حمل‌ونقل و عبور و مرور پروژه قرار گیرند، جامعه‌های کوچکی هستند، شامل Bol'shoe Kuzemkino با چیزی حدود ۱۰۰۰ ساکن و Ust'Luga با ۲۵۰۰ جمعیت ساکن.

در واقع ارزیابی تأثیر اجتماعی هر جامعه آسیب‌دیده، مسائل کلیدی آن، از جمله مسائل جمعیتی، اقتصاد و بازار کار، مالکیت زمین و کاربری زمین، زیرساخت‌ها و خدمات اجتماعی، گردشگری و تفریح، ترافیک و غیره را توصیف کرد. این اطلاعات با استفاده از منابع مختلف گردآوری شده است. ارزیابی تأثیر اجتماعی، گروه‌های آسیب‌پذیر را نیز شناسایی کرد. از سویی دیگر، مشخصات جامعه و پیمایش اقتصادی و اجتماعی، زمینه خوبی برای فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت فراهم کرد. این نظرسنجی با ارائه اطلاعات کافی، فرآیند بالقوه سرمایه‌گذاری اجتماعی را به پروژه و تأثیرات آن مرتبط کرد و بر جوامع متمرکز شد که به طور بالقوه تحت تأثیر قرار خواهند گرفت.

فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی که مبتنی بر ارزیابی تأثیر اجتماعی نباشد، احتمالاً فرآیندی ناکافی است. به عنوان مثال، برخی از جوامعی که تأثیرات منفی یک پروژه را تجربه می‌کنند، ممکن است عمداً یا سهواً از فهرست جوامعی که قرار است از مزایای پروژه برخوردار شوند، حذف گردند (Vanclay, 2017a). برعکس، پروژه «نورد استریم ۲»، نمونه خوبی از یک رویکرد مناسب برای ادغام اتا و سرمایه‌گذاری اجتماعی بود. به طور بالقوه، اگر فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی برای نورد استریم ۲ بر اساس اتا نبود، ممکن بود فقط بر مکان‌های اداری شهرک روستایی کوزمکینسکو که در آن امکانات پروژه نورد استریم ۲ واقع شده بود، متمرکز باشد. با این حال چندین جامعه در امتداد جاده‌های دسترسی به پروژه وجود دارد که به طور بالقوه تحت تأثیر عبور پروژه قرار خواهند گرفت، به‌ویژه در هنگام ساخت. از آنجا که اینها در فاصله قابل توجهی از محل پروژه قرار دارند، تأثیرات آنها بلافاصله مشهود نخواهد بود. بدون یک ارزیابی تأثیر اجتماعی، ممکن است این جوامع در فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت گنجانده نشده باشند.

هر چند اتا قادر است اطلاعات نیمرخ جامعه را برای فرآیند سرمایه گذاری اجتماعی فراهم آورد، مواردی وجود دارد که برای تجزیه و تحلیل اتا و در کل فرآیندهای سرمایه گذاری اجتماعی، شایان ذکر است. اتا و سرمایه گذاری اجتماعی، کانون‌های متفاوتی دارند. هدف اصلی ارزیابی تأثیر اجتماعی، شناسایی تأثیرات پروژه به منظور اجتناب از آنها و یا مدیریت آنهاست. بنابراین پژوهش و نظرسنجی اجتماعی اولیه به عنوان بخشی از اتا گرایش دارد فقط بر موضوعاتی تمرکز کند که به تأثیرات احتمالی مربوط می‌شود. برخی دیگر از اطلاعات نیز برای این در نظرسنجی اولیه گنجانده شده است تا یک نمای کلی از منطقه پروژه ارائه شود. با این حال حتی اگر اطلاعات دیگری جمع‌آوری شود، در مواد لازم برای ارزیابی تأثیر اجتماعی به طور کامل از آنها نام برده نشده است. به عنوان مثال در مواد ارزیابی تأثیر اجتماعی برای نورد استریم ۲، اطلاعات مربوط به دسترسی به خدمات عمومی در جوامع تحت تأثیر به طور مختصر توصیف شده است، زیرا این پروژه بر این مورد، تأثیر چندانی نمی‌گذارد، حتی اگر آن مورد بعد کلیدی رفاه جامعه باشد. برعکس، در مواد اصلی ارزیابی تأثیر اجتماعی، اطلاعات مفصلی درباره ترافیک آمده است، زیرا تأثیرات ترافیکی، نگرانی اصلی پروژه بود. در گردآوری داده‌ها به عنوان بخشی از فرآیند سرمایه گذاری اجتماعی باید اطلاعات مربوط به همه جنبه‌های کلیدی رفاه جامعه گنجانده شود. بدیهی است که اتا باید اطلاعاتی را که به طور معمول گردآوری می‌شود، مورد تجدیدنظر قرار دهد تا بتواند پتانسیل خود برای مشارکت در سرمایه گذاری اجتماعی را محقق سازد. همین امر، این مسئله را مطرح می‌کند که چارچوب‌های ارزیابی تأثیر اجتماعی و سرمایه گذاری اجتماعی نیاز به تعدیل دارد. هر چند ارزیابی تأثیر اجتماعی، مفهومی است که به خوبی جا افتاده، روش‌های اجرای آن اغلب غیر اختصاصی است. بر اساس اصول بین‌المللی برای ارزیابی تأثیر اجتماعی، «همه مسائلی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم بر مردم تأثیر می‌گذارند، مربوط به ارزیابی تأثیرات اجتماعی هستند» (Vanclay, 2003: 8).

با این حال نکات کلیدی خاصی وجود دارد که همیشه باید در نظر گرفته شوند، زیرا تقریباً با هر پروژه‌ای مرتبط هستند و یا از آن‌رو که می‌توانند ریسک قابل توجهی داشته باشند. به عنوان مثال در IFC، این الزام وجود دارد که همیشه به مسائلی مانند جنسیت، مسائل و مشکلات مربوط به کار، بهداشت و ایمنی جامعه، تملک زمین و اسکان مجدد، مردم بومی و میراث فرهنگی توجه شود (IFC, 2012). هر چند شیوه سرمایه گذاری اجتماعی نیاز به یک دیدگاه جامع نسبت به یک جامعه دارد، داشتن یک چارچوب مفید

همچون چارچوب اجتماعی پروژه‌ها (Smyth & Vanclay, 2017)، برای کمک به اجرای آن مفید است. استفاده از چارچوبی مانند این، تضمین می‌کند که همه جنبه‌های کلیدی رفاه جامعه مورد توجه قرار گرفته و موارد مهم از قلم نیفتد. علی‌رغم مفید بودن چارچوب‌ها، اولویت‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی باید بیشتر توسط خود مردم محلی تعیین شود، نه اینکه از سوی ایده‌های از پیش موجود تحمیل شود یا یک چارچوب تحلیلی از پیش تعیین شده اعمال گردد.

فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی مستلزم تقویت و تجزیه و تحلیل مؤثر است. دانستن این موضوع که گاهی اوقات جوامع می‌توانند گرفتار پروژه‌های دلخواه (شخصی) شوند، مهم است (Esteves, 2008; Vanclay & Esteves, 2009) و شاید لازم باشد موضوعات کلیدی شایان ذکر دیگری یادآوری شود. برای اطمینان از غافل نشدن از مسائل مهم، عاقلانه‌تر آن است که کار با طیف گسترده‌ای آغاز گردد، درباره هر پروژه مربوط به سرمایه‌گذاری اجتماعی احتمالی بحث شده، سپس برای ارزیابی دقیق، یک چک‌لیست (سیاهه واریسی) کوتاه تهیه شود. اسناد ارزیابی تأثیر اجتماعی برای پروژه نورد استریم ۲ مطابق با الزامات IFC تهیه شده است. با این حال چارچوب IFC در درجه اول بر تأثیرات تمرکز دارد و یک رویکرد جامع برای رفاه جامعه به عنوان بخش الزامی در فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی ارائه نمی‌دهد. بنابراین هر چند نتایج ارائه شده ارزیابی تأثیر اجتماعی از پژوهش اجتماعی اولیه برای مرحله نخست سرمایه‌گذاری اجتماعی کافی بود، برای اطمینان از فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی، رویکرد دیگری اتخاذ شد.

تجزیه و تحلیل طرح‌های توسعه‌ای موجود

فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی تنها زمانی مؤثر است که با طرح‌های توسعه‌ای موجود برای منطقه مورد نظر پروژه، هماهنگ باشد. بنابراین یکی دیگر از مؤلفه‌های کلیدی سرمایه‌گذاری اجتماعی، تجزیه و تحلیل برنامه‌های توسعه‌ای ادارات محلی و آژانس‌های توسعه است. آگاهی از محتوای این برنامه‌ها می‌تواند زمینه همکاری بین یک شرکت و ذی‌نفعان پروژه را فراهم آورد. اهمیت همکاری از آن روست که اطمینان حاصل شود که شرکت تنها یک مشارکت‌کننده در فرایند توسعه است و از وابستگی جامعه به شرکت جلوگیری شود (IFC, 2010).

در پروژه نورد استریم ۲، اسناد مختلف برنامه‌ریزی منطقه‌ای، از جمله مفهوم توسعه اجتماعی - اقتصادی برای منطقه، طرح برنامه‌ریزی فضایی - مکانی و

سایر برنامه‌های توسعه‌ای شهرداری و همچنین سیستم مدیریتی منطقه مورد ارزیابی قرار گرفتند. از طریق این اسناد، پروژه‌های توسعه‌ای مختلف مرتبط با جامعه‌های تأثیرپذیرنده از پروژه و مرکز اداره و سیستم مدیریتی منطقه (محل) کینگیسپ^۱ شناسایی شد. پروژه‌های در نظر گرفته‌شده در کینگیسپ به تسهیلات مورد استفاده در کل منطقه، از جمله مراقبت‌های بهداشتی، ورزش و فعالیت‌های فرهنگی مربوط می‌شود. در ضمن تجزیه و تحلیل طرح جامع کوزمکینسکو و سایر اسناد برنامه‌ریزی نیز به عنوان بخشی از فرایند اتمام انجام شد. با این حال در فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی، تجزیه و تحلیل بسیار دقیق‌تری در ارتباط با اینکه پروژه باید چگونه به اجرا در آید تار فاه جامعه را افزایش دهد، انجام شد.

ارزیابی نقاط قوت، نیازها و فرصت‌های توسعه جامعه محلی

گام بعدی فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی نورد استریم ۲، ارزیابی نقاط قوت، نیازها و فرصت‌های توسعه‌ای جامعه بود. همان‌طور که پیشتر توضیح داده شد، فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت شامل یک پژوهش نظرسنجی اجتماعی و اقتصادی جداگانه نبود، اما از ارزیابی تأثیر اجتماعی استفاده کرده بود. مطالب ارزیابی تأثیر اجتماعی برای پروژه نورد استریم ۲، مطابق با چارچوب IFC که در وهله نخست بر تأثیرات متمرکز است، رویکرد جامعی برای «رفاه جامعه» (که برای فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی ضروری است) ارائه نمی‌دهد. بنابراین رویکردی مناسب‌تر برای اهداف سرمایه‌گذاری اجتماعی اتخاذ شد، البته با اقتباسی از چارچوب اجتماعی پروژه‌ها (Smyth & Vanclay, 2017).

به جز دسته‌بندی‌های «محیط زیست» و «منابع طبیعی» (زیرا موضوع برنامه شرکت دیگری بودند)، شش بعد دیگر چارچوب اجتماعی در جریان فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی توضیح داده شد (جدول ۱ را ببینید). هر بعد با استفاده از نتایج نظرسنجی اولیه اجتماعی انا شرح داده شد. این کار با اطلاعات مربوط به تأثیرات احتمالی پروژه و اقدامات کاهش‌دهنده آن، اطلاعات درباره نیازهای جامعه که مربوط به بخش گردآوری داده برای فرایند ارزیابی تأثیر اجتماعی است، همچنین ضمن جلسات حضوری با ذی‌نفعان و نیز مشاهده عینی منطقه تعیین شده برای پروژه، تکمیل شد. بخش عمده‌ای از اطلاعات، از مواد ارزیابی تأثیرات اجتماعی اخذ شد. با این حال آنها به گونه‌ای بازسازی شدند که برای اهداف سرمایه‌گذاری اجتماعی، بیشتر مناسب باشد. اطلاعات با شرح پروژه‌های توسعه‌ای خاص مربوط به هر بعد از رفاه جامعه، تکمیل

شد. این امر به شناسایی فرصت‌های بالقوه برای سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت به صورت آزمایشی منجر شد. این فرصت‌ها، آزمایشی بودند، زیرا نیازهای جامعه، مناطق توسعه‌پذیر و پروژه‌های توسعه‌ای خاص باید توسط خود جوامع شکل بگیرند. به طور خلاصه باید گفت که ابعاد مهمی مانند «ارزیابی نقاط قوت جامعه، نیازها و فرصت‌های توسعه» تحت فرایند ارزیابی تأثیرات اجتماعی قرار نگرفته‌اند.

جدول ۱- جدول ارزیابی/ تجزیه و تحلیل برای توسعه جامعه

تأثیر اجتماعی بالقوه				فرصت‌های بالقوه برای توسعه جامعه محلی
زمینه موجود	اقدامات کاهشی	نیازهای جامعه	پروژه‌های توسعه‌ای طراحی شده	
قابلیت و توانمندی مردم				

مشارکت ذی‌نفعان

تجزیه و تحلیل اولیه نیازهای جامعه و فرصت‌های توسعه که در واقع گام بعدی فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی را پشتیبانی می‌کند، با فعالیت‌های پشت میزی انجام شد، شناسایی نیازهای جامعه و فرصت‌های توسعه را که توسط ساکنان جوامع تحت تأثیر و ذی‌نفعان محلی تعیین شده است (یعنی ارزیابی نیازهای جامعه). نبود این مرحله، موجب تضعیف ماهیت مشارکتی فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی شده، آن را «از بالا به پایین» و «متخصص‌محور» می‌سازد. فرایند توسعه‌ای را که توسط یک شرکت و بدون مشارکت معنادار جامعه آغاز شود، شاید بتوان فعالیت‌های بشردوستانه^(۹)، مسئولیت اجتماعی شرکت یا حمایت مالی به حساب آورد، اما نه «سرمایه‌گذاری اجتماعی».

قرار بر این بود که فرایند ارزیابی تأثیرات اجتماعی، اطلاعات لازم درباره برنامه‌ریزی فعالیت‌های مشارکتی ذی‌نفعان اصلی در پروسه سرمایه‌گذاری اجتماعی را فراهم آورد؛ ذی‌نفعانی که از پیش شناسایی شده و تماس‌های اولیه با آنها برقرار شده بود. هرچند به دلایل مختلف در عمل این کار به عنوان بخشی از فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی اولیه انجام نشد و در عوض، مشاور ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای پروژه نورد استریم ۲ پیشنهاد کرد که مجموعه‌ای از گروه‌های متمرکز برای ارزیابی نیازهای جامعه تشکیل شود. این روش به این دلیل انتخاب شد که امکان خوبی را برای گردآوری اطلاعات کیفی معنی‌دار درباره نیازهای جامعه و فرصت‌های توسعه‌ای به طور مستقیم از ساکنان منطقه فراهم می‌آورد. علاوه بر این پیگیری بحث‌های

بعدی با ذی‌نفعان مورد نظر و نمایندگان جامعه به گونه‌ای در نظر گرفته شده بود که هر گونه مسئله یا پیشنهاد مطرح شده مورد بررسی بیشتر قرار گیرد. شرکت کنندگان در هر کدام از این گروه‌های متمرکز قصد داشتند تا نقاط قوت و ظرفیت‌های اصلی و نیازهای جامعه خود و دلایل توجیه کننده این نیازها را مورد بحث و بررسی قرار دهند. شرکت کنندگان همچنین می‌توانستند در نظر داشته باشند که برای رفع این نیازها چه کاری می‌توان انجام داد. چارچوب پیشنهادی که ابعاد کلیدی رفاه جامعه را توصیف می‌کند، زمینه اصلی بحث‌ها بود. پس از بحث، ابعاد رفاه جامعه با توجه به روند توسعه پیش‌بینی شده می‌بایست اولویت‌بندی می‌شد.

به طور کلی موضوعی که معمولاً هنگام اجرای سرمایه‌گذاری اجتماعی و فرآیندهای آن مطرح می‌شود این است که آیا می‌توان این دو را با هم ترکیب کرد؟ هر دو این فرآیندها، مشارکتی هستند و ترتیب دادن جلسات مشورتی جداگانه نیازمند تلاش قابل توجهی از سوی یک شرکت و همچنین تحمیل بار اضافه‌ای بر جامعه است. به طور بالقوه، مسائل مرتبط با نیازهای جامعه را می‌توان در جلسات مشورتی ارزیابی تأثیرات اجتماعی مورد بحث قرار داد؛ به‌ویژه اینکه اغلب این موارد در خلال مشورت‌های ارزیابی تأثیرات اجتماعی مطرح می‌شود. هر چند منطقی قوی برای ترکیب فرآیندها وجود دارد، از نظر ما انجام این کار دشوار خواهد بود.

مشاوره‌ها در فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی، یکی از اقدامات ویژه است که هدف از اجرای آن، کسب و ارائه اطلاعات مربوط به پروژه و هر دستیابی به نتیجه بهتر، استفاده از روش‌های چندگانه و مختلف بهترین گزینه است (Hartz- Karp & Pope, 2011). یکی از اهداف مشاوره‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی، شناخت ظرفیت‌ها و نیازهای جوامع و شناسایی راه‌های بالقوه برای رفع این نیازها و استفاده از ظرفیت‌های محلی است. به همین دلیل است که گروه‌های متمرکز برای این نوع مشاوره مناسب هستند. آنها زمان معقولی را برای گردآوری اطلاعات کیفی معنی‌دار درباره جنبه‌های مختلف رفاه جامعه در اختیار می‌گذارند. گروه‌های متمرکز، فرصت شنیده شدن را در اختیار همه شرکت کنندگان می‌گذارند، نه صرفاً افرادی که بیان خوبی دارند و یا آنان که تجربه صحبت در جلسات عمومی را داشته‌اند. داشتن چندین گروه متمرکز، فرصت گردآوری اطلاعات از گروه‌های مختلف از جمله جوانان، افراد مسن و زنان (در شرایط خاص) را فراهم می‌آورد. صوری و حساب شده بودن مشورت‌ها در ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای اهدافی که برشمردیم، کاربردی نیست. از آنجا که شرکت در جلسات مشورتی ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای

همه افراد آزاد است، ممکن است جنبه نمایندگی افراد حاضر در جلسات زیر سؤال برود؛ زیرا این امکان وجود دارد که بخشی از جامعه در مقایسه با دیگر بخش‌ها، بیش از حد معرفی و مطرح شوند. هر چند در حالت ایده‌آل، مشاوره‌های ارزیابی تأثیرات اجتماعی و سرمایه‌گذاری اجتماعی باید همسو باشند، آنها دو فرایند متفاوت هستند.

شکل ۲- روش‌شناسی ارزیابی حوزه توسعه

گام ۱- جزئیات اهمیت سرمایه‌گذاری منطقه‌ای			
امکان‌پذیری اجتماعی-اقتصادی	سطح حمایت		
	پایین	متوسط	بالا
پایین	ناچیز	پایین	متوسط
متوسط	پایین	متوسط	بالا
بالا	متوسط	بالا	بیشین

گام ۲. جزئیات اولویت سرمایه‌گذاری حوزه			
اهمیت ارزیابی تأثیر	تطابق با اهداف تجاری پروژه نورد استریم ۲		
	پایین	متوسط	بالا
ناچیز	ناچیز	ناچیز	پایین
پایین	ناچیز	پایین	متوسط
متوسط	پایین	متوسط	متوسط
بالا	متوسط	بالا	بیشین
بیشین	بالا	بالا	بیشین

منبع: (Nord Stream 2, 2017b) چارچوب سرمایه‌گذاری اجتماعی - روسیه

هدف این روش، اجتناب از ذهنی‌گرایی در تعیین کانون حوزه‌های سرمایه‌گذاری و ساده‌سازی و شفاف‌سازی فرآیند بود. این فرآیند را می‌توان در جریان فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت و یا در طول اجرای پروژه مورد تجدیدنظر قرار داد و یا به‌روز کرد. شکل‌گیری و بسط این روش به‌طور ویژه برای فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت بود و به وسیله مفاد ارزیابی تأثیر اجتماعی پوشش داده نشده است.

طرح اجرا

نه‌تنها تعیین نیازهای جامعه و فرصت‌های توسعه‌ای به صورت مشارکتی مهم هستند، بلکه در این راستا باید برنامه‌ای مشارکتی برای اجرای فرایند سرمایه‌گذاری نیز تدوین نمود. به‌طور سنتی، دو رویکرد اصلی برای اجرای پروژه‌های

سرمایه‌گذاری وجود دارد: رویکرد پیش‌کنشی و واکنشی (Skinner & Mersham, 2008). رویکرد پیشگیرانه، برنامه بلندمدتی داشته، بر مشارکت، استفاده از منابع، افزایش ظرفیت و غیره تأکید دارد. در مقابل، رویکرد واکنشی در درجه اول با پاسخگویی به نیازهای فوری فعلی و انتظار برای پیشنهادها همراه است. پروژه نورد استریم ۲ از هر دو رویکرد برای فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی خود استفاده کرد. رویکرد پیشگیرانه به گونه‌ای برنامه‌ریزی شده بود که از طریق یک توافق همکاری میان شرکت و دولت محلی (سیستم اداره‌کننده منطقه) اجرا شود. این توافق، جنبه‌های کلیدی همکاری بین شرکت و مقامات را تعیین می‌کند. قرار بود یک کارگروه شامل نمایندگان مقامات منطقه‌ای و محلی، کارشناسان حوزه‌های مختلف و نمایندگان شرکت تشکیل شود. این کارگروه، جلسات دوسالانه‌ای را برای تصمیم‌گیری درباره پروژه‌های توسعه اجتماعی که می‌بایست اجرا شود، برگزار می‌کند. ساکنان جوامع تحت تأثیر مستقیم در این جلسات شرکت نخواهند کرد. آنها توسط مقاماتشان نمایندگی خواهند شد. با وجود این از آنجا که پروژه‌های توسعه‌ای باید تحت نفوذ پروژه و در مناطق اصلی سرمایه‌گذاری و با همکاری ساکنان جوامع تحت تأثیر تعیین شود، چنین روشی برای اهداف سرمایه‌گذاری اجتماعی معتبر و مناسب است. به عنوان بخشی از رویکرد واکنشی نسبت به سرمایه‌گذاری اجتماعی، شرکت مربوطه، برنامه حمایتی کوچکی را برای حمایت از فعالیت‌هایی که جوامع آسیب‌دیده یا ذی‌نفعان محلی آغاز کرده‌اند، اجرا می‌کند. صلاحیت طرح‌های پیشنهادی نوآورانه به وسیله معیارهایی بررسی می‌شود که تأثیر مفید و طولانی‌مدت بر جوامع و سایر موارد مرتبط را در نظر می‌گیرند. ابتکارات سرمایه‌گذاری باید بر جوامع آسیب‌دیده متمرکز شده، دقیقاً در همان حوزه‌های سرمایه‌گذاری باشد. کمیته‌ای برای مدیریت اجرای برنامه کمک‌های مالی کوچک تشکیل می‌شود. ساکنان محلی و ذی‌نفعان در برآورد و ارزیابی طرح‌ها و برنامه‌های پیشنهادی مبتکرانه و نیز نظارت بر اجرای آنها مشارکت خواهند داشت. این ساکنان به کمک فهرست تهیه‌شده از ذی‌نفعان پروژه به عنوان بخشی از برنامه مشارکت ذی‌نفعان و و نیز بخشی از فرایند ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی و اجتماعی انتخاب شدند. مدل اجرای پیشنهادی به طور خاص برای فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی ابداع شد و مواد ارزیابی تأثیرات اجتماعی که برای پروژه در نظر گرفته شده بود، در آن نبود و طبیعتاً از آن نشأت نمی‌گرفت. با این حال از برنامه مشارکت ذی‌نفعان در ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی و اجتماعی به منظور مشارکت ساکنان محلی و ذی‌نفعان در اجرای فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی استفاده خواهد شد.

افزایش پتانسیل اتا در جهت کمک به توسعه جامعه محلی

نخستین وظیفه در فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی که برای پروژه نورد استریم ۲ انجام شد، تهیه و ترسیم نیمرخ جامعه و نظرسنجی و پژوهش اجتماعی اولیه، همگی برای فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی بسیار مفید بود؛ زیرا درک درستی از شرایط منطقه و حوزه مربوط به پروژه ارائه کرده، بدین ترتیب دامنه فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی نیز تعیین شد. بر اساس نتایج ارزیابی تأثیرات اجتماعی، وقتی فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی می‌تواند با تأثیرات پروژه مرتبط باشد، در نظر نگرفتن این پیوند و غفلت از آن ممکن است منجر به توزیع نامتناسب منافع و همچنین مخاطرات حاصل از یک پروژه شود.

نتایج فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای پروژه نورد استریم ۲، موجبات شکل‌گیری یک برنامه‌ریزی برای فعالیت‌های مشارکتی ذی‌نفعان به عنوان بخشی از فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی را فراهم آورد. با این حال هنگام انجام ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرآیندهای سرمایه‌گذاری اجتماعی برای یک پروژه، موضوع همسویی ارزیابی تأثیرات اجتماعی با چارچوب‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی مطرح می‌شود. چارچوب ارزیابی تأثیرات اجتماعی عمدتاً بر تأثیرات احتمالی پروژه تمرکز دارد، در حالی که چارچوب سرمایه‌گذاری اجتماعی به احصا و رسیدگی به تمامی جنبه‌های کلیدی رفاه جامعه متمایل است. این امر به متفاوت شدن چگونگی گردآوری و ساختار داده‌ها در خلال بررسی‌های اولیه اجتماعی برای دو فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی و سرمایه‌گذاری اجتماعی منجر می‌شود. برای اجرای هر دو فرآیند در یک پروژه، یا به عبارتی برای یک «ارزیابی تأثیرات اجتماعی توسعه‌محور»، باید از ابتدا یک چارچوب همسو شده و متعادل را به کار برد.

یکی از گام‌های بزرگ و مهم در فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی، تجزیه و تحلیل برنامه‌های توسعه‌ای موجود است که به طور معمول در فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی مدنظر قرار نمی‌گیرد. هرچند فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی، این اسناد برنامه‌ریزی را گردآوری و تجزیه و تحلیل می‌کند، تمرکز آن بر تأثیرات پروژه است و تنها اهمیت مختصری به مسائل دیگر می‌دهد. در مقابل، فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی باید همه ابعاد کلیدی رفاه جامعه را با جزئیات کافی در نظر بگیرد. جنبه کلیدی دیگر در فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی، ارزیابی نقاط قوت، نیازها و فرصت‌های جامعه است. البته این مورد خاص در فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی قرار نمی‌گیرد. ارزیابی مورد نظر، بخش متمایزی است که به عنوان یکی از بخش‌های خاص در فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی باید با همکاری جوامع محلی انجام شود؛ هرچند

تأثیرات پروژه و اقدامات کاهش دهنده تأثیرات منفی که با ارزیابی تأثیرات اجتماعی تعیین شده است، باید در آن لحاظ شود. با تصدیق اینکه هیچ راه حل فراگیری وجود ندارد، ما معتقدیم که فعالیت‌های مشارکتی ذی‌نفعان در ارزیابی تأثیرات اجتماعی و سرمایه‌گذاری اجتماعی باید در یک راستا باشد، اما به طور جداگانه اجرا شود. ارزیابی تأثیر اجتماعی و مشارکت ذی‌نفعان سرمایه‌گذاری اجتماعی اهداف متفاوتی را دنبال می‌کنند. هدف از مشارکت ذی‌نفعان ارزیابی تأثیر اجتماعی، ارائه اطلاعات درباره یک پروژه و بحث و بررسی درباره تأثیرات پروژه و مسائل مربوط به آن است؛ یعنی روش‌های مرتبط برای تسهیل این بحث و بررسی‌ها. مشارکت ذی‌نفعان سرمایه‌گذاری اجتماعی نیز هدف شناسایی ظرفیت‌ها و نیازهای جامعه و شناسایی فرصت‌های بالقوه سرمایه‌گذاری را دنبال می‌کند که البته مستلزم به کار بردن روش‌های پژوهشی مناسب است. به عنوان مثال، روش گروه‌های متمرکز در فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی برای ارزیابی مناطق مورد نظر توسعه، متفاوت از روش مورد استفاده در فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای ارزیابی تأثیرات یک پروژه است. اولویت‌های توسعه ممکن است بر اساس امکان‌پذیری اجتماعی - اقتصادی، سطح حمایت و همسویی با عملیات شرکت تعیین شود. این تعیین به طور خاص برای فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی انجام می‌شود و در اتا پوشش داده نمی‌شود، هرچند در آن نتایج ارزیابی تأثیرات اجتماعی نیز در نظر گرفته می‌شود. تنظیم یک برنامه اجرایی مناسب، بخش متمایزی از فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی است که به طور طبیعی از فرایند ارزیابی تأثیرات اجتماعی سرچشمه نمی‌گیرد. با این حال نتایج مشارکت ذی‌نفعان ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای مشارکت ساکنان محلی و ذی‌نفعان در فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی نیز مفید است.

نتیجه‌گیری

ارزیابی تأثیر اجتماعی و سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت‌ها، مفاهیم به هم پیوسته‌ای هستند که در «ارزش‌های کلیدی» و «تعهد به ایجاد ظرفیت و توانمندسازی جامعه محلی» با هم اشتراک دارند. بنابراین یک فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی را می‌توان و باید به عنوان یک جزء طبیعی از فرآیند وسیع‌تر ارزیابی تأثیرات اجتماعی در نظر گرفت (Vanclay et al, 2015). فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی می‌تواند از ارزیابی تأثیرات اجتماعی سود زیادی برد. به عنوان مثال، نظرسنجی اولیه و به دست آوردن ویژگی‌های جامعه می‌تواند برای فرآیند سرمایه‌گذاری نیز بسیار مفید باشد. در ضمن استفاده از نتایج

ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای تمرکز استراتژی سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت بر جوامعی که بیشتر تحت تأثیر قرار می‌گیرند، اهمیت خاصی دارد.

فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی همچنین ممکن است از نتایج فعالیت‌های مشارکتی ذی‌نفعان ارزیابی تأثیرات اجتماعی بهره‌برد. به عنوان مثال، شناسایی ذی‌نفعانی که می‌توانند در تعیین نیازهای جامعه و تدوین برنامه سرمایه‌گذاری اجتماعی مشارکتی کمک کنند. به‌رغم تمامی این مزایا، ظرفیت واقعی ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای سرمایه‌گذاری اجتماعی محدود است. فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی دارای اهداف، موضوع تمرکز، روش و نحوه اجرای متمایزی است که کاملاً از فرایند ارزیابی تأثیرات اجتماعی جداست. فرایند سرمایه‌گذاری اجتماعی همچنین نیاز به تجزیه و تحلیل گسترده‌تری از اسناد مرتبط با برنامه‌ریزی مورد نظر دارد. در برخی از موارد، ارزیابی تأثیرات اجتماعی ملزم است این فرصت را به جوامع بدهد تا یک پروژه خاص را متوقف کنند. البته این امر آشکارا خارج از محدوده سرمایه‌گذاری اجتماعی است.

برای اثربخشی بیشتر، ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرآیندهای سرمایه‌گذاری اجتماعی باید همسو شوند. مطلوب‌تر این است که چهارچوبی وجود داشته باشد که ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرآیندهای سرمایه‌گذاری اجتماعی را چنان با یکدیگر ترکیب کند که از ابتدای فرآیند ارزیابی تأثیرات اجتماعی قابل اجرا باشد. چنین چهارچوبی باید شامل گردآوری داده‌های پایه به شیوه‌ای باشد که هم برای اهداف سرمایه‌گذاری اجتماعی و هم برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی مناسب باشد. باید یک رویکرد یکپارچه مشارکت ذی‌نفعان در جهت هماهنگ‌سازی افشای اطلاعات (ارائه آزادانه اطلاعات) و فعالیت‌های مشورتی جامعه به عنوان بخشی ضروری در هر دو فرآیند سرمایه‌گذاری اجتماعی و اتا، اتخاذ و اجرا شود. همسویی ارزیابی تأثیرات اجتماعی و سرمایه‌گذاری اجتماعی می‌تواند منجر به این شود که آنها به عنوان دو جنبه از یک فرایند برای توسعه در نظر گرفته شوند که طبیعتاً می‌تواند نتایج توسعه‌ای پروژه را افزایش دهد.

طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های ابتکاری سرمایه‌گذاری اجتماعی باید همراه با فرایند تأثیرات پروژه با جوامع مربوطه به بحث گذاشته شوند و بخشی از توافق توسعه اجتماعی در جامعه مورد نظر و یا بخشی از توافقی باشند که میان حامی پروژه از یکسو و جوامع محلی از سوی دیگر برقرار می‌شود؛ یعنی توافق بر سر تأثیرات و مزایای پروژه. بحث درباره اینکه آیا این ارزیابی تأثیرات اجتماعی است که باید با سرمایه‌گذاری اجتماعی هماهنگ شود یا برعکس، بی‌معنی است؛ زیرا ارزیابی تأثیرات اجتماعی و سرمایه‌گذاری اجتماعی به عنوان مفاهیم و شیوه‌هایی متمایز بسط یافته‌اند. با وجود این ارزیابی تأثیرات

اجتماعی در بسیاری از حوزه‌های قضایی یک الزام است و بخش مهمی از تأمین مالی مورد نیاز پروژه در مؤسسات مالی بین‌المللی است، در حالی که سرمایه‌گذاری اجتماعی کمتر در مقررات و قوانین مطرح شده و معمولاً به عنوان یک عمل داوطلبانه در نظر گرفته می‌شود. بنابراین گفتمان و اجرای اتا باید به گونه‌ای تعدیل شود که در برگیرنده اهداف سرمایه‌گذاری اجتماعی بوده، در عین حال موجب تحقق پتانسیل‌های ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای کمک به توسعه اجتماعی و توانمندسازی جامعه نیز باشد.

چنین همسویی‌ای، منافع حامیان پروژه، جوامع محلی و مؤسسات مالی بین‌المللی (IFI) را تأمین می‌کند. یک چارچوب هم‌راستا می‌تواند برای حامیان پروژه از این حیث مفید باشد که از طریق توجیه جوامع محلی درباره منافع پروژه در کنار مزاحمت‌های آن، به کسب مجوز اجتماعی اجرای پروژه کمک کند. همچنین با اجتناب از تکرار برخی از اقدامات، هزینه‌ها و اتلاف انرژی در فرآیند گردآوری داده‌ها و مشارکت ذی‌نفعان نیز کاهش می‌یابد. از دیدگاه جامعه نیز ترکیب این رویکردها مهم است. مزایای اجتماعی پروژه‌ها ممکن است برای جوامع تحت تأثیر مشهود نباشد. فرصت‌های شغلی پروژه ممکن است محدود باشد و درآمدهای مالیاتی می‌تواند درون روال‌های متمرکز بروکراتیک ملی پنهان شده، در سطح محلی قابل استفاده نباشد. ساکنان محلی همیشه تأثیرات نامطلوب یک پروژه را تجربه می‌کنند، حتی زمانی که اقدامات کاهش‌دهنده برای آنها به اجرا درمی‌آید. به طور بالقوه، حامیان پروژه می‌توانند فعالیت‌های مربوط به استراتژی مسئولیت اجتماعی شرکت را برای افزایش منافع محلی انجام دهند. اما در صورتی که پیوند آنها با روال معمول ارزیابی تأثیرات اجتماعی قطع شود، همیشه این نگرانی وجود دارد که آیا واقعاً این فعالیت‌ها اجرا می‌شود یا خیر؟ آیا آنها روی افرادی که بیشتر از پروژه تأثیر می‌پذیرند، تمرکز می‌کنند؟ و اینکه آیا این فعالیت‌ها واقعاً نیازهای جوامع محلی را برآورده می‌کنند؟

اتا برخی اقدامات ثابت است که مؤسسات مالی بین‌المللی (IFIs)^(۱) به عنوان بخشی از تأمین مالی پروژه اعمال می‌کنند. اما سرمایه‌گذاری اجتماعی لزوماً ضروری نیست. با توجه به اینکه هدف اولیه بسیاری از مؤسسات مالی بین‌المللی، مشارکت در توسعه (کاهش فقر، افزایش رفاه) و اهداف توسعه پایدار در مناطق عملیاتی‌شان است، بهبود خروجی‌ها و منافع توسعه‌ای پروژه‌هایی که تأمین مالی آنها را انجام می‌دهند، به نفع آنهاست. بنابراین افزایش ظرفیت ارزیابی تأثیرات اجتماعی برای مشارکت در توسعه جامعه محلی و هماهنگی اتا با سرمایه‌گذاری اجتماعی، بسیار مطلوب است.

اتا و سرمایه‌گذاری اجتماعی دارای مزایای مستقیم و غیر مستقیم است. الزامات بین‌المللی برای اجرای این فرایندها، پای استانداردهای بین‌المللی را به کشورهایی می‌کشاند که الزامات قانونی ملی در آنها اغلب توسعه نیافته است. وجود پروژه‌های بزرگ (مانند نورد استریم ۲) که باید الزامات بین‌المللی را رعایت کنند (به عنوان مثال برای دستیابی به تأمین مالی پروژه)، کمبودهای مرتبط با الزامات داخلی را آشکارتر می‌سازد. با وجود این موجب ظرفیت‌سازی برای کارکنان خود می‌شود. این گونه از پروژه‌ها همچنین فرهنگ حاکمیت (به عنوان مثال: شفافیت و پاسخگویی) و اثربخشی فضای نهادی پروژه را ارتقا می‌دهند. از آنجا که سرمایه‌گذاری اجتماعی ذاتاً مشارکتی است، مشارکت در اجرای شیوه‌های مؤثر سرمایه‌گذاری اجتماعی به ظرفیت‌سازی همه طرف‌ها و در عین حال توسعهٔ جامعهٔ محلی کمک می‌کند. به طور بالقوه، مؤسسات مالی و سایر آژانس‌های توسعه و جامعه حرفه‌ای بزرگ‌تر باید همسویی داشته باشند که محرک اتا و سرمایه‌گذاری اجتماعی باشد و در ضمن تقویت تعهد خود به هر دوی آنها را نیز در نظر داشته باشند.

سرمایه‌گذاری اجتماعی، فرایندی پیچیده است که مشکلات پیش‌بینی نشده زیادی به همراه دارد. از جمله اینکه یک شرکت نباید مسئولیت‌های دولت را غصب کند یا جوامع محلی را به پروژه وابسته کند. همچنین مهم است که فرایندهای سرمایه‌گذاری اجتماعی قابل کنترل باشند و به جامعه وعده‌هایی داده نشود که شرکت قادر به انجام آنها نیست. ما معتقدیم که ترغیب برای پروژه سرمایه‌گذاری اجتماعی و جرح و تعدیل مناسب رویه‌های ارزیابی تأثیر اجتماعی می‌تواند سهم بسزایی در افزایش نتایج اجرا و گسترش پروژه داشته باشد.

منابع

1. Arce A. (2003). Value contestations in development interventions: community development and sustainable livelihoods approaches. *Community Dev J.* 38:199–212.
2. Aucamp I, Lombard A. (2018). Can social impact assessment contribute to social development outcomes in an emerging economy? *Impact Assess Project Appraisal.* 36(2):173–185.
3. Brocklesby MA, Fisher E. (2003). Community Development in Sustainable Livelihoods Approaches. *Community Dev J.* 38(3):185–198.
4. Carney D. (2002). Sustainable Livelihoods Approaches: progress and Possibilities for Change. London: Department for International Development. [accessed 2020 Feb 20]. <https://pdfs.semanticscholar.org/3e77/ad6da25b647439ea95c210cfc27dc3da56a2.pdf>.
5. Cavaye J, Ross H. (2019). Community resilience and community development: what mutual opportunities arise from interactions between the two concepts? *Community Dev.* 50(2):181–200.
6. Cernea M. (1997). The Risks and Reconstruction Model for resettling displaced populations. *World Dev.* 25 (10):1569–1587.
7. Dare M, Schirmer J, Vanclay F. (2014) Community Engagement and Social License to Operate. *Impact Assess Project Appraisal.* 32(3):188–197.
8. Dupuy K. (2014). Community development requirements in mining laws. *Extr Ind Soc.* 1(2):200–215.
9. EBRD. (2014). Environmental and Social Policy. London (UK): European Bank for Reconstruction and Development. [accessed 2020 Feb 20]. <http://www.ebrd.com/news/publications/policies/environmental-and-social-policy-esp.html>.
10. Ejdemo T, Söderholm P. (2015). Wind power, regional development and benefit sharing: the case of Northern Sweden. *Renewable Sustainable Energy Rev.* 47:476–485.
11. Ešteves AM. (2008). Evaluating community investments in the mining sector using multi-criteria decision analysis to integrate SIA with business planning. *Environ Impact Assess Rev.* 28(4–5):338–348.
12. Ešteves AM, Barclay M. (2011). Enhancing the benefits of local content: integrating social and economic impact assessment into procurement strategies. *Impact Assess Project Appraisal.* 29(3):205–215.
13. Ešteves AM, Factor G, Vanclay F, Götzmann N, Moreira S. (2017). Adapting social impact assessment to address a project's human rights impacts and risks. *Environ Impact Assess Rev.* 67:73–87.
14. Ešteves AM, Franks DM, Vanclay F. (2012). Social Impact Assessment: the State of Art. *Impact Assess Project Appraisal.* 30(1):34–42.
15. Ešteves AM, Ogorodnikova V, Dietsche E. (2016). IPIECA Local Content: A Guidance Note. 2nd ed. London: IPIECA. [accessed 2020 Feb 20]. <http://www.ipieca.org/resources/good-practice/local-content-a-guidance-document-for-the-oil-and-gas-industry-2nd-edition/>.
16. Ešteves AM, Vanclay F. (2009). Social Development Needs Analysis as a Tool for SIA to Guide Corporate-Community Investment: applications in the Minerals Industry. *Environ Impact Assess Rev.* 29:137–145.

بی‌نوشت‌های مترجم

۱. SIA: social impact assessment (ارزیابی تأثیرات اجتماعی)
۲. ESIA: Environmental and social impact assessment (ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی و اجتماعی)
۳. CSR: Corporate Social Responsibility (مسئولیت اجتماعی شرکت)
۴. EIA: assessment environmental impact (ارزیابی اثرات محیطی)
۵. IFC: International Finance (شرکت مالی بین‌المللی)
۶. اصول استوایی (EPs)، یکی از چارچوب‌های مدیریت ریسک است که مؤسسات مالی برای تعیین، ارزیابی و مدیریت ریسک‌های محیط‌زیستی و اجتماعی در پروژه‌ها مدون کرده‌اند و در درجه اول، هدف از آن ارائه حداقل استاندارد برای دقت و نظارت لازم در جهت حمایت از تصمیم‌گیری‌های مخاطره‌آمیز مسئولانه بوده است.
۷. SLA: Sustainable Livelihoods Approach (رویکرد معیشت پایدار)
۸. ABCD: Asset Based Community Development (توسعه جامعه مبتنی بر دارایی)
۹. توسعه جامعه مبتنی بر دارایی، استراتژی‌ای برای توسعه پایدار جامعه است. ABCD فراتر از بسیج یک جامعه خاص، به نحوه پیوند دادن دارایی‌های خرد به محیط کلان توجه دارد. جذابیت ABCD در این فرض است که جوامع می‌توانند با شناسایی و بسیج دارایی‌های موجود، اما اغلب ناشناخته و در نتیجه پاسخگویی و ایجاد فرصت‌های اقتصادی محلی، خودشان روند توسعه را پیش ببرند.
۱۰. IFIs: financial institutions Internationa (مؤسسات مالی بین‌المللی)

گفتگو

«دکتر اسماعیل صالحی»

دانشیار گروه برنامه‌ریزی، مدیریت و آموزش محیط زیست
دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران

تعاملات دوسویه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و
محیط زیستی گامی در جهت توسعه پایدار

گفتگو: زهرا خستو

گفتگو با «دکتر اسماعیل صالحی»

دانشیار گروه برنامه‌ریزی، مدیریت و آموزش محیط زیست؛ دانشکده محیط زیست،
دانشگاه تهران

تعاملات دوسویه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و محیط زیستی گامی در جهت توسعه پایدار

گفتگو: زهرا خستو

دکتر اسماعیل صالحی، دانش آموخته شهرسازی از دانشگاه تهران، مطالعات و پژوهش‌های بسیاری در حوزه مدیریت شهری و همچنین تاب آوری محیط زیست در کارنامه علمی خود دارد. وی عضو شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده محیط زیست از سال ۱۳۸۹ تا ۱۴۰۰ و مسئول کمیته تدوین برنامه راهبردی پنج ساله دانشکده محیط زیست در سال ۱۳۸۹ بوده است. از این رو گفت و گوی پیش رو با دکتر صالحی با محور تعامل سازنده میان ارزیابی تأثیرات محیط زیستی و اجتماعی انجام شده است. در این رابطه دکتر صالحی، یکی از مسائل تحقیقات محیط زیستی در ایران را ضعف توان اجرایی متولیان محیط زیست می‌داند؛ در حالی که با جدی گرفتن برنامه‌های آمایش سرزمینی ایران می‌توان قدرت اجرایی متولیان محیط زیست را در حفاظت و نگهداری از منابع طبیعی توسعه داد. به علاوه او بر این امر اشاره می‌کند که جهت تقویت تعاملات دوسویه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و محیط زیستی، نگاه سیستمی می‌تواند به اثربخشی و کارآیی اقدامات توسعه‌ای در ایران یاری رساند.

با توجه به اهمیت و تأکید ارزیابی تأثیرات محیط زیستی در قوانین توسعه در ایران، جایگاه ارزیابی تأثیرات محیط زیستی در اقدامات توسعه‌ای چطور بوده و چقدر به انجام و نتایج این مطالعات بها داده می‌شود؟

از آنجایی که ارزیابی اثرات محیط زیستی، یکی از مناسب‌ترین معیارهای توسعه پایدار و مدیریت محیط زیست در کشورمان به شمار می‌رود، از این رو باید در قالب الزامات قانونی قرار گرفته، به اجرا گذاشته شود. در حال حاضر در کشور ایران، قوانین، مقررات و مصوباتی در زمینه ارزیابی اثرات محیط زیستی وجود دارد که برخی از این مقررات مستقیماً و صراحتاً ناظر بر الزام مجریان طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی و توسعه‌ای به انجام ارزیابی اثرات محیط زیستی باشد و برخی مقررات دیگر هر چند صریحاً به موضوع ارزیابی اثرات محیط زیستی اشاره ندارد، به شکل دیگر و با مفهومی مشابه و یا به این علت که جنبه پیشگیرانه دارد، می‌توان آنها را معادل مقررات ارزیابی اثرات محیط زیستی محسوب و تلقی نمود.

تاریخچه ارزیابی اثرات محیط زیستی و اهمیت قانونی آن در جهان به اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی بازمی‌گردد. در این زمان، دولت ایالات متحده آمریکا بر اساس قانونی در سال ۱۹۶۹، سازمان‌ها و مؤسسات مختلف را موظف نمود که قبل از اجرای هر طرح بزرگ، اثرات محیط زیستی و اجتماعی آن را بررسی کنند. ارزیابی تأثیرات محیط زیستی در ایران در سال ۱۳۷۳ در قالب برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به طور مشخص صورت قانونی به خود گرفت. طبق این مصوبه، مجریان طرح‌های کارخانه‌های پتروشیمی، پالایشگاه‌ها، نیروگاه‌ها، صنایع فولاد، سدها و دیگر سازه‌های آبی، شهرک‌های صنعتی و فرودگاه‌ها موظف گردیدند تا به همراه گزارش امکان‌سنجی و مکان‌یابی نسبت به تهیه گزارش ارزیابی اثرات محیط زیستی اقدام نمایند.

نزدیک به سه دهه از مصوبه مورخ ۱۳۷۳ شورای عالی حفاظت محیط زیست درباره الزام تهیه گزارش ارزیابی محیط زیستی برخی از طرح‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای توسط مجریان می‌گذرد. در طول این مدت، علاوه بر تثبیت جایگاه قانونی فرآیند ارزیابی محیط زیستی در کشور و افزایش تعداد طرح‌ها و پروژه‌های مشمول ارزیابی محیط زیستی از ۷ عنوان به ۵۱ عنوان طرح و پروژه، تعداد گزارش‌های ارزیابی در طول سال‌های اخیر افزایش چشم‌گیری داشته است؛ به طوری که در طول این مدت نزدیک به ۱۵۰۰ گزارش ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های مختلف تهیه و تصمیم‌گیری شده است.

مشکلات این مطالعات در زمینه روش‌ها و اثربخشی مطالعات محیط زیستی در ایران چیست؟

به تبع شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور، چالش‌ها و مشکلاتی فراروی نظام ارزیابی محیط زیست کشور وجود دارد که بررسی و شناسایی آنها می‌تواند باعث تعیین راهکار در جهت ارتقای نظام ارزیابی محیط زیست کشور گردد. نتایج حاصل از این مطالعات نشان می‌دهد که خوشبختانه فرآیند ارزیابی تأثیرات محیط زیستی در کشور از بعد قوانین و مقررات، جایگاه نسبتاً خوبی دارد، ولی در بخش‌های مختلف اجرایی از قبیل دستگاه‌های اجرایی، مجریان طرح‌ها و پروژه‌ها، مشاوران و کارشناسان، ضعف‌ها و چالش‌هایی وجود دارد که جهت رفع این مسائل، توانمندسازی نظام ارزیابی محیط زیستی کشور به صورت جامع و فراگیر در کلیه بخش‌های مختلف ضرورت دارد.

در حال حاضر، ارزیابی آثار محیط زیستی در کشور با چالش‌هایی روبه‌رو است. در حوزه قوانین و مقررات از یکسو با پراکندگی، به‌روز نبودن، عدم جامعیت لازم برای همه حوزه‌های محیط زیستی روبه‌رو هستیم و از سوی دیگر دستگاه متولی امر محیط زیست در کشور با عملکردی ضعیف، در اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های جامع آمایش سرزمین و برنامه‌های توسعه‌ای کشور قاطعیت لازم را ندارد.

با وجود مشکلات موجود، متأسفانه توجه قانون‌گذاران تا به حال در جهت رفع نیازها و خلأهای حقوقی و کیفری نبوده و همچنان تکیه بر اجرای قوانین موجود است. در حوزه دانشگاه و مراکز پژوهشی مرتبط نیز کارهای پراکنده زیادی در این حوزه انجام و یا در حال انجام است، ولی عزم راسخی جهت استفاده از این یافته‌ها در جهت مرتفع نمودن مشکلات موجود در زمینه ارزیابی آثار محیط زیستی وجود ندارد.

موضوع مهم دیگر این است که پایش در محیط زیست یا انجام نمی‌شود و یا بسیار ضعیف است. خوب، پایش محیط زیستی نیازمند تشکیلات سازمانی، برنامه زمان‌بندی و بودجه‌بندی است و سازمان حفاظت محیط زیست در این زمینه مناسب عمل نکرده است. سازوکار فعلی حاکم بر فرآیند ارزیابی اثرات محیط زیستی، محیط زیست را آخرین مرحله از بررسی اثرات و دریافت مجوزهای لازم می‌بیند.

مسئله مشارکت مردمی در فرآیند ارزیابی محیط زیستی نیز مسئله مهمی است. مردم هرگاه به همه اطلاعات مورد نظر دسترسی داشته باشند، مشارکت مفید اثربخشی خواهند داشت. بنابراین لازم است که به آرای مردمی، حتی بیشتر از نظرات کارشناسی ارزیابی اهمیت داده شود.

اگر بخواهیم در مسیر توسعه پایدار قدم برداریم، چه ارتباطی می‌توانیم بین ارزیابی تأثیرات اجتماعی و ارزیابی تأثیرات محیط زیستی برقرار کنیم؟ این دو حوزه، چه تعاملات سازنده‌ای با یکدیگر می‌توانند داشته باشند؟

ما نیاز داریم با تغییری بنیادین به سمت نظامی یکپارچه از ارزیابی در حوزه‌های مختلف حرکت کنیم. در حال حاضر گزارش‌های ارزیابی محیط زیستی به شکل ناقص و بدون نیروی متخصص به ارزیابی پیامدهای اجتماعی می‌پردازد که این موضوع، یکی از مشکلات اساسی و موازی کاری با اتفاقاتی است که در حوزه ارزیابی اثرات اجتماعی در قوانینی مانند پیوست اجتماعی در حال رخ دادن است.

اکنون مسائل محیط زیستی به قدری دامنه پیدا کرده‌اند که قلمرو آنها دیگر به مسائل فنی ختم نمی‌شود. امروزه مسائل محیط زیستی عمیقاً دارای مفهوم اجتماعی‌اند و در کل مسائل محیط زیستی، ریشه فرهنگی دارند و به منظور پذیرش بافت‌های فرهنگی یک جامعه باید به صورت ساختاری با موضوع برخورد نمود. حفظ محیط زیست به مسائل زیادی ارتباط دارد که بزرگ‌ترین و مهم‌ترین آن، مسئله «فرهنگ» است.

شاید فکر کنیم که نقطه تمرکز توسعه پایدار فقط محیط زیست است. اما این نوع از توسعه فراتر از مرزهای محیط زیستی است. همان‌طور که می‌دانید، اصطلاح پایداری به چهار حوزه مشخص برمی‌گردد: انسان، اجتماع، اقتصاد و محیط زیست.

در این میان اگر توجه کنیم که توسعه پایدار، یک تغییر مهم در فهم رابطه انسان و طبیعت و انسان‌ها با یکدیگر است، پایداری اجتماعی به اندازه سایر ابعاد اهمیت دارد. هدف این نوع پایداری، محافظت از سرمایه‌های اجتماعی با سرمایه‌گذاری خدماتی در جهت آن است؛ به این معنی که نسل‌های آینده را محافظت می‌کند و به ما می‌فهماند که آنچه ما امروز انجام می‌دهیم، بر افراد دیگر - چه امروز و چه فردا - اثر می‌گذارد. پایداری اجتماعی بر حفظ و بهبود کیفیت اجتماع با مفهوم هم‌بستگی، عمل متقابل، صداقت و اهمیت ارتباطات سازنده تمرکز دارد.

بنابراین بهبود محیط زیست زمانی حاصل خواهد شد که محیط طبیعی و فرهنگی انسان با هم مرتبط باشند. البته لازمه تحقق چنین هدفی، وجود اخلاق محیط زیستی در تمامی اقشار یک جامعه در یک کشور است. اخلاق محیط زیستی، رفتار ایده‌آل بشر نسبت به محیط زندگی خود اعم از محیط طبیعی، محیط اجتماعی و فرهنگی است.

با این شرایط اگر بخواهیم در مسیر توسعه پایدار قدم برداریم، باید بین ارزیابی تأثیرات اجتماعی و ارزیابی تأثیرات محیط زیستی، نگرش جامع سیستمی برقرار کنیم و بین این دو حوزه، تعاملات فرآیندی و دینامیک را مدنظر قرار دهیم.

توازن استفاده از منابع و سرمایه‌های ملی و طبیعی، یکی از اهداف توسعه پایدار است. مطالعات ارزیابی تأثیرات اجتماعی، چگونه می‌تواند این توازن را ایجاد کند و در جلوگیری از تخریب محیط زیست در برنامه‌های توسعه‌ای ایران نقش داشته باشد؟

برای پاسخ به این پرسش باید به مفهوم «ظرفیت برد انسانی» توجه نمود. بر این اساس ظرفیت زمین برای حمایت از جمعیت انسانی از طریق هر دو مورد محدودیت‌های طبیعی و انتخاب‌های انسانی مربوط به اقتصاد، محیط زیست، فرهنگ (شامل ارزش‌ها و سیاست‌ها) و آمار جمعیتی تعیین می‌شود. از این رو ظرفیت برد انسانی، پویا و نامشخص است.

به عبارت دیگر، از آنجایی که توازن استفاده از منابع و سرمایه‌های ملی و طبیعی، یکی از اهداف توسعه پایدار است، مطالعات ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی با در نظر گرفتن ظرفیت برد انسانی، همسو و هماهنگ و یا بهتر بگوییم یکپارچه با ارزیابی محیط زیستی می‌تواند این توازن را ایجاد کند و در جلوگیری از تخریب محیط زیست در برنامه‌های توسعه‌ای ایران نقش داشته باشد.

معیارهای مهم در حفظ محیط زیست در اجرای ارزیابی تأثیرات اجتماعی چیست؟ یا به عبارتی اجتماع محلی، تصمیم‌گیری مدیران میانی و تغییرات جمعیتی تا چه حد می‌تواند در تحقق توسعه پایدار و حفظ محیط زیست تأثیرگذار باشد؟

افزایش جمعیت و تغییر سبک زندگی از زمان انقلاب صنعتی، مهم‌ترین عامل برای دست‌اندازی به طبیعت و تخریب محیط زیست بوده است. در این میان، فقر و رفتار محیط‌زیستی در کنار و در ارتباط با چهار عامل مهم محیط زیستی یعنی آب، خاک، هوا و تنوع زیستی، دارای اهمیت هستند.

هر کدام از این عوامل، هم در سطح تصمیم‌های بین‌المللی و هم در سطح ارزش‌های رفتاری و شخصی، بر محیط زیست تأثیر می‌گذارند. برای اینکه حفاظت از محیط زیست به واقعیت تبدیل شود، مهم است که جوامع در این زمینه‌ها پیشرفت کرده، تصمیم‌های محیط زیستی را اتخاذ کنند. در این میان عامل مهم شناخت و ارزش‌گذاری جوامع به خدمات اکوسیستمی، زیربنای همه عوامل برای جوامع مطرح می‌شود. لازم به ذکر

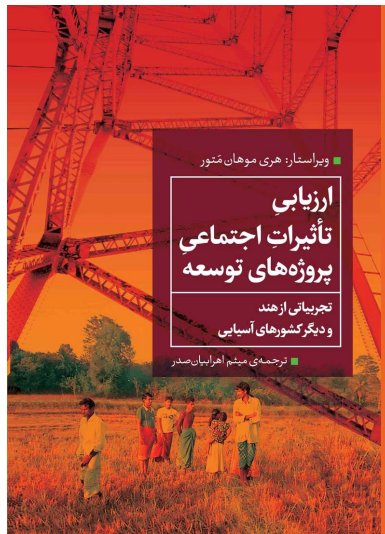
است که ارتباط بین رفاه انسانی و اکولوژی تحت عنوان خدمات اکوسیستم در طول چند دهه گذشته با شدت بیشتری بررسی شده است. برخی از خدمات اکوسیستم شامل تصفیه و پالایش آب و هوا، کاهش خشک سالی ها و سیل، تولید و حفاظت از خاک و تجدید حاصل خیزی آن، گرده افشانی، چرخش و جابه جایی مواد غذایی، انتشار بذر، سم زدایی و تجزیه مواد زاید است. اینها منافعی هستند که جوامع انسانی به طور مستقیم یا غیر مستقیم از عملکردهای اکوسیستم به دست می آورند. تجربه ثابت کرده است که اگر اجتماعات انسانی، بهای لازم را به خدمات اکوسیستمی ندهند و از آنها غفلت نمایند، تاوان سنگینی در انتظارشان خواهد بود؛ چراکه ارتباط میان خدمات اکوسیستم و رفاه انسانی آنها در چهار طبقه مستقیم است. دانشمندان این چهار طبقه را شامل خدمات فراهم سازی (آب شیرین، سوخت، غذا)، تنظیمی (تنظیم اقلیم، آب، گرده افشان)، فرهنگی (روحی، مذهبی تفریحی، آموزشی، میراثی) و همچنین حمایتی (خدمات ضروری به منظور تولید سایر خدمات اکوسیستمی مانند تشکیل خاک) برمی شمارند که به صورت مستقیم و غیر مستقیم، با رفاه انسانی (امنیت، سلامت، روابط اجتماعی خوب و...) ارتباط دارند.

الگوی محیط زیستی در ارزیابی تأثیرات اجتماعی که بتواند در مدیریت محیط زیست و اهداف توسعه طلبانه مدیران و سیاست گذاران کمک کند، چطور می تواند باشد؟

اولاً این را در نظر بگیرید که ارزیابی اثرات محیط زیستی خود یک دیدگاه تلفیقی عملیاتی شده و اجرایی در جهت توسعه پایدار است؛ دیدگاهی که نظامی به هم پیوسته را دایر بر اینکه همه چیز در محیط زیست و با محیط زیست به پایداری می رسد، مدنظر قرار می دهد.

همچنین ارزیابی اثرات محیط زیستی خود ماهیتی مشارکتی دارد که این هم می تواند مشارکت مردم و هم مشارکت بین رشته ای را در بر گیرد. ولی اگر الگوی محیط زیستی با ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی را به صورت یکپارچه مدنظر قرار دهیم، در این نظام هر نوع فعالیت در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی و غیر آن با یکدیگر مرتبط بوده، به هم پیوند می خورد. بر این اساس مشارکت بین رشته ای لازم است. از یکسو باید به خدمات اکوسیستمی و گنجاندن آن در مؤلفه های ارزیابی تأثیرات اجتماعی توجه ویژه نمود و از سوی دیگر در هر نوع تغییرات اجتماعی لازم است به اصول اکولوژیکی وفادار بود و آن را بر اساس متر و معیارهای آن سنجید. این اصول عبارتند از: «حداقل دخالت و تجاوز به شرایط طبیعی»، «سازگاری» و «تعادل با منابع طبیعی».

خلاصه کتاب

ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه‌های توسعه
تجرباتی از هند و دیگر کشورهای آسیایی
تهیه و تنظیم: سیمین زمانی

خلاصه کتاب

ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه‌های توسعه تجرباتی از هند و دیگر کشورهای آسیایی

تهیه و تنظیم: سیمین زمانی

کارشناس ارشد علوم اجتماعی، کارشناس مرکز ارزیابی تأثیرات اجتماعی جهاددانشگاهی
siminzamani1986@gmail.com

چکیده

کتاب ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه‌های توسعه (تجرباتی از هند و دیگر کشورهای آسیایی) توسط هری موهان متور ویراستاری شده و میثم اهرایمان صدر آن را ترجمه کرده است. این کتاب از مجموعه کتاب‌هایی است که دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران بنا به ضرورت دسترسی به منابع و متون حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و خلأ این گونه مطالعات در حوزه مطالعات شهری با همکاری نشر همشهری در سال ۱۳۹۹ به چاپ رسانده است.

این کتاب، چشم‌اندازی است به دغدغه‌ها و مسائل مرتبط با تأثیرات اجتماعی پروژه‌های توسعه در هند و دیگر کشورهای آسیایی از جمله بنگلادش، چین، لائوس، نپال، پاکستان و سریلانکا که می‌تواند منبعی مفید و ضروری برای دیگر حکومت‌ها، کارگزاران توسعه‌ی چندجانبه، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان توسعه، مجریان، محققان، مربیان، متخصصان محیط‌زیست، صاحب‌نظران علوم اجتماعی، مشاوران و فعالان دانشگاهی در دیگر نقاط جهان باشد. این کتاب در سیزده فصل نگاشته شده که در ۴ بخش (۱) چهارچوب، (۲) اتا؛ سیاست و عمل در هند، (۳) تجربه‌هایی در دیگر کشورهای آسیایی و (۴) کاهش آثار سوء اجتماعی دسته‌بندی شده است. فصل اول این کتاب به مقدمه و تاریخچه ارزیابی تأثیرات اجتماعی پرداخته است.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی، ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا)، آسیا، هند، پروژه‌های اسکان مجدد

فصل اول [مقدمه] کتاب به تاریخچه اتا پرداخته است. ریشه اتا به سال ۱۹۶۹ بازمی‌گردد، سالی که قانون سیاست ملی محیط‌زیست^۱ در آمریکا تصویب شد و توجه به مسائل اجتماعی را به‌عنوان بخشی از ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی^۲ ضروری ساخت. اگرچه تا ۱۹۷۳ درک مختصری از توجه به مسائل اجتماعی وجود نداشت اما پس‌از این سال [۱۹۷۳] تأثیرات اجتماعی در مقام نوعی مسئله با روش‌شناسی خاص و زیربنای نظری شکل گرفت و مانند سایر مفاهیم علوم اجتماعی تعاریف گوناگونی از آن ارائه شد. برج و ونکلی^۳ اتا را فرایند برآورد و ارزیابی پیامدها و عواقبی که در پی پیشرفت پروژه یا اقدامات سیاسی خاص به‌ویژه در چهارچوب تدوین و تصویب سیاست‌های مناسب برای محیط‌زیست منطقه‌ای، استانی و ملی، رخ می‌دهد، تعریف کرده‌اند. همچنین مطابق با بررسی‌های انجمن بین‌المللی ارزیابی تأثیرات^۴، اتا شامل فرایند تحلیل، پایش و مدیریت پیامدهای منفی و مثبت اجتماعی مداخلات برنامه‌ریزی شده (سیاست‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها، پروژه‌ها) و هر شکلی از روند تغییر اجتماعی است که چنان مداخلاتی را طلب می‌کنند. مقصود اصلی ارزیابی تأثیرات، فراهم آوردن محیط‌زیست بیوفیزیکی و انسانی پایدار و عادلانه‌تر است.

کشورهای در حال توسعه در دو دهه گذشته، سطح بالایی از رشد اقتصادی را تجربه کردند که پیش‌از این برایشان ناآشنا بوده است اما واقعیت این است که میلیون‌ها نفر در سراسر جهان طی فرایند توسعه، خانه، وسیله معاش و زمین خود را از دست داده و آواره شده‌اند. تخمین زده می‌شود در هند در طی ۶۰ سال گذشته، این پروژه‌ها [توسعه] ۶۰ میلیون نفر را از خانه و کاشانه خود آواره و در فقر مداوم فروبرده است. همین امر به اعتراضات گسترده منجر شد و سرمایه‌داران، حکومت‌ها و برنامه‌ریزان را وادار کرد تا پیامدهای اجتماعی احتمالی یک پروژه را پیش از آغاز اقدام در نظر بگیرند. البته مدت‌زمان زیادی است که از تجربه ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتا) گذشته است.

ارزیابی تأثیرات در هند تا همین اواخر هیچ‌گونه الزام قانونی نداشته است. از سال ۱۹۷۸، ارزیابی تأثیرات محیطی زیستی ساخت سدهای بزرگ آغاز شد که اغلب فاقد داده کافی برای شناسایی پیامدها بودند و اتا به‌عنوان بخشی از این ارزیابی‌ها محیط‌زیستی محسوب می‌شد. اتا توسط بانک جهانی، بانک توسعه آسیایی و سایر کارگزاران توسعه چندجانبه به هند ورود کرد. در واقع اتا

1- National Environmental Policy Act (NEPA)

2- Environmental Impact Assessment (EIA)

3- Burdge & Vanclay

4- International Association Impact Assessment (IAIA)

بیشتر در پروژه‌هایی اجرا می‌شد که این مؤسسات از آن‌ها پشتیبانی مالی می‌کنند. در سال ۲۰۰۷ هم‌زمان با سیاست توان‌بخشی و اسکان مجدد، استفاده از ارزیابی تأثیرات اجتماعی به‌عنوان ابزار برنامه‌ریزی، تحول نسبتاً جدیدی را در هند به وجود آورد.

فصل دوم کتاب به این موضوع اشاره دارد که اتا در ابتدا به‌عنوان بخشی از ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی بوده است اما امروزه به شکل فزاینده، مستقل از ارزیابی محیط‌زیستی قرار گرفته و پروژه‌های متنوعی نظیر پروژه‌های آبی، سدسازی، انرژی، بهداشت و فاضلاب، معدن، زغال‌سنگ، منابع حیاتی، سیستم حمل و نقل شهری، برنامه توسعه دامداری، پروتکل‌های امنیت زیستی و پروژه‌های حمایت از معیشت خانوارها را در برمی‌گیرد. در گذشته غالباً پروژه‌های توسعه بدون هیچ ملاحظه و درکی از تأثیرات منفی احتمالی باهدف ترویج پیشرفت و توسعه انجام می‌شد اما تنها دستاورد آن‌ها، بر جای گذاشتن میلیون‌ها انسان فقیر بوده است. سد سردار سرور^۱ بر روی رودخانه نرمد^۲ نمونه‌ای از همین قبیل پروژه‌ها است که بر اساس گزارش مورس و برگر^۳ با توجه به عدم دسترسی به داده‌های اولیه از تعداد افراد تحت تأثیر پروژه، پس از نیم قرن اسکان مجدد این افراد هنوز ناتمام مانده است. دغدغه اتا نجات افراد از آثار فاجعه‌بار پروژه‌های توسعه است و برحسب نوع تأثیرات برنامه‌ریزان در اقدامات مداخله‌ای با سه‌گزینه، تأیید، تعدیل یا رد مواجهه هستند.

اگرچه ارزیابی تأثیرات اجتماعی ایده جدیدی نیست و از همان ابتدای آغاز رشته علوم اجتماعی، دانشمندان این حوزه درگیر انجام اتا بوده‌اند اما روایت است اولین اتا در قرن ۱۹ توسط کندروسه^۴ با مطالعه یک کانال انجام شده است. در واقع اتا با تحولات دهه ۱۹۷۰ آغاز می‌شود. گروهی از دانشمندان اجتماعی در دهه ۱۹۹۰ با حمایت کمیته بین‌سازمانی در باب اصول راهنما و قواعدی برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی^۵ اصول و قواعد راهنما تدوین کردند. همچنین انجمن بین‌المللی ارزیابی تأثیرات کتابچه راهنمایی تحت عنوان قواعد بین‌المللی برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی^۶، در سال ۲۰۱۵ باهدف رهنمودهایی در ارتباط با پیشرفت پروژه برای ذینفعان مختلف منتشر کرده است.

1- Sardar Sarovar dam

2- Narmada

3- Morse & Berger

4- Condorcet

5- Inter Organizational Commttee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment

6- International Principles for Social Impact Assessment

پروژه‌های توسعه بر گروه‌های مختلف، تأثیرات متفاوتی دارد و این گونه نیست که همه اراضی تحت پوشش به یک شکل تحت تأثیر قرار گیرند. به‌طور مثال در پروژه سد سردار سرور، همان زمان که افراد ایلپاتی مادیا پرادیش^۱ آواره شدند، کشاورزان گجرات که منابع آبیاری را از این سد می‌گرفتند، از این پروژه بهره بردند؛ بنابراین همه پروژه‌ها تأثیرات مشابهی را به همراه ندارند. پروژه‌های سدسازی نسبت به سایر پروژه‌ها، به‌واسطه آنکه ناحیه وسیع‌تری را در برمی‌گیرند، افراد و گروه‌های بیشتری را تحت تأثیر قرار می‌دهند در حالی که پروژه‌های ساخت بزرگراه، بخش محدودی از زمین‌های پیرامون پروژه را در برمی‌گیرند و با توجه به نظریه جهش ناگهانی ارزش ملک عموماً متفاوت است.

بانک جهانی، تأثیرات منفی و متداول پروژه‌های سدسازی و ذخیره آب را به شرح زیر بیان کرده است:

تصرف زمین برای سد و مخزن سد	جابه‌جایی ساکنان	شکاف میان اجتماعات
تأثیر بر خانه‌ها و زمین‌های کشاورزی مجاور مخزن سد در فصل سیلاب (موقتی)	تأثیر بر دسترسی به ثروت و منابع مشترک (جنگل، محل چراگاه و... مجاور)	تأثیر بر وابستگی اجتماعات به جای خود مانده و جابه‌جاشده
اختلال در کار ماهیگیران و کشاورزان نواحی پایین دست سد	آلودگی‌های صوتی و محیط زیستی در زمان انجام عملیات عمرانی (موقتی)	ازدحام جمعیت و فشار بر زیرساخت‌ها در اجتماع میزبان پذیرنده جمعیت جابه‌جاشده
تأثیر بر بهره‌گیری افراد خارج محدوده مخزن سد از رودخانه	تأثیر بر زیرساخت‌های مرتبط با سد (راه‌ها، کانال‌های انتقال آب، اتاق برق، اجتماعات و محل استقرار کارگران و پیمانکاران و وام چاله‌ها)	تأثیر بر سلامت افراد (انتشار بیماری‌های ناشی از آب راکد مثل مالاریا)

Word Bank, 2004: 331

نمودار زیر تأثیرات احتمالی پروژه‌های توسعه که منجر به جابجایی ساکنان می‌شود را فهرست‌وار نشان می‌دهد:

تأثیرات بر زیرساخت ها و خدمات عمومی	تأثیرات اقتصادی	تأثیرات اجتماعی/فرهنگی
<ul style="list-style-type: none"> • ساختمان ادارات دولتی • ساختمان مدارس • بیمارستان ها • راه ها • روشنایی خیابان • آبخوری های عمومی 	<ul style="list-style-type: none"> • از دست رفتن چاه‌ها، درختان و زمین‌های کشاورزی • از دست رفتن خانه ها و سایر ساختمان های مزرعه • از دست رفتن دسترسی به ثروت ها و منابع مشترک • از دست رفتن مغازه ها و ساختمان های تجاری • از دست رفتن مشاغل / حرفه ها • کاهش کلی درآمد بر اثر زیان های ذکر شده 	<ul style="list-style-type: none"> • شکاف در انسجام فرهنگی • گسستگی در سیستم های حمایت اجتماعی • افزایش وابستگی زنان به همسرانشان • از دست رفتن اماکن زیارتی قدیمی و مقدس • از دست رفتن محوطه های باستانی و سایر دارایی های فرهنگی

خطر فقیر سازی از جمله خطراتی است که در صورت عدم مدیریت صحیح پروژه، افراد متأثر از پروژه را با آن مواجه می‌سازد. سرنی^۱ هشت خطر عمده را در این خصوص شناسایی کرده است که همان تأثیرات منفی و مخربی هستند که در مطالعات اتا باید پیش‌بینی شوند. اگرچه هنوز دستورالعملی برای بهره‌گیری از مدل خطرات در پروژه‌های اسکان مجدد در کتابچه راهنمای موسسه مالی بین‌المللی^۲ ارائه نشده است.

مدل خطر فقیر سازی سرنی

با توجه به اینکه تأثیرات پروژه‌ها از اجتماعی به اجتماع دیگر و حتی در یک اجتماع در زمان‌های مختلف، متفاوت است ایجاد فهرست و ارسی از تأثیرات احتمالی به‌عنوان یک ابزار مطالعه اتا را با خطر جدی مواجه می‌سازد زیرا این امکان وجود دارد که مشاوران به‌جای مراجعه به اجتماعات تحت تاثیر پروژه و فهم دغدغه‌ها و مشکلات، صرفاً به فهرست تأثیرات اکتفا کنند. البته برخی معتقدند فهرست و ارسی می‌تواند برای مجریان آگاهی بهتری از گستره تمام تأثیرات احتمالی ایجاد نماید.

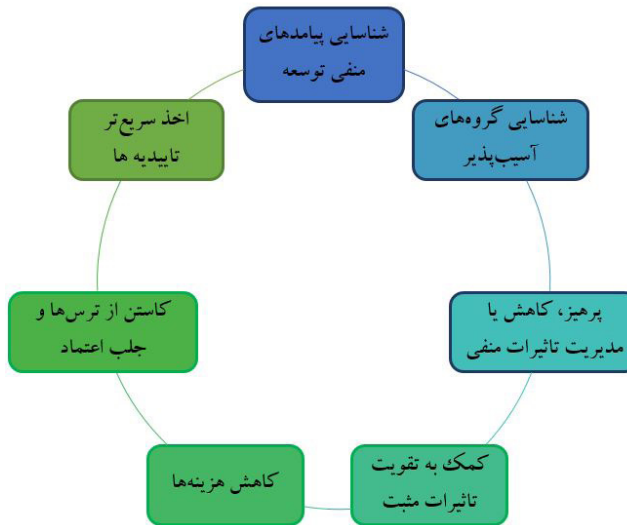
همان‌طور که بیان شد، مانند سایر مفاهیم علوم اجتماعی، تعاریف متعددی از مفهوم ارزیابی تأثیرات اجتماعی در دسترس است. کمیته بین

1- Cernea

۲- این موسسه یکی از بازوهای بانک جهانی است که به پروژه‌های بخش خصوصی می‌پردازد.

سازمانی در باب اصول راهنما و قواعد ارزیابی، اداره خدمات عمومی ایالت متحده^۱ و بسیاری از مدعیان این حوزه تعاریف مختلفی از این مفهوم ارائه کرده‌اند؛ اما نکته مهم در خصوص ارزیابی تأثیرات اجتماعی این است که این حوزه به همان اندازه که به پیامدهای اجتماعی و فرهنگی می‌پردازد باید تأثیرات و پیامدهای اقتصادی را هم در نظر بگیرد زیرا برخلاف تأثیرات اجتماعی و فرهنگی، تأثیرات اقتصادی ملموس تر هستند.

همچنین بین دو مفهوم ارزیابی و ارزشیابی^۲ که اغلب به اشتباه به یک معنا به کار گرفته می‌شود، تمایز وجود دارد. ارزیابی مفهومی است که پیش از انجام کاری [اجرای پروژه] و به منظور تعیین مطلوبیت آن کار انجام می‌دهند، در حالی که ارزشیابی پس از تکمیل کار [اجرای پروژه] انجام می‌شود. در تصویر زیر فواید اصلی انجام یک ارزیابی نظام‌مند از تأثیرات اجتماعی آمده است.

روند انجام (مراحل) یک اتای جامع و کامل بر اساس نظر کمیته بین سازمانی در باب اصول راهنما و قواعدی برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی در جدول زیر آمده است:

1- Us General Services Administration
2- Evaluation

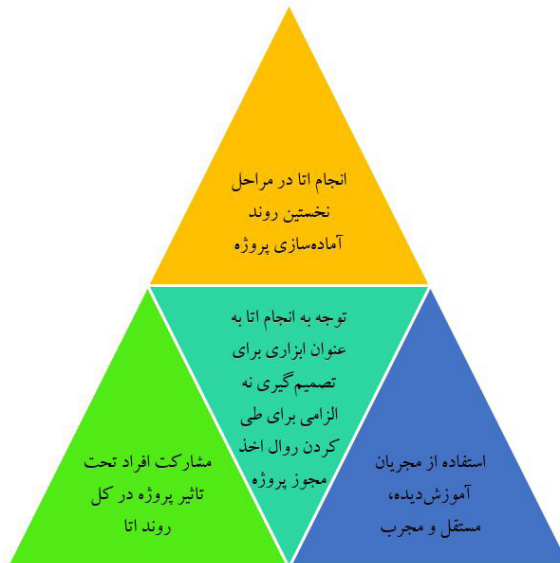
مرحله اول؛ تعیین محدوده تحت تاثیر پروژه	این محدوده به خود پروژه بستگی دارد، معمولاً پروژه‌های سدسازی محدوده جغرافیایی وسیع‌تری را نسبت به پروژه‌های ساخت بزرگراه یا پروژه‌های خطی تحت تاثیر قرار می‌دهد. گروه اتا باید با بازدید میدانی، نقشه محدوده متأثر (مستقیم و غیرمستقیم) را نشانه‌گذاری کنند
مرحله دوم؛ شناسایی اطلاعات و داده‌های موردنیاز و منابع کسب آن	بررسی داده‌های ثانویه و جمع‌آوری داده‌های پراکنده کمک می‌کند تا گروه اتا بدانند به چه داده‌هایی باید از طریق پیمایش یا روش مشارکتی دست یابند.
مرحله سوم؛ شناسایی ذینفعان و اشتراک‌گذاری اطلاعات با آنها	طرحی برای مشارکت همگانی و مؤثر با تمام ذینفعان (افراد، گروه‌ها و نهادهای تحت تاثیر پروژه)
مرحله چهارم؛ غربالگری	روند اتا با غربالگری آغاز می‌شود. هدف از غربالگری تفکیک تأثیرات مهم از غیر مهم و مشخص کردن ماهیت و مقیاس مسائل است. این کار به تشخیص قلمرو اتای کمک خواهد کرد.
مرحله پنجم؛ بازدید میدانی	بازدید از محل پروژه و گفتگو با ذینفعان به فهم مسائل کلیدی پیرامون پروژه به حذف یا کاهش دامنه سختی تأثیرات منفی کمک می‌کند زیرا دانش محلی اطلاعات گران‌بهایی را در اختیار گروه پژوهش قرار می‌دهد
مرحله ششم؛ توصیف سیمای اجتماعی	ترسیم سیمای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تحت تاثیر پروژه، این ترسیم نباید به افراد زیان‌دیده از پروژه محدود شود بلکه افرادی که به هر نحو از پروژه سود می‌بینند نیز باید ترسیم شوند.
مرحله هفتم؛ بررسی جامعه میزبان	در پروژه‌های اسکان مجدد این مرحله از این جهت اهمیت دارد که جامعه میزبان از نظر گنجایش زمین، تراکم جمعیت، فرصت شغلی و... ظرفیت جمعیت جدید را دارد. نکته مهم تشابه اقتصادی-اجتماعی جمعیت جدید با جامعه میزبان است.
مرحله هشتم؛ شناسایی و ارزیابی تأثیرات	پس از شناسایی تأثیرات، میزان اهمیت آنها باید تعیین شود. از آنجاکه تأثیرات، کیفی هستند امکان رتبه‌بندی آنها وجود ندارد، همچنین درک اجتماع تحت تاثیر با گروه اتا از تأثیرات لزوماً یکسان نیست، بنابراین باید در خصوص رتبه‌بندی تأثیرات از اجتماع تحت تاثیر نظرخواهی کرد.
مرحله نهم؛ ارائه کاربست	اتا صرفاً تأثیرات را پیش‌بینی نمی‌کند بلکه ابزارهایی را جهت تسکین یا کاستن از شدت تأثیرات سوء را نیز شناسایی می‌کند.

برای انجام اتا، گروه اتا باید از روش‌های متداول علوم اجتماعی آگاهی داشته باشد. در بیشتر موارد برای جمع‌آوری داده‌های موردنیاز باید از ترکیب روش کمی (پیمایش مربوط به تصرف اراضی، سرشماری و اجتماعی-اقتصادی) و روش کیفی (مصاحبه با مطلعان کلیدی، مصاحبه متمرکز گروهی، جلسات استماع عمومی) استفاده شود. انتخاب روش و ابزار به عوامل مختلفی (نوع پروژه، مقیاس، افراد تحت تاثیر، زمان و منابع در دسترس و...) بستگی دارد. با این توضیح باید گفت اتا علاوه بر داده‌های اولیه، به داده‌های ثانویه (داده‌های سرشماری دولتی، ثبت زمین، مطبوعات محلی، سایر موارد اجرایی ثبت‌شده،

متون مردم‌شناسی مربوط به اسکان مجدد، اسناد و مدارک سازمان‌های غیردولتی) نیز متکی است. در واقع بیشتر اطلاعات مرتبط به اتا از دل داده‌های اولیه (نحوه تملک زمین، سرشماری، بررسی فهرست دارایی‌ها و شرایط اقتصادی - اجتماعی و گفتگو با ذینفعان) بیرون می‌آید.

لازم به ذکر است، امکان وقوع اشتباهات در مطالعات اتا امری طبیعی است که اغلب به دلیل فشار کارفرما به گروه اتا رخ می‌دهد؛ زیرا کارفرما انتظار دارد در گزارش، تأثیرات منفی کم‌رنگ‌تر و مزایای پروژه پررنگ‌تر شده باشد. استفاده از مجریان لایق و شفافیت در روند اجرای اتا می‌تواند تا حدودی کارساز باشد. به‌علاوه این‌که حین فرایند ارزیابی از چه کسانی نظرخواهی می‌شود و چه کسانی ارزیابی را انجام می‌دهند، دو عامل مهم در تعیین نتایج یک ارزیابی است، استابینسکی^۱ در این خصوص بیان داشته است انجام اتا به‌صورت عینی و بی‌طرفانه تکرارپذیر نیست. به‌عبارت‌دیگر اگر دو مجری متفاوت ارزیابی تأثیرات اجتماعی یک پروژه را انجام دهند احتمالاً به نتایج متفاوتی دست می‌یابند.

در پایان این فصل با اشاره به محتویات و شاکله‌ی گزارش ارزیابی تأثیرات اجتماعی، چهار مؤلفه بیان شده است که اگر به بخشی از فعالیت استاندارد اتا بدل شود، ارزیابی تأثیرات می‌تواند پیامدهای توسعه را به‌صورت قابل توجهی اصلاح کند. این مؤلفه‌ها عبارت‌اند از:

1- Stabinsky

فصل سوم به کاربرد اِتا در برنامه‌ریزی اسکان مجدد پروژه‌های استخراج معدن پرداخته است. پروژه‌های استخراج معدن با سایر پروژه‌های منطقه‌ای (نظیر پروژه‌های سدسازی) شباهت (وسعت پروژه و آواره شدن تعداد زیادی افراد) دارد اما از برخی جنبه‌ها، تفاوت‌های چشمگیری دارند زیرا این پروژه‌ها، پروژه‌های بلندمدتی هستند که در طی یک دهه انجام می‌شوند؛ عموماً به سرمایه بخش خصوصی^۱ که گرایش و تفکر متفاوتی نسبت به بخش عمومی دارند، متکی هستند و دیگر وجه تمایز آن با سایر پروژه‌ها مجریان این پروژه‌ها است که به واسطه آنکه مهندس هستند، مسئله انتقال مؤثر یافته‌های اجتماعی را به وجود می‌آورد.

به‌طور معمول، اسکان مجدد ناخواسته به سه دسته شهری^۲، خطی^۳ و منطقه‌ای^۴ تقسیم می‌شود. پروژه‌های شهری به سبب تراکم بالا، تنوع جمعیت و وجود زمینه و بستری که دچار تغییرات سریع می‌شود از سایر پروژه‌ها متمایز هستند. این پروژه‌ها موجب جابه‌جایی تعداد زیادی خانوار می‌شود و احتمالاً در مقایسه با دیگر پروژه‌ها تعیین مکان سرمایه‌گذاری‌های شهری موجد عوامل سیاسی بیشتری است. پروژه‌های خطی (پروژه‌های جاده‌سازی، خطوط حمل‌ونقل، خطوط لوله و کانال‌های اصلی آبیاری) که به گذرگاه بلند و باریکی از زمین نیاز دارند، شدت تأثیرات کمتری دارد. در مقابل پروژه‌های منطقه‌ای (سدسازی، معادن زغال‌سنگ و...) نواحی وسیعی را در برمی‌گیرند و برای اجتماعات محلی مزاحمت بیشتری ایجاد می‌کنند، نظام تولید را از بین می‌برند و موانع بزرگی را به کار احیای معیشت مردم تحمیل می‌کنند. اگرچه پروژه‌های استخراج معدن در این گونه شناسی نمی‌گنجد زیرا این قبیل پروژه‌ها، هر سه گونه را در برمی‌گیرد و این از دیگر وجوه تمایز پروژه‌های معدنی با سایر پروژه‌ها است. با توجه به آنکه انجام اِتا برای پروژه‌های معدن ضرورتاً موردنیاز نیست، اما شرکت‌های معدن کار برای دریافت مجوز از اجتماع محلی اقدام به انجام اِتا می‌کنند. البته برخی از شرکت‌ها، برای کسب سرمایه بخش خصوصی از موسسه‌های مالی چندجانبه بین‌المللی نیز اقدام به انجام اِتا می‌نمایند.

هر شکلی از ارزیابی تأثیرات اجتماعی شامل مراحل مختلفی است. اِتا در پروژه‌های استخراج معدن دارای سه گام الزامی است که این سه گام عبارت است از:

۱- در هند با ابلاغ سیاست ملی معدن (National Mineral Policy) در سال ۱۹۹۳ بخش معدن نیز به روی سرمایه بخش خصوصی گشوده شده است.

2- Urban
3- Linear
4- Areal

الف) تعریف پروژه: نخستین گام در تحلیل تأثیرات اجتماعی، تعریف روشن و کامل از فعالیت‌های پروژه‌ها است. در حالت ایده آل برای شروع ارزیابی تأثیرات، طرح فنی و نهایی پروژه باید در دسترس باشد اما غالباً این اتفاق نمی‌افتد و این روند برای مجریان اتا عادی شده که در انتهای کار، طرح‌های مهندسی پروژه را دریافت کنند. با توجه به بازه زمانی، تعریف پروژه‌های استخراج معدن با مشکلات بزرگ‌تری مواجه هستند زیرا با توجه به بازه زمانی طرح‌های مهندسی این پروژه‌ها احتمالاً مرتب تغییر خواهند کرد؛ بنابراین ارزیابی اولیه باید روی نیازهای فوری و کوتاه‌مدت متمرکز شود و محوطه اولیه معدن، دفاتر کارکنان، نواحی مختلف کار و انبار، کارخانه‌های فرایندی و شبکه راه‌های ارتباطی در مطالعات اولیه، مورد بررسی قرار نمی‌گیرد.

ب) تعیین محدوده پروژه: تعیین محدوده پروژه‌های توسعه به آسانی قابل تشخیص است اما در خصوص پروژه‌های معدنی نمی‌توان به‌طور دقیق مشخص کرد زیرا معمولاً تشخیص مکان سنگ‌های کانی و ارزش آن‌ها در طول زمان اتفاق می‌افتد. از این رو تحلیل‌گر اجتماعی باید توجه را معطوف به مناطقی کند که تصرف زمین قطعیت بیشتری دارد و بدترین سناریوی ممکن را در نظر بگیرد.

ج) اجرای ارزیابی تأثیرات اجتماعی: پس از مشخص شدن جنس فعالیت و محدوده تحت تاثیر، تحلیل‌گر اجتماعی می‌تواند به بررسی و شناسایی اقدام نماید. روند انجام اتا در پروژه‌های استخراج معدن همانند سایر پروژه‌ها بوده اما بسیار گسترده‌تر است، زیرا توسعه معدن نیازمند زمین قابل توجهی است و اغلب در نواحی روستایی اتفاق می‌افتد. اگرچه ابزار مورد استفاده در اتای پروژه‌های استخراج معدن همان ابزارهای مورد استفاده در دیگر پروژه‌ها است اما در پروژه‌های استخراج معدن و اسکان مجدد، مردم نواحی [روستا] تحت تاثیر، نیازمند تحلیل عمیق‌تر (تعداد افراد تحت تاثیر، تعداد ساختمان‌هایی که از بین می‌روند، الگوی رهبری و اقتدار، شبکه حمایت اجتماعی و...) است. به همین منظور بیان شده که ارزیابی تأثیرات همان قدر که علم و دانش است، هنر نیز هست.

ارزیابی تأثیرات و برنامه‌ریزی برای اسکان مجدد در پروژه‌های استخراج معدن مشخصات خاص خود را دارد. یکی از این مشخصات، چرخه پروژه‌های معدنی در بخش خصوصی است، دغدغه مالی مدیران ارشد پروژه در هر مرحله (توسعه، عملیات و اتمام) متفاوت است. در مرحله اول به‌واسطه بازپرداخت وام‌های دریافتی، این تمایل وجود دارد که سریع‌ترین زمان، عملیات بهره‌برداری را آغاز نمایند در این مرحله زمان دغدغه مهمتری است. پس از گذر از مرحله و

آغاز عملیات که معدن در حال تولید است، ذهنیت‌ها معطوف افزایش سود تا بالاترین حد ممکن و کاستن از هزینه‌ها است و در مرحله پایانی که بودجه محدود شده است، باید تعهداتشان (مناسب‌سازی خاک مناطق حفاری شده برای کاشت و احیای پوشش گیاهی) را نیز عملی کنند. در بهترین حالت باید تعهدات به تدریج و در طی حیات پروژه پیش رفته باشد در حالی که غالباً به تعویق می‌افتاد. مشخصه دوم، بازه زمانی بلندمدت در این پروژه‌ها است که منجر به برخی مسائل می‌شود.

(۱) گرفتن اجازه اجتماعی برای عملیات و تلاش برای حفظ و تداوم آن: مجوز اجتماعی برخلاف دو مجوز دیگر (توافق‌نامه اعطای امتیاز بهره‌برداری و مجوز تأیید محیط‌زیستی) اگرچه غیررسمی است به همان اندازه واجد اهمیت است زیرا کار معدن نیازمند همکاری اجتماع محلی است. شرکت‌های معدنی معمولاً سه نوع اقدام عملی - فعالیت‌های مرتبط با اسکان مجدد^۱، فعالیت‌های مرتبط با توسعه اجتماع محلی^۲ و ایجاد بنگاه‌های توسعه بلندمدت برای سرمایه‌گذاری منطقه‌ای^۳ - حمایت مالی می‌کنند تا بتوانند مجوز اجتماعی کسب کنند.

(۲) توجه به نظارت به‌عنوان شکلی از ارزیابی مداوم تأثیرات اجتماعی برای برنامه‌ریزی اسکان مجدد: اگرچه ارزیابی تأثیرات در مرحله اولیه پروژه انجام می‌شود اما نباید با همان بررسی اولیه به پایان برسد؛ یعنی زمانی که پروژه در حال اجرا است باید یک نظارت اجرایی و مستقل بر فعالیت پروژه وجود داشته باشد. این ماهیت طولانی‌مدت بودن و نظارت اجتماعی اتا در پروژه‌های استخراج معدن، مشهودتر است.

فصل چهارم نیز به سیاست و قانون و تبدیل سیاست به قانون در ارزیابی تأثیرات اجتماعی می‌پردازد. ارزیابی تأثیرات اجتماعی انواع ارزیابی (اقتصادی، محیط‌زیستی، حوزه سلامت و دیگر اقسام) را در خود دارد. لزوم اخذ مجوزهای محیط‌زیستی و در پی آن ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی در سال ۱۹۷۸ در هند مرسوم شد و در سال ۱۹۹۴ با قید فوریت، تحت قانون حفاظت از محیط‌زیست (سال ۱۹۸۶)، به الزامی قانونی بدل شد که طیف وسیعی از پروژه‌های تجاری، زیرساختی و توسعه‌ای را در برمی‌گرفت. تشکیل کمیته‌ای متشکل از کارشناسان ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی و عضویت یک کارشناس اجتماعی/اسکان مجدد

۱- به نقل مکان فیزیکی و جابه‌جایی اقتصادی مردم می‌پردازد.
۲- قصد دارند تا با سرمایه‌گذاری‌های ویژه که معمولاً اجتماعات محلی تعریف می‌کنند چتر حمایت اجتماعی را روی گستره وسیع‌تری از روستاها بگسترانند.
۳- بنیاد توسعه منطقه‌ای حامی برنامه‌ریزی طولانی‌مدت برای دورانی است که معدن دیگر بعد از آن کار فعال نخواهد بود.

از الزامات این قانون بود. این قانون حکم می‌کرد در صورت آواره شدن بیش از هزار نفر، برای اسکان مجدد طرحی جامع و برای جمعیت‌های کمتر از هزار نفر، طرحی خلاصه آماده شود. البته تا سال ۲۰۰۷ هیچ الزامی برای بررسی تأثیرات و پیامدهای پروژه‌ها در این کشور وجود نداشته است تا اینکه در این سال [۲۰۰۷]، صورت‌بندی و پذیرش خطی مشی ملی توان‌بخشی و اسکان مجدد^۱ نخستین سیاست مشخص بود که ارزیابی تأثیرات اجتماعی را در مقیاس ملی به‌نوعی الزام (نه الزام قانونی) بدل کرد. در این سند آمده، مطالعات انا باید در تمام پروژه‌های جاری یا از پیش موجود که قرار است بیش از دویست خانوار در زمین‌ها ناهموار یا ۴۰۰ خانوار در دشت‌ها را آواره کند، انجام شود. در این سند فهرستی از تأثیرات نظیر دارایی اجتماعی و عمومی، زیرساخت‌ها، راه‌ها، حمل‌ونقل عمومی، کانال‌های زهکشی، فاضلاب، منابع آب شرب سالم و احشام، چراگاه‌ها، کشتزارها، تأسیسات عمومی، ذخایر غذایی و... را ارائه کرده تا در مطالعات انا مورد توجه قرار گیرد. همچنین در این سند آمده است که اگر انجام ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی هم نیاز بود، باید این دو ارزیابی (ارزیابی تأثیرات اجتماعی و ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی) هم‌زمان انجام شود و گزارش ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی باید به اطلاع مجری انا و برعکس [گزارش انا به اطلاع مجری ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی] برسد و جلسات دفاع (استماع عمومی) نیز برای هر دو ارزیابی صورت گیرد.

قانون: در سال ۲۰۱۳^۲ ضرورت انجام انا با تصویب قانون حق برخورداری از جبران عادلانه خسارت و شفافیت در تصرف زمین، توان‌بخشی و اسکان مجدد^۳ به یک الزام حقوقی و قانونی بدل شده است. بخش اول از فصل دوم این قانون، تحقیقات میدانی برای تعیین تأثیرات اجتماعی و فواید همگانی است که به این نکته اشاره دارد که قبل از تصرف زمین توسط دولت، باید مطالعات انا با مشورت پانچایات^۴ محلی یا شهرداری صورت گیرد و نتایج به‌طور عمومی اعلام شود. همچنین روند انجام اتاطی شش ماه از زمان شروع کار کامل شود. بخش دوم از این فصل به سنجش گزارش ارزیابی تأثیرات اجتماعی به‌وسیله گروهی از کارشناسان اشاره دارد. در این بخش تأکید شده است که گزارش انا باید به‌وسیله گروهی از کارشناسان (دو کارشناس علوم اجتماعی، دو نماینده پانچایات

1- National Rehabilitation Resettlement Policy

۲- ۲۶ سپتامبر ۲۰۱۳ (۴ مهر ۱۳۹۲).

3- Right to Fair Compensation and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Act.

۴- شورایی متشکل از ۵ نفر که اداره امور روستا را بر عهده دارد.

یا شهرداری، دو کارشناس توان بخشی و یک کارشناس فنی آشنا با پروژه) که توسط دولت مرکزی یا محلی تشکیل شده‌اند، موردسنجش قرار گیرد و در صورت تشخیص این گروه به عدم فایده همگانی، بالا بودن هزینه‌های اجتماعی و تأثیرات اجتماعی منفی، پروژه باید منتفی اعلام شود. سنجش چهارچوب قانونی و سیاست مرتبط با ارزیابی تأثیرات اجتماعی دارای پنج جنبه زیر است:

- قلمرو و پوشایی: در حال حاضر، سیاست و قانون در هند، انجام اتا را صرفاً برای پروژه های اسکان مجدد مناسب می داند.
- اهمیت: با آنکه در سیاست آمده یافته های اتا الزامی است اما در قانون آمده دولت می تواند با دلایل مکتوب از یافته های اتا تخطی کند.
- ارتباط متقابل: علیرغم تایید سیاست و قانون به لزوم انجام اتا و ارزیابی زیست محیطی به طور همزمان، نه در قانون نه در سیاست به روابط و وابستگی این دو ارزیابی اشاره شده است.
- تامین منابع: نه در قانون نه در سیاست، هیچ منبعی برای حمایت مالی از اجرای اتا مشخص نکرده اند. تامین منابع مالی یکی از مشکلات اساسی در انجام یک اتای جامع و کامل است.
- فرایند: اگرچه در قانون و سیاست به شفافیت در فرایند اتا اشاره دارد، اما در خصوص جزئیات این فرایند سخنی به میان نیامده است

در تصویر زیر به مشکلات احتمالی در مسیر فرایند اتا اشاره شده است:

رسیدن به یک جمع بندی درباره تأثیرات اجتماعی پروژه به دلیل نبود استانداردهای مشخص در این زمینه بسیار دشوار است. آموزه‌ای که بررسی تجربیات پیشین هند در زمینه ارزیابی زیست محیطی در اختیار ما قرار می‌دهد همین نکته [تعیین استانداردهای شفاف و واضح] است البته تعیین این استانداردها برای بسیاری از متغیرهای اجتماعی امکان پذیر نیست.

فصل پنجم علاوه بر مطالعه موردی پروژه آبیاری سوکتل پایین در اوريسا^۱، به ساخت سدها و نادیده گرفتن پیامدهای آن می‌پردازد. سدها علی‌رغم فواید مشهودی چون تأمین برق، آب برای آبیاری و مصارف شهری و صنعتی و کنترل سیل، تأثیرات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مخرب زیادی دارند. مطالعات گویای این حقیقت است که پروژه‌های سدسازی میلیون‌ها انسان را از خانه و سرزمین خود آواره کرده است و این گروه‌ها به‌ندرت توانسته‌اند به استانداردهای قبلی زندگی بازگردند. براساس کمیته جهانی سدها هنوز، تأثیرات منفی این پروژه‌ها مورد توجه قرار نمی‌گیرد. اوريسا در ساخت سدها سابقه طولانی دارد، سد هیراکود^۲، نخستین سد بزرگ هند، عواقب فاجعه‌باری برای قبایل اوريسا به ارمغان آورده است.

برنامه‌ریزان سد سوکتل هم مانند تجربیات گذشته بدون ارزیابی تأثیرات اجتماعی، شیوه معیشت اهالی پیرامون سد را تحت تأثیر قرار دادند. هدف از این پروژه [پروژه آبیاری سد سوکتل] تأمین آب آبیاری و آشامیدنی برای بالانگیر^۳ (۳۱ هزار هکتار زمین) که در معرض خشک‌سالی بوده، است. در این پروژه ۱۶ روستا به‌طور کامل و ۱۰ روستا که حدود ۴۱۶۰ خانوار را در خود جای داده بودند، از بین می‌رفتند. بودجه این پروژه بر عهده دولت مرکزی بود و سرمایه خارجی در میان نبوده است. سرعت اجرای این پروژه به دلیل دشواری در تصرف زمین، مقاومت مردم و نبود بودجه بسیار کند بوده و فاصله زمانی بین تصرف زمین و اسکان مجدد علاوه بر ناامیدی ذی‌نفعان بالقوه و آوارگی تعداد زیادی از افراد، بار زیادی بر خزانه دولت تحمیل کرده است. در سال ۲۰۰۴ برنامه توسعه ملل متحد^۴ مطالعه‌ای را به‌منظور آماده‌سازی نوعی سیاست اسکان مجدد برای دولت اوريسا آغاز کرد. یکی از این مطالعات به پروژه سوکتل اختصاص داشت و هدف از آن فهم دیدگاه‌های مردم درباره پروژه بود. هرچند این پروژه تحت عنوان ارزیابی تأثیرات اجتماعی انجام نشد اما تا حدودی به یک اتای متعارف تبدیل شد اما در نهایت دولت نتایج این پژوهش را نادیده گرفت.

یکی از مهم‌ترین مشکلات در مسیر جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات در مطالعات میدانی پروژه سوکتل، عدم تمایل مردم برای همکاری به دلیل بی‌اعتمادی عمیق به دولت بود. مردم از ورود گروه پژوهش به روستاها جلوگیری و از این

1- Lower Suktel Irrigation Project in Orissa
2- Hirakud
3- Bolangir
4- UNDP

راه خشم خود را به دولت نشان دادند. یکی از سمن‌های محلی^۱ صراحتاً به گروه پژوهش گفته در صورتی که انتظارات اهالی را برآورده کنند به آن‌ها اجازه ورود به روستا را خواهند داد. از آنجاکه یکی از اعضای گروه پژوهش از مأموران ارشد دولت اورپسا بود، اهالی فکر می‌کردند می‌توانند برای دستیابی به اسکان مجدد مناسب از آن استفاده کنند.

داده‌های دسته اول مبتنی بر پیمایش میدانی از روستاهای تحت تاثیر با استفاده از نشست، مصاحبه و بحث گروهی متمرکز با مردم روستا، مؤسسات موجود (سمن‌ها، دفاتر نمایندگی پانچایاتی راج و...)، کارمندان دولت در سطح محلی، مسئولان عالی‌رتبه و... جمع‌آوری شده است. منبع اصلی اطلاعات، خانواده‌های تحت تاثیر بوده که با استفاده از مصاحبه عمیق، جنبه‌های مختلفی از وضعیت اجتماعی و اقتصادی (ویژگی‌های جمعیتی، الگوی شغلی، پیشینه تحصیلی، مالکیت و دارایی‌ها، الگوی درآمد خانوار، بهره‌گیری از کمک‌هزینه جبرانی توان‌بخشی، مشکلات حین پروژه و درک آن‌ها از رفاه و زندگی خوب قبل و بعد از پروژه) را منعکس کرده‌اند. علاوه بر این داده‌ها، اطلاعاتی از منابع ثانویه استخراج شده است.

در توصیف سیمای اجتماع این پروژه آمده، در بررسی میدانی در ۱۰ روستا (۵ روستا که کاملاً تحت تاثیر پروژه بودند و ۵ روستا تا حدودی) با ۲۴ خانوار مصاحبه شده است. در این پروژه ۵۲۱ نفر (۲۴۸ خانوار) آواره شده‌اند که حدود ۲۰ درصد از آن‌ها اعضای فرودست جامعه، ۲۹ درصد به فرودست‌ترین کاست، ۴۶ درصد به سایر کاست‌های واپس‌مانده تعلق داشتند. ۸۸ درصد از آوارگان در سن کار (۶۰-۱۸ سال) و ۹۰ درصد زنان درگیر در پروژه بی‌سواد یا کم‌سواد (ابتدایی) بودند. ۵۰ درصد جمعیت در مناطق پروژه کشت و کار، ۳ درصد به گردآوری محصولات جنگلی، ۱۰ درصد حرفه و مشاغل خدماتی، حدود ۹ درصد به خرید و فروش و تجارت مشغول و ۱۵ درصد نیروی کار مزدگیر بودند. ۵۵ درصد از خانواده‌های تحت تاثیر خانواده گسترده و ۴۴ درصد خانواده هسته‌ای هستند. برآورد شده که اکثر آوارگان (۷۲ درصد) بین ۷۵ تا ۱۰۰ درصد از زمین‌های تحت تملک خود را از دست خواهند داد و همچنین پس از جابه‌جایی بین ۳۰ تا ۴۰ درصد درآمدشان کاهش خواهد یافت. نتایج این بخش از مطالعات نشان داده وضعیت بهزیستی اقتصادی و توسعه انسانی جمعیت ساکن در منطقه پایین است و مسلماً جابه‌جایی ناشی از پروژه، آسیب دیگری (از دست دادن زمین، کاهش درآمد و...) به این جمعیت وارد خواهد کرد.

در نهایت لازم به ذکر است هزینه‌های پروژه سدسازی سوکتل که در دهه

۱- آنچل سلنکارشا سامیتی نام این سمن معترض به ساخت سد بود.

۱۹۹۰ آغاز و تا ۲۰۱۳ متوقف شده، طی این ۱۳ سال به شدت افزایش یافته و اعتراضات مردمی که بیش از یک دهه به طول انجامید، دیر فروکش کرده است. اگرچه مطالعات نشان داده مردم پیرامون پروژه هنوز مخالف هستند.

فصل ششم به چالش‌های بازسازی ساختمان‌های مسکونی و تجاری در پروژه‌های حمل و نقل شهری بمبئی^۱ پرداخته است. چالش‌های به وجود آمده در این پروژه به آن دلیل بوده است که اداره توسعه منطقه‌ای کلان‌شهر بمبئی، مسئولیت انجام بررسی‌ها را به سمن‌های محلی به‌ویژه جمعیت ارتقا^۲ و جمعیت توان‌بخشی^۳ که توان و ظرفیت لازم را نداشتند، سپرده شده بود. ارزیابی اولیه (قبل از پروژه) نتوانسته فهرست دقیقی از پیامدهای احتمالی تهیه نماید. این فصل، از گفتگو با افراد تحت تأثیر پروژه بین سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۱۵ به‌دست آمده و به نقایص ارزیابی پایه (قبل از پروژه) اشاره کرده است.

از نظر برنامه‌ی اقدام برای اسکان مجدد که بر عهده اداره توسعه منطقه‌ای کلان‌شهر بمبئی بوده، ۹۹ درصد از خانواده‌های ساکن در پروژه حاشیه‌نشین و ۴۰ درصدشان زیر خط فقر قرار داشتند. اگرچه این آمار نادرست بوده و اغلب ساکنان مالک خصوصی و ساکنان دیگر به گروه متوسط درآمدی تعلق داشتند. این اشتباه ناشی از به‌کارگیری بررسی‌های اجتماعی-اقتصادی قدیمی بوده است. جمعی از افراد متأثر از پروژه، شکایت رسمی خود را به دولت ارائه و پس از عدم رسیدگی، شکایت را به هیئت بررسی بانک جهانی ارائه کردند. عمده این شکایت‌ها به این دلیل بود که سایت اسکان مجدد به‌قدری دور بوده که دیگر امکان دسترسی به شبکه‌های اجتماعی و منابع معیشت پیشین وجود ندارد مشاغل مزدی تکمیلی که عموماً به زنان تعلق داشته از بین رفته است. عدم توجه به جبران خسارت، سایر حقوق از جمله حق مسکن (مساحت‌های عرصه‌های مسکونی قبل از جابه‌جایی و هم‌عرض نبودن مساحت واحدهای مسکونی جدید با واحدهای پیشین)، نبود اطلاع‌رسانی دقیق و صحیح از اهداف دولت، کیفیت پایین ساختمان‌ها از دیگر دلایل شکایت آن‌ها بوده است.

کار توان‌بخشی و اسکان مجدد خانواده‌های متأثر از پروژه، مطابق با سند سیاست توان‌بخشی و اسکان مجدد پروژه انجام شده، هدف اصلی سیاست

1- Mumbai Urban Transport Project

۲- جمعیتی برای ارتقای مرکز منابع منطقه‌ای / فدراسیون ملی زاغه‌نشین‌ها (Society for Promotion of Area Resources centre / National Slum Dwellers Federation)

۳- جمعیت توان‌بخشی زاغه‌ها (Slum Rehabilitation Society)

این بود که با بینوا سازی افرادی که به طور اجبار جابه‌جا می‌شوند مقابله نماید یا حداقل استانداردهای زندگی‌شان را به اوضاع ماقبل پروژه بازگرداند. این سیاست افراد تحت تاثیر را به دو دسته کلی تقسیم کرده بود. گروهی نسبت به ساختمان و زمین خود حق قانونی داشتند یعنی مدرک و سند قانونی (ساتبارا) در اختیار داشتند و گروهی که از این حق محروم بودند و در دسته زاغه‌نشینان یا حاشیه‌نشینان دسته‌بندی می‌شدند. مطابق با این سیاست تنها گروه اول حق داشت گرامتی معادل با تراکم ساختمانی که به پروژه تحویل داده شده بود، دریافت کنند و دسته دوم به دلیل اینکه عرصه و اعیان مسکونی‌شان معلق به جاده و راه آهن بود، بدون در نظر گرفتن تراکم ساختمان‌شان، فضای ۲۱ متری را به عنوان گرامت دریافت کنند.

گرامت ساختمان‌های تجاری که در گروه دوم [زاغه‌نشینان، حاشیه‌نشینان] قرار داشت نیز تا سقف ۲۱ مترمربع بدون هیچ هزینه‌ای گرامت داده می‌شد. اگرچه صاحبان فروشگاه‌های بزرگ (سنگ مرمر و کاشی کف، قطعات یدکی، اتومبیل، چاپ نقش و نگار البسه، انبارهای چندمنظوره و رستوران) فعال در پیرامون پروژه به این سیاست اعتراض داشتند و از آنجا که با پادمان‌های بانک جهانی در خصوص اسکان مجدد ناخواسته در تضاد بود دولت مهاراشترا مکانیسم ترمیمی در نظر گرفت به این صورت که صاحبان این مشاغل، همان تراکم را تا سقف ۷۰ مترمربع با نرخ اداره توسعه منطقه‌ای خریداری کنند. هرچند با توجه به کمبود اماکن تجاری در سایت اسکان مجدد این مکانیسم صرفاً در حد سیاست‌گذاری بود. به علاوه با توجه به نحوه قرارگیری مغازه‌ها در سایت اسکان مجدد (در انتهای سایت و عدم دسترسی به مشتری) افراد نسبت به کاهش فروش اجناس مغازه و تأثیر جایگذاری مغازه در احیای معیشت خود با اداره توسعه منطقه‌ای مشاجره داشتند.

همچنین گروه اول به واسطه آنکه معتقد بودند سیاست توان‌بخشی و اسکان مجدد ساختمان‌های آن‌ها را در دسته زاغه‌نشین یا حاشیه‌نشین قرار داده، از این برنامه ناراضی بودند. در نتیجه سیاست توان‌بخشی موجب خسارت ناگهانی و پیش‌بینی نشده به دارایی‌های افراد بسیاری شد. متأثران پروژه از اینکه اطلاعات پروژه به اطلاع عموم نرسیده بود، معترض بودند. یکی از کارکنان سمن‌های محلی در خصوص مشکلات پیش‌آمده در رابطه با پروژه گفته است وضعیت زمین ساختمان‌های در معرض پروژه به صورت مورد به مورد بررسی نشده است در حالی که سمن‌ها به هیئت بررسی [بانک جهانی] گفته‌اند که مالکان، از ارائه سند رسمی خود به عوامل بررسی امتناع کرده‌اند. در حالی که اهالی بیان داشتند که سمن‌ها در مورد هدف بررسی و

یا حتی اهداف پروژه چیزی به آن‌ها نگفته‌اند و آن‌ها تصور می‌کردند که این مراجعه و بررسی از سمت اداره درآمدها باشد.

کیفیت ضعیف ساخت‌وساز که با اولین بارش موسمی دچار نشتی، شکاف و ترک شدند و مشکلاتی که در خصوص فاضلاب، تأمین آب، زباله‌های جامد، آسانسور، برق و دیگر امکانات به وجود آمده بود و همچنین هزینه نگهداری بالا و مالیات بر دارایی از مسائل پس از جابه‌جایی در سایت اسکان مجدد بوده است.

با وجود آنکه سیاست توان‌بخشی و اسکان مجدد دولت مهاراشترا، در نظر داشت تمام خانواده‌های متأثر از پروژه خانه‌دار شوند، چندان موفق نبود. بر اساس گفتگوی نویسندگان بین سال‌های ۲۰۰۶-۲۰۰۵، با وجود ممنوعیت ده‌ساله معامله واحدهای واگذار شده، گزارش‌هایی مبنی بر اجاره و فروش به‌صورت وکالتی وجود دارد؛ بنابراین به نظر می‌رسد برای جلوگیری از سوء استفاده‌هایی تحت عنوان باز کردن راه پیشروی پروژه از مسکن رایگان، دولت مهاراشترا اقداماتی مؤثر نظیر، برقراری پیوند میان اجاره‌نامه و کارت آدهار یا برنامه‌ی اداره‌ی هویت انحصاری هند در دولت مرکزی که برمبنای شناسایی بیومتریک هر فرد در نظر بگیرد.

فصل هفتم، ارزیابی تأثیرات اجتماعی را با چشم‌انداز جنسیتی بررسی کرده است. آن دسته از پروژه‌هایی که منجر به جابه‌جایی و اسکان مجدد می‌شوند تأثیرات منفی بسیاری به‌جای می‌گذارند هر چند این تأثیرات برای زنان و مردان شکل یکسانی دارد اما زنان فشار بیشتری را تحمل می‌کنند ولی در مقابل بهره کمتری از منافع و مزایای پروژه‌های توسعه‌ی آن‌ها می‌شود. مهتا^۱ بیان داشته که سوگیری‌های جنسیتی مردانه به دو شکل منفی بر زنان تأثیر می‌گذارد. نخست، این خصلت فراگیر در اجتماع هند به تداوم نابرابری جنسیتی از این جهت که به تخصیص و توزیع منابع به شکل نابرابر و سرپوش گذاشتن بر علایق زنان مشروعیت می‌بخشد، کمک می‌کند؛ دوم آنکه سوگیری‌ها و جانبداری‌ها که درون سیاست، ساختارها و نهادهای دولتی وجود دارد به تداوم نابرابری‌های اجتماعی کمک می‌کند. بر اساس مدل سرنی (در فصل دوم به آن پرداخته‌شده است)، زنان و مردان، تحت تأثیر پروژه‌های توسعه قرار می‌گیرند با هشت خطر مواجه هستند، اما به دلیل آنکه جمعیت تحت تأثیر یکپارچه نیستند و از نظر ویژگی‌های فرهنگی، توانمندی، علایق و... ناهمگن هستند به شکل‌های مختلفی آسیب می‌بینند.

نتایج پیمایش خانوار پروژه آبیاری کریشنای بالا^۱ نشان داده که آوارگی، زنان را بیشتر از مردان آزار می‌دهد، زیرا آن‌ها تصور می‌کنند در آمد شخصی مازاد، قدرت تصمیم‌گیری در خانواده، درآمد ناشی از زراعت و دامداری و... کاهش یافته است و کیفیت زندگی آن‌ها نسبت به قبل بدتر شده و در نتیجه کمتر از گذشته احساس خوشحالی می‌کنند.

مطالعات دیگر تفاوت تأثیرگذاری این پروژه را در زنان و مردان تأیید می‌کنند؛ اما داگامور (۲۰۰۳) نشان داده این تأثیرگذاری همیشه و همه‌جا در زنان یکسان نیست که دلیل آن همان ناهمگونی، تفاوت در پیش‌زمینه اجتماعی، اقتصادی و... است. اگرچه در اغلب جوامع منزلت زنان از مردان پایین‌تر است اما زنان در اجتماعات ایلی نسبت به هم‌تایان خود در اقل‌ساز بالا از منزلت بالاتری برخوردارند؛ زیرا ایلیاتی‌ها به منابع مشترک دارای وابسته زیادی دارند بنابراین زنان نقش مهمی در نگهداری منابع، زمین، جنگل، علوفه ایفا می‌کنند اما این زنان که هویتشان بر تولید مبتنی است در سراچه‌های اسکان مجدد احساس بیگانگی می‌کنند و به شدت آسیب می‌بینند. به همین دلیل ارزیابی باید به تأثیرات متفاوتی که پروژه بر گروه‌های مختلف زنان وارد می‌کند، توجه نماید.

مطالعات مختلف طیف گسترده‌ای از تأثیرات اجتماعی پروژه‌های اسکان مجدد که به زنان آسیب می‌زند را ثبت کرده است. این تأثیرات عبارت است:

- ۱- مالکیت و غرامت زمین: اگرچه زنان به‌ندرت صاحب زمین و ملک هستند به این داری‌ها دسترسی و بر روی آن‌ها کنترل داشتند. زنان در امور کشاورزی (کاشت، وجین، خرمن‌کوبی برداشت) مشارکت می‌کنند و باز دست رفتن زمین‌های کشاورزی کنترل سنتی خود را بر زمین و سایر داری‌های از دست می‌دهند. همچنین سوگیری‌ها و سیاست‌های مردانه، زنان را از داشتن زمین و منابع محروم می‌کند زیرا مبلغ غرامت تنها به مردان پرداخت می‌شده که این امر به زنان به‌ویژه زنان مجرد و تنها، مطلقه یا بیوه به‌شدت آسیب می‌زند؛ بنابراین یکی از نمونه‌های بارز نابرابری جنسیتی در اسکان مجدد، مسئله غرامت و جبران خسارت است.

- ۲- منابع مشترک داری‌ی: یعنی همان محصولات خودرو در جنگل و یا آن چیزی که آزادانه در محیط روستا در دسترس است و فرصت‌هایی را برای کسب، افزایش و ذخیره درآمد را برای زنان فراهم می‌آورد. زنان ساکن در مناطق روستایی به‌ویژه ایلیاتی‌ها با جابه‌جایی در پروژه‌های اسکان مجدد این فرصت را از دست می‌دهند. نمونه این تأثیر در پروژه سردار سرور در

گچرات مشهود بوده، در غیاب دسترسی به جنگل در این پروژه زنان دریافتند که برای سوخت باید به بازار متکی باشند که این موضوع بار مالی زیادی را به خانواده‌ها تحمیل کرد.

۳- فرصت‌های معیشتی: به واسطه نقص در برنامه‌های اسکان مجدد، اسباب تأمین معیشت در پروژه‌های اسکان مجدد از میان می‌رود. در زمان تنگنای مالی، زنان مجبور می‌شوند برای کار فصلی به مکان‌های ناآشنا مهاجرت کنند. این غیبت‌های طولانی و دو ماندن از خانه پیوند خانوادگی را سست می‌کند.

۴- تأثیرات اجتماعی-اقتصادی: هرگز نباید تأثیرات اجتماعی-اقتصادی آوارگی بر زنان نادیده گرفت. در پروژه نیروگاهی فوق حرارتی تالچر^۱ هم‌زمان با دریافت غرامت، نرخ جهیزیه به رقمی بالاتر از حد معمول رسید و خانواده‌ها باعجله برای ازدواج دختران خود- حتی دختران زیر سن ازدواج- اقدام کردند.

۵- تخریب شبکه‌های اجتماعی- محلی: یکی از شدیدترین تأثیرات منفی اسکان مجدد، تخریب و از کار افتادن اجتماعی محلی و شبکه‌های اجتماعی بود. زنان بیشتر از مردان به این شبکه‌ها وابسته بودند و در بسیاری از موارد چون نگهداری کودکان از آن کمک می‌گرفتند. با توجه به اینکه اجتماعات در مقام یک کلیت اجتماعی به یک مکان منتقل نمی‌شدند و به‌طور تصادفی پخش می‌شدند، امکان حفظ روابط قدیمی غیرممکن بود.

۶- افزایش خشونت خانگی: مردان با دریافت غرامت، بیشتر از زمان‌های دیگر به قمار و نوشیدن الکل می‌پرداختند و بدون توجه به تعهدات خانوادگی، تمام پول خود را از دست می‌دادند. سرینیواسان، یکی از مشکلات بزرگ اهالی آواره هزار گنج^۲ در بهار^۳ (چهار کند^۴ فعلی) را استفاده بیش از اندازه از مشروبات الکلی بیان کرده است که همین امر منجر به بروز تنش و حتی خشونت در خانواده شده است.

۷- سلامت و تغذیه: نمونه پروژه‌های معادن سنگ آهن بولانی^۵ در کریشنای بالا و پروژه بندر جواهر لعل نهرو، نشان داده، آوارگی عمده‌ترین تأثیرات منفی را روی سلامت و تغذیه زنان برجای می‌گذارد. همچنین مطالعات آثار پردایش بیانگر آن است روستاهایی که در مجاورت کانال مرات قرار داشتند، بیشتر از سایرین به مالاریا مبتلا شدند.

1- Talcher Super Thermal power Project

2- Hazariganj

3- Bihar

4- Jharkhand

5- Bolani

۸- آموزش: به سبب اسکان مجدد دسترسی به مراکز آموزشی برای کودکان از بین می‌رود و دختران بیش از پسران مجبور به ترک تحصیل می‌شوند

۹- تأثیرات ناشی از قوانین و سیاست‌های ناقص: در قوانین و سیاست‌ها همیشه جانبداری و سوگیری جنسیتی وجود دارد و بسیاری از تأثیرات منفی بر زنان ناشی از این سوگیری‌ها است. نمونه بارز این تبعیض، غرامتی است که بابت تصرف اراضی به مردان پرداخت می‌شود. نمونه‌هایی از این دست بسیار زیاد است.

در سال‌های اخیر، ردپای پرداختن به نگرانی‌های جنسیتی در سیاست‌های اسکان مجدد به چشم می‌خورد، سیاست ملی توان بخشی و اسکان مجدد در سال ۲۰۰۷ نمونه‌ای از این نگرانی‌ها است.

دستورالعمل‌های دقیق بین‌المللی در خصوص انجام اتا از قبل وجود دارد اما لازم است، تأکید بیشتری بر جنبه‌های جنسیتی شود. نکات زیر می‌تواند این واقعیت را ملموس‌تر بازتاب دهد.

<p>اغلب، داده‌های دقیقی از تعداد افرادی تحت تأثیر پروژه در دسترس نیست، دسترسی به داده‌های جنسیتی مسلماً در دسترس نخواهند بود بنابراین توصیه می‌شود در نقطه آغاز انجام اتا، داده‌ها به لحاظ جنسیتی (تعداد و سن زنان تحت تأثیر پروژه، تعداد سرپرستان زن خانوار، تعداد زنان مجرد، وضعیت دارایی و مالکیت زمین زنان، منابع معیشت زنان، سهم زنان از درآمد خانوار، مهارت زنان، جمعیت دختران در سن تحصیل، وضعیت اشتغال زنان و...) دسته‌بندی شوند</p>	<p>داده‌های بسته‌بندی شده‌ی جنسیتی</p>
<p>تجربه نشان داده است روش‌های کمی و پیمایش به تنهایی کفایت لازم را در شناسایی تأثیرات ندارند. به همین دلیل باید از ابزارهای کیفی مانند مصاحبه عمیق و نیمه عمیق با مطلعان کلیدی نیز بهره برد. مصاحبه زنان باید در گروه‌های کوچک صورت گیرد همچنین به‌ویژه در مناطق روستایی در برخی از مواقع و روزهای مشخص در دسترس گروه اتا هستند.</p>	<p>ابزارهای ارزیابی حساس به جنسیت</p>
<p>با اینکه احتمال سوگیری یا جانبداری از سوی اعضای آموزش دیده ارزیابی تأثیرات وجود ندارد اما اکیداً توصیه می‌شود از زنان در گروه ارزیابی تأثیرات استفاده شود زیرا علاوه بر برقراری توازن جنسیتی در گروه ارزیابی، زنان راحت‌تر می‌توانند در خصوص اطلاعات داخلی خانواده اطلاعات به دست آورند.</p>	<p>استفاده از زنان در گروه اتا</p>
<p>تجربه سد سردار سرور نشان داده است اعضای اتا به‌ندرت در روند تصمیم‌گیری‌ها با زنان به‌ویژه در خصوص مسائلی چون غذا، آب، چوب، پمپ‌های دستی مشورت کرده‌اند و همین موضوع سبب مشکلات و مسائلی در این پروژه شد.</p>	<p>مشورت و مشارکت</p>

تجربه نشان داده که پتانسیل فراوانی برای جانبداری و سوگیری در اتا به دو دلیل فشار کارفرما به اعضای اتا و کیفی بودن بسیاری از متغیرهای اجتماعی وجود دارد؛ بنابراین کارشناسان اتا باید مستقل باشند نه وابسته به کارفرمای پروژه.	بهره‌گیری از مشاوران اتای شایسته و مستقل
اجرای اتای که در آن به مسائل جنسیتی توجه شود، هزینه‌های خاصی (استخدام یک متخصص جنسیت، تعدادی دستیار میدانی که یکی از آن‌های زن باشد) را به همراه دارد	بودجه اتا
با توجه با الزامات دفتری آژانس‌های سرمایه‌گذاری، به مکانیسمی نظارتی جهت توجه به یافته‌ها و استفاده از کاربست گزارش اتا نیاز است.	مکانیسم نظارت و پایش برای اتا
برنامه‌ریزی برای اسکان مجدد نیازمند داده‌هایی درباره تأثیرات اجتماعی است که قابل اعتماد و دقیق باشد؛ بنابراین در زمینه جمع‌آوری داده برای اهداف ارزیابانه، آموزش مهارت‌های پایه‌ی علوم اجتماعی به گروه ارزیابی ضروری است.	آموزش ارزیابی تأثیرات اجتماعی

فصل هشتم به ارزیابی تأثیرات فرهنگی و اجتماعی بر اجتماعات ایلی متأثر از پروژه می‌پردازد. کارگروهی از طرف دولت هند که روی توسعه فرودست‌ترین قبایل کار می‌کردند، برآورد کردند که از کل جمعیت هند، تنها هشت درصد مردم ایلیاتی هستند اما تقریباً نیمی (۵۰ درصد) از مردمان آواره را ایل‌نشینان تشکیل می‌دهند. هویت ایلیاتی‌ها با زمین‌هایشان که اغلب از نسل‌های گذشته از آن کشت می‌کردند گر خورده است. فهم تجربه جابه‌جایی و از ریشه جدا شدن برای آن‌ها بسیار دشوار است و بیشترین تأثیر منفی را از جابه‌جایی می‌گیرند. پروژه‌های توسعه، مردم قبایل و ایلات را به شکل نامناسب از زمین خود دور کردند و در اغلب موارد بدون جبران خسارت‌های وارده در مکان دیگری اسکان داده شدند.

بر اساس استانداردهای بین‌المللی اسکان مجدد ناخواسته، اگر پروژه‌ای واقعاً باعث توسعه شود، باید اوضاع بهتری را به وجود آورد. این در حالی است که مطالعات بانک جهانی نشان می‌دهد جابه‌جایی معمولاً سبب کاهش شدید کیفیت زندگی مردم ایلیاتی شده است. آن‌ها نه تنها فقر بلکه نسل‌کشی فرهنگی را نیز تجربه کردند. فرهنگ ایلیاتی‌ها بر پایه قواعد پایداری بلندمدت بنا شده است نه دستاوردهای سریع و کوتاه‌مدت. آن‌ها نه تنها ابتدایی (از نگاه مردم‌شناسی) نیستند بلکه بسیار توسعه‌یافته‌اند. آن‌ها زندگی کردن را از محیط طبیعی می‌آموزند و بدون اینکه به آن آسیب بزنند.

معمولاً روند جابه‌جایی اجتماعات کمتر مورد مطالعه عمیق قرار گرفته است. مهم‌ترین تأثیر پروژه‌های جابه‌جایی تقسیمات دوگانه از اجتماعات محلی است (حامی و ضد پروژه، پولدار و فقیر و...) که سبب از هم‌پاشیدگی ساختار

اصلی اجتماعی از بسیاری جهات (اجتماعی، فیزیکی، سیاسی، اقتصادی و...) می شود.

نسل کشی فرهنگی اصطلاح مناسبی برای توصیف توانی است که پروژه‌های اسکان مجدد بر مردمان ایلیاتی تحمیل می کند. فرهنگ ایلیاتی نظم خود را از خلال مناسباتی به دست آورده که در سطح زیرین ساختار اجتماعی از آن محافظت شده است. نظام اقتصادی، نظام خویشاوندی، نظام دینی، فرهنگ مادی، ساختار قدرت از اجزای این ساختار اجتماعی است که با جابه‌جایی به‌طور کامل تخریب می شود.

برای مردمان ایلیاتی، پروژه‌های سدسازی همیشه ضد توسعه محسوب می شود زیرا تاریخچه گروه‌های روستایی را تضعیف یا نابود می کند. بر اساس نتایج کمیته جهانی سدها، مشکلات اساسی سدسازی عبارت‌اند از:

- جابه‌جایی گسترده و فقیر سازی اجتماعات انسانی
- هزینه‌های بالاتر از میزان برنامه‌ریزی شده
- کاهش انرژی برق، توان آبیاری و... کمتر از توان وعده داده شده
- افزایش سرعت شور شدن خاک و جریان رسوب و لای گرفتگی کاهش کنترل قدرت سیل.

مردمان ایلیاتی، همچنین پروژه‌های معدنی را به دلیل آن که سبب از بین رفتن زمین‌ها و محیط زیست مردم می شود، ضد توسعه خطاب می کنند. پروژه‌های معدنی و سدسازی در کنار تمدن بشری، سبب تضعیف زیست‌بوم می شود. معادن و مناطق تولید فلزات در هند، فقیرترین نواحی کشور به لحاظ اجتماعی هستند و جابه‌جایی انسان‌ها عامل اصلی این فقر است.

ضد توسعه همان مفهومی است که برای توصیف اعتراضات مردم به پروژه‌های واجد جابه‌جایی استفاده می شود. این مردمان جنبش‌های ضد توسعه را در بسیاری از مناطق، اجتماعات محلی در برابر نقل مکان و جابه‌جایی داشته‌اند و زنان معمولاً در خط مقدم این جنبش‌ها هستند زیرا اغلب خطر را بهتر از مردان حس می کنند، کمتر به وعده‌های سود و نفع کوتاه‌مدت دل می بندند، نسبت به نیازهای نسل آینده آگاه‌ترند.

پیشنهادهایی برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی در بین مردم ایلیاتی:

- آنا باید صدای طیف وسیعی از مردم باشد و دیدگاه افراد تحت تأثیر را بدون کم و کاست بازتاب دهد. بسیاری از مردمان آواره از ترس مجازات، احساسات واقعی خود را بیان نمی کنند بنا به ضرورت و شرایط باید به آن‌ها فرصت داده شود تا اظهارات خود را به‌صورت ناشناس ارائه کنند.

- بدون شریک شدن در درک دقیق مردم محلی، احساساتشان و این که چه

چیزی ممکن است زندگی‌شان را تغییر دهد، ارزیابی مناسبی از تأثیرات اجتماعی میسر نخواهد بود بنابراین اتا باید در فضایی انجام شود که روستاییان از آن هراسی نداشته باشند.

- استفاده از مفاهیم انتزاعی را باید به حداقل رساند زیرا در میان مردمان ایلیاتی احساس بیگانگی ایجاد می‌کند.

- انجام اتا باید به شکلی باشد که بین مقامات پروژه و تأمین‌کنندگان مالی آن جدایی قاطع و نفوذناپذیری را به وجود آورد.

- اتا باید به شیوه جامع، صادق و سراسرست و فهم شده نوشته شود، به نحوی که مردم درگیر در پروژه بتوانند آن را بخوانند و بفهمند.

- اتا باید تأثیراتی را که پروژه به گروه‌های آسیب‌پذیر (زنان، کودکان و سالمندان) وارد می‌شود را شناسایی کند.

- اتا نباید بر جنبه‌های منفی پروژه سرپوش بگذارد و مواردی چون رشوه، مافیاء، سرکوب، فحشا و استثمار را پنهان کند.

- مردم ایلیاتی می‌خواهند از تمام جزییات (این که پروژه‌ها چطور باید پیش بروند، یا اصلاً باید ادامه یابند یا خیر) پروژه‌های توسعه اطلاع داشته باشند تا آزادانه و با آگاهی تصمیمگیری کنند.

- فرایند انجام اتا باید با مطالعات پایش و ارزیابی حین روند اجرای پروژه انجام گیرد تا بتوان پیش‌بینی‌ها را در نظر داشت و در مواقع لزوم اقدامات اصلاحی را در پیش گرفت.

فصل نهم چند اقدام جدید در زمینه ارزیابی اجتماعی و ارزیابی تأثیرات اجتماعی در جمهوری خلق چین را بررسی کرده است. تاکنون برای انجام اتا، به‌منظور اشاره به فرصت‌ها و مخاطرات اجتماعی، چهارچوب جامع، به لحاظ قانونی مستقل و در سطح ملی منظمی در این کشور وجود نداشته است. باین حال آژانس‌ها و کارگزاران مهم چینی اخیراً گام‌های مهمی در این مسیر هم در سطح ملی و هم بین‌المللی برداشته‌اند.

پروژه‌های زیرساختی چین، چه در داخل و چه در خارج کشور، به رشد فقر، نابرابری، ناامنی غذایی و ناپایداری اجتماعی دامن زده است. رویکرد ملی به اسکان مجدد و جابه‌جایی انسانی در چین تا حدی زیادی مبتنی بر پرداخت غرامت نقدی است. الزام رسمی انجام ارزیابی اجتماعی و برنامه‌ریزی برای اسکان مجدد در مرحله امکان‌سنجی پروژه (برای پروژه‌های منتخب سال ۲۰۰۷) فرصتی ایجاد کرد تا تحلیل نظام‌مند انجام شود که بتوان از طریق آن، بنیانی برای توانمندسازی بهتر افرادی که آواره شدند فراهم کرد.

کمیسیون اصلاح و توسعه ملی^۱ که آژانسی برای مدیریت اقتصاد کلان تحت نظارت شورای دولتی^۲ چین، ارزیابی اجتماعی را به عنوان بخش اصلی امکان‌سنجی در پروژه‌های سرمایه‌گذاری به رسمیت شناخت و به همین دلیل قواعد راهنمایی را به‌طور آزمایشی در سال ۲۰۰۲ و در سال ۲۰۰۷ برای استفاده در پروژه‌های خاص به‌طور ملی تصویب و تأیید کرد. در سال ۲۰۱۲ دو سند کمیسیون اصلاح و توسعه ملی به‌طور شفاف بیان داشتند که در پروژه‌هایی که نیازمند تأیید کمیسیون یا شورای دولتی است باید ارزیابی مخاطرات مربوط به ثبات اجتماعی و مشورت عمومی اجرا شود تا احتمال بروز ناآرامی‌های عمومی مشخص گردد. پروژه‌ها با خطر بی‌ثباتی اجتماعی متوسط یا بالا رد می‌شوند. نخستین شکل از ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی که تحت قانون حفاظت از محیط‌زیست سال ۱۹۷۹ انجام شد بر تجزیه و تحلیل بیوفیزیکی متمرکز بود و به هر متغیری جز هوا، صدا، ارتعاش و تأثیرات الکترومغناطیس بی‌توجه بود. در سال ۲۰۰۳ ضرورت انجام مشورت عمومی در این مطالعات قوت گرفت تا اینکه در سال ۲۰۰۸ به دفاتر حفاظت از محیط‌زیست حکمی مبنی بر ارائه خلاصه وضعیت ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی و جمع‌بندی آن به اطلاع عموم، ابلاغ شد. تحولات اقتصادی سریع و بسیار مهم منجر به شکل‌گیری نوعی تحول اجتماعی و نهادی بسیار گسترده شد. تغییرات مهم در تمام جنبه‌های زندگی، کار، شبکه اجتماعی رخ داد. بیکاری و اشتغال ناقص منجر به چالش‌هایی در محیط‌های شهری و روستایی شد. فشار بر منابع آب و زمین افزایش یافت. رشد جمعیت که با استثمار گسترده اراضی کشاورزی همراه شده است در کنار افزایش درآمد و تغییر در الگوهای مصرف به این فشار افزود و به این ترتیب، هزینه‌های اجتماعی و محیط‌زیستی محلی حول وحوش پروژه‌های مشخص بزرگ‌مقیاس، ایجاد می‌شوند. از دهه ۱۹۹۰ گروهی از متخصصان اجتماعی شروع به جست‌وجو راه‌هایی کردند که بتوانند ارزیابی تأثیرات اجتماعی را در چین انجام دهند. رویکردهای موسسه‌های مالی بین‌المللی و رویکرد انجام اتای استاندارد، دو رویکرد جدید به ارزیابی اجتماعی در چین بوده است. موسسه‌های مالی در سال ۱۹۹۳ مجوزهای ویژه‌ای را دریافت کردند تا بتوانند، در اطراف مناطق مربوط، ارزیابی اجتماعی مشارکتی را به‌عنوان مبنایی برای برنامه‌ریزی، مدیریت و نظارت بر آن پروژه‌ها را به اجرا درآورند. این موسسه‌ها شامل، بانک جهانی، بانک توسعه آسیایی و موسسه مالی بین‌المللی بود که با رویکرد مشابهی ارزیابی اجتماعی را انجام می‌دادند.

به دلیل آن که به کارگیری اتا در محیط‌های جهانی تازه گسترش یافته بود، اتای استاندارد نیز دچار تغییر و تحولاتی شد و از حوزه اولیه خود فراتر رفت و به جای ابزاری برای جلوگیری و تعدیل تأثیرات منفی توسعه به ارزش‌های اخلاقی و مواردی نظیر حمایت از حقوق بشر، بهبود وضعیت تساوی اجتماعی، ظرفیت‌سازی نهادی و... ارتقا یافت.

دولت چین پس از چندین شکست در پروژه‌های سدسازی متوجه شد که اجتماعات متأثر از ساخت سدها، از تأثیرات شدید آوارگی به شدت رنج می‌بردند و در این خصوص سه اقدام صورت گرفته است:

۱- به رسمیت شناختن مسائل مربوط به اسکان مجدد در ساخت سدهای قبلی بوده و هنوز حل نشده بود. دولت چین صندوق مسائل باقی‌مانده را ایجاد کرد تا با نگاهی به گذشته، به مسائل اجتماعات و خانواده‌های آسیب‌دیده در پروژه‌های قبلی رسیدگی کند.

۲- تصویب مقررات خاص از سوی شورای دولتی برای پروژه‌های متوسط و بزرگ مقیاس مربوط به منابع آب

۳- تعریف چهار چوب قانونی برای تقسیم منافع و مزایای کار با افراد آسیب‌دیده و متأثر از پروژه.

اتا و ارزیابی اجتماعی به‌طور بالقوه می‌توانند به شیوه‌های مختلف (پی‌ریزی اقدامات مشارکتی، تمهیداتی برای رسیدگی به شکایت، شناسایی شرایط اجتماعی- اقتصادی مردم متأثر از پروژه، ارائه برنامه‌ریزی معیشت و امنیت اجتماعی، تسهیل انجام ارزیابی جامع و فراگیر، آزمودن مدل‌های بدیع و نوآورانه برای توان‌بخشی در شرایط مختلف و...) در آوارگی و اسکان مجدد که توسعه آن را تحمیل می‌کند، سهیم باشد.

پیچیدگی‌های روزافزون عرصه‌های اجتماعی چین که از ویژگی‌های آن پدید آمدن، فضای اجتماعی جدید است، چالش‌ها و فرصت‌هایی را با خود به همراه دارد. برنامه‌ریزی مرکزی، به شکل جدیدی ادامه یافته است. در سطح محلی، اهداف اجتماعی واجد اولویت کمتری هستند و در قیاس با اهداف اجتماعی و فنی مبهم‌تر و پرداختن به آن‌ها دشوارتر است. در حالی که نسخه‌های روزآمد قواعد فنی عمومی در سال ۲۰۱۱ تمام ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی را ملزم به در نظر گرفتن جایگزین برای پروژه کرده بود، احتمالاً در واقعیت، با ارائه چند پیشنهاد فنی رفع شود. این موضوع، پیامدهایی را برای آوارگی و اسکان مجدد به همراه دارد. استفاده بهتر از اتا می‌تواند به صورت بندی جایگزین‌ها کمک کند، جایگزین‌هایی که احتمالاً می‌تواند از وقوع تأثیرات آوارگی جلوگیری کنند. تحقق نظاممند اتا در میان دولت‌های محلی و پر تعداد چین و عرصه‌های

برنامه‌ریزی می‌تواند چالش‌هایی را چون چالش‌های اداری، فرآیند مدیریتی و سرمایه‌گذاری در بیرون مرزها را به میان بیاورد.

اتامستلزم مسیری شفاف است که بر اساس داشتن درکی از اهمیت مشارکت شکل گرفته باشد. این تغییر مسیر در اتا به این منظور است که نشان دهد اتا یک ابزار کلیدی است که برای درگیر کردن ذینفعان مورد استفاده قرار می‌گیرد. افشای به موقع اطلاعات، می‌تواند ورود زودهنگام مردم به راهبردهای گسترده‌ی برنامه‌ریزی و پروژه‌های خاص را سهولت بخشد. این استراتژی با فرهنگ مردم چین همخوانی دارد. اگرچه هنوز آموزش و حمایت از متخصصان اتا مبهم است و تعداد مجریان باتجربه در این حوزه انگشت‌شمار هستند.

با وجود توجه روزافزون چین به تأثیرات اجتماعی پروژه و دغدغه این حوزه در سطح ملی و بین‌المللی، هنوز موانع ساختاری متعددی در مسیر اتا در برنامه‌ریزی و مدیریت پروژه‌ها وجود دارد. راهنمای مسئولیت اجتماعی برای پیمانکاران بین‌المللی چینی که انجمن آن را منتشر کرده است، نخستین استاندارد است که در زمینه مسئولیت اجتماعی داوطلبانه برای صنعت پیمانکاری پروژه‌های بین‌المللی چین منتشر شده است. این راهنما، الزامات کاری مشخصی را برای شرکت‌ها تعیین کرده است. در این راهنما هفت موضوع ایمنی، رشد کارکنان، حقوق مالکان، مدیریت زنجیره‌ی تأمین، حفاظت از محیط‌زیست و رشد و توسعه اجتماع محلی برجسته شده است.

فصل دهم به تجربیات کسب‌شده و درس‌آموخته‌هایی از پروژه نیروگاه برق آبی تئون در جمهوری دموکراتیک خلق لائوس که در برنامه خود از سویه‌های مختلف (اجتماعی، زیست‌محیطی و اسکان مجدد) استفاده کرده، پرداخته است.

سد نام تئون فرصت مناسبی را برای بانک جهانی فراهم کرده است تا در عملیات اجرایی زیرساخت‌های بزرگی که تأثیرات تجمعی و منطقه‌ای دارند، دست به اصلاح رویکرد خود در زمینه اجتماعی و زیست‌محیطی بزند. پنج چالش که ارزیابی تأثیرات اجتماعی و برنامه‌ریزی برای تعدیل تأثیرات منفی پروژه‌های جامع و فراگیر در این پروژه با آن مواجه بودند عبارت‌اند از:

- مدیریت تأثیرات اجتماعی و زیست‌محیطی که در شش منطقه پراکنده بود.
- اسکان مجدد قریب به ۶۲۰۰ نفر که در فلات ناکایی زندگی می‌کردند.
- تأثیر بر معیشت ۷۰ هزار خانوار ساکن در حوضه آبخیز و نواحی پایین‌دست.
- تأثیرات نامعلوم پروژه که در نظر گرفتن آن به معنای تکیه بر رویکرد منعطف و اقدامات تصادفی است.
- فرصت‌ها و محدودیت‌های نهادی/ عملیاتی متعدد که به‌صورت عمومی و خصوصی به پروژه تحمیل می‌شد.

این پروژه تمام سیاست‌های پادمانی دهگانه بانک جهانی را به اجرا درآورد. بانک جهانی در به کار بردن این سیاست‌ها و اتخاذ الگوی عمل در هر بخش با چالش‌های متعددی روبه‌رو بود. وقتی دولت لائوس، شرکت برق نام تئون و دیگر سهام‌داران متوجه شدند که بانک مدام قلمرو جغرافیایی کار و هم گسترده موضوعی مطالعات را تغییر می‌دهد با افزایش تقاضا برای انجام تحلیل اجتماعی و محیط‌زیستی مدعی شدند که بانک جهانی بدون شفاف‌سازی ملزومات مورد قبول کار، اهداف را جابه‌جا می‌کند و همین موضوع سبب بروز تنش شد زیرا سهام‌داران خارجی به این باور رسیدند که تحلیل‌ها [اجتماعی و محیط‌زیستی] جامع و کامل نیستند و احتمالاً برخی مسائل بالقوه یا برخی افراد تحت تاثیر را نادیده گرفتند.

تأثیرات اجتماعی و محیط‌زیستی منفی این پروژه، ناشی از جمع شدن آب رودخانه نام تئون در مخزنی به وسعت ۴۵۰ کیلومتر مربع؛ انتقال آب از حوضه رودخانه نام تئون به رودخانه ژئی‌بانگ فای که به نوعی تغییر در الگوهای جریان آب و زیست‌بوم آبیان منطقه داشت؛ ساخت و سازهای جانبی بوده است. تأثیراتی که پروژه در شش ناحیه بر جای گذاشته است در جدول زیر ارائه شده است:

از بین رفتن تنوع جنگلی زیستگاه طبیعی در اثر آگیری مخزن سد؛ سطح درآمد خانوار پایین‌تر از خط فقر؛ خاک فقیر، شرایط آب و هوایی بد، فقدان تکنیک‌های مدرن کشاورزی از عوامل محدودکننده تولید کشاورزی است؛ عدم دسترسی به برق، آب قابل شرب، جاده آسفالت، مراکز آموزشی، فاصله زمانی تا مراکز درمانی.	فلات ناکایی
سطح درآمد خانوار پایین‌تر از خط فقر؛ دسترسی محدود به زیرساخت‌ها و خدمات اجتماعی از جمله مراقبت‌های بهداشتی؛ محدودیت دسترسی به منابع طبیعی با طرح‌های حفاظت از محیط‌زیست؛ محدودیت زمانی و مکانی در دسترسی به منابع. به ایجاد الگوی جدید کاربری زمین و منابع.	حوضه آبخیز سد نام تئون
ممانعت از اسکان خانوارها در طول رودخانه به دلیل تغییرات در وضعیت ساخت و نصب کانال؛ ایجاد تغییرات در رژیم جریان و کیفیت آب؛ کاهش بهره‌وری ماهیگیری و دارایی فیزیکی نظیر سیستم تأمین آب، پمپ آبیاری؛ به زیر آب رفتن گذرگاه‌های روی رودخانه، باغ‌های ساحل رود و دیگر اراضی.	حوضه رودخانه ژئی‌بانگ فای
کاهش جریان آب به طرز چشمگیری؛ دگرگونی زیستگاه ماهی‌ها و برخی از انواع پوشش گیاهی ساحلی و احتمالاً نحوه استفاده از فضا؛	حوضه رودخانه نام تئون
فرسایش خاک؛ ایجاد گردوغبار؛ سروصدا؛ از بین رفتن پوشش گیاهی؛ تغییر در تنوع زیستی منطقه؛	سایر اراضی مربوط به پروژه
پایین آمدن سطح آب؛ تغییر جریان آب، تأثیرات بوم‌شناختی، اقتصادی و اجتماعی	رودخانه مکونگ

طرح اقدام برای اسکان مجدد علاوه بر برنامه‌های معیشتی، مواردی چون زمین، مسکن، زیرساخت (تأمین آب، فاضلاب، برق و جاده) و خدمات اجتماعی چون سلامت و بهداشت را نیز فراهم کرده است و برای کمک به اقلیت‌های قومی و دیگر خانواده‌های آسیب‌پذیر اقداماتی مناسب به لحاظ فرهنگی در نظر گرفته شده است. برنامه‌های مربوط به امور معیشتی و نقل مکان مردم پیشاپیش به اجرا گذاشته شد تا فرصتی به دست آید که سازگاری مردم اسکان‌یافته با وضعیت جدید ارزیابی شود و در هر بخش بسته به نیاز، برنامه تعدیل و تنظیم شود. پرداختن به مسائل جنسیتی یکی از بخش‌های جدایی‌ناپذیر در طراحی این پروژه بوده است. ارزیابی جنسیتی نشان داد که زنان و دختران خصوصاً کسانی که به برخی گروه‌های قومیتی حاشیه‌ای تعلق داشتند و افرادی که در خانواده‌های مرحوم زندگی می‌کردند، دسترسی محدودی به آموزش، مشاغل خارج از مزرعه، بازارهای تولیدی، دارایی‌های نقدی، قدرت، اختیارات سیاسی و اجتماعی داشته‌اند.

پروژه نام تئون، منجر به آوارگی جمعیت تحت تاثیر نمی‌شد اما طرح‌های حفاظت از محیط‌زیست دسترسی‌شان را به منابع طبیعی محدود می‌کرد. اجرای برخی مقررات مانند قوانین شکار در حیات وحش، دسترسی به منابع با محدودیت زمانی و مکانی در دسترسی به منابع، افراد اجتماع محلی را به شکل منفی تحت تاثیر قرار می‌دهد.

در جریان کار، آموزه‌هایی در حوزه‌های مختلف فراگرفته شد:

۱- مسائل مرتبط با طراحی محتوایی: مسائلی از قبیل شناخت کلی مسئله و پاسخ‌ها، تعریف رویکردها، چهارچوب‌ها و طرح‌ها به منظور پرهیز، تعدیل یا جبران رخدادهای منفی، بهره‌برداری از مزایای فرصت‌های مثبت در پیشبرد توسعه. در این مجموعه چهار موضوع مورد توجه قرار گرفت: تعریف مرزهای پروژه، احیای معیشت و درآمد، ایجاد تعادل در حفظ تنوع زیستی و توسعه‌ی محلی و پرداختن به مخاطرات نواحی پایین دست پروژه.

۲- مسائلی که در بستر تنش‌های ناگزیر و اهداف رقابتی بخش‌های عمومی و خصوصی به وجود آمده است: مسائلی همچون مواجهه با ابهام و عدم قطعیت، پرداختن به چالش‌های نهادی، ایجاد استراتژی‌های مشورت و برقراری ارتباط مناسب، ایجاد مکانیسم‌های پایش، سنجش و نظارت مؤثر.

بانک جهانی آشکارا تشخیص داده بود که پروژه ایجاد نیروگاه برق آبی شاید منجر به ایجاد مسائل توسعه‌ای گسترده شود، به همین دلیل، بر روی مسئله فقر متمرکز شد، توسعه منطقه‌ای را در نظر گرفت و با توسل به ابزارهای مکمل، اهداف اجتماعی/ محیط‌زیستی را مورد توجه قرار داد و به سازندگان

پروژه توصیه کرد تمام تأثیرات ناشی از این پروژه را در برنامه‌های تعدیلی خود مورد توجه قرار دهند و هزینه‌های آن را در بودجه پروژه محاسبه کند. همین امر سبب مخالفت و ناسازگاری شد. سازندگان معتقد بودند بانک جهانی مرزهای پروژه را به‌طور مداوم گسترش می‌دهد و خواستار طراحی ارزیابی اضافه، ایجاد برنامه فراگیرتر و گسترش بودجه اجتماعی و محیط‌زیستی است چیزی که از آن به «جابه‌جایی اهداف هم‌زمان با پیشرفت پروژه» می‌گفتند. برخی دیگر از آموزه‌های کلیدی:

- برای به حداقل رساندن تأثیرات احتمالی پروژه، افزایش فواید و مزایای توسعه‌ی بخش برق، ارزیابی استراتژیک اجتماعی و زیست‌محیطی باید قبل از آغاز پروژه در یک سایت خاص انجام شود.

- با توجه به مقیاس پروژه و احتمال گسترش محدوده جغرافیایی، محدوده اثرگذاری باید از ابتدا مورد توافق حامیان قرار گیرد.

- سبک و سنگین کردن، تعیین قلمروی زود هنگام مسائل اجتماعی و محیط‌زیستی با اتکا به فرایند مشورت با ذی‌نفعان که با سیاست‌های بانک جهانی همخوانی دارد، توصیه می‌شود. در صورتی که تحلیل تأثیرات تجمعی زودتر اجرا شود، درک بهتری از بستر جغرافیایی به دست می‌آید.

- اگرچه توافق اولیه با ذی‌نفعان بر سر مرزهای پروژه و داشتن رویکردی مشخص، مانع اختلافات بعدی می‌شود؛ اما باید توجه داشت که در پروژه‌های بزرگ و پیچیده این یک مسئله اجتناب‌ناپذیر است.

- راهبردهای ارتباطی و مشورت با مردم باید خیلی زود تعریف شده و در سراسر چرخه کار پژوهش دنبال شود.

- نقش دولت و سازنده در مشورت با مردم محلی و ذی‌نفعان خارجی که علائق و منافع پراکنده‌ای دارند باید به روشنی مشخص شود. ضروری است که پروژه صاحب داشته باشد و مشورت را باید با حامیان و صاحبان پروژه پیش برد نه مشاوران آن.

- مشورت باید معنی‌دار باشد، شاید ضروری باشد که از نظرات تخصصی برای طراحی روش‌شناسی حساس به تفاوت‌های اجتماعی، زبانی و قومی در کار استفاده شود. استفاده از نظارت خارجی می‌تواند با نگرشی بیرونی نقش مهمی در ارزیابی اعتبار و اثربخشی فرایند مشورت داشته باشد.

- تعهدات مربوط به سنجش و پایش باید طولانی‌مدت باشد.

- نظارت کاملاً مستقل نمی‌تواند مبنایی برای سنجش و نظارت منظم باشد.

فصل یازدهم به مرور ابعاد مختلف تأثیرات اجتماعی در چهار پروژه بزرگ توسعه زیرساخت در منطقه جنوب آسیا (بنگلادش، نپال، پاکستان و سریلانکا) می‌پردازد. هر چهار پروژه^۱ به شکل وسیعی توسط آژانس‌های دوجانبه تأمین مالی شده‌اند و ظاهراً مسائل مربوط به جنبه‌های اجتماعی طرح، طی مرحله طراحی پروژه توجه ویژه داشته‌اند.

در ساخت این ابر پروژه‌ها به‌طور جداگانه در مرحله طراحی به ضرورت‌های اجتماعی و نیاز به اسکان مجدد (تجدید اسباب معاش، توسعه اجتماعی، ضرورت‌ها و نیازهای تصرف زمین، جابه‌جایی جمعیت و اجرای پروژه) توجه شده است. در هنگام سنجش و ارزیابی پروژه‌ها، فهم عموم ایجاد شد که این پروژه‌ها قرار است کیفیت زندگی و رفاه عمومی را افزایش دهد. اسناد و مدارک پروژه به تأثیرات پروژه و اقدامات تعدیلی و تسکین‌بخش پرداخته بود. با این وجود در مراحل اجرایی هر چهار پروژه نقایصی در داده‌های اجتماعی در سطوح مختلف شناسایی شده است.

دلیل انتخاب چهار مورد مطالعاتی در چهار کشور مختلف، طراحی و اجرای این چهار پروژه در بازه زمانی مشابهی طی سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۰۵ و طی یک دوره ده‌ساله است به لحاظ تاریخی در تمام آن‌ها محیط سیاستی و قانونی کم‌وبیش یکسانی حاکم بوده است.

نویسنده با اشاره به چرخه پروژه اتا که به‌طور متداول برای تمام پروژه‌ها انجام می‌شود، به تفکیک مرحله برنامه‌ریزی، فرآیندها و پیامدهای اجرای هر چهار پروژه را شرح داده است.

۱- بنگلادش؛ پل چندمنظوره جمونا: پل جاده‌ای - ریلی به طول ۴٫۸ کیلومتر بر فرار رودخانه جمونا، به مبلغ ۸۰۰ میلیون دلار با چند حامی مالی (بانک جهانی، بانک توسعه آسیایی و آژانس همکاری بین‌المللی ژاپن) که ژوئن ۱۹۹۸ افتتاح شد. در مرحله طراحی پروژه طرح اقدام برای اسکان مجدد تهیه شد که به دو دلیل، ارزیابی تأثیرات پروژه به شکل بسیار محدودی مورد توجه قرار گرفته بود و مطلوب نبودن طرح بر اساس مقتضیات سند بانک جهانی در خصوص اسکان ناخواسته، سبب ناکامی آن شده است. انجام سرشماری، بررسی اجتماع محلی و شناسایی مردم تحت تأثیر به یکی از سمن‌های محلی واگذار شد. جمعاً در این پروژه ۱۱ هزار و ۹۴۸ خانوار (حدود ۸۰ هزار نفر) به شکل مستقیم و غیرمستقیم از این پروژه متأثر می‌شدند. طرح بازبینی شده اقدام برای اسکان مجدد، ضرورت‌های مرتبط با بانک جهانی را نیز در نظر گرفته

۱- پل چندمنظوره جمودنا در بنگلادش، پروژه برق-آبی کالیگندکی در نپال، پروژه برق-آبی غازی بروتها در پاکستان و پروژه توسعه حمل‌ونقل جنوبی در سریلانکا.

بود. غرض از طرح، حصول اطمینان از استقرار مطلوب خانوارهای تحت تاثیر در محل جدید بوده است. یکی از قواعد مهم در این طرح، ورود اجتماعات میزبان در فرایند برنامه‌ریزی و اجرای اسکان مجدد بود. با توجه با آن که این پروژه نخستین پروژه اسکان مجدد در کشور بوده، اداره پُل، به‌عنوان بازوی اجرایی پروژه، دفتری مملو از کارکنان در سایت پروژه افتتاح کرد و یک سمن بومی (جنبش توسعه روستایی) را استخدام کرد تا در امور مربوط به اسکان مجدد کمک کند. افراد تحت تاثیر پروژه بر اساس ضرر و زیانی که به دارایی‌های مادی و غیرمادی‌شان وارد آمده بود، خسارت دریافت می‌کردند. به‌علاوه اداره پُل نیز کمک هزینه‌های نقدی تحت عنوان «حداکثر بهای مجاز جابه‌جایی» در نظر گرفته بود. مطابق با بررسی و پیمایش کمیته توسعه روستایی بنگلادش از میان ۱۶ هزار خانوار آسیب‌دیده از پروژه، تنها ۳۶۰۰ خانوار به جابه‌جایی و اسکان مجدد نیاز داشتند و مابقی زمین‌های کشاورزی خود را بدون نیاز به جابه‌جایی فیزیکی از دست دادند. تقریباً دوسوم جمعیت واجد اسکان مجدد، جابه‌جایی را انتخاب کردند و در روستاهای موجود در کرانه شرقی و غربی رودخانه منتقل شدند و مابقی که خود جابه‌جایی را انتخاب کرده بودند، کمک‌هزینه ساخت خانه، مجوز جابه‌جایی، هزینه جبرانی برای از دست دادن شغل / روزهای کاری و نیز حداکثر بهای مجاز جابه‌جایی در زمین جدید را دریافت کردند. تمام زیرساخت‌های شهری و اجتماعی برای سایت اسکان مجدد فراهم شده بود. مصالح استفاده‌شده در سایت اسکان مجدد از کیفیت بالایی برخوردار بود و سازه‌ها خوش ساخت بودند. کیفیت زندگی به‌واسطه آن که امکانات شهری جدیدی در سایت اسکان مجدد ایجاد شده، به‌طور معناداری افزایش یافته است. در نهایت افرادی که جابه‌جاشده بودند از مدیریت اسکان مجدد پروژه رضایت کلی داشتند. با این حال مناطقی وجود داشت که در آن‌ها ضعف‌هایی شناسایی شد.

بررسی اقتصادی، اجتماعی و ارزیابی تأثیرات پروژه به‌وسیله سمن‌ها، پویش‌های پخش اطلاعات و مشورت همگانی، سیاست استحقاقی فراگیر که تمام اقشار مردم آسیب‌دیده را در برمی‌گرفت، توجه ویژه به زنان و گروه‌های آسیب‌پذیر، امکانات شهری در سایت‌های اسکان مجدد و روستاهای میزبان، سازمان‌دهی قوی و نوآورانه‌ی اجرای اسکان مجدد، برنامه‌های متعدد برای آموزش و احیای درآمد، نظارت مؤثر و پایش پروژه با استفاده از سیستم مدیریت اطلاعات و توجه به تعدیل تأثیرات پس از ساخت پروژه از دلایلی بود این پروژه را به‌عنوان مدل و الگوی موفق در کشور معرفی کرد.

۲- نپال؛ پروژه نیروگاه برق- آبی کالیگندکی: این پروژه در بخش مرکزی نپال و در حدود ۱۸۰ کیلومتری غرب پایتخت یعنی شهر کاتماندو^۱ قرار گرفته است. هدف از این پروژه رسیدگی به نیاز فزاینده برق در نپال بوده، اجرای آن را اداره برق این کشور بر عهده داشته و مطالعات اولیه در سال ۱۹۷۹ و مطالعات تفصیلی آن در سال ۱۹۹۸ انجام شده است. این پروژه به دلیل مشکلاتی نظیر مشاجره در اجتماعات محلی و ذینفعان پروژه، اسکان مجدد، از دست دادن درآمد، از بین رفتن منابع معیشت که پس از اتمام پروژه هم ادامه داشته، با دو سال و نیم تأخیر به اتمام رسیده است. شناسایی پایگاه داده و تأثیرات پروژه و مشورت با اجتماعات محلی و مردم آسیب دیده دو مسئله اساسی در مرحله آماده سازی این پروژه بوده است. بعد از ایجاد مراکز اطلاعات پروژه و سایت پروژه، گروه های مشاوره روستایی در هر یک از روستاهای تحت تأثیر نیز ایجاد گردید تا مذاکرات و دعاوی را در خصوص اسکان مجدد و جبران خسارت ها تسهیل کنند. این گروه ها در واقع ابزاری بودند که ارتباط میان اجتماعات محلی (مردم متأثر از پروژه) و عوامل اجرایی را برقرار می کردند. عدم مشورت با خانواده های متأثر از پروژه، نبود حمایت کافی خانواده های متأثر، آسیب دیده از پروژه و نیازمند جابجایی و بازسازی خانه هایشان، نگرانی درباره پایداری اسباب معیشت خانواده های آسیب پذیر (اجتماع بُوت) و در معرض آسیب از جمله مشکلات حین اجرای پروژه بوده است. از فواید این پروژه می توان به ایجاد ۲۰۰ فرصت شغلی، دسترسی مسیر حرکت وسایل نقلیه، ترویج مشاغل تازه، استخدام کارگران محلی (حدود ۴۵۰۰ نفر) در حین ساخت نیروگاه، انشعاب برق برای سه هزار خانوار اشاره کرد. در سال ۲۰۰۳ شبکه ملی متشکل از سمن ها و فعالان اجتماعی خواستار بررسی کامل پروژه کالیگندکی شدند زیرا مدیریت و عاملان اجرایی در طی پروژه به شکایت مردمان تحت تأثیر توجه نکرده بودند. در نهایت باید گفت نبود بانک اطلاعاتی جامع، عدم حمایت از جابه جایی ها و اسکان مجدد، ثبت ضعیف فرایند اجرای پروژه، بحث و مشاجره بین اداره بر و اجتماع محلی از ویژگی های قابل توصیف این پروژه است.

۳- پاکستان؛ پروژه نیروگاه برق - آبی غازی بروتها: این پروژه بزرگ ترین نیروگاه (۱۴۵۰ مگاوات) جریانی- روزمینی که باهدف رفع کمبود حاد برق در پاکستان طراحی شده است، به نحوی که از نظر محیط زیستی پایدار و از نظر اجتماعی قابل قبول باشد و در عین حال کمترین تأثیرات را بر محیط زیست و جابه جایی انسانی به جای بگذارد. سرمایه این پروژه که در ۱۹۹۶ تأیید شد

را بانک جهانی، بانک توسعه آسیایی، آژانس همکاری بین‌المللی ژاپن، بانک کاف-وی آلمان، بانک توسعه اسلامی، بانک سرمایه‌گذاری اروپایی تأمین کردند اما به دلیل مشکلاتی بر سر تعیین قیمت زمین و برخی مسائل جابه‌جایی و اسکان مجدد، حدود چهار سال به تعویق افتاد. بر اساس توافق سرمایه‌گذاران، تأمین مالی و نظارت بر جنبه‌های اجتماعی (اسکان مجدد) به بانک جهانی محول شد. هزینه پروژه در ارزیابی ۲/۲ میلیارد دلار برآورد شده بود و منطقه‌ای که تمام اجزای پروژه را در بر گرفت در قلمرو نفوذ ولایت پنجاب و سرحدی شمال غرب قرار داشت. این پروژه حدود ده سال به طول انجامید و در ۲۰۰۴ به اتمام رسیده و عامل اجرایی آن، اداره توسعه برق و آب پاکستان بوده است. در مرحله آماده‌سازی سه سمن مهم در پاکستان به ذینفعان محلی مشاوره‌های گسترده ترتیب دادند. اطلاعات ورودی و داده‌هایی که از مشورت با ذی‌نفع با ذی‌نفعان به‌دست آمده بود و طرح نگرانی‌هایی در خصوص مسائل اجتماعی، اسکان مجدد و مسائل زیست‌محیطی، کیفیت اسناد و مدارک پروژه که به برخی از جنبه‌های خاص ربط داشتند را بهبود بخشیدند. تعامل کارکنان مرکز اطلاعات پروژه با اجتماعات محلی و مردم تحت تأثیر، درک آن‌ها را از پروژه بالا و امکان مشارکت آن‌ها را فراهم کرد. همچنین مرکز اطلاعات پروژه هر شش ماه یک‌بار در خبرنامه‌ای فعالیت مربوط به پروژه را به‌روزرسانی می‌کرد. به‌منظور اجتناب از مشکلات ناشی از تکرار جابه‌جایی‌های بزرگ‌مقیاس (پروژه سد تربیلا)، سازمانی با نام اداره ترقیات غازی - بروتها ایجاد شد تا روند تصرف زمین را تسهیل کند. علیرغم اینکه سازمان بخشی از پروژه بود، هیئت‌مدیره مستقل با ۱۳ عضو (شش نماینده اجتماع محلی و سه زن) داشت و وظیفه این سازمان برنامه‌ای برای توسعه اجتماعی و اقتصادی یکپارچه اجتماع محلی متأثر از پروژه ارائه کند و همچنین در مسائل مربوط به تصرف زمین و جبران خسارت‌ها و کیل مدافع اجتماع محلی باشد. با شروع تصرف اراضی مشخص شد، زمین‌بازی مهم‌ترین مانع در مسیر اجرای پروژه است. هزینه کلی خرید اراضی که در حدود دو میلیارد روپیه برآورد شده بود به هشت میلیارد روپیه رسید زیرا کار تعیین قیمت زمین به‌شدت سیاسی شده بود در نهایت اداره ترقیات برای پیشبرد پروژه با مالکان وارد مذاکره می‌شود. اداره توسعه آب و برق پاکستان به‌منظور اسکان مجدد با تمام امکانات در مجاورت پروژه سه روستا احداث می‌کند. با این حال بسیاری از خانواده‌های کشاورز متأثر از پروژه ترجیح دادند در نزدیکی محل زندگی خود باقی بمانند.

۴- سریلانکا؛ پروژه‌ی توسعه‌ی حمل و نقل جنوبی: ساخت بزرگراه جنوبی به طول ۱۲۸ کیلومتر که کلمبو (پایتخت) را به ایالت جنوبی گالی و شهر بندری ماتارامتصل می‌کند و نیز بهبود ایمنی راه و مقابله با افزایش تصادفات ترافیک جاده‌ای در کشور دو بخش این پروژه بوده است. سرمایه این پروژه ۳۰۰ میلیون دلاری را بانک توسعه آسیایی (۶۷ کیلومتر از بخش جنوبی بزرگراه) و بانک همکاری بین‌المللی ژاپن (۶۷ کیلومتر از بخش شمالی بزرگراه) تأمین کرده است. همچنین حمایت مالی خدمات مشاوره مربوط به ایمنی راه‌ها را آژانس توسعه بین‌المللی سوئد^۱ و اعتبار مربوط به خدمات مشاوره و تأمین تجهیزات بخش ایمن‌سازی راه و نیز خدمات مشاوره مدیریت پروژه را صندوق توسعه نوردیک^۲ بر عهده داشته است. رونق توسعه اقتصادی نواحی جنوبی و کاهش فقر دو هدف عمده این پروژه بوده است. به دلیل مسائلی در خصوص تصرف اراضی و جبران خسارت‌ها، این پروژه با تأخیری چشم‌گیری مواجه بود. اداره توسعه جاده‌ای به‌عنوان عامل اجرایی بدون آنکه مطالعه قانونی و الزام‌آوری در خصوص ارزیابی تأثیرات محیط زیستی روی مسیرها انجام شود. سمن‌های بومی و گروه‌های وابسته به اجتماعات محلی با اعتراض به فقدان داده و عدم پیروی الزامات محیط زیستی، عامل اجرایی را مجبور به تهیه سند ارزیابی تأثیرات محیط زیستی می‌کند. با این وجود در حین اجرای پروژه مسیرهای اداره توسعه جاده‌ای و بانک توسعه آسیایی با هم ادغام و مسیر جدیدی را با نام مسیر ترکیبی به وجود آورد. تغییر مسیر عبور بزرگراه، فقدان مذاکره و مشاوره با اجتماعات محلی متأثر از پروژه و نادیده گرفتن بخش زیادی از مسیر عبور بزرگراه در پیمایش فهرست خانوار منجر به نارضایتی از پروژه شده است. همچنین تصرف اراضی برای این پروژه به یک چالش و دعوی حقوقی تبدیل شد. پرداخت سخاوتمندانه غرامت زمین و ایجاد کمیته‌های تصرف اراضی و اسکان مجدد سبب شد تا مردم تحت تأثیر نسبت به جابه‌جایی و اسکان مجدد راغب شوند. به کارگیری گسترده مردم آسیب‌دیده به‌وسیله پیمانکار، برگزاری دوره‌های آموزشی و تکمیل طرح تجدید درآمد کامل (که کار بسیج منابع نهادی برای اجرای برنامه‌ها در اجتماعات محلی را به جریان می‌انداخت) از جمله اقدامات پیشنهادی بود که در این پروژه انجام نشد.

در یک جمع‌بندی باید گفت چهار پروژه مورد بررسی از نسل اول پروژه‌های بودند که آژانس‌های چندجانبه در آن‌ها سرمایه‌گذاری کرده بودند و با پیروی از سیاست‌های پادمانی بانک جهانی و بانک توسعه آسیایی برای امور

مقدماتی پروژه نیازمند رهیافت‌های نظام‌مندی بودند که به ارزیابی تأثیرات و جمع‌آوری داده‌های بپردازد. در همه این موارد رویکرد اجتماعی در ابتدا به شکل ناکافی و نامناسب طراحی شده بود بنابراین باید در پروژه‌های توسعه به طرح مناسب‌تر، نوآورانه‌تر و به لحاظ اجتماعی آگاهانه‌تر توجه بیشتری داشت. به‌علاوه به‌رغم داشتن برنامه یا طرح خوب اجتماعی، ارزیابی تأثیرات پروژه باید به‌عنوان کاری دائمی در سراسر دوران اجرای پروژه مورد توجه قرار گیرد، کاری که نیازمند به‌روزرسانی و با بررسی‌ها و ارزیابی‌های جدید است. همچنین پروژه‌های پیچیده و بزرگ معمولاً در برابر مشاجرات و چالش‌ها آسیب‌پذیرند، بیشتر به این خاطر که به جزئیاتی نظیر مشورت با اجتماع محلی در خصوص پیشرفت پروژه و مدیریت اجتماعی و اسکان مجدد توجهی ندارند و نیز در شناسایی تأثیرات اجتماعی منفی باید بر مبنای بررسی‌های تفصیلی و مشورت با اجتماعات و مردم متأثر از پروژه به تأثیرات ثانویه یا غیرمستقیم و موقت توجه کرد، در غیر این صورت این تأثیرات احتمالی در برنامه‌ریزی اجتماعی و برنامه اسکان مجدد مغفول خواهند ماند.

فصل دوازدهم کتاب با ذکر نمونه موردی استراتژی مولد برای مردمانی که از پروژه‌ی حمل و نقل سریلانکا آسیب‌دیده بودند، به موضوع احیای درآمد مردم در پروژه‌های توسعه می‌پردازد. پروژه‌های توسعه زیرساخت، مانند سایر پروژه‌ها تأثیرات مخربی را بر افراد متأثر از پروژه که دارایی، منبع درآمد و اسباب معیشتشان را از دست می‌دهند، به‌طور موقت یا دائم، کلی یا جزئی بر جای می‌گذارد. زمانی که یک دولت دارایی شخصی را برای مقاصد عمومی تملک می‌کند، بر ارزش دارایی متمرکز می‌شود، نه افراد آسیب‌دیده از پروژه. معمولاً روال این‌گونه است، مسئولان غرامت را پرداخته یا زمینی جایگزین را برای افراد متأثر از پروژه در نظر می‌گیرند و کار احیای منابع درآمد و اسباب معیشت را به عهده خود مردم می‌گذارند. چنین رویکردی در مداخلات توسعه‌ای، ضرورتی برای ارزیابی اجتماعی (قبل از پروژه) به رسمیت نمی‌شناسد در حالی که برای فهم وضعیت اجتماعی و اقتصادی، شبکه‌ی اجتماعی، درک و دریافت افراد آسیب‌دیده از پروژه ضروری است.

در سال ۱۹۹۰، آژانس‌های توسعه بین‌المللی سیاست‌های پادمانی اسکان مجدد را ایجاد کردند، اما به مؤلفه حیاتی در برنامه‌ریزی برای اسکان مجدد تبدیل شد. هدف از برنامه‌ریزی اسکان مجدد این بود که بروز تأثیرات اجتماعی - اقتصادی زیان‌باری که ناشی از مداخلات توسعه‌ای بودند را به حداقل برساند. در طی ۲۰ سال گذشته اما به‌عنوان یک ابزار تحلیلی قوی از شرایط اجتماعی - اقتصادی افراد تحت تأثیر پروژه توسعه‌یافته و بر طیف

وسیعی از پیامدهای احتمالی متمرکز بوده است. پروژه توسعه حمل و نقل جنوبی، آزادراهی با مسیر رفت و برگشت جداگانه، مسیری به طول ۱۲۸ کیلومتر از شهر کوتاوا^۱ در ایالت غربی تا شهر ماتارا^۲ در ایالت جنوبی را طی می‌کند. ساخت این آزادراه زندگی ۵۷۰۰ هزار خانوار (جمعیتی حدود ۲۱ هزار نفر) را تحت تاثیر قرار داده و ۹۵۱ هکتار (۱۳۱۵ خانه مسکونی و ۱۵۱ ساختمان تجاری) از اراضی برای ساخت آن تصرف شده است. اعتبارات مالی پروژه توسط بانک توسعه آسیایی، بانک همکاری بین‌المللی ژاپن^۳، صندوق توسعه نوردیک^۴، آژانس توسعه بین‌المللی سوئد^۵ و دولت سریلانکا تأمین شده است.

در سریلانکا، برای اجرای هر پروژه توسعه، انجام مطالعات انا ضروری است. برای این پروژه دو اتا (در سال‌های ۱۹۹۹ و ۲۰۰۲) انجام شده است. در هر دو مطالعه، جزییاتی از قطعات زمین، الگوی کاربرد زمین، مالکان و ساکنان زمین، مشاغل متأثر از طرح، ترکیب خانواده‌ها، سطح درآمد و تحصیلات افراد متأثر از پروژه، منبع درآمد و معیشت، درآمد سالیانه خانوار و هزینه‌ها و وضعیت مسکن ثبت و برای صورت‌بندی طرح اسکان مجدد مورد استفاده قرار گرفته است. مأموران و متولیان اسکان مجدد کمک کردند تا در کمیته توان‌بخشی و تصرف اراضی^۶ برای هر یک از افراد و خانواده‌ها بانک داده‌ی گسترده‌ای موازی با نظام اطلاعات مدیریتی ایجاد شود. این کمیته بدون توجه به شرایط و وضعیت تصرف زمین با افراد متأثر از پروژه در خصوص بسته‌های توان‌بخشی و جبران خسارت مذاکره کردند.

بر اساس فهرست‌های ضرر و زیان، برای هر یک از افراد متأثر، بسته اسکان مجدد و جبران خسارتی را تدارک (غرامت نقدی) دیده بودند. طرح اسکان مجدد، رئوس فعالیت‌های برنامه احیای درآمد را مشخص کرد و دامنه کارش را به فقیرترین و آسیب‌پذیرترین خانواده محدود کرد. برنامه احیای درآمد در سه مرحله انجام شد.

- 1- Kottawa
- 2- Matara
- 3- Japan bank of International Corporation
- 4- Nordic Development Fund
- 5- Swedish International Development Agency
- 6- Land Acquisition Rehabilitation Committees

مرحله	سال	مسئول اجرا	برنامه
۱	۲۰۰۳-۲۰۰۵	واحد مدیریت پروژه	توزیع دانه و گیاه بین مردم، آموزش امور مربوط به رایانه، رانندگی، خیاطی، فرهنگ و مد، زیبایی به ۸۴ نفر از افراد آسیب‌دیده از پروژه، کمک به خانواده‌های آسیب‌دیده برای ساخت خانه‌های خود، اختصاص ۶ میلیون روپیه به‌عنوان بودجه برنامه احیای درآمد برای خانه‌سازی.
۲	۲۰۰۵-۲۰۰۸	سمن خدمات توسعه اقدامات اقتصادی سارودیا	ایجاد یک جمعیت مسکن در هر سایت اسکان مجدد به‌منابه گروهی برای اقدام متقابل و حمایتی، ایجاد برنامه‌های سرمایه‌گذاری خرد، ایجاد برنامه‌های درآمدزایی و فرصت‌های خوداشتغالی، باغداری خانگی و آموزش فرآوری مواد غذایی.
۳	۲۰۰۸-۲۰۱۱	واحد مدیریت پروژه	بهبود سطح درآمد خانواده‌های آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده قاعده پادمانی است که در طرح اجرای اسکان مجدد گنجانده شده است.

بانک توسعه آسیایی در سال ۲۰۱۰ با انتخاب صد خانواده آسیب‌دیده، به‌عنوان خانواده فقیر، برای سنجش تأثیرات پروژه بر منابع درآمدی و معیشتی‌شان انتخاب نمود نتایج این بررسی به‌صورت تیتروار در زیر ارائه شده است.

- نیروی کار غیر کشاورز ماهر، غیر ماهرانه و نیز نیروی کار کشاورز، منابع اصلی برای جذب به بازار کار هستند.
- ۱۵ درصد از سرپرستان خانوار بیکار هستند.
- یک سوم (۳۴ درصد) از خانواده‌های فقیر در گروه بیکار یا سایر مشاغل (سالندان از کارافتاده، دارای بیماری مزمن و غیر شاغل) دسته‌بندی شدند.
- با توجه به آستانه خط فقر در سال ۲۰۱۰، حدود ۲۲ درصد از خانوارها فقیر هستند.
- در طی هشت سال پس از جابه‌جایی فیزیکی و اسکان مجدد، سطح درآمدی ۸۷ درصد خانواده‌ها در مقایسه با سطح درآمدی‌شان پیش از پروژه، بهبود معنی‌داری یافته است.
- تعداد خانوارهایی که انشعاب برق داشتند در سال ۲۰۱۰ در مقایسه با سال ۲۰۰۲ دو برابر شده بود.
- ۸۰ درصد خانواده‌ها در سال ۲۰۱۰، کالا و وسایل نقلیه برقی داشتند.
- ۹۸ درصد خانواده‌ها دسترسی آسان به بازارها و امکانات عمومی داشتند.

برای مشخص شدن تأثیرات اجتماعی محتمل و به‌منظور ایجاد یک بانک اطلاعاتی همه‌جانبه از اوضاع و شرایط اجتماعی نیاز به انجام یک اتای جامع است و اگر این احتمال وجود دارد که پروژه منجر به جابه‌جایی و نقل مکان

افراد می‌شود برای تعدیل این قبیل تأثیرات در افراد و خانواده‌هایی که از پروژه متأثر می‌شوند، داشتن طرحی برای اجرای اسکان مجدد ضروری است، طرحی که مبتنی بر بانک اطلاعاتی انا بوده و برنامه‌ای قوی برای احیای درآمد آن را همراهی می‌کند. بسیاری از عناصر اصلی، خصوصاً بودجه کافی و ترتیب نهادی قدرتمند، غالباً در پروژه توسعه حمل‌ونقل جنوبی وجود نداشته است و همین امر، برنامه احیای درآمد را در این پروژه به شکست محکوم کرد. در زیر به شش مورد اشاره شده است که بخش جدایی‌ناپذیر در تعدیل تأثیرات منفی پروژه است:

این پروژه با تمرکز بر قطعات زمین تصرف‌شده فهرست ضرر و زیان تهیه کرده اما فهرست زمین‌هایی که مستقیماً از پروژه متأثر نمی‌شدند، پس اندازه‌های شخصی، مهارت‌های شغلی و شبکه حمایت‌های اجتماعی افراد تحت تأثیر پروژه مورد شناسایی قرار نگرفت. داشتن صورت‌بندی دقیق از قلمرو جامع انا بخش اساسی در برنامه‌ریزی پروژه است. اگر چه برای این پروژه دو انا انجام شده است اما نظام اطلاعات مدیریتی این پروژه ناقص بوده است، اشتباهاتی در ورودی داده‌ها، طبقه‌بندی‌شان و... به چشم می‌خورد.	بانک داده‌های اقتصادی اجتماعی
طرح اجرای اسکان مجدد از قاعده خاصی برای شناسایی و طبقه‌بندی خط فقر بهره نمی‌گیرد. این طرح نتوانست برم بنای رقم خط فقر رسمی آستانه فقر تثبیت‌شده را ایجاد کند؛ زیرا خط فقر در طی سال چند بار تغییر می‌کند امری که در این پروژه نادیده گرفته شد.	اندازه‌گیری فقر
با توجه به تعریف چندوجهی مفاهیم و پدیده‌های اجتماعی، مفاهیم کلیدی در این پروژه نظیر، فقر، خانواده به‌شدت آسیب‌دیده و خانواده آسیب‌پذیر باید به شکل علمی تعریف شوند. نه در طرح اجرای اسکان مجدد و نه برنامه احیای درآمد قائل به چنین تمایزی نبودند.	تعریف مفاهیم کلیدی
طرح اسکان مجدد این پروژه در دو جلد تنظیم‌شده بود و سرشار از داده‌ها، اطلاعات، خلاصه سیاست مربوط به اسکان مجدد، قوانین و حقوق مربوط به زمین بود؛ اما طرح به دلیل اتای ناقص و نبود اطلاعات کلیدی و مهم با شکست مواجه شد.	برنامه عمل‌گرایانه برای اسکان مجدد
نبود کارکنان باتجربه برای اجرای طرح اسکان مجدد، از ضعف‌های این پروژه بود. بیشتر کارکنان پروژه فکر می‌کردند که پرداخت گرامت نقدی حد پایانی اسکان مجدد است. بانک توسعه آسیایی مأموران و دستیارانی را تربیت کرده که به افراد متأثر از پروژه کمک کنند تا درباره بسته‌های جبران خسارت و خصوصاً بسته کمک به اسکان مجدد مذاکره و چانه‌زنی کنند.	حمایت نهادی
به دلیل آسیب و رنج روان‌شناختی حاصل از جابه‌جایی و آوارگی، بسیاری از خانواده‌ها در فعالیت‌های مربوط به برنامه احیای درآمد شرکت نکردند. دارایی از دست‌رفته، زمین‌ها، شبکه اجتماعی و منابع درآمد مانع از آن شده بود که بتوانند در سایت جدید اجتماع خود را بازسازی یا در اجتماع میزبان ادغام شوند.	مشاوره برای افراد متأثر از پروژه

فصل سیزدهم مراحل آماده‌سازی طرح‌های اقدام برای اسکان مجدد را شرح داده است، طرحی که بر مبنای ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه تهیه می‌شود. برنامه اسکان مجدد تا حد زیادی ناشناخته است و آژانس‌های توسعه هر کدام به شیوه خاصی به مسائل مرتبط با این برنامه برخورد می‌کردند و برای هر

پروژه راهنمای خاصی را منتشر می کردند. به تدریج راهنماهای خاص و جداگانه برای هر پروژه جای خود را به سیاست‌هایی داد که به یک بخش خاص تعلق داشتند و در تمام پروژه‌های آن بخش کاربرد داشت.

کمک به بهبود و بازسازی زندگی پیشین، بدون پرداخت هیچ هزینه‌ای، به افراد یا گروه‌هایی که زمین، اسباب معیشت و دیگر منابعشان را از دست داده‌اند هدف اصلی طرح اسکان مجدد است. مکانیسم دستیابی به این سیاست، پرداخت غرامت بابت دارایی، اسباب معیشت و درآمد از دست رفته؛ کمک به نقل مکان و کمک به اسکان مجدد است که در سطح کلی منجر به بهبود یا دست کم احیای پایه‌های اقتصادی و اجتماعی کسانی می‌شود که به مکان دیگری منتقل شده‌اند.

برنامه اسکان مجدد باید در مراحل آغازین آماده‌سازی پروژه انجام شود. این طرح بر مبنای یافته‌های ارزیابی تأثیرات اجتماعی تهیه می‌شود. لازم به ذکر است که این داده‌ها باید دقیق و قابل اعتماد باشد زیرا خوبی و تناسب این طرح، به اطلاعات و داده‌هایی وابسته است که مبنای شکل گرفتن آن طرح است؛ زیرا تجربه نشان داده تنها دلیل شکست مؤلفه‌های اسکان مجدد در پروژه‌های توسعه، آماده‌سازی ضعیف طرح است. همان‌طور که در فصول قبل هم اشاره شده، طرح‌های اسکان مجدد هم به داده‌های اولیه و هم داده‌های ثانویه تکیه دارد. در واقع برنامه‌ریزان پروژه باید اطلاعات روزآمد و مرتبط را مستقیماً از طریق پیمایش و بررسی‌های میدانی جمع‌آوری کنند و در کنار این داده‌های موجود استفاده نمایند.

طرح‌های اسکان مجدد گستره کاملی را از تأثیرات منفی (از دست دادن زمین، املاک و دارایی‌های منقول) پروژه را ارزیابی می‌کند؛ اصول و قواعد راهنما برای تعدیل چنین زیان‌هایی را به صراحت اعلام می‌کند؛ افراد تحت تأثیر پروژه را بر اساس آنچه از دست دادند دسته‌بندی می‌کند و حق و حقوق خاصی را که برای کمک و جبران خسارت هر یک از دسته‌ها لازم است مشخص می‌کند؛ اقدامات لازم را برای تسهیل نقل مکان و تضمین احیای درآمد مردم شرح می‌دهد؛ و مسئولیت‌ها را در امر مدیریت اسکان مجدد و پایش پیشرفت آن مشخص می‌کند. در جدول زیر، ترتیبی برای مراحل انجام طرح‌های اسکان مجدد پیشنهاد شده است:

ارائه توصیف مختصری از پروژه، توصیف آن دسته از اجزا و مؤلفه‌ها که احتمالاً به آوارگی و اسکان مجدد منجر خواهند شد، شرحی از جنبه‌های کلی پروژه (تأثیرات مثبت و منفی)، اهداف پروژه	مقدمه‌ای بر پروژه
با برنامه‌ریزی دقیق می‌توان جلوی بسیاری از جابه‌جای فیزیکی را گرفت یا آن‌ها را کاهش داد	به حداقل رساندن آوارگی و اسکان مجدد
پیمایش نحوه تملک اراضی باید در اولین زمان ممکن انجام شود، به نحوی که برنامه‌ریزان زمان کافی برای تهیه طرح اسکان مجدد را داشته باشند. ارزیابی تصرف زمین می‌تواند با ارزیابی تأثیرات اجتماعی انجام شود. پیمایش نحوه تملک اراضی برای شناخت مالکان و مقدار زمینی که از دست خواهند داد، ضروری است. ضرر و زیان وارده بر اموال و دارایی مشترک (منابع مشترک دارایی، ساختمان‌های عمومی، اموال و دارایی‌های فرهنگی و زیرساخت‌ها) باید به شکل جداگانه ثبت شود.	تصرف اراضی و تأثیرات پروژه
این مرحله گام مهمی در فرایند آماده‌سازی طرح اسکان مجدد است. در این بخش باید فهرست کاملی از تمام افراد متأثر از پروژه و دارایی آن‌ها تهیه شود.	سرشماری و پیمایش‌های اجتماعی - اقتصادی
به اشتراک گذاشتن اطلاعات، مشورت با مردم متأثر از پروژه، روش‌های تحریک و ترغیب به مشارکت (با استفاده از پویش‌ها و کمپین‌ها و...) و الزام به افشای اطلاعات در پروژه‌های درگیر جابه‌جایی اجتماع محلی باید ساختار یافته و نظام‌مند باشد. روند مشورت با مردم متأثر از پروژه نباید به مرحله پایانی برنامه‌ریزی ختم شود بلکه باید در مراحل اجرا، پایش و سنجش کار نیز تداوم داشته باشد.	انتشارات اطلاعات، مشورت، رویکرد مشارکتی و الزامات افشای اطلاعات
هر جا کار برنامه‌ریزی و اجرای اسکان مجدد با مشارکت مردم متأثر از پروژه انجام شود، عملاً فضایی را برای شکایت باقی نمی‌گذارد اما طرح اسکان مجدد باید تمهیداتی لازم برای ایجاد روند رسیدگی به شکایات فراهم کند.	رسیدگی به شکایات
در هند هیچ سیاست و قانونی در ارتباط با اسکان مجدد در هند وجود نداشت اما در سال ۲۰۱۳ قانون حق جبران عادلانه خسارت و شفافیت در مسائل مربوطه به تصرف زمین، توان بخشی و اسکان مجدد را منتشر کرده است.	سیاست و چارچوب قانونی
عموماً معیارهایی چون مالکیت زمین و میزان و شدت تأثیرات برای تعیین شایستگی‌ها و حق و حقوق مرتبط با اسکان مجدد مورد استناد قرار می‌گیرند.	معیار سنجش شایستگی و واحدی که واجد حق و حقوق است
با توجه به اینکه هر یک از افراد متأثر از پروژه چه چیزی را از دست می‌دهند و چه حق و حقوقی دارند، آن‌ها را در دسته‌های مختلفی قرار می‌دهند و از این دسته‌بندی به عنوان مبنایی برای تهیه ماتریس حقوق بهره می‌گیرند. در این ماتریس انواع ضرر و زیان به همراه تعیین فرد صاحب حق و مزایای حقوقی او فهرست شده است.	ماتریس حقوق
روشی که در این برآورد به کار می‌رود باید به روشنی توصیف شود. برآورد ارزش دارایی باید منطبق با هزینه جایگزین کردنشان باشد.	برآورد ارزش دارایی‌های از دست رفته و پرداخت غرامت
در حالت ایده‌آل جبران خسارت از دست رفته باید به قیمت روز پرداخته شود به نحوی که فرد آسیب‌دیده چه با کمک مدیریت پروژه هم بدون آن بتواند دارایی از دست رفته را با چیز قابل مقایسه‌ای از بازار جایگزین کند.	پرداخت غرامت و کمک به اسکان مجدد

تا جایی که ممکن است باید از نقل مکان جلوگیری کرد. اگر این امکان مهیا نشد، افراد آسیب دیده باید یکی از سه گزینه نقل مکان (نقل مکان در محدوده پروژه، نقل مکان شخصی و یا نقل مکان به سایت اسکان مجدد) را انتخاب نمایند.	نقل مکان
طرح اسکان مجدد باید اقداماتی برای بهبود با احیای درآمد پس از جابه جایی شناسایی کند. برای حصول اطمینان نسبت به احیای درآمد از یکی رویکردهای پول محور، زمین محور، شغل محور یا کسب و کار محور تبعیت کرد.	احیای درآمد
هزینه های احتمالی باید به طور دقیق تخمین زده شود. همچنین باید تمهیدات کافی برای حوادث و رخدادهای فیزیکی و قیمتی اندیشیده شود. بودجه باید منابع سرمایه گذاری و جریان گردش و جوه را به صورت شفاف توضیح دهد.	بودجه و هزینه اسکان مجدد
در مرحله اجرای پروژه، فعالیت های اسکان مجدد باید با زمان بندی احتمالی کارهای عمرانی هماهنگ باشند. به همین دلیل برنامه اجرای اسکان مجدد باید تنها پس از پایان طراحی تفصیلی مهندسی پروژه صورت گیرد.	برنامه ی اجرا
باید از آغاز کار، ظرفیت نهادی موجود ارزیابی و از این که طرح اسکان مجدد حین مرحله ی اجرا با مشکل یا مانعی مواجه نخواهد شد، اطمینان حاصل کرد.	چهار چوب نهادی برای اسکان مجدد
این مرحله برای مدیریت عملیات اسکان مجدد، حائز اهمیت است. نظارت و پایش با فراهم کردن امکان بررسی دوره ای کار، این اطمینان را ایجاد می کند که فعالیت اسکان مجدد با طرح همسو هستند یا خیر.	سنجش و نظارت

در انتها، مهم است به خاطر داشته باشیم که طرح اقدام برای اسکان مجدد سندی ثابت و تغییرناپذیر نیست. حتی برنامه هایی که با بیشترین دقت طراحی شده، چنانچه خورد را با تغییرات سازگار نکند، نمی تواند به اهدافش دست یابد. همچنین فهرست کلیه افراد متأثر از پروژه، کپی سرشماری، ابزار پیمایش، قالب مصاحبه و دیگر ابزار پژوهش، اطلاعیه ها و برنامه های جلسات عمومی، مدت زمان جلسات و فهرست حاضر از قالبها در هنگام نظارت بر اجرای طرح اقدام برای اسکان مجدد و گزارش دهی در خصوص آن باید به عنوان سند طرح اسکان مجدد پیوست شود.

English Abstracts

Articles

Social Impact Assessment of BRT Line Displacement in Mowlavi Street

Zahra Khastoo

Socio-Cultural Impacts Assessment of the Construction of a wet market in Helikoptersazi neighborhood in Karaj

Borzoo Morovvat

Socio-Cultural impact assessment of establishing Marvdasht sports complex (Tehran municipal region7)

Khalil Mirzaei, Marjan Pakdaman, Farzad Abbasi, Neda Azimi

Translations

Social Impact Assessment (SIA): A Review of SIA Procedure in Malaysia

Mohammad Mujaheed Hassan / Persian translation by Ali Hatami

Modifying social impact assessment to enhance the effectiveness of company social investment strategies in contributing to local community development

Ilya Gulakov, Frank Vanclay and Jos Arts / Persian translation by Shahrbanou Nasser

Discussion

Bilateral interactions of social and environmental impact assessment; A step towards sustainable development

Interview with "Dr. Ismail Salehi" / Interviewer: Zahra Khastoo

Book Summary

Assessing the Social Impact of Development Projects: Experience in India and Other Asian Countries

Prepared and arranged by Simin Zamani

Social Impact Assessment of BRT Line Displacement in Mowlavi Street

Zahra Khasloo

ph.D. student of Cultural Sociology, Mazandaran University, Iran
Zahra_khasloo@yahoo.com

Abstract

Deputy of Transportation and Traffic of Tehran Municipal Region 12 has presented a plan to displace the BRT line from the south side of Mowlavi Street to the middle in order to increase safety and organize public transportation. This paper aims to study the social and cultural impacts of this intervention on the social life of Mowlavi Street in accordance with the stakeholders' needs, situations, and opinions. The main methodology of this research is based on qualitative approach and phenomenological method using in-depth interview and focus group techniques. Accordingly, relying on the theoretical framework of livability, several concepts such as sustainability, sustainable transportation, quality of life and safety have been brought forth. The findings indicate that the displacement of Mowlavi BRT line can increase street safety; however, this requires a high level of organizational cooperation of Traffic Police on this street. On the other hand, one-way to two-way street conversion which is also aligned with the local residents' and businesses' social and economic benefits in Harandi and Takhti neighborhoods, can increase the transportation demand for Mowlavi Street.

Key Words: Urban Livability, Sustainable Transportation, Phenomenology, Social Impact Assessment (SIA), Mowlavi Street.

Socio-Cultural Impacts Assessment of the Construction of a wet market in Helikooptersazi neighborhood in Karaj

Borzoo Morovvat

Ph.D. in Sociology, Assistant Professor, Farhangian University
morovatbr@gmail.com

Abstract

The present paper is derived from a study conducted in 2020 under the title “Social and cultural impacts of the construction of a wet market in Karaj region 7”. The most important purpose of this study is to make sure the designed project conforms to the surrounding social and cultural context and also to improve their interaction and effective relationship. Considering that the design and construction of the wet market have both positive and negative effects and impacts – on the one hand, its establishment and operation can cause problems and difficulties for the neighbors and local residents of the project, and on the other hand, it can contribute to economic benefits, social justice, and reducing intra-city traffic – it reveals the necessity of research on social and cultural effects and impacts. The research method of this study is a combination of quantitative (survey) and qualitative (field observation and in-depth interview) research. Qualitative methods have been used for exploratory studies and quantitative methods have been used to ascertain the findings of those studies. Findings of the research indicate that the most important effects based on size and scope, extent, frequency, and composition are: 1- Demographic changes 2- Assessing people’s perceptions about public health and safety (traffic and pollution) 3 - Disruption of daily life 4- Assessing the change in commercial centralization of the community 5- Impact on business and employment 6- Assessing the formation of attitudes towards the project 7- Assessing the activities of the stakeholder group 8- Trading real estate and land. Finally, a smart monitoring system is developed to reduce the negative impacts of the design and construction of the wet market and strategies to strengthen the positive impacts.

Key Words: development action, urban management, social and cultural impacts, wet market.

Socio-cultural impact assessment of establishing Marvdasht sports complex (Tehran municipal region 7)

Khalil Mirzaei

Ph.D. in Sociology, Associate Professor in Islamic Azad University, Roudehen Branch

Mirzaei_khalil@riau.ac.ir

Marjan Pakdaman

M.A in Social Science Research

Marjan_pakdaman@ymail.com

Farzad Abbasi

cultural Management

Farzad.abasi137@gmail.com

Neda Azimi

Ph.D in Cultural Sociology

Azimi_neda@yahoo.com

Abstract

The present study seeks to respond to Qasr-Heshmatieh neighborhood residents' needs regarding sports facilities. Some of the most important goals of this project include impacts such as direct and indirect empowering and informing the residents on health issues, providing access to sports facilities, establishing public spaces and increasing social interactions in those spaces, increasing perceived safety and health for the residents of Qasr-Heshmatieh neighborhood due to the existence of a safe place for doing sports, improving residents' physical health due to easier accessibility to sports facilities and equipment compared to the past, increasing the visits from other parts of the region to use the facilities and building new interaction, etc. The present study is descriptive in terms of process and applied in terms of the research objective. Documentary and field study were also used for data collection. However, it must be mentioned that the present study can also be categorized among assessment studies. The establishment of Marvdasht sports complex in Tehran municipal region 7 has both positive and negative impacts. The positive impacts include increasing social relations, social capital, safety for women, health, participation in sports activities, reducing addiction rate, change in the lifestyle, employment, creation of new jobs, revenue gain for the municipality, and reducing noise from teenagers and the youth, while negative impacts include environmental pollution, increased traffic, parking space shortage, and congestion and crowdedness in the neighborhood.

Key Words: social impacts, cultural impacts, sports complex, Marvdasht, Tehran municipal region 7.

Social Impact Assessment (SIA): A Review of SIA Procedure in Malaysia

The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention 5(4),
4550-4557, 2018

Mohammad Mujaheed Hassan

Department of Social & Development Science, Faculty of Human Ecology, Universiti Putra
Malaysia (UPM)

Persian translation by Ali Hatami

Faculty member of Culture, Art and Architecture Research Institute, ACECR
Alihatami@ut.ac.ir

Abstract

Social Impact Assessment (SIA) essentially is an individual report or a subfield of an Environmental Impact Assessment (EIA). It is demarcated as the social sciences required in developing a knowledge base to provide a systematic assessment, in advance of the impacts, on the day-to-day quality of life of persons and communities whose environment is affected by a proposed project, plan or policy change. SIA is a platform for diverse groups and people in a community to voices out their need and concern. SIA are the 'people impacts' of development actions. Social impact assessments focus on the human dimension of environments, and seek to identify the impacts on people who benefits and who loses. New provision has been enforced in January 2017 to the Malaysia SIA procedure. Therefore the objective of this paper is to review the new provision and procedure of SIA enforcement in Malaysia.

Key Words: Social Impact Assessment (SIA), Act A1522, Act 172.

Modifying social impact assessment to enhance the effectiveness of company social investment strategies in contributing to local community development

Impact Assessment and Project Appraisal 38(5), 382 – 396, 2020

Ilya Gulakov, Frank Vanclay & Jos Arts

Urban & Regional Studies Institute, Faculty of Spatial Sciences, University of Groningen, the Netherlands

Persian translation by

Shahrbanou Nasser

M.A. in cultural Management; homaa22@yahoo.com

Abstract

Good practice social impact assessment (SIA) should lead to improved local community development outcomes. However, the social benefits alleged to flow from projects are often not as evident to affected communities as the project's adverse impacts. Projects still give inadequate attention to social issues and fail to achieve social development outcomes. Using a prominent gas project in Russia, the Nord Stream 2 project, as an illustrative example, we explore the potential of environmental and social impact assessment (ESIA) to enhance the effectiveness of project contributions to local community development. We analyse the main steps of the community development process for the Nord Stream 2 project, and consider how it benefitted from the SIA process. We also reflect on the potential further contribution of SIA to community development. Even though SIA and community development are interrelated, we conclude that SIA, as currently practiced, is constrained in its ability to contribute to community development outcomes. Adjustments to the SIA and corporate social investment frameworks are needed to make them more effective in achieving social development outcomes.

Key Words: Environmental impact assessment, community development agreement, strategic social investment, community engagement, extractive industries and society, International Finance Corporation Performance Standards.

Interview with “Ismail Salehi”
Associate Professor, Department of Environmental Planning, Management and Education
School of Environment, University of Tehran

**Bilateral interactions of social and environmental impact assessment
A step towards sustainable development**

Interviewer: Zahra Khashtoo

Dr. Esmacil Salehi, who graduated from the University of Tehran in Urban Planning, has done many research and studies in the field of urban management as well as ecological resilience in his scientific record. He was a member of the Graduate Council of the School of Environment from 2010 to 2021 and was in charge of the committee for composing the five-year strategic plan of the School of Environment in 2010. Therefore, the forthcoming interview with Dr. Salehi has been conducted about constructive interaction between environmental and social impact assessment. In this regard, Dr. Salehi considers the operational weakness of environmental authorities as one of the problems in environmental research in Iran; while by taking Iran’s spatial planning seriously, the power of environmental authorities for the protection and preservation of natural resources can be developed. Moreover, he points out that to strengthen bilateral interactions in assessing social and environmental impacts, a systemic approach can contribute to the effectiveness and efficiency of development measures in Iran.

Assessing the Social Impact of Development Projects: Experience in India and Other Asian Countries

Prepared and arranged by Simin Zamani

M.A in Social Science, Researcher in Center of Social Impact Assessment, institute of Humanities and Social Studies. ACECR
Siminzamani1986@gmail.com

Abstract

The book “Assessing the Social Impact of Development Projects: Experience in India and Other Asian Countries”, edited by Hari Mohan Mathur and translated by Meysam Ahrabian Sadr, is one of the books that the Office of Social and Cultural Studies of Tehran Municipality has published in collaboration with Hamshahri Publication in 2020 in order to provide access to sources and texts in the field of social impact assessment and the filling the vacuum of such studies in the field of urban studies.

This book provides a point of view about the concerns and issues related to the social impact of development projects in India and other Asian countries, including Bangladesh, China, Laos, Nepal, Pakistan, and Sri Lanka, which can be a useful and necessary source for other governments, multilateral development agencies, policymakers, development planners, executives, researchers, educators, environmentalists, social scientists, consultants, academics all over the world. This book is written in thirteen chapters, which are categorized into 4 sections: (1) framework, (2) SIA: Policy and practice in India, (3) experiences in other Asian countries, and (4) mitigating adverse social impacts. The first chapter of this book looks into the introduction and history of social impact assessment.

Key Words: Environmental Impact Assessment, Social Impact Assessment (SIA), Asia, India, Resettlement Projects.

